

GRAD-GYENGE ANIKÓ

AZ AUDIOVIZUÁLIS
ARCHÍVUMOK
SZABÁLYOZÁSI KERETE –
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A MÉDIAJOGI ÉS SZERZŐI
JOGI RENDELKEZÉSEKRE

NEMZETI MÉDIA- ÉS
HÍRKÖZLÉSI HATÓSÁG

MÉDIATUDOMÁNYI
INTÉZET

Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete
– különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre

17.

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente

Grad-Gyenge Anikó

**Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete
– különös tekintettel a
médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre**

Médiatudományi Intézet

2015

A kutatást támogatta:
Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács
Médiatudományi Intézet

Minden jog fenntartva.

© Grad-Gyenge Anikó 2015

© Faludi Gábor 2015

© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete 2015

Tartalom

Előszó	9
--------------	---

1. fejezet

Audiovizuális archívumok a hatályos magyar médiajogi szabályozásban	13
--	-----------

1.1. Bevezető gondolatok	13
1.2. Az Alap, mint sajátos vagyonkezelő szerv szerepe az audiovizuális tartalmak létrehozásában	16
1.2.1. Az Alap közszolgálati médiaszolgáltatási feladata	16
1.2.2. Az Alap támogatási feladata	16
1.3. Az Alap feladatai és a vagyon gyarapításának összefüggései	17
1.4. Az Alapra bízott vagyon hasznosítása, a közszolgálati médiavagyon elidegeníthetősége	19
1.5. A közszolgálati médiavagyon és a közszolgálati médiaszolgáltató archívuma	21
1.6. A közszolgálati médiavagyon működtetésére vonatkozó rendelkezések problémái	27
1.6.1. Vitatott besorolású művek a közszolgálati médiavagyonban	27
1.6.2. Megfelelő díjazás kérdése	30
1.6.3. Maradványdíjak kifizetése	32
1.6.4. A felhasználó személye	35
1.7. A Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) funkciója és feladatai	37
1.7.1. A NAVA helye az archívumok rendszerében	37
1.7.2. A NAVA gyűjtőköre	37
1.7.3. A NAVA feladatai	39
1.7.4. Az audiovizuális kötelezpéldányok gyűjtése	41
1.7.5. A közszolgálati médiavagyon elemeinek audiovizuális kötelezpéldánnyá válása	41
1.7.6. A NAVA és az Alap együttműködésének rendje	42
1.8. A MaNDA funkciója és feladatai	43
1.8.1. A nemzeti filmvagyron fogalma	43
1.8.2. A filmvagyron archívuma	44
1.8.3. A filmvagyron gondozása és hasznosítása	44
1.8.4. A filmvagyron hasznosítói	45
1.8.5. A filmvagyron elemeinek audiovizuális kötelezpéldánnyá válása	47
1.9. Következtetések	47

2. fejezet

Az archívumokra vonatkozó hatályos szerzői jogi szabályok áttekintése – tekintettel a releváns uniós és a nemzetközi normákra is	49
---	-----------

2.1. Az archívumokra vonatkozó hatályos szerzői jogi szabályrendszer általános bemutatása – különös tekintettel az érintett szabad felhasználásokra	49
A) Általános archiválás	50
B) Speciális archiválás	50
C) Hagyományos hozzáférhetővé tétel	51
D) Új típusú hozzáférhetővé tétel	51

2.2. A szabad felhasználás kedvezményezettjeinek köre	52
2.2.1. <i>Általános archiválás</i>	53
2.2.2. <i>Speciális archiválás</i>	55
2.2.3. <i>Hagyományos hozzáférhetővé tétel</i>	57
2.2.4. <i>Új típusú, helyszíni lehívásra hozzáférhetővé tétel</i>	60
2.3. A szabad felhasználással korlátozott szerzői jogok	60
2.3.1. <i>Általános archiválás</i>	60
2.3.2. <i>Speciális archiválás</i>	61
2.3.3. <i>Hagyományos hozzáférhetővé tétel</i>	61
2.3.4. <i>Új típusú, helyszíni lehívásra hozzáférhetővé tétel</i>	62
2.4. A hozzáférés lehetséges helye(i)	65
2.4.1. <i>Általános archiválás és speciális archiválás</i>	65
2.4.2. <i>Hagyományos hozzáférhetővé tétel</i>	65
2.4.3. <i>Új típusú helyszíni, lehívásra hozzáférhetővé tétel</i>	65
2.5. A kizárólagos jog alól kivett művek és egyéb teljesítmények.....	68
2.5.1. <i>Hagyományos archiválás</i>	68
2.5.2. <i>Speciális archiválás</i>	69
2.5.3. <i>Hagyományos hozzáférhetővé tétel</i>	69
2.5.4. <i>Új típusú, helyszíni lehívásra hozzáférhetővé tétel</i>	70
2.6. A status quo rövid értékelése	72

3. fejezet

Audiovizuális árva művek felhasználása	75
3.1. Az árvamű-szabályozás indokairól	75
3.1.2. <i>Az árvamű-probléma megoldásának elméleti lehetőségei</i>	78
3.1.3. <i>Az uniós irányelvet megelőző európai uniós szintű soft law eszközök</i>	80
3.1.4. <i>Megoldáskeresés Magyarországon – az első lépések</i>	81
3.2. Az árvamű-szabályozás rendszere	82
3.2.1. <i>Általános elvek</i>	82
3.2.2. <i>Jogosultkutatás</i>	82
3.2.3. <i>Előadóművészek, filmelőállítók, hangfelvétel-előállítók és más jogosultak</i>	85
3.2.4. <i>Ismert és ismeretlen jogosultak</i>	86
3.3. Az árva művek felhasználásának hatósági engedélyezése.....	87
3.3.1. <i>Az engedély terjedelme</i>	87
3.3.2. <i>A felhasználás fejében járó díj</i>	88
3.3.3. <i>A jogosult ismertté válása esetén követendő eljárás</i>	89
3.3.4. <i>Az SZTNH engedélyezési eljárása</i>	90
3.3.5. <i>Az árva művek hatósági nyilvántartása</i>	94
3.4. Az árva művek felhasználására vonatkozó szabad felhasználás	94
3.4.1. <i>A szabad felhasználás bevezetésének oka</i>	94
3.4.2. <i>A szabad felhasználás kedvezményezettjei</i>	95
3.4.3. <i>A szabad felhasználás hatálya alá eső alkotások és teljesítmények</i>	96
3.4.4. <i>A szabad felhasználás hatálya alá tartozó felhasználások</i>	97
3.4.6. <i>A kölcsönös elismerés elve</i>	98
3.5. Következtetések	100

4. fejezet

Az európai uniós szerzői jogi reformfolyamat és lehetséges

hatásai az audiovizuális archívumok működésére 101

4.1. Bevezető megjegyzések	101
4.2. Szerzői jogi reformtörekvések az előző bizottsági ciklus alatt.....	102
4.2.1. Általános stratégiák	102
4.2.2. Szellemi tulajdonvédelmi stratégia és az Audiovizuális Zöld Könyv	103
4.2.3. Konkrét cselekvési programok az audiovizuális alkotások hozzáférhetősége terén ..	104
4.2.4. Konzultáció a tartalomról a digitális egységes piacon – és a konzultáció hatásai...	105
A) Az uniós politikai üzenet.....	108
B) A territorialitás feloldása	110
C) A lehívásra történő hozzáférhetővé tétel értelmezése	112
D) Internetes hivatkozás és keresés	113
E) Digitális jogkimerülés.....	114
F) A szerzői jog regisztrációhoz kötése, a szerzői jogi adatbázisok jelentősége	114
G) Kivételek és korlátozások	115
4.3. Az out-of-commerce probléma és megoldása uniós szinten, valamint a magyar javaslat az OOC művek speciális közös jogkezelésére	119
4.3.1. Az uniós OOC kezdeményezésekről röviden	119
4.3.2. Az OOC művek és a már meglévő szerzői jogi eszközök kapcsolata – különös tekintettel az árvamű-szabályokra.....	121
4.3.3. A nyilvánosságra hozott magyar javaslat és esetleges alkalmazhatósága audiovizuális területen	122

5. fejezet

Néhány gondolat a közgyűjteményi körben lévő audiovizuális archívumok

szélesebb körű hasznosíthatóságáról a jövőben – a határon átnyúló szabad felhasználások lehetőségei oktatási, tudományos és megőrzési célokra 129

5.1. Bevezető megjegyzések	129
5.1.1. Az uniós reform kiemelt pillérei	129
5.1.2. Az általános elméleti keretek	130
5.2. Az audiovizuális archívumok jobb hozzáférhetőségét szolgáló kivételek és korlátozások magasabb szintű uniós harmonizációja – elsősorban oktatási és kutatási célokra, különös tekintettel a közarchívumok gyűjteményeire.....	133
5.2.1. A harmonizáció szintjének emelése	133
5.2.2. A kivétel vagy korlátozás egyes feltételeinek pontosítása.....	135
5.3. Az audiovizuális kötelepéldány-rendszer beépítése a szabad hozzáférési rendszerbe	138
5.4. A kivétel vagy korlátozás alapján lehívásra hozzáférhetővé tett művek és más teljesítmények hozzáférhetővé tétele más tagállamokban – kölcsönös elismerés, mint a harmonizáció utolsó lépése.....	141
5.4.2. A kivétel vagy korlátozás keretében elérhetővé tett művek adminisztrációja	145

6. fejezet

Végkövetkeztetések..... 147

Előszó

Miről is szól ez a lazán összefűzöttnek tűnő fejezetekből álló, látszólag egyes, a közgyűjteményekkel összefüggő szerzői jogi kérdéseket taglaló munka? Nos, a digitális technika és az internet szerzői jogra gyakorolt bizonyos hatásairól. Ez az, ami összetartja az egyes szerkezeti egységeket és megadja az értekezés ívét. Az analóg világban kevés szerzői jogi írivaló lett volna a könyvtárak, és archívumok szerzői jogi helyzetéről. Sőt, az internet kezdetén, a 90-es években sem látszott még előre, hogy milyen nagyszabású kérdéseket vet fel, hogy államhatárokat átlépő, összekapcsolható közgyűjteményi hálózatok útján lehet fizikailag hozzáférni művekhez.

Nem csoda, hogy egyre sűrűbben felvetődik, hogy újra ki kell mérni a szerzői jog fennmaradásához szükséges egyensúlyt biztosító súlyokat a jogi szabályozás mérlegén. Többféle megközelítés létezik. A szerzői jog digitális világban való eltörlésétől, a védelmi idő néhány évre való lerövidítésén, a művek közkincsbe bocsátása különböző, akár a szerzői jogról való teljes lemondást is magában foglaló jogi technikáin, a digitális jogkimerülés törvényi, vagy bírói elismerésén át a szabad felhasználások újraszabályozásáig tartanak az elképzelések.

Ezek közül a jogi szabályozásban is megvalósítható, gazdaságtani érvekkel is megfelelően alátámasztható megoldást a szabad felhasználások korszerűsítése, értelemszerűen bővítése jelenthet. Itt is hosszú a megoldások sora: nyitott, „fair use”-szerű normával kövesse-e a jog a változásokat, vagy az egyes eseteket kell az „órához” igazítani? Mi a megfelelőbb: ha esetről-esetre a bírói gyakorlat alakítja ki, hogy milyen „use” „fair” (az eseteket a fair use hazájában, az USA-ban is „tipizálják”, a Copyright Office oldalán látható a rendszerezett, frissülő gyakorlat, a fair use index: <http://copyright.gov/fair-use/>), vagy a jogalkotó mérlegelje, értelemszerűen megfelelő hatástanulmány alapján, hogy egy újonnan bevezetendő szabad felhasználás erősíti, vagy tovább bontja az egyensúlyt, és megfelelh-e a három lépcsős tesztnek?

Az ügy súlyát az Európai Unióban növeli, hogy a sokszínű tagállami szabályozások talaján arról is dönteni kell: kötelező, vagy választható legyen-e a szabad felhasználási esetek köre? Messzemenően igaza van a szerzőnek. Mit sem ér a jogegységesítés a szerzői jogban, ha csak egyes vagyoni jogokra terjed ki, és csak korlátosan harmonizálja kivételeket. Noha a munka ezt a kérdéskört részletesen nem tárgyalja, de a magánmásolási jog és az ahhoz kapcsolt díjigény félresikerült szabályozása, és az ezzel kínlódo uniós bírói gyakorlat minden kétséget kizáróan bizonyítja, hogy a digitális, határt nem ismerő felhasználások világában csak egységesen szabályozott szabad felhasználás lehet életképes.

Nem vitás, hogy a munka a kultúrához való széleskörű hozzáférés szempontjából legjelentősebb intézményi – részben szabad – felhasználások helyzetét elemzi. Akár egy közszolgálati audio- vagy audiovizuális médiaszolgáltató (rádió, vagy televízió) szabad tartós másolatkészítési jogát, akár egyéb audiovizuális archívumok, könyvtárak szerzői jogállását nézzük is, kétségtelen, hogy választ kell adni arra a kérdésre: a szabadon digitalizált (másolt) művek és teljesítmények milyen körben, üzletszerűen, vagy csak nonprofit jelleggel tehetők lehívásra hozzáférhetővé.

A munka dicséretes alaposággal elemzi a különböző archívumok jogállását, és itt kényszer kirándulást is tesz: az archívumok létét, szervezetét, működését közigazgatási, jelesül kulturális-igazgatási, illetve média jogi rendelkezések határozzák meg – gyakorlatilag joghar-

monizáció nélkül. Számos gyakorlati kérdésre is választ találhat az olvasó a közszolgálati archívum és a szerzői jog kapcsolatát sántikálva rendező média jogi szabály és belső szabályzat elemzésében.

A könyvtárak helyzete még inkább figyelemre méltó. Nyilvánvaló, hogy el kell dönteni, hogy a digitális másolatok könyvtárközi kölcsönzés (dokumentum csere) útján példányonkénti haszonkölcsönzés céljára tagállami határookra tekintet nélkül hozzáférhetővé tehető-e: ha igen, annak milyen a hatása a művek rendes felhasználására? Hasonlóképpen létfontos kérdés, hogy a helyszíni kutatásra, tanulmányozásra engedett szabad lehívásra hozzáférhetővé tétel (valójában: képernyőn megjelenítés=előadás) megengedje-e a páneurópai dedikált hálózatok útján való hozzáférhetővé tételt? Ha igen, ez hogyan érinti az óvodáskorú e-book kereskedelmet? Milyen szerepet játszik a kérdések tisztázásában az Európai Bíróság, amely nem riad vissza „kvázi jogalkotástól” az előzetes döntéshozatal során? (Nagyjából ez történt a szóban forgó szabad felhasználással kapcsolatos TU Darmstadt ügyben.) A kérdésekre indokolt, részletes, és helyes válaszokat talál az olvasó a munkában.

Az árva (elárvult) és a kereskedelmi forgalomban nem elérhető művek (teljesítmények) kérdése soha nem merült fel az analóg világban, noha a művek elárvulása, vagy kifogyása örök jelenség. A kérdés akként alakult ki, vagy inkább vált élessé, hogy lehetőség van a művek és teljesítmények tömeges digitalizálására. Hasznos és szükséges a szerző elemzése: az uniós jogalkotó könnyű, vagy inkább könnyelmű kézzel nyúlt az árva művekhez. Nem tudható, hogy az irányelv széles körű átültetése hova vezet. Az igaz, hogy a páneurópai hatályú elárvulás, és ekként az ugyanilyen hatályú szabad felhasználás előrelépés. Az azonban, hogy nem tisztázott az árva művek szabad és különböző engedélyezési rezsimiek alá eshető engedélyezett felhasználásának viszonya, és ugyancsak zavaros a közös jogkezelés és az árva művek felhasználásának kapcsolata az uniós szabályozás szintjén, valóban nem segíti a megoldást.

Afelől pedig senkinek ne legyen kétsége, hogy egy ilyen munka csak pillanatkép lehet. Olyan sebességgel változnak, fejlődnek, alakulnak az internetre épülő felhasználások, üzleti és non-profit modellek, hogy a jogi szabályozás, és az azt vizsgáló tudomány csak követheti az eseményeket, viselve ennek minden, a jogi szabályozás természetével ellentétes következményét. A „pillanatkép” nem kritikai megjegyzés, hanem helytálló ténymegállapítás. Beismerése a valóságnak, annak, hogy az internet és a szerzői jog viszonyában folyamatos, nagy sebességű, és változó irányú a mozgás, és ha a megfigyelő erről hű pillanatképet készít, azzal sokat tesz: dokumentál tudományos módszerekkel egy állapotot, amely lehetővé teszi a kellően mély összehasonlítást más időállapotok tényeivel. Mi sem igazolja jobban a sebes változást, mint az utóbbi idők szerzői joggal (szellemi tulajdonjoggal), és a digitális világ egyes, egyébként véletlenül kiválasztottnak tűnő, egymással gyakran köszönő viszonyban sem levő témáit feldolgozó európai uniós stratégiáinak az alapos bemutatása? A szerzőnek jelentős erőfeszítéseket kell tennie ahhoz, hogy kapcsolatot keressen a kapkodó, sokszor súrlódó, máskor ellentmondásos elképzelések között. Ami pedig a küszöbön álló uniós szerzői jogi reformot illeti: a „pillanatkép” jelző többszörösen is igaz. A szabályozási elképzelések már stratégiába vannak öntve, az Európai Parlament is letette a voksát amellett, hogy milyen lenne a kívánatos változások iránya. Aki kíváncsi egy naprakész, gazdag forrásanyagot feldolgozó jelentésre, lapozzon bele a könyv ezzel foglalkozó fejezetébe.

Az bizonyosnak látszik, hogy a kedvezményezett intézmények, így a szerző által közép-pontba állított archívumok, könyvtárak szabadságai szélesednek. A szöveg- és adatkutatás céljára történő többszörözés megengedése kutatási, oktatási célból szükséges. Az egyensúly

csak úgy tartható meg, ha a szöveg- és adatkutatás a cél ellenőrizhetősége mellett valósul meg. Ebben a szerző által a középpontba állított intézmények szerepe megkerülhetetlen lesz.

A szerzői joggal, kulturális igazgatással foglalkozó jogásznak, kutatónak, posztgraduális képzésben részt vevőnek csak az tanácsolható, hogy állítsa a kötetet a polcára.

Budapest, 2015. szeptember 29.

*Dr. Faludi Gábor Ph.D.
egyetemi docens, ELTE ÁJK*

1. fejezet

Audiovizuális archívumok a hatályos magyar médiajogi szabályozásban

1.1. Bevezető gondolatok

A magyar médiajogi szabályozás alapja az Alaptörvény, illetve a sarkalatos törvények közül az ún. Médiaalkotmány.¹ Ez utóbbi a közönség jogai között, az Alaptörvényben foglalt tájékoztatáshoz,² valamint a művelődéshez,³ a véleménynyilvánításhoz való jog⁴ megfelelőjeként fogalmazza meg azokat a közönséget illető jogokat, amelyek szükségesek az alapjogok médiakörnyezetben való érvényesüléséhez,⁵ és témám szempontjából is relevánsak, összhangban továbbá a Médiaalkotmány és a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a kötetben a továbbiakban: Mttv.) preambulumában megfogalmazott célokkal.⁶

A magyar médiarendszernek fontos részét képezik a médiaszolgáltatói tartalmakat gyűjtő, vagy éppen a részben vagy főfunkcióként médiaszolgáltatást kiszolgáló archívumok is, amelyekre ezen az úton alkalmazandó a Médiaalkotmány 10. §-a. Vagyis ezúton is biztosítani kell azt, hogy mindenki megfelelően tájékoztatást kaphasson a helyi, az országos és az európai közélet ügyeiről, valamint Magyarország polgárai és a magyar nemzet tagjai számára jelentőséggel bíró eseményekről. A médiarendszer egészének feladata a hiteles, gyors, pontos tájékoztatás ezen ügyekről és eseményekről, ami nem elképzelhető a korábbi archív anyagok, dokumentumok, művek, általában műsorszámok megismerhetősége nélkül.

A sarkalatos törvény 11. §-a a közszolgálati médiaszolgáltatás céljaként definiálja a nemzeti önazonosság és az európai identitás, a nemzeti, családi, etnikai, vallási közösségek megőrzését és megerősítését, a magyar és a nemzetiségi nyelvek és kultúra ápolása, gazdagítása, az állampolgárok tájékozódási és kulturális igényeinek kielégítése céljából. Ebben pedig nyilvánvalóan nem csak a médiaszolgáltatók, hanem a médiajogi szabályok hatálya alá tartozó audiovizuális archívumok is kulcsszerepet játszanak.⁷

Az Országgyűlés 2010. december 21-én fogadta el az Mttv.-t, amely – egyes rendelkezései kivételével – 2011. január 1-jével lépett hatályba és amely megteremtette, illetve részben

1 A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény.

2 Alaptörvény VI. cikk.

3 Uo., XI. cikk.

4 Uo., IX. cikk.

5 Médiaalkotmány 10–11. §.

6 „A közösség és az egyén érdekeinek felismeréséből, a társadalom integritásának előmozdítása, a demokratikus berendezkedés megfelelő működésének és a nemzeti, valamint kulturális identitás megerősítésének céljából, az alaptörvény és az alkotmányos elvek, valamint a nemzetközi jogi és európai uniós normák tiszteletben tartásával, a technológiai fejlődés által előidézett körülmények figyelembevételével, megóvva a véleménynyilvánítás és a szólás, valamint a sajtó szabadságát, felismerve a médiaszolgáltatások kiemelkedő kulturális, társadalmi és gazdasági jelentőségét és a médiapiaci verseny biztosításának fontosságát.”

7 A médiarendszer és a kultúra kapcsolatáról ld. KOLTAY András – NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*. Complex-Kluwer, 2012. 111.

átalakította, végső soron pedig az új és már meglévő elemekből felépítette a jelenleg működő közgyűteményi audiovizuális archívumi rendszert is. (Ahogy a Médiakommentár megállapítja, a közgyűteményi státusznak nincs közvetlen kihatása az Archívum működésére, ugyanakkor ezzel összefüggésben felmerülhet egyes szerzői jogi szabad felhasználási esetkörök, valamint az állami támogatás és egyes pályázati források lehetősége.⁸⁾

A közgyűteményi audiovizuális archívumokra vonatkozó intézményi jellegű, jellemzően közjogi szabályok egy jelentős része a széles értelemben vett médiaszabályozásban, egy másik részük a filmekre vonatkozó normák körében, harmadik csoportjuk pedig a Nemzeti Audiovizuális Archívumról szóló szabályokban található, ezek a normák ma már mind szervesen kapcsolódnak össze az Mttv. vonatkozó rendelkezéseivel. Az említett szabályok a média területén működő állami és (egyres) nem állami intézmények egyes tevékenységeit alapvetően médiajogi és filmjogi szempontból, ezen jogterületek sajátos logikája szerint szabályozzák, nem feltétlenül tekintettel a háttérben lévő szerzői jogi rendelkezésekre és különösen nem az archiválás azon szabályaira, amelyek a közönség szélesebb hozzáférést is biztosítják.

Az új Mttv. számos rendelkezése érinti, illetve a korábbi szabályozási rendhez képest újraszabályozza a közszolgálati médiában való felhasználások körében a szerzői és szomszédos jogi jogosultak egyes jogait. Az Mttv. és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) összhangban való értelmezése, valamint az új szabályoknak az Európai Unió szerzői jogi acquis-jával, továbbá a szerzői és szomszédos jogokat biztosító nemzetközi egyezményrendszer több elemével való összeegyeztethetőségének megállapítása számos kérdést vet fel, amelyek kihat(hat)nak a jogosultaknak a szerzői jogi szabályozás útján biztosított joggyakorlására, jogaik érvényesítésére, a jogdíjak meghatározásának módjára és mértékére, a szabad felhasználások érvényesíthetőségére, illetve más szempontból a kultúra finanszírozására általában.

Bár a közszolgálati rádiók és televíziók az Mttv. hatályba lépése előtt is alapvetően olyan tevékenységeket végeztek, amelyek szerzői jogilag is relevánsak voltak, igen kevés, inkább csak operatív jellegű rendelkezés tért el az általános szabályoktól, vagyis a szerzői jogi rezsim egységesnek volt mondható, ami különösen igaz az archívumi működés vonatkozásában.

A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (a továbbiakban: Rttv.) hatálya idején az Szjt. egyetlen, kifejezetten csak a közszolgálati rádió- és televízió-szervezetekre vonatkozó rendelkezést tartalmazott. A sugárzási szabályok körében, a 28. § (6) bekezdése rögzítette, hogy a magyar közszolgálati műsorszolgáltatóként működő rádió- vagy televízió-szervezet műsorában sugárzott, vezetékén vagy másként közvetített művek továbbközvetítéséért járó díjakat a Műsorszolgáltatási Alapból kell megfizetni; erről az Alap kezelője gondoskodik. Ez – bár a díj megfizetése szempontjából igencsak fontos rendelkezés volt – lényegét tekintve nem szerzői jogi, inkább egyszerű elszámolási rendelkezés volt.

Az Rttv. tartalmazott néhány szerzői jogi tartalmú szabályt, de ezek túlnyomó része kifejezetten azt a célt szolgálta, hogy egyértelmű legyen: ezen az egyébként speciális normákkal szabályozott területen az általános szerzői jogi rendelkezések irányadók.⁹ Az ebből kilépő, egyetlen többlétszabály az volt, hogy a műsorszolgáltató szerzői jogsértése esetében nem csak az Szjt. szerinti jogkövetkezmények voltak érvényesíthetők, hanem az Országos Rádió és Te-

8 KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András. *A médiaszabályozás kommentárja*. Complex-Kluwer, 2011. 668.

9 Rttv. 4/A. §, 9. § (1) bekezdés, 17. §, 75. § (7) bekezdés, 78. § (7) bekezdés.

levízió Testület is felléphetett ellene hatósági jogkörben (ilyen tartalmú szabály – sajnálatos módon – az Mttv.-ben nincs, ami egyébként a jogérvényesítést jelentősen megnehezíti).¹⁰

Összességében azt lehet mondani, hogy a speciális szabályok azt a célt szolgálták, hogy az egyébként általános szabályok abban az esetben is gördülékenyen alkalmazhatók legyenek, ha rádiók vagy televíziók útján történik meg a felhasználás. [A szabályok többsége – éppen általános jellegük miatt és az egy 26. § (8) bekezdést leszámítva – egységesen volt alkalmazandó valamennyi típusú rádióra és televízióra, tehát nem csak a közszolgálati körben voltak irányadók.]

Az Mttv. szakított ezzel a megközelítéssel: bár nem került át valamennyi, a rádiókra és televíziókra vonatkozó rendelkezés az Mttv.-be, az új mediaszabályozás mégis kikanyarított egy szeletet az általános szerzői jogi szabályozásból és a közszolgálati felhasználásokra, valamint az archívumok működésére vonatkozóan új (vagy legalábbis újnak látszó) rendet hozott létre.

Itt rögtön felmerülhet az a kérdés, hogy vajon a jogalkotó a speciális szabályok megalkotásakor azt az igényt szem előtt tartotta-e, hogy a költségvetési finanszírozású alkotások könyvben legyenek hozzáférhetők mindenki (a közönség, esetleg más felhasználók) számára. Az alábbiakban az egyes szabályozási elemek vizsgálatával, az azokkal kapcsolatos esetleges aggályok megfogalmazásával fogom keresni erre a kérdésre a választ.

Az audiovizuális archívumokra is vonatkozó, 2011. január 1-jével hatályba lépett szabályozás hosszú távú hatásai egyelőre nem beláthatók, de kezdeti tökéletlenségei miatt máris módosításra került: a témám szempontjából a szabályozás magjának számító 100. §-t ért első kritikák miatt¹¹ módosította az egyes elektronikus hírközlési tárgyú törvények módosításáról szóló 2011. évi CVII. törvény, illetve legutóbb a közszolgálati és médiapiacra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2014. évi CVII. törvény. Megjegyezhető, hogy a jogalkotó annyira gondosan járt el ezekben a javító módosításokban, hogy a szerződési gyakorlatban a korábbi jogalkotói hibák egy részét már kezelő, korrigáló megoldásokat is kodifikálta.

Az alábbiakban azt mutatom be, hogy a hatályos és korábban hatályban volt média- és filmjogi szabályok alapján melyek azok az intézmények, illetve intézményi egységek, amelyek audiovizuális művekkel olyan módon kerülnek kapcsolatba, hogy törvényi kötelezettségük a rájuk bízott tartalmak megőrzése, vagy a szabályozás kiegészítése esetén lehetőségük nyílhatna a művek rögzítésére, tárolására, megőrzésére, vagy legalább ezeknek olyan intézmények számára való átadására, amelyek erre hivatottak. Megvizsgálom a jelenlegi jogi kereteket, illetve rámutatok arra, hogy hol és milyen tartalmú rendelkezések segíthetnék azt, hogy a megőrzés és később a megőrzött tartalmak hozzáférhetővé tétele a jövőben még hatékonyabb és egységesebb módon történhessen meg.

Mivel a jelenlegi intézményrendszerben az audiovizuális archívumi tevékenység szempontjából is a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (a továbbiakban: Alap) a központi szereplő, ezért a vizsgálatot az Alap tevékenységével kezdem.

10 Uo., 112. §.

11 Ezek között a szerző is megfogalmazta álláspontját. GRAD-GYENGE Anikó: Úton egy sui generis média-szerzői jogi szabályozás felé? Az új mediaszabályozás közszolgálati médiavagyonra vonatkozó rendelkezéseinek értékelése. In HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *Média jog 2011: Tanulmányok a média jog köréből*. Budapest, HVG-ORAC, 2012., illetve ld. még Kiss Zoltánnak, az MTVA akkori jogi igazgatójának blogbejegyzését: http://eszerint.blog.hu/2011/07/25/a_kozszolgalmati_media_vagyon_ujradefinalasa

továbbá utal rá: Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete. MTMI, 2015. 172.

1.2. Az Alap, mint sajátos vagyonkezelő szerv szerepe az audiovizuális tartalmak létrehozásában

E körben nem vitathatóan a legátfogóbb feladatot betöltő szerv a hatályos jog alapján az Alap, amely az Mttv. 136. § (1) bekezdése értelmében sajátos vagyon- és pénzkezeléssel foglalkozó szerv. Vagyona egy jelentős része ugyanis tág értelemben vett szellemi vagyon, nagy részét teszik ki különböző szellemi alkotások és a rajtuk (pontosabban hordozóikon) fennálló tulajdonjogok, valamint szellemi tulajdonjogok (és azon belül is elsősorban szerzői és szomszédos jogok, védjegyjogok).

Az Alap nem csupán passzív szereplője a médiapiacnak, hanem aktívan hoz létre alkotásokat és ösztönzi is szerzői művek létrehozását, amely művekkel kapcsolatban elsősorban az a kérdés merül fel, hogy az ezeken fennálló jogok bekerülnek-e az Alapot illető vagyonba, másodsorban pedig részévé válhatnak-e az archívumoknak, hogy megőrzésre kerüljenek, illetve a közönséghez ezen az úton is eljussanak.

1.2.1. Az Alap közszolgálati médiaszolgáltatási feladata

Az Alap törvényben meghatározott feladatai közül kiemelkedik a közszolgálati médiaszolgáltatás, amelyet természetesen a különböző médiaszolgáltatókon keresztül valósít meg, és amelyhez értelemszerűen számos szerzői jogvédelem alá tartozó mű vagy más teljesítmény és azok felhasználása szükségesetlik.

Ezeket a műveket és a rajtuk fennálló, releváns felhasználási vagy vagyoni jogokat megszerzheti az Alap az eredeti jogosultakkal kötött, konkrét felhasználásokra irányuló felhasználási szerződések útján, de egyes esetekben (audiovizuális művek vonatkozásában pedig különösen) akár a szerzői vagyoni jogok szinte teljeskörű átszállása, rá történő átruházása útján is. A mai rendben az Alap köti meg azokat a felhasználási szerződéseket, amelyek alapján végső soron az egyes médiaszolgáltatók használják fel a műveket. Az Alaphoz tartozó archívumokban elhelyezett alkotásokon fennálló esetleges jogok is az Alapot, és nem magukat az archívumokat illetik. Mindezek alapján azonban lehetőség van arra, hogy ezek a művek archívumokba kerüljenek és akár a gyűjtemények útján is eljussanak a közönséghez.

1.2.2. Az Alap támogatási feladata

Az Alap ezen a feladatkörén túlmenően támogatni köteles a közösségi médiaszolgáltatásokat is, amelyek keretében úgyszintén számos szerzői jogi védelem alá tartozó mű jön létre vagy kerül felhasználásra. Ezen támogatási feladata körében az Alap elméletileg szintén szerezhethetne felhasználási, vagy vagyoni jogokat, vagy legalábbis lehetőséget a művek archívumokban való tárolására, később hozzáférhetővé tételére.

Az Alap ezen túlmenően közszolgálati műsorszámok támogatását, különösen az elsőként filmszínházban bemutatásra szánt filmalkotások és a kortárs zeneművek támogatását is végzi. Itt elvi szinten szintén felmerülhet a szerzői jogok megszerzésének lehetősége.

1.3. Az Alap feladatai és a vagyon gyarapításának összefüggései

Az alábbiakban meg kell vizsgálni, hogy azokban az esetekben, amikor az Alap csupán támogatási tevékenységet végez (vagy a nevében más végzi ezt), szerz-e/szerzhet-e felhasználási, vagy egyenesen szerzői jogokat. Az evidenciának tekinthető, hogy amikor maga készít, készíttet szerzői műveket, akkor a szerzői és releváns szomszédos jogi felhasználási engedélyeket, illetve vagyoni jogokat megszerzi.¹²

Az Alap által kezelt szellemi vagyont ugyanis csak azok az elemek gyarapítják, ahol jogok szerzésére is sor kerül, a dologi vagyon (kópiák) körébe pedig azok kerülnek, ahol szerzői jog (számveteli szempontból szellemi termék, vagy immateriális eszköznek minősülő vagyoni (felhasználási) jogok szerzésére nem kerül sor, feltéve, hogy valamely hordozón a mű átadásra kerül. Ha ez nem történik meg, az Alap ugyan teljesítheti a feladatát, de a szellemi vagyon gyarapítására nem kerül sor (legfeljebb a dologi vagyon gyarapodik).

Az Alap állami vagyonnal való gazdálkodásának vannak általános és a közszolgálati médiavagyonra (mint az állami vagyon részét képező vagyontömege) vonatkozó speciális szabályai. Ennek értelmében az Alap a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (a továbbiakban: Nvtv.) 3. § (1) bekezdés 17. pontjában foglaltak szerinti tulajdonosi joggyakorlója (lényegében kezelője) mindazon állami vagyonnak – ide értve az államot megillető szerzői és szomszédos jogi vagyoni jogosultságokat is –,¹³ amely esetében törvény a tulajdonosi jogok és kötelezettségek gyakorlására az Alapot, illetve korábban valamely jogelődjét jelölte ki,¹⁴ illetve amely a közszolgálati médiaszolgáltatáshoz, vagy az azt támogató tevékenységhez kapcsolódóan került állami tulajdonba. Az Mttv. hivatkozott 137/A. § (1) bekezdése kifejezetten utal az államot megillető szerzői és szomszédos vagyoni jogosultságokra, amelyet az Mttv. 100. §-a tölt ki tartalommal. Ez a vagyon kétféleképpen kerülhet hozzá: vagy az Alap kerül(t) kijelölésre a jogok gyakorlására, vagy a folyamatosan zajló közszolgálati médiaszolgáltatás (illetve ezt támogató tevékenységek) során kerül az Alaphoz.

Bár az Mttv. a vagyon elsődleges rendeltetéseként a közszolgálati médiaszolgáltatás és a hírügynökségi szolgáltatás, mint közfeladat ellátásának elősegítését jelöli meg, de ebben a tekintetben egyáltalán nem tűnik túl szélesnek az az értelmezés sem, miszerint a közszolgálati médiaszolgáltatásnak részét képezi az ide tartozó archívumok hatékony építése és működtetése is (erre kifejezetten utaló szabály nem található, de a jelen fejezet I. pontjában kifejtettek alapján a Médiaalkotmány rendelkezéseiből levezethető). Ezt az értelmezést megerősíti az a

12 Ez az általános szerzői jogi szabályok szerint történik. Az audiovizuális médiában történő felhasználás szabályainak bemutatását ld. KOLTAY–NYAKAS i. m. (7. lj.) 476–480. (A fejezet szerzője Pogácsás Anett.) Továbbá GRAD-GYENGE Anikó – SARKADY Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában*. MTMI, 2013.

13 Bár az Alaphoz tartozó vagyon állami vagyonnak minősül, az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény (Vtv.) nem vonatkozik rá, maga az Mttv. adja meg a megfelelő, sui generis szabályokat. [Mttv. 137/A. § (5) bekezdés.] Az Alap rábízott vagyonához tartozó állami vagyon feletti tulajdonosi joggyakorlás során az Nvtv.-ben meghatározott rendelkezéseket is az Mttv.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Eszerint pedig lényegében teljes körben önállósult szabályozás vonatkozik az Alap vagyongazdálkodására.

14 Az Alap szellemi vagyonát gyarapítják azok a jogok, amelyek korábban átadásra kerültek a számára, és amelyek az audiovizuális örökséget képezik. Ezek átadására a „a Közszolgálati Közalapítvány, a Magyar Rádió Zrt., a Magyar Televízió Zrt., a Duna Televízió Zrt. és a Magyar Távirati Iroda Zrt. vagyona meghatározott körének a Műsorszolgáltatás Támogató és Vagyonkezelő Alap” (2011. január 1-jétől: Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap) részére történő átadásáról szóló 109/2010. (X. 28.) OGY határozat 4. pontjával került sor, amelyet megerősít az Mttv. 100. §-a is.

rendelkezés is, amely szerint a vagyongazdálkodás elsődleges célja a vagyon hatékony működtetése, állagának védelme, értékének megőrzése, illetve gyarapítása az előzőekben említett közfeladat ellátásának biztosítása érdekében.

Ahogy arra fent utaltunk, az Alap a közszolgálati médiaszolgáltatási tevékenysége körében maga hoz létre audiovizuális alkotásokat. Ezek tekintetében értelemszerűen megilletik a keletkező szerzői jogok és ezeken fennállnak kivételek és korlátozások is.

A közszolgálati célú műsorszámok előállítását, a közösségi médiaszolgáltatók támogatását, az elsőként filmszínházban bemutatásra szánt filmalkotások – ide nem értve az Mttv. 136. § (8) bekezdésében meghatározott módon támogatott filmalkotásokat – és a kortárs zeneművek támogatását az Alap nyilvános pályázat útján biztosítja, amelyhez az általános és nyilvános pályázati feltételeket (és benne az elbírálás módját) maga az Alap dolgozza ki és a Médiatanács hagyja jóvá, amelyek alapján aztán az egyes konkrét pályázati kiírások elkészülnek.

A tanulmány e pontján szükséges megvizsgálni, hogy azoknak az audiovizuális tartalmaknak, amelyek az Alap pályázattal tevékenysége során jönnek létre, szerzői jogaik hogyan alakulnak abból a szempontból, hogy az Alap egyáltalán szerez-e velük kapcsolatban bármilyen szerzői, felhasználási jogot, illetve az archívumokba való bekerülésük megoldott-e és hozzáférhetővé válnak-e ilyen módon (is).

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy az Alap Általános Pályázati Feltételei (a továbbiakban: ÁPF) nem tartalmazzak szerzői jogokról szóló rendelkezéseket – a pályázaton való indulásnak nem feltétele semmilyen szerzői vagy szomszédos jog átruházása, felhasználási engedély adása az Alap számára.¹⁵ Az ÁPF 12.1. d) pontja szerint a pályázónak az átvétel napjánál 30 napnál nem régebbi, a közös jogkezelő szervezetek által kiadott eredeti dokumentummal vagy annak közjegyző által hitelesített másolati példányával kell igazolnia, hogy nincs lejárt szerzői, vagy szomszédos jogdíjfizetési kötelezettsége. Ezen túlmenően azonban a létrejövő alkotások vagy más teljesítmények szerzői jogaival a pályázó szabadon rendelkezik. Az Általános Pályázati Feltételek az elszámolási feltételek között sem tartalmazzak arra utaló rendelkezést, hogy a pályázónak a létrejött mű legalább egy példányát át kellene adnia az Alapnak, akár a pályázat ellenőrzése céljára, akár egyéb célokra.

Az MTVA honlapján hozzáférhető, megkötött szerződések azt tanúsítják, hogy az Általános Pályázati Feltételeken túli, részletszabályokat megállapító konkrét szerződésekben sem kerül sor az Alap részére semmilyen szerzői vagy felhasználási jog átruházására. Az egyetlen rendelkezés, amely témánk szempontjából hasznos lehet, arra utal, hogy a támogatás felhasználásáról szóló beszámolóhoz mellékelni kell a végleges és teljes filmalkotást digitálisan rögzített formában, 6 példány DVD, illetve 1 példány Blu-Ray formátumban – ez utóbbit HD minőségben. Arra vonatkozóan azonban nincs semmilyen utalás itt sem, hogy az átadott műpéldány felhasználható-e valamire, amiből arra lehet következtetni, hogy nem, ez csupán a beszámoló dokumentációjának részeként kerül az Alaphoz, amely a műpéldányon egyszerű dologi tulajdonjogot szerez.

Álláspontom szerint itt indokoltan merülhet fel egy olyan igény (és annak az Általános Pályázati Feltételek szövegében való megjelenítése), hogy az Alap a pályázaton odaítélt támogatás fejében minimálisan kapjon egy olyan műpéldányt is, amely a megfelelő archívumban megőrizhető és egyes feltételek fennállása esetén akár szolgáltatatható is.

15 Az ÁPF 3.2. pontja rendelkezik arról, hogy a pályázattal kapcsolatban közérdekű adatok köréből mindadig ki vannak zárva a szerzői művek, amíg a közérdekű adatként való kiadásukhoz jogosultjuk hozzá nem járul.

Fontos lehet itt azonban természetesen az a megfontolás és igény is, hogy a műpéldány a létrejött alkotás közönséghez való bevezetését követően kerüljön csak archívum útján hozzáférhetővé tételre, de ne akadályozza a rendes felhasználást. Akár egy olyan rendelkezés is elképzelhető, hogy a felek a pályázati szerződésben megállapodnak arról, hogy a mű mely időponttól váljon hozzáférhetővé ilyen módon.

Itt meg lehet azt kockáztatni, hogy az archívumokba tartozható, azt gyarapítani képes tartalmak szempontjából az Alap a közérdekű céljainak teljesíthetőségét akár erősíthetné is azzal, hogy a fenti irányban bővíti az Általános Pályázati Feltételeit és annak nyomán a konkrét szerződéseket.

1.4. Az Alapra bízott vagyon hasznosítása, a közszolgálati médiavagyon elidegeníthetősége

Az Alap a rábízott vagyonához tartozó állami vagyont saját maga használhatja, azt hasznosíthatja, vagy – törvény eltérő rendelkezése hiányában – tulajdonjogát átruházhatja (értékesítheti). A hasznosításra, vagy a tulajdonjog átruházására irányuló szerződést írásban kell megkötöni. Szerzői/kapcsolódó jog esetében, ha az Alap a szerzői jogot megszerezheti (átruházhatóság esetei), és a kapcsolódó jogokra nézve kell alkalmazni a „tulajdonátruházás” szabályait.

Az Nvtv. 11. § (16) bekezdésében meghatározott értékhatár feletti vagyont hasznosítani, vagy tulajdonjogát átruházni főszabály szerint csak nyilvános, kivételesen indokolt esetben zártkörű versenyeztetés útján, a szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékarányosságával lehet, vagyis ingyenesen nem lehet átengedni. Az értékhatár megállapítása során a hasznosítással, értékesítéssel érintett vagyon vagy vagyონrész, több vagyonelemre vonatkozó jogügylet esetén pedig azok együttes forgalmi értéke az irányadó. Az ingatlanok, továbbá az 5 millió forint egyedi bruttó nyilvántartási értéket meghaladó más vagyonelemek esetén a forgalmi érték meghatározására független szakértői vélemény elkészítése szükséges. (Az Nvtv. hivatkozott rendelkezése egyébként értékhatárt nem tartalmaz.) Az Mttv. meghatározza azokat az eseteket is, amikor mellőzhető a versenyeztetés: ezek első köre a személyeket jelöli meg, vagyis mellőzhető a versenyeztetés, ha a hasznosítás:

- a) államháztartási körbe tartozó szervezet, köztestület,
- b) a Magyar Állam, vagy az Alap, külön-külön, vagy együttes többségi tulajdonosi részesedésével működő szervezet
- c) jogszabályban előírt állami, vagy önkormányzati feladatot ellátó szervezet
- d) közszolgálati médiaszolgáltató,
- e) külföldi állam, vagy külföldi helyhatóság javára történik, továbbá
- f) ha jogszabály rendelkezései vagy a használat átengedésének egyéb körülményei a lehetséges hasznosító személyének megválasztását olyan jelentős módon vagy mértékben korlátozzák, hogy a versenyeztetésből származó előnyök nem biztosíthatók,
- g) ha a határozott időre kötendő szerződés tartama (...)
gb) archív anyagra vonatkozó szerződés, vagy felhasználási szerződés esetén a 3 évet nem haladja meg.

Zártkörű pályázat kiírására különösen akkor kerülhet sor, ha a vagyonelem nyilvános pályáztatásának reális, tervezett költségei jelentősen csökkentenék a hasznosításból éves szinten

elérhető, vagy az értékesítésből származó bevételt, vagy ha a korábbi nyilvános pályázat eredménytelenül zárult és kizárólag ezen eljárással biztosítható a rábízott állami vagyonnal való hatékony gazdálkodás. Ez egyébként a vagyon szellemi részére vonatkozó hasznosítás esetén a reális útja a pályáztatásnak.

Az Mttv. 137/B. §-a alapján nincs kizárva ráadásul az sem, hogy az Alap – a Médiatanács előzetes jóváhagyásával – és a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. az állami vagyoneért felelős miniszter jóváhagyásával megállapodást kössön valamely vagyonelem tulajdonosi joggyakorlásának ingyenes, könyv szerinti értéken történő átadásáról, ami akár történhet úgy is, hogy az Alap valamely erre a célra alapított archívum számára adja át a vagyonelemet. Az Alap tulajdonában álló saját, valamint a tulajdonosi joggyakorlása alatt álló állami vagyon – ideértve annak hasznosításából és tulajdonjogának átruházásából származó bevételt is – kizárólag törvényben meghatározott célokra használható fel. Az Alap a fent említett szellemi vagyonnal (is) gondos gazda módjára köteles gazdálkodni, ezt gyarapítani, illetve ehhez kapcsolódó egyéb tevékenységeket támogatni, valamint saját magának elvégezni.

Az Mttv. 100. § (1)–(2) bekezdései szerint a közszolgálati médiavagyon tulajdonosi jogainak és kötelezettségeinek összességét az Alap gyakorolja, vagyis a közszolgálati médiavagyon is az Alapra bízott vagyon részét képezi. Az Alap a közszolgálati médiavagyont ugyanakkor csak szigorúbb feltételek között kezelheti, mivel sem részben, sem egészben nem idegenítheti el, nem ruházhatja át és nem terhelheti meg. E tilalom természetesen nem akadályozza a közszolgálati médiavagyon egyes elemein fennálló szerzői, illetve felhasználási jogok hasznosítását (tehát a vagyoni jogok a tulajdonjog átruházása nélkül), ezekre a fent bemutatott, pályáztatásra vonatkozó rendelkezések irányadók.

A törvény 100. §-a (1) és (2) bekezdéseinek együttes olvasata alapján megállapítható, hogy a tulajdonosi jogok körébe a közszolgálati médiavagyonba tartozó szerzői jogok is beletartoznak, mivel a (2) bekezdés a tulajdonosi jogok körében nem csak az (elsősorban a műpéldányok hordozóin fennálló) polgári jogi tulajdonelemekre terjed ki, hanem a szerzői, illetve felhasználási jogokra is.

Bár a (2) bekezdés szándéka nagy valószínűséggel egyébként sem irányult arra, hogy a szerzői, illetve felhasználási jogok elidegeníthetők legyenek, a médiavagyon elidegenítésére, megterhelésére és átruházására vonatkozó tilalom nem akadályozza a szerzői, illetve felhasználási jogok hasznosítását, vagyis az engedett. Figyelemmel pedig arra, hogy a szerzői, illetve a felhasználási jogok említésszintű elkülönítése arra utal, hogy olyan művekről is szó van, amelyeknek a teljes szerzői (vagyoni) joga (azaz valamennyi felhasználási joga, és a felhasználás engedélyezésének jogaegyüttesen) hasznosítható, és olyanok is, amelyeknek csak egyes felhasználási jogai, kérdés az, hogy hogyan lehet a teljes szerzői jogot egyben hasznosítani (és nem az egyes felhasználási jogokat), ha nem elidegenítés, átruházás útján. Ez a megengedő értelmezés ugyanakkor felvetné annak az esélyét, hogy a közszolgálati médiavagyon szétforgácsolódik, magánkézbe kerül (ami feltehetően nem is volt jogalkotói szándék). Itt kodifikációs szempontból és dogmatikailag is helyesebb lett volna csak az egyes felhasználási jogok hasznosításáról szólni, mint olyanról, amelyek átruházása megengedett (még ha fogalmilag ez is sántítana).¹⁶

16 Az elidegeníthetőségre vonatkozóan bizonytalan megfogalmazást az Állami Számvevőszék is kifogásolta. <http://www.asz.hu/jelentes-kiserolevel/13192/kiserolevel-a-13192-sz-jelenteshez/l-13192j000.pdf>

1.5. A közszolgálati médiavagyon és a közszolgálati médiaszolgáltató archívuma¹⁷

A fent kifejtettekből fakadóan tehát az Alap szellemi vagyona is kettős: részben saját „fejlesztésű”, részben más forrásból szerzett alkotásokra és teljesítményekre vonatkozó felhasználási vagy jogátruházó szerzői jogi tartalmú szerződéseken keresztül szerzett vagyon, részben egyéb úton (pl. korábbi államosítással szerzett vagyonelemek jogszabályi hozzárendelése útján) hozzá került jogok tartoznak ide.

Az Mttv. hatálya alá tartozó archiválási tevékenység gerince, és az Alaphoz rendelt vagyon egy meghatározó része a közszolgálati médiavagyon, emiatt pedig mindenekelőtt ennek a fogalmát kell megvizsgálni, hogy az Archívum szerzői jogilag releváns működése bemutatható legyen. A törvény elfogadása óta már módosított¹⁸ 203. §-a értelmében:

„közszolgálati médiavagyon: a közszolgálati médiaszolgáltató, jogelődei, valamint az Alap által megrendelt, bármilyen jogcímen készített, adásvétel útján beszerzett, felhasználási szerződéssel vagy egyéb megállapodás útján részben vagy egészben megszerzett, vagy készített filmalkotások és más audiovizuális művek, rádiós műsorszámok, hangfelvételek és a médiaszolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb, kulturális értéket képviselő dokumentumok, fényképek szerzői és szomszédos jogai, vagy ezek bármely felhasználási jogai, valamint e műveket tartalmazó fizikai hordozók (például: lemezek, szalagok, kazetták, papíralapú dokumentumok, kották), továbbá a jelmezek, kellékek, díszletek és egyéb szerzői művek, amennyiben a művel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogok a törvény hatálybalépését megelőzően a közszolgálati médiaszolgáltató jogelődei valamelyikét vagy a törvény hatálybalépését követően az Alapot illetik meg vagy illették meg, valamint amelyekre vonatkozóan e törvény hatálybalépését követően a közszolgálati médiaszolgáltató jogelődei szereztek, vagy maga a közszolgálati médiaszolgáltató szerez jogot..

Az Mttv. új szabályozásának alfája tehát a közszolgálati médiavagyon definíciója, amely az általánostól eltérő felhasználási, díjfizetési szabályok tárgyi hatályát jelöli ki.¹⁹ A közszolgálati

17 Megállapította: 2014. évi CVII. törvény 14. §. Hatályos: 2015. I. 1-jétől.

18 2014. évi CVII. törvény 27. § (4) bekezdés.

19 203. §: „33. Közszolgálati médiavagyon: a közszolgálati médiaszolgáltatók, jogelődek, valamint a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap által megrendelt, bármilyen jogcímen készített, adásvétel útján beszerzett, felhasználási szerződéssel vagy egyéb megállapodás útján részben vagy egészben megszerzett, vagy készített filmalkotások és más audiovizuális művek, rádiós műsorszámok, hangfelvételek és a médiaszolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb, kulturális értéket képviselő dokumentumok, fényképek szerzői és szomszédos jogai, vagy ezek bármely felhasználási jogai, valamint e műveket tartalmazó fizikai hordozók (például: lemezek, szalagok, kazetták, papíralapú dokumentumok, kották), továbbá a szerzői jogi védelem alatt álló jelmezek, kellékek, díszletek és egyéb szerzői művek, amennyiben a művel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogok a törvény hatálybalépését megelőzően a közszolgálati médiaszolgáltatók valamelyikét vagy a törvény hatálybalépését követően a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapot illetik meg vagy illették meg, valamint amelyekre vonatkozóan a közszolgálati médiaszolgáltatók e törvény hatályba lépését követően szereznek jogot.”

Az Mttv. 100. §-ának (1)–(2) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik:

„100. § (1) A közszolgálati médiavagyon tulajdonosi jogainak és kötelezettségeinek összességét – a (2) bekezdésben foglalt kivételekkel – az Alap gyakorolja.

(2) Az Alap a közszolgálati médiavagyonot sem részben, sem egészben nem idegenítheti el, nem ruházhatja át és nem terhelheti meg. E tilalom nem akadályozza a közszolgálati médiavagyon egyes elemein fennálló szerzői, illetve felhasználási jogok hasznosítását.”

médiában történő felhasználásokra vonatkozó speciális szabályok tárgyi hatálya a közszolgálati médiavagyonra terjed ki, amennyiben a közszolgálati médiaszolgáltató nem a közszolgálati médiavagyon körébe tartozó műveket, illetve teljesítményeket használ fel, értelemszerűen a közszolgálati médiaszolgáltató is „egyszerű” felhasználóként viselkedik, erre az esetre vonatkozóan az Szjt. általános szabályai alkalmazandók.

A közszolgálati médiavagyon definíciója – és különösen az eredeti szövegben szereplő:

„amennyiben a művel kapcsolatos szerzői és szomszédos jogok a törvény hatálybalépését megelőzően a közszolgálati médiaszolgáltatók valamelyikét vagy a törvény hatálybalépését követően a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapot illetik meg vagy illették meg, valamint amelyekre vonatkozóan a közszolgálati médiaszolgáltatók e törvény hatályba lépését követően szereznek jogot”

fordulat – tág értelmezése alapján valamennyi, a korábbi közszolgálati műsorszolgáltatók számára felhasználásra valaha engedélyezett műsorszám és ezekhez kapcsolódó bármely mű/teljesítmény vagyoni, illetve felhasználási jogai a közszolgálati médiavagyon részévé válhattak volna. A fogalom alapján ugyanis úgy lehetett érteni, hogy ide tartoznak olyan művekre/teljesítményekre vonatkozó jogok is, amelyekre vonatkozóan a felhasználási engedélyek esetleg csak alkalmi, vagy meghatározott időtartamra, illetve megszüntető feltétel bekövetkeztéig vonatkoztak (pl. számos külföldi alkotás korábban engedélyezett és ma már hatálytalan, egyszeri sugárzási joga is a közszolgálati médiavagyon részévé válhatna). Egy ilyen értelmezés elsősorban a törvény 100. §-ában meghatározott további rendelkezési jogok miatt igen aggályos volt.

Nyilvánvaló volt egyébként az eredeti szöveggel kapcsolatban is, hogy a médiavagyon eredeti fogalmát helyesen kizárólag a *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* jogi alapelvének alkalmazásával szabad értelmezni. Ennek alapján az Alap csak olyan jogokat szerezhetett meg a közszolgálati médiaszolgáltatóktól, amelyekkel azok az Mttv. hatályba lépése napján rendelkeztek. Más szóval: a médiaszolgáltatók csak olyan vagyoni, illetve felhasználási jogokat engedhettek át az Alapnak – akár a törvény erejénél fogva, akár szerződés útján – amelyeket maguk jogátruházó, munka- vagy felhasználási szerződéssel megszereztek, és az ilyen szerződés hatálya semmilyen, a hatályt megszüntető időhatározás, vagy feltétel alapján nem szűnt meg az Mttv. hatályba lépése napján, vagy azt megelőzően.

Az ezzel ellenkező, ennél tágabb értelmezés ugyanis nemzetközi egyezményes, és uniós szerzői jogi felhatalmazás nélkül [különös tekintettel a Mttv. eredeti 100. § (2) és (8) bekezdésére és a teljes közszolgálati médiavagyon közgyűjteményi jellegére] aránytalanul korlátozta volna a törvényi jogátengedéssel érintett szerzői és szomszédos jogi jogosultak jogait. E jogosultak jogai alól e körben a nemzetközi/uniói szerzői jogi keretek között nem engedhető ilyen tág, gyakorlatilag feltételek nélküli kivétel és a vagyoni jogok díjigényre sem korlátozhatók.

Az archiválásról és az Archívum megőrzésének, kezelésének, felhasználásának részletes szabályairól az Alap elnöke a Médiatanács egyetértésével, szabályzatban rendelkezik. Az Mttv. 2011. július 16-án elfogadott, legutóbb 2015. július 22-én módosított, és csupán a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: NMHH) tekintetében kötelező, de egyébként jogi kötőerővel nem bíró Archiválási Szabályzat (a továbbiakban ASZ) értelmezi az Mttv. számos rendelkezését. Az ASZ – változatlan – 6. pontja szerint:

„Az MTVA jogszerzése kizárólag azokra a vagyoni és felhasználási jogokra terjed ki, amelyek az Mttv. hatálybalépése időpontjában a közmédiák javára még ténylegesen fennálltak. Az így átszállt jogok csak az eredeti terjedelemben illetik meg az MTVA-t, illetve a közszolgálati médiaszolgáltatókat, míg a lejáró jogbirtoklási idejű felhasználási jogok folyamatosan kikerülnek a közszolgálati médiavagyonból. 2011. január 1-jét követően főszabályként az MTVA szerzi meg a jogokat.”

Az ASZ kezdettől helyesen értelmezi tehát az Mttv. közszolgálati médiavagyonról szóló rendelkezését, itt rögzítve a *nemo plus iuris* elvének érvényesülését. Az idézett bekezdés utolsó mondata ugyanakkor meglehetősen lakonikusra sikerült, az feltehetően csak arra kívánt utalni, hogy az Mttv. hatálybalépését követően már az egyes rész-intézmények nem kötnek önálló szerződéseket. (Kérdés, hogy vannak-e a főszabálytól eltérő esetek, és ha igen, akkor hol kerülnek rögzítésre?)

A jelenleg hatályban lévő, még mindig kiterjedt közszolgálati médiavagyon-definíciónak az alapján valamennyi, a közszolgálati médiaszolgáltatók (és jogelődök) számára felhasználásra gyakorlatilag valaha engedélyezett műsorszám és ezekben rögzített, illetve ezekhez csak kapcsolódó bármely mű/teljesítmény a közszolgálati médiavagyon (és az erre épülő Archívum) részévé válik, legalábbis arra az időszakra, amíg vele kapcsolatban a megfelelő szerződések fennállnak. A fogalom alapján ide tartoznak azok a művek/teljesítmények is, amelyekre vonatkozóan a felhasználási engedélyek esetleg csak egy-egy sugárzásra vonatkoznak (pl. számos külföldi alkotás is ideiglenesen a közszolgálati médiavagyon részévé válik), de csak a szerződés hatályának idejére. (Lehetséges, hogy egy műsorszám nem foglal magában szerzői jogi védelem alatt álló művet/teljesítményt, pl. sportesemény közvetítése, ha az zenei és kapcsolódó vizuális/audiovizuális tartalomtól eltekintünk,²⁰ ilyenkor a műsor tekintetében fennálló szomszédos jog a fejtegetésünk tárgya.)

A fogalom tágasságát fokozza az, hogy a kapcsolódó alkotások körét a szöveg úgy fogalmazza meg, hogy ide tartoznak a „médiaszolgáltatáshoz kapcsolódó” nem audio/audiovizuális művek is, ami igen laza kapcsolat esetén is bevonhat bármilyen típusú művet a közszolgálati médiavagyon keretébe (pl. játékfilmben felhasznált, nem a film számára készített, eredeti képzőművészeti alkotásokat). Az is alig szűkíti a fogalom alá bevont művek körét, hogy ezek akkor tartoznak a közszolgálati médiavagyonba, ha „kulturális értéket képviselnek”.

Túl tágnak tűnik a fogalom abból a szempontból, hogy a közszolgálati médiavagyon fogalmát kiterjeszti nem csak a magyar művekre (ezek körének pontos definiálása ugyanakkor problémás lehet pl. a koprodukciónak esetében).

Az is (jogalkalmazói) értelmezésre szorul, hogy szűkíti-e, és ha igen, milyen tartalommal a közszolgálati médiavagyonba bevont művek körét a „kulturális értéket képviselő” jelző használata. Hasonló jelző már szerepel az INFOSOC-irányelv átültetése nyomán az Szjt.-nek az azzal összhangban álló 35. §-ának (7) bekezdésében, amely szerint a rádió- és televízió-szervezet saját műsorának sugárzásához jogszerűen felhasználható műről a saját eszközeivel készített ideiglenes rögzítés közgyűjteményben szabadon megőrizhető, ha a rögzítés rendkívüli

20 Például a Bíróság (nagytanács) 2011. október 4-i C-403/08., C-429/08. számú ítélete a Football Association Premier League Ltd és társai kontra QC Leisure és társai és Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd között folyó alapügyben a High Court of Justice (England & Wales), a Chancery Division és a Queen's Bench Division (Administrative Court) által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban

dokumentációs értékű. A „rendkívüli dokumentációs értékű” kritérium használata is oda vezet, hogy gyakorlatilag a teljes műsorfolyamok rögzítésre és megőrzésre kerülnek.

E tekintetben ismét az ASZ 6. pontja adja meg az NMHH által követendőnek tartott értelmezést:

„A közszolgálati médiavagyonra vonatkozó fogalom-meghatározásban nevesített médiaszolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb, kulturális értéket képviselő dokumentumok, fényképek kifejezést az általános szabályozáshoz képest csak szűken lehet értelmezni. Ebben az esetben nem audio/audiovizuális művekről, hanem az Archívumban található egyéb anyagokról van szó, és a kapcsolódást a közszolgálati médiaszolgáltatók korábbi tulajdonjoga vagy más joga alapozza meg. A közszolgálati médiavagyonra vonatkozó fogalom-meghatározásban nevesített „kulturális értéket képviselő” kifejezés a definícióban kizárólag a közszolgálati médiavagyonba tartozó dokumentumokra és védetté nyilvánított fényképekre vonatkozik.”

Úgy tűnhet azonban, hogy az egyébként helyes, szűkítő értelmezés ellenére a „kulturális értéket képviselő” fogalom definiálására itt sem került sor, így az továbbra sem tudható, hogy ez alatt mit ért a jogalkotó. Van esetleg olyan, a közszolgálati médiában sugárzott műsorszám, amelynek a szerzői/kapcsolódó jog által védett tartalma nem képvisel kulturális értéket? Milyen zsűri fogja ezt megállapítani?

A közszolgálati médiavagyon fogalma keresztülfekszik a NAVA és a MaNDA gyűjtőkörén is, erre részletesen alább, a NAVA és a MaNDA bemutatásánál térek vissza.

Az Mttv. 100. §-ának (3) bekezdése szerint az Alap gondoskodik a közszolgálati médiavagyon, valamint a közszolgálati médiaszolgáltatók és az Alap tulajdonába került, a közszolgálati médiavagyon körébe nem tartozó, a szerzői jogi törvény hatálya alá tartozó műveket és más teljesítményeket tartalmazó fizikai hordozók (a továbbiakban együtt: Archívum) tárolásáról, megőrzéséről és felhasználásáról is. Tehát a közszolgálati médiaszolgáltatók korábbi archívumaiból, illetve az ORTT korábbi archívumából felépülő Archívum országos gyűjtőkörű közgyűjteménnyé vált, ilyen módon megoldva azt a korábbi problémát, amely abból fakadt, hogy a művek/műpéldányok megőrzése (és többszörözése) szempontjából eddig is ekként viselkedtek, csak ennek nem volt meg a jogszabályi alapja.

Nem tekinthetők egyébként dogmatikailag jogoknak azok a kedvezmények, amelyek az Alaphoz tartozó archívumok javára fennállnak szerzői jogi alapon, bár kétségtelen, hogy ezen kedvezményeknek (szerzői jogilag szabad felhasználásoknak) komoly vagyoni értéke van.

Ennek a szabálynak az értelmében az Alap hozza létre az Archívumot, amely országos gyűjtőkörű közgyűjteménynek minősül, és tartalmazza mind a közszolgálati médiavagyon, illetve más, ide nem tartozó művek hordozóit is. Álláspontom szerint e kiterjesztés miatt pedig azok a hordozók is ide kerülhetnek, amelyek például támogatási szerződés alapján létrejött művekkel kapcsolatos elszámolás részeként kerülnek az Alaphoz. Ez biztosíthatja azt, hogy ezek a művek az archívumba kerülő más művek sorsát osszák.

Figyelemmel kell lenni itt arra is, hogy az ASZ 3. pontja meghatározza saját tárgyi hatályát is, ami pontosítani igyekszik a közszolgálati médiavagyon fogalmát, bár úgy tűnik, meglehetősen tágra is hagyja azt [és valójában nincs összhangban az Mttv. 100. §-ának (3) bekezdésével, amely meghatározza, mit tartalmazhat az Archívum]. Az ASZ szerint a hatálya kiterjed:

- az Archívum gyűjteményeire, gyűjtemény-együttesére,
- belső gyártású vagy koprodukcióban készült műsorszámok felvételeire,
- külső megrendelések során készült műsorszámok felvételeire,
- műsorban/adásban fel nem használt felvételekre,
- külső (más kiadók, illetve műsorszolgáltatók stb. által készített) dokumentumokra,
- a műsorkészítéshez kapcsolódó dokumentumokra (írással anyagok, szöveggönyvek, forgatókönyvek, kották, stb.),
- az egyéb írással, képi, tárgyi, audiovizuális és digitális formátumú dokumentumokra,
- az adatbázisokra és a hozzájuk tartozó metaadatokra,
- az MTVA saját, vagy más szervezetekkel közösen készített kiadványaira, függetlenül annak formájára, hordozójára, illetve függetlenül arra, hogy ezek promóciós, kereskedelmi vagy egyes céllal készültek,
- a beszerzésre kerülő (szak)könyvekre,
- fotónegatívokra és diapozitívokra, kisserkesztett analóg fotókra,
- az előállított képszövegekre, szöveggönyvekre és nyilvántartó kartonokra,
- grafikákra,
- a hírekre és tudósításokra,
- mikrofilm gyűjteményre,
- a közszolgálati médiaszolgáltatók weboldalaira, valamint az informatikai, műszaki, technikai és a technológiai fejlesztés dokumentumaira,
- szükség szerint egyéb szellemi alkotásokra.

Eszerint az ASZ hatálya jóval bővebb, mint az archívumok anyaga, egyelőre emiatt még nem egyértelmű, hogy a közszolgálati médiavagyon fogalma, illetve az Archívum gyűjtőköre mennyiben fedik egymást. A „szükség szerint egyéb szellemi alkotásokra” kifejezés ráadásul szinte korlátlanul teszi az ASZ hatályát. Tartalmának felsorolása is vegyes: hol tárgyra (hír, grafika), hol hordozóra (felvétel) vonatkozik. Ezek vonatkozásában végeredményben nem is tudni, hogy tulajdonjogról, vagy a hordozón rögzített műre/teljesítményre vonatkozó jogról kíván-e rendelkezni (az Mttv.-ben legalább a jogok világosan a közszolgálati médiavagyon részét képezik.) A nehézséget fokozza, hogy a Ptk. hatályba lépésétől kezdve (2014. március 15.) az egyéb szellemi alkotás már nem minősül oltalmi tárgynak. Ezért az ezen időpont után keletkező, a nevesített oltalom körébe nem sorolható „szellemi alkotás” esetében csupán a hordozó tulajdonjogára gondolhat az értelmezést kereső olvasó.

Érdemes figyelmet fordítani arra is, hogy az ASZ fentiek szerinti hatálya nem azonos az archiválásra kerülő dokumentumok körével. Az ASZ alapján archiválni kell az MTVA, illetve a Nemzeti Híregyház által gyártott, illetve gyártatott és átvett

- műsorszámokat, függetlenül az előállítás technikájától és a műsorszám hordozó anyagától, valamint attól, hogy a műsorszám ténylegesen adásba került-e,
- a műsorszámhoz fel nem használt felvételeket, továbbá az ahhoz tartozó dokumentumokat (pl. képanyag, írással- fotó- zenei- és egyéb hanganyag) feltéve, hogy mindezek kulturális értékűek vagy történelmi jelentőségűek – ennek eldöntése az adott műsort készítő szervezeti egység vezetőjének kötelezettsége, ezek feldolgozásáért, dokumentálásáért a műsor szerkesztője felel,
- híreket, hírműsorokat, fotókat, tudósításokat, internetes tartalmakat, grafikákat.

Egyrészt ez nincs összhangban az Sztj. intézményi archiválásra vonatkozó szabad felhasználásával (ott a rendkívüli dokumentációs érték a feltétele a tartós megőrzésnek), másrészt nem azonos a közszolgálati médiavagyon fogalmával sem, illetve az ASZ fent elemzett tárgyi hatálya sem teljesen pontosan fedi ezt.

Itt további probléma lehet, hogy az Sztj.-beli szabad felhasználás feltétele a nyilvánosságra hozatal, viszont előfordulhat sok esetben, hogy a „műsorszámhoz fel nem használt felvétel” nem került nyilvánosságra hozatalra sem, így pedig archiválása is engedélyköteles lehet.

Külön figyelmet érdemel, hogy az Mttv. rögzíti, hogy az Alap a művek felhasználását csak az Sztj.-ben biztosított szabad felhasználások, vagy a jogosultakkal kötött megfelelő megállapodások alapján végezheti [ezt erősíti meg külön is az (5) bekezdés]. A rendelkezés azért érdemel figyelmet (bár evidenciát rögzít), mert eszerint az Alap és az Archívum szerzői jogi szempontból elválnak egymástól, noha a (3) bekezdés alapján igen nehéz lenne megállapítani, hogy ez az elkülönülés milyen fokú általában.

Ehhez képest azonban az Mttv. 100. §-ának (6) bekezdése szerint az Alap a közszolgálati médiaszolgáltatókkal a közszolgálati médiavagyon felhasználására vonatkozóan már vagyonekezelési megállapodást köt. E megállapodás alapján a közszolgálati médiaszolgáltatók a közszolgálati médiavagyon általuk kezelt elemeire vonatkozóan ingyenes felhasználási jogot szereznek, amely magában foglalja a közszolgálati médiaszolgáltatásban való nyilvánossághoz közvetítés jogát is.

E szakasz az Sztj.-vel összhangban és tekintettel az (5) bekezdésre is, azt jelenti, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatásra vonatkozó, a jogosultaktól megszerzendő engedélyeket az Alapnak kell közvetlenül megszereznie és nem az egyes médiaszolgáltatók teszik meg ezt egyesével. Az Alapnak adott engedélynek a médiaszolgáltatók számára továbbengedhetőnek és a továbbengedélyezés szempontjából ingyenesnek kell lennie.

A Médiakommentár világít rá arra a helyzetre, amely szintén indokolja az ingyenességre vonatkozó rendelkezés megállapítását, hogy számos olyan felhasználási szerződést „örökölt” az Alap, amelyek kizárják a felhasználás harmadik személyek számára történő továbbengedélyezését. Ez pedig – szigorúan értelmezve – önmagában kizárja azt, hogy az Alap a közszolgálati médiaszolgáltatóknak felhasználást engedélyezzen (akár díj ellenében, akár ingyenesen).²¹

Fontos, hogy az (5) bekezdést úgy kell értelmezni, hogy az Alap – bár maga nem végez felhasználást – köti meg ezeket a felhasználási szerződéseket az egyes jogosultakkal. A (6) bekezdés végén szereplő „is” szócska utal arra, hogy a felhasználási jog nem feltétlenül csak sugárzást (sőt: általában nyilvánossághoz közvetítést) fedhet, hanem ezen túlmutató felhasználási módokat is érinthet (pl. dologi hordozón terjesztés).

Az Mttv. 100. §-ának (7) bekezdése értelmében az Archívumban található, a közszolgálati médiavagyonba nem tartozó szerzői műveket és más szellemi alkotásokat a közszolgálati médiaszolgáltatók a szerzői jogról szóló törvény, valamint a szerzői jogi és szomszédos jogi jogosultakkal kötött megállapodás keretei között használhatják fel. Az Alap a közszolgálati médiaszolgáltatók számára külön engedély és díjfizetési kötelezettség nélkül jogosult nyilvánossághoz közvetítés céljára átadni a közszolgálati médiavagyonba tartozó műveket, valamint azon szerzői alkotásokat és egyéb szellemi alkotásokat, amelyek nem tartoznak a közszolgálati médiavagyonba, de amelyekre nézve az Alap felhasználási joggal rendelkezik.

21 KOLTAY–NYAKAS i. m. (7. l.) 672.

Figyelemmel az Sztj.-re, illetve a nemzetközi kötelezettségekre és az EU-jogra, a (7) bekezdés csak úgy értelmezhető, hogy ingyenes engedélyezés csak az Alap számára lehetséges a közszolgálati médiaszolgáltatók felé, de ez nem jelenti azt, hogy neki a nyilvánossághoz közvetítésért ne kellene jogdíjat fizetnie a jogosultak felé, függetlenül attól, hogy az adott mű a közszolgálati médiavagyonba tartozik-e vagy sem.

1.6. A közszolgálati médiavagyon működtetésére vonatkozó rendelkezések problémái

1.6.1. Vitatott besorolású művek a közszolgálati médiavagyonban

Működésük megkezdése óta mind a közszolgálati rádióknál, mind a televízióknál számtalan „saját” szerzői mű, előadóművészi teljesítmény, hangfelvétel és rádió-, televízióműsor készül, amelyeken mind szerzői, mind kapcsolódó jogok keletkeztek, és ezek egy nem elhanyagolható része a közszolgálati rádiókat és televíziókat illetve meg akár munkaszerződések, akár jogátruházó szerződések alapján. Ugyanakkor ezek a jogátszállások gyakran nehezen dokumentálhatók, mivel vagy soha nem kötöttek a felek írásbeli felhasználási/jogátruházó szerződést, nem lehetők fel a munkaszerződések, nem beszélve a munkaköri leírásokról, vagy az évek során elkallódtak ezek. Az ilyen, vagy más szempontból bizonytalan jogállású művek felhasználására vonatkozóan az Mttv. 100. §-ának eredeti (8) bekezdése új rendet állapított meg.²²

Ebből a rendelkezésből olybá tűnt, hogy a közszolgálati médiavagyonba tartozás tekintetében vitatott besorolású művek esetében az Sztj.-től eltérő, sajátos jogszerzési és jogérvényesítési szabályok lesznek alkalmazandók. Ennek értelmezésénél természetesen nem csak azt a magyar jogi környezetet kell figyelembe venni, amelybe ez bele kellett, hogy illeszkedjen, hanem azt az európai szabályozási hálót is, amelyből ebben a tekintetben a Jogérvényesítési irányelv²³ tűnik különösen relevánsnak. A Médiakommentár a szabály magyarázatában példaként említi azt a helyzetet, amikor a felhasználást követően derül ki, a felhasznált műsort egyáltalán nem használhatta volna fel a közszolgálati médiaszolgáltató, mert pl. csak négy-szeri sugárzásra kapott engedélyt és ezt a lehetőséget a médiaszolgáltató már kimerítette. Ebben az esetben (ha tehát mégis megtörtént a felhasználás) az utóbb fellépő jogosultak az Sztj. XIII. Fejezete szerinti jogérvényesítési eszközökkel is élhetnek.²⁴

Az Mttv. 100. §-ának eredetileg elfogadott (8) bekezdése lehetővé tette, hogy abban az esetben, ha az Archívumban található valamely szerzői mű esetében az bizonytalan volt, hogy a közszolgálati médiavagyonba tartozik-e, a közszolgálati médiaszolgáltatásban történő bemutatása esetén a bemutatást követően fellépő szerzői vagy szomszédos jogi jogosult a

22 „(8) Ha az Archívumban található valamely szerzői műről nem dönthető el, hogy a közszolgálati médiavagyonba tartozik-e, a közszolgálati médiaszolgáltatásban történő bemutatása esetén a bemutatást követően fellépő szerzői vagy szomszédos jogi jogosult a további felhasználást megtilthatja. A már megtörtént felhasználás után a fellépő jogosultat a médiaszolgáltató részéről megfelelő díjazás illeti meg. Vita esetén a díj összegét a bíróság állapítja meg.”

23 A szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004. április 29-i 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

24 KOLTAY–NYAKAS i. m. (7. j.) 673.

további felhasználást megtilthassa. A már megtörtént felhasználás után a fellépő jogosultat a médiaszolgáltató részéről megfelelő díjazás illette meg. Vita esetén a díj összegét a bíróság állapította volna meg (ilyen jogvitáról a szabály hatályba lépése óta nem tudni).

Ez az Szjt.-től eltérő szabály volt, mivel nem írta elő ezen problémás művek tekintetében azt, hogy a felhasználó médiaszolgáltatónak meg kelljen keresnie a jogosultat, hanem utólagos tiltakozási jogra korlátozta az engedélyezési jogot. Ez önmagában felvetette azt a kérdést, hogy a szabályozási megoldás összhangban állt-e az uniós joggal és a nemzetközi jogforrásokkal, amelyek nem utólagos tiltakozásra vonatkozó, hanem kizárólagos, előzetes engedélyezési jogot biztosítanak a nyilvánossághoz közvetítésre a jogosultaknak.

A rendelkezés gyakorlati szempontból amiatt is problematikus volt, mert nem volt és azóta sincs arra vonatkozó nyilvántartás, hogy mi minősül ténylegesen a közszolgálati médiavagyonba tartozónak (az Mttv.-ből nem is lehet arra következtetni, hogy lenne ennek létrehozására irányuló szándék), emiatt a médiaszolgáltató bármikor állíthatja, hogy nem tudta eldönteni, hogy az adott mű (helyesebben persze a vonatkozó felhasználási/szerzői jog) a közszolgálati médiavagyonba tartozik-e. Ilyen módon pedig e szabály alapján előzetes engedély nélkül is felhasználhatta a művet, és az a jogosult (illetve képviselője) „szemfülességén” múlt, hogy tudta-e gyakorolni az – immár megcsonkított – jogát.

Ez abból a szempontból is aggályos, hogy nem arra az esetre mentesített az engedélyszerzés alól, ha a jogosult esetleg nem található (ilyen esetben segítséget nyújtott és nyújt ma is végső soron a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának (a továbbiakban: SZTNH) árva műves engedélyezési rendszere vagy a vonatkozó szabad felhasználás), hanem arra, ha az bizonytalan, hogy a mű a közszolgálati médiavagyonba tartozik-e. A fogalom szélessége miatt viszont ezt szinte lehetetlen megállapítani.

A szabály több kérdést vetett fel. Mindenekelőtt, hogy e szabályt úgy kell-e érteni, hogy előzetesen a vitatott esetekben is engedélyt kell kérni a jogosulttól, vagy legalábbis meg kell próbálni ezt. Ennek során természetesen ki kellett, hogy tűnjön az is, hogy az adott mű a közszolgálati médiavagyonba tartozik-e. Úgy vélem, itt nem lehetett más a helyes értelmezés, hiszen egyébként minden esetben a médiaszolgáltató a saját mérlegelése alapján tekinthetné úgy, hogy vitatott a közszolgálati médiavagyonba tartozás ténye, így pedig a jogosult kizárólagos engedélyezési joga automatikusan egy utólagos tiltakozási, csonka joggá torzulna. Hogy ez ne történhessen meg, egyértelmű, hogy a szabályt csak úgy lehetett – helyesen – érteni, hogy az előzetes engedélykérés megkísérlése minimális kötelezettsége a médiaszolgáltatónak.

Érdekes azt is megvizsgálni, hogy ha a vitatható státuszt az okozza-e, hogy nem található a szerző vagy más jogosult (arra, hogy a jogalkotó erre az esetkörüre gondolhatott, abból lehet következtetni, hogy a felhasználás után „fellépő” jogosultról rendelkezik), akkor alkalmazandó-e az Szjt. e tekintetben megállapított kiegészítő rezsimje, vagyis ezekben az esetekben az SZTNH-től kell-e előzetesen engedélyt kérni a szerzői mű, illetve az előadóművészi teljesítmény felhasználásához? Ugyanis abban az esetben, ha ez okozza a vitatott státuszt, akkor egyértelmű, hogy a mű felhasználásának engedélyezésére az SZTNH jogosult. Az Mttv. pedig nem tartalmazott olyan rendelkezést, amely kizárta volna az ún. árva művekre vonatkozó engedélyezési eljárás alkalmazhatóságát. Viszont ha a szabályt ténylegesen így kellett érteni, akkor – az SZTNH-től szerzett engedéllyel jogszerűen végzett felhasználás miatt – aligha fordulhatott volna elő az, hogy azon túlmutatóan is alkalmazandónak minősült volna az utólagos megtiltás joga, amilyen körben az Szjt. alapján az árva művekre adott engedély jogosultjával szemben a szerző, illetve az előadóművész ezzel a joggal élhetett.

Ha viszont ez teljesen téves értelmezés lenne és ezekben az esetekben nem alkalmazandó az Sztj. hivatkozott eljárása, akkor arra a kérdésre kell választ adni, hogy ha a jogosultnak csak a fellépéséig szűnhetett meg a kizárólagos rendelkezési joga, ez azt jelenti-e, hogy a kizárólagos jogot csak a már megtörtént felhasználásra nézve szorítja a norma díjigényre, illetve, hogy ez az értelmezés azt is jelenti-e, hogy a jogosult a fellépéséig megtörtént felhasználások tekintetében nem kérheti az engedély nélküli felhasználásból fakadó (szerzői vagy szomszédos jogi) jogsértés esetén érvényesíthető valamennyi jogkövetkezményt?

Úgy vélem, hogy végső soron ez lehetett a célja a normának, azaz hogy könnyítse a közszolgálati médiaszolgáltató helyzetét a jelenleg hatályos rendre történő átálláskor, és ne járjon ez a helyzet azzal, hogy a médiaszolgáltatónak a jogsértés esetén alkalmazandó teljes szankciórendszerrel kelljen szembenéznie: hanem elintézhető legyen mindez egy egyszerű díjfizetéssel.

Tartani lehetett azonban attól, hogy azokban az esetekben, amikor nemzetközi szerződés, illetve uniós jogi norma [ld. különösen a Berni²⁵ Uniós Egyezmény 11bis cikke (1)–(2) bekezdése, a Római Egyezmény²⁶ 7. cikke (1) bekezdése a) pontja, 12. cikke, a TRIPS-megállapodás²⁷ 14. cikke (1) bekezdése, a WCT²⁸ 8. cikke, a WPPT²⁹ 15. cikkének (1) bekezdése, illetve a Műhold-irányelv³⁰ 2. cikke, a Bérleti-irányelv³¹ 8. cikke, illetve az INFOSOC-irányelv³² 3. cikke] a szerzői, illetve szomszédos jogi jogosultak számára kifejezetten engedélyezési tartalmú, kizárólagos jogot biztosít, nem helyes az utóbbi értelmezési kísérlet. Csak oda lehet eljutni, hogy az utólagos megtiltásra biztosított lehetőség az Sztj. szerinti engedélyezési jogot nem korlátozta, csak felerősítette annak a tiltásra vonatkozó elemét (még ha ez kodifikációs szempontból nem is tűnik helyesnek).

Ezt a következtetést erősítette meg az ASZ 6. pontjának megfelelő rendelkezése is, amely szerint:

„A vitatott jogállású művek közszolgálati médiaszolgáltatásban történő bemutatását követően fellépő szerzői vagy szomszédos jogi jogosult a további felhasználást megtilthatja. Ehhez bizonyítania vagy legalábbis valószínűsítania kell az engedélyezési jogát a mű nyilvánosságához közvetítéséhez. Ha a vita egyértelműen nem tisztázható a felek között, akár a jogosultság, akár a díjazás kérdésében a bíróság hoz döntést.”

25 Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövege. Magyarországon kihirdette a 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

26 Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961. október 26-án aláírt Római Egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1998. évi XLIV. törvény.

27 A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi aspektusairól szóló Marrakesh-ben 1994. április 15-én aláírt egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1998. évi IX. törvény.

28 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény.

29 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének az Előadásokról és Hangfelvételekről szóló, 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerződése. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény.

30 A műholdas műsorsugárzásra és a vezetékes továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról szóló 1993. szeptember 27-i 93/83/EGK tanácsi irányelv.

31 A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló, 2006. december 12-i 2006/115/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

32 Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

Ugyanakkor azonban, még ha végső soron az derül is ki egy műről/teljesítményről, hogy a közszolgálati médiaszolgáltató elvárhatóan gondos eljárása mellett egyértelmű lett volna, hogy az nem tartozik a közszolgálati médiavagyomba, akkor az e bekezdésben rögzített eljárásrend mégsem lett volna alkalmazható. Ebben az esetben a felhasználás engedélyezésének elmaradása esetén a jogosult nyilvánvalóan teljes jogérvényesítési eszköztárral élhetett volna ugyanis a közszolgálati médiaszolgáltatóval szemben. A két esetkör – tehát amikor ténylegesen vitatható a mű besorolása és amikor csak elvárhatóan gondos eljárást kellene folytatnia a közszolgálati médiaszolgáltatónak a helyzet egyértelművé tételére – igen nehezen volt elválasztható egymástól világosan: a jogalkotó sem a közszolgálati médiaszolgáltatót, sem a jogosultat nem hozta könnyű helyzetbe ezzel a megoldással, még ha az ASZ igyekezett is a médiaszolgáltató oldalán fennálló veszélyt csökkenteni azáltal, hogy a 6. pontban kimondta:

„Ha az Archívumban található valamely szerzői műről a rendelkezésre álló iratok alapján nem dönthető el egyértelműen, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatásban felhasználható-e, az Archívum vezetője kikéri a Jogi és Igazgatási Igazgatóság állásfoglalását a mű bemutatásának engedélyezése vagy egyéb felhasználása céljából. A vitatott jogállású művek felhasználásának és hasznosításának eljárásrendjét külön belső utasítás állapítja meg.”

Az ASZ sajnálatos módon még itt is továbbdelegálta a szabályozást külön belső utasításra olyan esetekben, amely kérdéseket egyébként az ASZ-ben kellene rendezni. Ráadásul az Sztj. rendjében a felhasználásnak a „vitatott jogállású” művek egy csoportja (az árva művek) esetében – a fentiekben kifejtett álláspontom szerint – az azokra vonatkozó rendelkezések szerint kellett történnie. [Elismerve azt is, hogy a vitatott jogállás nem biztos, hogy egybeesik az árva minőséggel (pl. a jogközösség tagjai – két jogutód – vitatkoznak arról, hogy ki jogosítson, vagy az a vita tárgya, hogy egy átdolgozásra kinek terjed ki az engedélyezési joga), ezt igen nehezen fogja rendezni belső utasítás.] A belső utasítás mindenesetre ezek fényében legfeljebb arra terjedhetett ki, hogy döntsön arról, hogy az Archívum felhasználja-e az ilyen művet vagy sem, illetve hogy árva mű esetén a jogosult keresésére milyen sajátos eszközöket vegyen igénybe az Archívum, de nem vonatkozhatott a felhasználás és hasznosítás eljárásrendjére, mert azt az Sztj. meghatározza.

E rendelkezést végül a 2014. évi CVII. törvény hatályon kívül helyezte.

1.6.2. Megfelelő díjazás kérdése

Az Mttv. eredeti szövege számolt azzal a – szükségszerű – lehetőséggel, hogy még abban az esetben is, ha egy mű vagy más teljesítmény a közszolgálati médiavagyomba tartozik, lehetnek az Alapon kívüli jogosultjai, ami bonyolíthatja ezen művek, illetve teljesítmények felhasználását. Az Mttv. 100. §-ának eredeti (9) bekezdése úgy rendelkezett, hogy „a közszolgálati médiavagyomba tartozó művek esetleges – az Alapon kívüli – szerzői jogi jogosultjait is megfelelő díjazás illeti meg. Vita esetén a díj összegét a bíróság állapítja meg.”

Amellett, hogy – feltételezhetően – itt is csak a felhasználások fejében az általános rendelkezések szerint járó díjazásról volt szó, különösnek tűnik az, hogy ennek csak a mértékét határozta meg a jogszabály, méghozzá „megfelelő” díjként. A „megfelelő” díjazás ugyanis foglalt fogalom: a szerzői jogi szabályozásban azok a díjak tartoznak ide, amelyeket nem az egyedi

engedélyezés során alkudnak ki a felek, hanem tömeges, olyan felhasználások fejében járnak, amelyek esetében az engedélyezési jog engedélyezési lehetőség nélküli díjgényre csökken, és közös jogkezelő szervezet érvényesíti őket. Ezekben az esetekben viszont a díjazás mértékét nem bíróság állapítja meg, hanem az Sztj. szerinti eljárásban kialakított és az igazságügy-miniszter által jóváhagyott díjszabás.

Ha az Alap vagyonán kívül eső művön/teljesítményen fennálló jogot közös jogkezelő szervezet gyakorolja, a díj más módon való meghatározása, mint ahogy azt az Sztj. rögzíti, a közös jogkezelő szervezet számára tilos is lenne, mert ez az Sztj. 90. § szerinti díjközlemény meghatározási kötelezettségre, a díjmeghatározás jóváhagyáshoz és nyilvánosságra hozatalhoz kötésére, a díjközlemény utólagos vitathatóságára és – különösen az Európai Bíróságnak a STIM-ügyben³³ hozott döntésére tekintettel is – az egyenlő elbánás kötelezettségére vonatkozó kögens Sztj.-szabályokkal ellentétben állna.

Ezt az értelmezést megerősítette az ASZ 6. pontja is, amely szerint:

„Ha az Alap vagyonán kívül eső mű vagy más teljesítmény jogosultja közös jogkezelő szervezet, a díjmeghatározás alapja az Sztj. alapján jóváhagyott és kihirdetett jogdíjközlemény, vagy a jogkezelő szervezettel kötött megállapodás.”

Ha pedig a felhasználást nem közös jogkezelés, hanem egyedi engedélyezés útján engedélyezi a jogosult, akkor figyelmet kell fordítani arra is, hogy egyes esetekben a nemzetközi és az uniós jog nem teszi lehetővé a kizárólagos jog engedélyezés nélküli „megfelelő díjazásra” degradálását: ez ugyanis ellentétes lenne a Berni Unió Egyezmény 11bis cikke (1)–(2) bekezdésével, a Római Egyezmény 7. cikke (1) bekezdése a) pontjával, 12. cikkével, a TRIPS-megállapodás 14. cikke (1) bekezdésével, a WCT 8. cikkével, a WPPT 15. cikkének (1) bekezdésével, illetve a Műhold-irányelv 2. cikkével, a Bérleti-irányelv 8. cikkével, illetve az INFOSOC-irányelv 3. cikkével.

Mind ezek alapján ezen Mttv.-beli szabályban a „megfelelő díjazás” csak a díj mértékének megállapítási módját jelenthette, de nem volt kizárólagosan az Sztj. szerinti tartalommal értelmezhető: ahol a nemzetközi egyezmény vagy az uniós jog nem teszi lehetővé a kizárólagos jog engedélyezés nélküli megfelelő díjazásra szorítását, ott a kizárólagos jogtól való eltérő értelmezésnek nem lehetett helye (összhangban egyébként az Sztj. általános rendelkezéseivel), csak ott, ahol ennek a nemzetközi vagy az uniós jog alapján helye van. De mivel az Mttv. nem differenciált ilyen szinten, csak arra a következtetésre lehetett jutni, hogy a nem igazán szerencsés fogalomhasználat nem jelenthetett önálló, az Sztj.-től eltérő tartalmat.

Emiatt talán nem túlzás azt állítani, hogy az Mttv. 100. §-ának (9) bekezdése magától értetődő (és emiatt felesleges) rendelkezést tartalmazott, amikor kimondta, hogy a közszolgálati médiavagyonba tartozó művek esetleges – az Alapon kívüli – szerzői jogi jogosultjait is megfelelő díjazás illeti meg.

Az egyéb jogosultak körében ráadásul az Alapon kívül lehetnek természetesen közös jogkezelő szervezetek és magánszemély/egyéb jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozás jogosultak is. A díjazás mértéke a közös jogkezelő szervezet tekintetében

33 A Bíróság (negyedik tanács) 2008. december 11-i C-52/07. számú ítélete Kanal 5 Ltd és TV 4 AB kontra Föreningen Svenska Tonsättarens Internationella Musikbyrå (STIM) upa között folyó alapügyben a Marknadsdomstolen – Svédország által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban 2. pont.

ilyen esetben természetesen a díjszabáson keresztül értelmezhető csak és nem külön méltányossági megfontolás alapján.

1.6.3. *Maradványdíjak kifizetése*

Léteznek olyan díjak is, amelyek a szerzőt minden körülmények között megilletik, függetlenül attól, hogy átengedte-e a vagyoni jogait a felhasználónak vagy sem, vagy átruházta-e a munkáltatóra, vagy sem, ilyenek jellemzően az átalánydíjak (üreshordozó-díj, reprográfiai díj), illetve egyéb, másodlagos felhasználásokból származó díjak (kábeljogdíj). Az Mttv. 100. §-ának (10) bekezdésének az Mttv. hatálybalépésekor eredeti szövege ezek tekintetében az alábbiak szerint rendelkezett:

„(10) Eltérő megállapodás vagy a (6) bekezdésben foglalt vagyonkezelési szerződés eltérő rendelkezése hiányában a közszolgálati médiaszolgáltatóknak a közszolgálati médiavagyon általuk kezelt elemekre vonatkozó felhasználási megszerzésére, valamint a közszolgálati médiavagyon egyes elemeinek közszolgálati médiaszolgáltatók közötti ingyenes átadására a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 30. §-ának (3) és (4) bekezdésében foglaltakat nem kell alkalmazni.”³⁴

Értelmezésem szerint ez azt jelentette, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatók az általuk kezelt vagyonrész tekintetében az Alaptól részben elkülönült, önálló felhasználónak minősülhettek azzal, hogy a közszolgálati médiavagyon egyes elemeit egymás között ingyenesen adják át felhasználásra, és emiatt ezekért nem illette meg a szerzőt az Szjt. 16. §-ának (5) bekezdése értelmében vett megfelelő díjazás, amely egyébként akkor is járna neki az Szjt. 30. §-ának (3) bekezdése szerint, ha a tőle a vagyoni jogait megszerző munkáltatója bármely harmadik személy részére engedélyezné a munkaviszonyban létrehozott mű felhasználását. Úgy volt érthető a korábbi szöveg eszerint, hogy a (10) bekezdés alapján azok a „maradványdíjak” nem illették meg viszont az Mttv. szerinti esetekben a jogosultakat, amelyek az első, a munkáltatóra történő jogáttruházás esetén is fennmaradtak addig számukra.

Feltehetően az eredeti jogalkotói szándék itt az volt, hogy az Alap és a közszolgálati médiaszolgáltató közötti felhasználási szerződést ne terheljék a jogosultaknak járó többletjuttatások, de nehezebben volt belátható, hogy miért zárta ki a törvény azt, hogy a jogosultak olyan díjakból részesedjenek, amelyeknek kötelezettje nem is az Alap vagy a közszolgálati médiaszolgáltató, vagy bármely közintézmény lenne. Itt esetleg olyan, a közérdek érvényesülését előtérbe helyező jogalkotói megfontolásra lehetett gondolni, hogy a jogalkotó a közszolgálati médiavagyonba tartozó alkotások tekintetében azért korlátozza a jogosultak díjigényét, hogy ezzel megkönnyítse mindenki számára a művekhez való hozzáférést, illetve azok felhasználását.

Ugyanakkor azonban felmerült az a kérdés is, hogy egy ilyen korlátozás összhangban áll-e az uniós jog azon rendelkezéseivel, amelyek a jogosultak javára elidegeníthetetlen díjigény

³⁴ Az Szjt. hivatkozott bekezdései:

„(3) A szerzőt megfelelő díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza.

(4) A szerző a munkáltató megszerzése esetén is jogosult marad arra a díjazásra, amely e törvény alapján a felhasználás jogának átruházását követően is megilleti.”

biztosítását írják elő, így például az INFOSOC-irányelv 5. cikke (2) bekezdése b) pontjával [együtt értelmezve a hivatkozott cikk (5) bekezdésével] vagy a Kábel-irányelv 2–4. cikkeivel.

Mindezzel együtt felmerült az is, hogy a tulajdon védelmének körében elismert szerzett jogok védelmének az Alaptörvényben és az Európai Unió jogrendjében is elismert elve is sérülhet ilyen esetekben az Mttv. hatálybalépését megelőzően alkotott művek tekintetében. A kérdéses rendelkezés ugyanis a fentiek alapján nehezen volt összeegyeztethető az Európai Alapjogi Charta 21. Cikkével, továbbá az EU-jog részét képező Európai Emberi Jogi Egyezmény 14. Cikke szerinti diszkrimináció tilalmát kimondó rendelkezéseivel.

Ezt követően az egyes elektronikus hírközlési tárgyú törvények módosításáról szóló 2011. évi CVII. törvény 64. §-ával módosult az Mttv. említett rendelkezése. A rendelkezéssel kapcsolatban az OGY honlapjáról az derült ki, hogy ez a módosítás zárószavazás előtti módosító indítvánnyal került be a törvénybe.³⁵

Mivel a törvényjavaslat eredeti szövegében ez a rendelkezés nem szerepelt, ezért miniszteri (vagy legalábbis előterjesztői) indokolás ehhez sem volt. A képviselő által benyújtott zárószavazás előtti módosító indítvány összesen a következő szöveget tartalmazta az Indokolás cím alatt: „Technikai jellegű pontosító rendelkezések.”

Mivel érdemi indokolás nincs ehhez a szöveghez sem, az egyetlen értelmező forrás az MTVA egyik akkori képviselőjétől származik, aki egy magyarázatot az eszerint.blog.hu szerzői jogi szakmai blogon adott közre a törvény új szövegéről:

„Félreértésekre adott okot az Mttv. 100. §-ának (10) bekezdése is, amely kimondta, hogy eltérő megállapodás vagy a vagyonekezelési szerződés eltérő rendelkezése hiányában az Alapnak és a közszolgálati médiaszolgáltatóknak a közszolgálati médiavagyon általuk kezelt elemeire vonatkozó felhasználási jogszerzésére, valamint a közszolgálati médiavagyon egyes elemeinek a közszolgálati médiaszolgáltatók közötti ingyenes átadására az Szjt. 30. §-ának (3) és (4) bekezdésében foglaltakat nem kell alkalmazni. E rendelkezés célja az volt, hogy a közszolgálati Zrt.-k keretében szolgálati műként létrehozott műveket és egyéb teljesítményeket továbbra is engedély- és díjmentesen lehessen felhasználni a közszolgálati médiaszolgáltatás körében. Másként fogalmazva, ne keletkeztesse engedélyezési jogot és díjfizetési kötelezettséget az az új helyzet, hogy a tulajdonossá vált Alap engedélyezi ingyenesen a közszolgálati Zrt.-k számára a nyilvánosságához közvetítést. Az Szjt. 30. §-ának (4) bekezdésére való utalás azonban olyan látszatot teremtett, mintha a jogalkotó kizárta volna a jogosultakat az olyan díjából (a magáncélú másolási, az egyidejű vezetékes továbbközvetítési, valamint a bérbe-, illetve a haszonkölcsönbe adási jogdíjából) való részesedésből, amelyeknek a kötelezettje nem is az Alap vagy a közszolgálati médiaszolgáltató lenne. Ezt a helyzetet akként orvosolta a jogalkotó, hogy az Mttv. kifogásolt rendelkezéséből törölte az Szjt. 30. §-ának (4) bekezdését.”³⁶

35 Eszerint:

Az Mttv. 100. § (10) bekezdése helyébe az alábbi rendelkezés lép:

„(10) Eltérő megállapodás vagy a (6) bekezdésben foglalt vagyonekezelési szerződés eltérő rendelkezése hiányában a közszolgálati médiaszolgáltatóknak a közszolgálati médiavagyon általuk kezelt elemeire vonatkozó felhasználási jogszerzésére, valamint a közszolgálati médiavagyon egyes elemeinek közszolgálati médiaszolgáltatók közötti ingyenes átadására a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 30. §-ának (3) bekezdésében foglaltakat nem kell alkalmazni.”

A törvény e bekezdése a 71. § (2) bekezdése alapján a kihirdetést követő 15. napon, 2011. július 19-én lépett hatályba.

36 http://eszerint.blog.hu/2011/07/25/a_kozszolgالاتi_media_vagyon_ujradefinalasa

E módosítás alapján nem maradt olyan szabály a törvényben, amely a jogosultaknak a kizárólagos jogaik átruházását követően is fennmaradó díjigényeit bármilyen módon korlátozná. Ebből fakadóan pedig, ha a közszolgálati médiavagyonba tartozó műveket bárki – akár a közszolgálati médiaszolgáltatók – például intézményi célra többszörözi (azt lefedi az üreshordozó-díj, illetve a reprográfiai díj), egyidejű vezetékes továbbközvetítéssel nyilvánosságához közvetíti, vagy erre ad harmadik személynek engedélyt, esetleg a hordozókat bérbe, haszonkölcsönbe adják az Archívumban vagy másutt – a jogosultak számára az általános szabályok szerint keletkezik díjigény.

Úgy tűnik tehát, az eredeti szabály a visszájára fordult: míg korábban az Mttv. a közszolgálati médiavagyonba tartozó művek jogosultjait minden másodlagos díjigényüktől megfosztani látszott, az új rendelkezések szerint semmilyen esetben sem mentesülhet senki (a közszolgálati médiaszolgáltatók maguk sem!) ezen díjak megfizetése alól.

Valószínűleg ezt szándékozik megerősíteni az ASZ 6. pontjának megfelelő rendelkezése is, amely szerint:

„A közszolgálati médiaszolgáltatás keretében, valamint az MTVA működése során szolgálati műként létrehozott művek és egyéb teljesítmények a közszolgálati médiavagyon részét képezik, így azokat az Archívum engedély- és díjmentesen használhatja fel a közszolgálati médiaszolgáltatás körében. Nem keletkeztet új engedélyezési jogot és díjfizetési kötelezettséget az a helyzet, hogy a kezelővé vált Alap engedélyezi ingyenesen a közszolgálati médiaszolgáltatók számára a nyilvánosságához közvetítést. Az Alap és a közszolgálati médiaszolgáltatók közötti ingyenes továbbengedélyezés nem zárja ki a jogosultak elidegeníthetetlen díjigényeit azon felhasználások után, amelyek nem ingyenes átadásra vonatkoznak.”

A szöveg utolsó mondata azonban meglehetősen pongyolára sikerült, így a megelőző szövegrészhez való viszonya igen nehezen értelmezhető: a továbbengedélyezési szabály ugyanis nem csak a díjigényeket, hanem az engedélyezési jogokat sem zárja ki, illetve a nem ingyenes átadások közül is csak azokat zárja ki, amelyek a közszolgálati műsorszolgáltatók között zajlanak.

A törvény jelenleg hatályos szövege a 100. § (7) bekezdésében tartalmaz hasonló rendelkezést, de nem utal az Sztj. 30. §-ának (4) bekezdésére, csak a 30. § (3) bekezdésének alkalmazását zárja ki. Ez azt is jelenti, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatók az általuk kezelt vagyronrész tekintetében nem minősülnek önálló felhasználónak, továbbá a közszolgálati médiavagyon egyes elemeit egymás között ingyenesen adják át felhasználásra, így ezekért nem illeti meg a szerzőket a munkaviszonyban létrehozott művek tekintetében járó további díjak köre, lényegében tehát úgy kell tekinteni, mintha ez nem lenne engedélyezés, vagy jogátruházás, vagyis az Alapot és vele az összes közszolgálati médiaszolgáltatót egy munkáltatónak kellene ezzel a szerzői jogi díjfizetés alóli mentesítési célú fikcióval tekinteni. A jelenlegi szöveg alapján azonban azok a maradványdíjak megilletik a jogosultakat, amelyek az eredeti jogátruházás esetén is fennmaradtak eddig számukra, és amelyeket jellemzően nem a közszolgálati médiaszolgáltatóknak kell megfizetnie (üreshordozó-díj, reprográfiai díj stb.). Ezt az értelmezést erősíti meg a Médiakommentár vonatkozó része is.³⁷

1.6.4. A felhasználó személye

Bár a közszolgálati médiavagyonba tartozó műveken és más teljesítményeken fennálló jogok szerzői jogi jogosultja sok esetben az Alap, a közszolgálati médiavagyon „mindennapi élete” szempontjából egyáltalán nem elhanyagolható az a kérdés sem, hogy a nem a közszolgálati médiavagyonba tartozó művek tekintetében mely intézmény (az Alap vagy valamely konkrét közszolgálati médiaszolgáltató) minősül felhasználónak, azaz a szerzői jogi jogosultak kinek kell, hogy felhasználási engedélyt adjanak, illetve kivel szemben érvényesíthetik a jogaikat.³⁸ (Meg kell itt jegyezni, hogy helyes szerződési technikával ez a probléma teljesen kiküszöbölhető.)

A közszolgálati médiaszolgáltatók működéséhez szükséges feladatokat (Archívummal kapcsolatos jogok, közszolgálati médiavagyonnal kapcsolatos jogok, szerkesztés, előállítás) a törvény ugyanakkor megosztja három szereplő, az Alap (előállítás, beszerzés), a közszolgálati médiaszolgáltató (szerkesztés) és a Nemzeti Hírügynökség (gyártás) között. A 108. § alapján úgy tűnik, hogy a közszolgálati médiavagyonba tartozó, de nem az Alapot illető teljes szerzői vagyoni, illetve felhasználási jogok tekintetében az Alapot kell felhasználónak tekinteni, amely a felhasználást ingyenes szerződésben továbbengedélyezheti a médiaszolgáltatók számára [vagyis az Alap és a médiaszolgáltató között is fennáll(hat) egy felhasználási szerződés]. Ezt az értelmezést megerősíteni látszik a 100. § már hivatkozott (1)–(2) bekezdése is. E helyzet sajátossága, hogy az Alap maga szerzi meg a felhasználási jogokat. Ugyanakkor az Mttv. – más szempontból már értelmezett – bekezdései alapján is állítható, hogy a médiaszolgáltatók is felhasználónak minősülhetnek, legalábbis erre utalnak a következő fordulatok:

- a közszolgálati médiavagyon definíciójának utolsó fordulata: „valamint amelyekre vonatkozóan a közszolgálati médiaszolgáltatók e törvény hatályba lépését követően szereznek jogot.”;
- 100. § (8) bekezdés 2. mondata: „A már megtörtént felhasználás után a fellépő jogosultat a médiaszolgáltató részéről megfelelő díjazás illeti meg.”;
- 100. § (10) bekezdés első fordulata: „Eltérő megállapodás vagy a (6) bekezdésben foglalt vagyonekezelési szerződés eltérő rendelkezése hiányában a közszolgálati médiaszolgáltatóknak a közszolgálati médiavagyon általuk kezelt elemeire vonatkozó felhasználási jogszerzésére”³⁹.

Mindezekből úgy tűnik, nem kizárólag az Alap válik felhasználóvá a művek tekintetében, hanem az egyes közszolgálati médiaszolgáltatók is egyúttal.

Azokban az esetekben, amikor a közös jogkezelő szervezet által gyakorolt jogok tekintetében kell engedélyt szerezni a felhasználáshoz, illetve a díjigényt a felhasználóval szemben kell érvényesíteni, az Alap és a közszolgálati médiaszolgáltató is felhasználónak minősül azzal a valós indokkal, hogy az Alapot az Mttv. minősíti felhasználónak, míg a médiaszolgáltató az Sztj. 16. § (1) bekezdése szerinti mű/teljesítmény felhasználását ténylegesen végzi.

Álláspontom szerint ilyen esetben mind az Alappal, mind a tényleges felhasználást folytató médiaszolgáltatóval kell szerződést kötnie a közös jogkezelő szervezetnek, és a szerződő felek

38 Az Mttv. 108. § (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

108. § (1) Az Alap a 136. § (3) bekezdésben meghatározott forrásaiból támogatja a közszolgálati médiaszolgáltatók feladatainak ellátását, támogatja és elvégzi műsorszámainak előállítását, megrendelését, megvásárlását, tájékoztatási és egyéb tevékenységét.

39 Az utóbbi két rendelkezés ma már nem hatályos.

közül a közös jogkezelő szervezet attól követelheti a felhasználót terhelő megfelelő kötelezettség teljesítését, amely fél a kötelezettség teljesítésére az Mttv. és az Szjt. szerint képes. Ennek alapján a felhasználás fejében járó díjat attól a szerződő féltől (illetve azoktól a szerződő felektől) követelheti a közös jogkezelő szervezet, amelynél a jóváhagyott díjszabás szerinti díjalapok keletkeznek, és ennek keretében a jogdíjalapba tartozónak kell tekinteni mind az Alaphoz befolyó, mind az egyes közszolgálati médiaszolgáltatóknál keletkező, felhasználáshoz kapcsolódó bevételeket. A felhasznált művekre/teljesítményekre vonatkozó adatszolgáltatási kötelezettséget pedig az a fél köteles teljesíteni [értelemszerűen a médiaszolgáltató, illetve lehívásra hozzáférhetővé tétel esetén az Mttv. 101. § (4) bekezdése értelmében a Nemzeti Hírugynökség is], amely a tényleges felhasználást folytatja.

Az ASZ 4.1. pontja külön meghatározza azt is, hogy miként lehet az Archívumot hasznosítani.⁴⁰ Ezek közül a lábjegyzetben kiemelték biztosan nem belső felhasználások, ilyen módon az Szjt.-beli általános szabályok érvényesülnek velük kapcsolatban. Az MTI Nonprofit Zrt.-nek való kiadás szintén belső felhasználásnak minősül, a tudományos kutatási célú felhasználás pedig szabad felhasználás lehet (ha az Szjt.-beli többi feltétel is megvalósul). Az ASZ azonban nem differenciál ezek között a felhasználás részletszabályainak kialakításakor.

A fentebb elemzetteken túlmutató részletszabályokat az ASZ nem tartalmaz. Az ASZ szerint:

„Az egyes (jelenleg fizikailag még nem egy helyen található) archívum-részeken belül az Archívum vezetőjének külön utasításai tartalmazzák az Archívum felhasználása és az ahhoz kapcsolódó eljárásrend részletes szabályait, így különösen

az MTVA más szervezeti egységeinek (belső) és az MTI Nonprofit Zrt. kiszolgálására, illetve az Archívum-részek egymás közti kiszolgálására vonatkozó szabályokat, valamint az Archívumban őrzött művek és más dokumentumok (külső) hasznosításának szabályait.”

Eszerint tehát az esetlegesen engedélyköteles külső hasznosítások részletszabályai az Archívum vezetőjének külön utasításai szerint kerülnek meghatározásra, nagy valószínűséggel esetenként. Meg lehet azt állapítani, hogy ezeknek a kérdéseknek a továbbdelegálása nem felel meg az Mttv.-nek, amely szerint a külső felhasználások részletszabályait is az ASZ-nek kellene meghatároznia és aggályos abból a szempontból is, hogy az egyedi utasítások esetében nem feltétlenül fog minden esetben megvalósulni a nyilvánosság, átláthatóság követelménye sem.

40 Az Archívum felhasználásának minősül különösen:

a belső „hasznosítás” (belső kiszolgálás), amikor a szerkesztők kérnek ki anyagokat ismételésre, illetve új műsor-számokba részletként stb. (saját felhasználás),
a koprodukcióban, külső gyártásban készülő produkciók esetén a partner által igényelt archív anyagok használata, az MTI Nonprofit Zrt.-nek történő kiadás,
a külső „hasznosítás” (pl. DVD-kiadás, illetve vetítések engedélyezése),
az egyéb értékesítés (részletek, illetve teljes produkciók akár magáncélú felhasználásra értékesítése, akár más televízió-szervezetnek sugárzásra átadás stb.),
a műsorcsere keretében történő felhasználás-engedély,
a tudományos kutatás.

1.7. A Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) funkciója és feladatai

1.7.1. A NAVA helye az archívumok rendszerében

Az audiovizuális kultúrkincs és örökség megőrzésének második fő letéteményese a 2004-ben életre hívott Nemzeti Audiovizuális Archívum, amely az archiválás mellett egy egyedülálló feladatot is végez: az audiovizuális kötelempéldányok gyűjtése is a NAVA feladata.

Az Mttv. hatályos 218. §-a értelmében a Nemzeti Audiovizuális Archívum (a továbbiakban: NAVA) kezelésének, fenntartásának és működtetésének feladatát 2011. március 31. után az NMHH látja el. A törvény értelmében ezen időpontig gondoskodni kellett a NAVA átadásáról a Hatóság részére (ideértve a működéshez kapott költségvetési támogatás időarányos részének átadását is). Ennek értelmében az eredetileg a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Nonprofit Kft. keretében működő NAVA átkerült az NMHH-hoz.

A NAVA-törvény 4. §-a szerint a NAVA jelenleg az MTVA keretében működik, az Alap gyakorolja a vele kapcsolatban fennálló tulajdonosi jogokat, a törvényességi és szakmai felügyeletét pedig a Médiatanács látja el, vagyis jogilag az MTVA alá két archívum tartozik. Ugyanakkor a NAVA ma már nem tekinthető teljesen önálló archívumnak, mivel az Alap (mint a tulajdonosi jogok gyakorlója) archívumával integrált rendszerben működik, a NAVA működési szabályzatában lefektetett módon, méghozzá úgy, hogy a NAVA képviselőjében az Alap jár el.

Fontos azonban azt látni, hogy a NAVA és az általa gyűjtött művek ténylegesen mégis elhatárolhatók az MTVA fent vizsgált Archívumától, mivel a benne lévő tartalmak vonatkozásában a tulajdonjogok és a szerzői jogok is jóval szűkebb körben értelmezhetők, lévén, hogy a NAVA elsősorban szabad felhasználások kedvezményezettjeként működik, jóval kevesebb szerzői vagyoni, illetve felhasználási jog illeti meg, és fontos arra is emlékeztetni, hogy a NAVA gyűjteménye az MTVA alá való besorolás ellenére sem lett része (egyébként fogalmilag sem) a közszolgálati médiavagyonnak.

A NAVA a rá vonatkozó törvény 3. §-a alapján országos gyűjtőkörű közgyűjteménynek minősülő audiovizuális archívum, ilyen módon pedig kedvezményezettje az Sztj. valamennyi, az audiovizuális archívumokra vonatkozó szabad felhasználásának.

1.7.2. A NAVA gyűjtőköre

A NAVA általános gyűjtőköre a következőkre terjed ki:

Az Mttv. 203. § 37. pontja szerinti magyar művekre (amelyek egyébként műsorszámként⁴¹ is értelmezésre kerültek), azaz

- a) azon művekre, amelyek eredetileg teljes egészében magyar nyelven készültek,
- b) azon művekre, amely eredetileg több nyelven készültek, de időtartamukat tekintve eredeti magyar nyelvű részük hosszabb, mint bármelyik másik nyelven készült részük,

⁴¹ Mttv. 203. § 47. pont: „Műsorszám: hangok, illetőleg hangos vagy néma mozgóképek, állóképek sorozata, mely egy médiaszolgáltató által kialakított műsorrendben vagy műsorkínálatban önálló egységet alkot, és amelynek formája és tartalma a rádiós vagy televíziós médiaszolgáltatáshoz hasonlítható”.

- c) azon művekre, amelyek eredetileg valamely, Magyarország által elismert nemzetiség nyelvén készültek, ha tárgyuk az adott nemzetiség magyarországi életével, kultúrájával van összefüggésben,
- d) az olyan zenei műsorszámokra, amelyek magyar nyelven kerülnek előadásra, vagy amelyek Magyarország által elismert valamely nemzetiség nyelvén kerülnek előadásra, ha az adott nemzetiség Magyarországhoz kapcsolódó kultúrájával van összefüggésben,
- e) az olyan instrumentális zenei műsorszámokra, amelyek a magyar kultúra vagy Magyarország által elismert valamely nemzetiség Magyarországhoz kapcsolódó kultúrájának részét képezik,
- f) valamint az egyéb magyar vonatkozású műsorszámokra.

A NAVA gyűjtőköre röviden úgy írható le, hogy a magyar vonatkozású műsorszámokra terjed ki, amelyek egy része közelebből is meg van határozva, mások [az f) pont alapján] pedig esetről esetre kerülnek megítélésre.

A NAVA gyűjtőköre viszont nem terjed ki a Filmtv. alapján archiválásra kerülő műsorszámokra, ezt a NAVA-törvény kifejezetten kizárja, mivel ezeket a MaNDA gyűjti. Ebből következik az, hogy a NAVA gyűjtőkörének részét képező audiovizuális kötelepéldány-kör sem terjed ki a Filmtv. alapján archiválásra kerülő műsorszámokra. A Filmtv. alapján ráadásul nem műsorszámként kerülnek ezek archiválásra, hanem filmalkotásként, ilyen módon a műsorszámként való archiválásukhoz kapcsolódó metaadatok sem jönnek létre feltétlenül.

A NAVA gyűjtőköre és az Mttv. 100. §-a alapján működő archívum gyűjtőköre nem került tisztán elválasztásra egymástól, de működésük szorosan összekapcsolódik, ugyanis a NAVA-törvény szerint az Mttv. 100. § (2), (5), illetve (7)–(10) bekezdései a NAVA tekintetében is alkalmazandók (később kitérek arra, hogy e rendelkezések mennyiben alkalmazhatók ténylegesen a NAVA tekintetében).

Igen fontos itt látni azt az alapvető különbséget, hogy míg az Mttv. 100. §-a alapján létrejött archívum, valamint a Filmarchívum túlnyomórészt szerzői jogokat és csak kisebb arányban tulajdonjogokat gyakorol (mint a közszolgálati médiavagyon elemeinek hasznosítása), addig a NAVA javára kisebb arányban állnak fenn kifejezetten szerzői vagyoni vagy egyszerű felhasználási jogok. A NAVA műsorszámmá vált műpéldányokat gyűjt és őriz, amelyekhez szerzői jogilag releváns tevékenység főszabály szerint olyan kapcsolódhat, ami szabad felhasználás alá esik. Minden egyéb tevékenységhez engedélyt kell szereznie a jogosultaktól. Ennek a gyűjtőkör jellegéből fakad az oka, hiszen a NAVA nem olyan műveket archivál, amelyek szerzői vagyoni vagy felhasználási jogai őt illetnék, mivel ezek a jogok azt a médiaszolgáltatót (illetve részben azokat a jogosultakat, akitől származó védett tartalmat a műsorszám tartalmaz) illetik, amelynek a műsórát archiválja. Ez egyébként befolyásolja azt is, hogy a benne megtalálható művekkel és más teljesítményekkel kapcsolatban a tulajdonosi jogok milyen feltételekkel gyakorolhatók, ha gyakorolhatók egyáltalán (álláspontom szerint itt legfeljebb a hordozókon fennálló tulajdonjog képezheti részét a tulajdonosi jogoknak).

A NAVA gyűjtőkörének meghatározásából fakadóan következik az, hogy ebbe beletartoznak a szerzői művek akkor, ha azok műsorszámmá váltak, de azok, amelyek nem minősülnek műveknek (feltéve, hogy a művet az Szt. szerinti szerzői műként kell érteni), csak abban az esetben tartozhatnak ide, ha egyéb, magyar vonatkozású műsorszámoknak tekinthetők. Emiatt ez a fent említett f) pont igen gazdag tartalommal bír, mivel ide tartozhatnak a filmelőállítói teljesítmények, a művet nem tartalmazó előadóművészi teljesítmények is. (A

törvény nem különböztet védett és nem védett művek között, tehát bármilyen műről lehet szó.) Mindenesetre a gyűjtőkör független attól, hogy a műsorszámok mely médiaszolgáltató által kerültek közönséghez közvetítésre, vagy egyáltalán közönséghez közvetítésre kerültek-e. Tehát ha egy mű nem válik műsorszámmá, az nem kerül be a NAVA gyűjtőkörébe és ilyen módon a szabad felhasználások sem fognak rá kiterjedni feltétlenül.

1.7.3. A NAVA feladatai

A NAVA klasszikus audiovizuális archívumként elsősorban gyűjtési, nyilvántartási, archiválási és a nyilvánosság számára az NMHH elnökének rendeletében meghatározott módon történő hozzáférhetővé tételi tevékenységet folytat az Szt. alapján, illetve a NAVA-törvény szerint az NMHH elnökének rendeletében meghatározott módon (e rendelet még nem került kiadásra), amely a teljes gyűjtőkörére kiterjed alapvetően.⁴² A NAVA mindezekon kívül ellátja az audiovizuális kötelezpéldányok gyűjtésének és megőrzésének feladatát is.

Figyelmet érdemel itt az a rendelkezés, amely segíti a NAVA átfogó gyűjtési munkáját: eszerint valamennyi, archiválási céllal rögzített műsorszám az Szt. 35. § (7) bekezdése értelmében rendkívüli dokumentációs értékkel bíró rögzítésnek minősül.⁴³ Úgy tűnhet, hogy e rendelkezésnek az Szt.-vel való összhangja nem teljes. Ugyanis az Szt. hivatkozott rendelkezése azt teszi lehetővé, hogy a rádió- vagy televíziószervezetek által rögzített műsorok közül azok kerüljenek tartós rögzítésre, amelyek rendkívüli dokumentációs értékkel bírnak. A NAVA viszont alapvetően nem a rádió- és televíziószervezetek által rögzített példányokat veszi át kötelezpéldányként, hanem maga készíti a rögzítéseket, még hozzá az Szt. 35. § (4) bekezdés d) pontja és nem az Szt. 35. § (7) bekezdésének felhatalmazása alapján. Ad absurdum a szigorú értelmezés oda is vezethetne, hogy mivel az érintett többszörözések csak a szabad felhasználás egyik feltételének tesznek eleget, nem is minősülhetnek szabadnak. Ez azonban nyilvánvalóan ellentétes lenne a jogalkotói szándékkal. Itt utalni kell az SZJSZT 8/2004. szakvéleményére, amely még a NAVA-törvény tervezetével kapcsolatban hívta fel erre a problémára a figyelmet, jelezve, hogy a felhasználási jogok szempontjából sokkal inkább a műsorszolgáltató (mai kifejezéssel: médiaszolgáltató) helytállási kötelezettségéről kellene megfelelő módon rendelkezni a tervezetben abban a tekintetben, hogy a szolgáltató által átadott audiovizuális kötelezpéldány olyan rögzítés, amely megfelel az Szt. 35. § (7) bekezdésében foglalt rendelkezéseknek, azaz sugárzási célból jogszerűen felhasználható műről készített ideiglenes rögzítés. A vélemény abból indult ki, hogy a szolgáltatók bocsátják rendelkezésre a kötelezpéldányokat az archívum számára. Megoldásként azt javasolta, hogy tartalmazzon a jogszabály egy külön értelmező rendelkezést, amely kimondaná, hogy az audiovizuális kötelezpéldányként vagy önkéntesen szolgáltatott és az audiovizuális archívumok által megőrzött audiovizuális műsorszámok archiválási célú rögzítései az Szt. 35. § (7) bekezdése szempontjából rendkívüli dokumentációs értékkel bíró rögzítésnek

42 Az NMHH elnökének e törvény felhatalmazása alapján megalkotott rendelete hatálybalépéséig az azonos tárgyban alkotott miniszteri rendeletet kell alkalmazni, ilyen módon jelenleg az audiovizuális műsorszámok felújításának, valamint szolgáltatásának műszaki, minőségi és egyéb követelményeiről szóló 52/2007. (V. 17.) GKM–OKM együttes rendelet irányadó.

43 NAVA-törvény 7. § (4) bekezdés.

minősülnek. (Még az is feltételezhető, hogy az SZJSZT véleményének félreértése eredményezze a hibás törvényi rendelkezést.)

Az említett SZJSZT-velemény kitért arra a kérdésre is, hogy amennyiben az archivátor nem a NAVA helyiségeiben, hanem távmunkában végzi az archiválási célú többszörözést, az engedélyköteles-e vagy szabad felhasználásnak minősül. Ebben a tekintetben a Testület rögzítette, hogy az ilyen cselekmény az Szjt. 35. § (4) bekezdés a) pontja szerinti tudományos kutatási esetkörbe tartozik. Amennyiben ugyanis a szakemberek által végzett feldolgozás alapvetően szükséges az archívumban elhelyezett audiovizuális anyagok tudományos értékeléséhez, megfelelő módon történő kutathatóságának lehetővé tételéhez, úgy a másolatkészítés a tudományos kutatás érdekében szükséges. Ebből a szempontból pedig önmagában mindegy, hogy az intézmény helyiségein belül vagy azokon kívül valósulnak-e meg a feldolgozás egyes fázisai.

Indokoltnak látta a Testület ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy ilyen esetekben fokozottan fontos a megfelelő biztonsági intézkedések megtétele a másolatkészítés, illetve a másolt kópiák felhasználása szempontjából. Ez biztosíthatja, hogy a felhasználás, azaz a másolatkészítés az előzőekben hivatkozott – a szerzői jogok védelme szempontjából fontos – általános szabályoknak mindenképpen megfeleljen. A konkrét esetben maguk az intézmény felelős vezetői tudják azt eldönteni, hogy ebben a körben pontosan milyen biztonsági intézkedések megtétele szükséges. Az mindenképpen indokolt, hogy az intézmény belső szabályzata részletesen tartalmazza a belső intézményi célú másolatkészítés szabályait, konkrétan is utalva az Szjt. 35. § (4) bekezdésében, illetve speciálisan az a) pontjában foglaltakra. A belső szabályzat szigorúan írja elő, hogy egyéb célra az archiválás alá kerülő anyagokról (művekről) másolat semmilyen módon nem készíthető, továbbá a másolt kópiák további többszörözése szigorúan tilos, és ehhez rendeljen megfelelő szigorú munkajogi, illetve szerződéses szankciókat, melyek mind a munkavállalókra, mind pedig a megbízási szerződésben álló külső szakemberekre legyenek irányadóak. Ennek megfelelően a külső szakemberek megbízási szerződéseiben ki kell kötni, hogy a belső szabályzatban foglalt, a másolatkészítésre és a másolt kópiák felhasználására vonatkozó rendelkezések e szerződések részét képezik, melyeket a külső szakemberek pontosan meg kell, hogy ismerjenek.

Utalni kell itt még a szakvélemény azon pontjára is, amely azt vizsgálta, hogy egy, az archiválást kizáró szerződési kikötés érvényes lehet-e, pontosabban megakadályozhatja-e a kötelepéldányként való megőrzést. Az SZJSZT válasza az ügyben az volt, hogy amennyiben az audiovizuális kulturális örökség védelméről szóló leendő törvény a televízió-műsorokról készült efemer rögzítések [Szjt. 35. § (7) bekezdés] őrzésére közgyűjteményként kijelöli az illetékes audiovizuális archívumokat, illetve magát a NAVÁ-t, és a műsorszámokról készült másolatok kötelepéldánykénti szolgáltatását előírja, úgy az e jogszabályi rendelkezéssel ellentétes, abba ütköző valamennyi szerződéses kikötés érvénytelen, semmis. (A szerzői jogi szabályozást elemző fejezetben erre a kérdésre az Európai Bíróságnak a TU Darmstadt-ügyben hozott döntésével összefüggésben visszatérek.)

A NAVA-törvény 12. § (2) bekezdése alapján a NAVA szolgáltatási szerződést köt a nála önkéntesen elhelyezett műsorszámokra és kapcsolódó dokumentumokra vonatkozó jogokról és kötelezettségekről, így különösen a felújítás részletszabályairól, a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételről és hasznosításról, a műsorszámok archívumból történő ideiglenes kiemeléséről, a műsorszámokban bekövetkezett károsodás miatt fennálló felelősségről és a helyreállítás feltételeiről. E vonatkozásban tehát a NAVA felhasználóként viselkedik és a szolgáltatási szerződés is végeredményben egy vegyes szerződés, felhasználási szerződési elemekkel. Mindenesetre a NAVA gyűjtőkörébe nem tartozó művek tekintetében a hozzáfér-

hetővé tétel nem szabad felhasználás, hanem e rendelkezés alapján, a szolgáltatási szerződés erre felhatalmazó szabálya alapján lehetséges.

A NAVA-törvény 5. § b) pontja értelmében az intézmény valamennyi általa archivált műsorszámnak az Sztj. 38. § (5) bekezdése szerinti hozzáférhetővé tételére fel van hatalmazva, függetlenül attól, hogy az a kötelezpéldány-rendszerben, vagy más megállapodások útján került be a gyűjteménybe.

A NAVA egyébként is együttműködést kezdeményezhet más archívumokkal és – megállapodás vagy viszonyosság alapján – más országok archívumaival, többek között és különösen az alábbi területeken: információcsere műsorszámokról (ami megteremtheti például a jogosultkutatás feltételeit); európai audiovizuális dokumentációs adatbázis felállítása (ami alapja lehet egy határon átnyúló felhasználási rendszer kidolgozásának).

1.7.4. Az audiovizuális kötelezpéldányok gyűjtése

A NAVA-törvény ezen túlmenően azonban egy szűkebb tevékenységet is folytat a gyűjtés során, ugyanis a NAVA-nál kerülnek letételre az audiovizuális kötelezpéldányok is. Ezek körét a törvény a gyűjtőkörhöz képest aszerint szűkíti, hogy mely médiaszolgáltatók által kerülnek nyilvánossághoz közvetítésre. Ide tartoznak az M1, M2, Duna TV, Duna World, MTM-SBS Televízió Zrt., Magyar RTL Televízió Zrt.

Az audiovizuális kötelezpéldányt a NAVA lehetőség szerint közvetlenül a műsorszórásból rögzíti, vagyis alapesetben nincs szükség arra, hogy a médiaszolgáltató maga küldjön kötelezpéldányt a gyűjtemény számára, azaz a médiaszolgáltató számára nem keletkeztet költséget. Ha ez technikai akadályok miatt vagy egyéb okból nem lehetséges, a műsorszámot a médiaszolgáltató a NAVA felszólítására legkésőbb 60 napon belül külön hordozón köteles rendelkezésre bocsátani.⁴⁴

Az archívum gyűjtőkörébe tehát alapvetően az audiovizuális kötelezpéldányok tartoznak, valamint – annak érdekében, hogy megvalósuljon a kötelezpéldány-szolgáltatás körén kívül eső műsorszámok nyilvántartása, megőrzése és felújítása – az Sztj. előírásainak megfelelően, kiegészítő jelleggel gyűjti és egyedi döntés alapján archiválja a rendelkezésére bocsátott, kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség alá nem tartozó műsorszámokat, különösen:

- a) a NAVA-törvény hatálybalépése előtt nyilvánossághoz közvetített műsorszámokat;
- b) azokat a műsorszámokat, amelyeket nem a NAVA-törvény hatálya alá tartozó médiaszolgáltatók közvetítettek a nyilvánossághoz;
- c) olyan audiovizuális műsorszámokat, amelyeket nem közvetítettek a nyilvánossághoz.

Ebből fakadóan pedig az Alap melletti Archívum és az NMHH alá tartozó NAVA gyűjtemény között van átfedés, csak a két gyűjtemény másként közelít a tartalmakhoz.

1.7.5. A közszolgálati médiavagyon elemeinek audiovizuális kötelezpéldánnyá válása

Itt végül meg kell azt a kérdést vizsgálni, hogy a közszolgálati médiavagyonba tartozó művek audiovizuális kötelezpéldányként való megőrzésére mikor kerülhet sor. Mivel a két rendszer a

44 NAVA-törvény 10. § (2) bekezdés.

szabályozás szintjén kifejezetten nincs összekapcsolva, azért azt le lehet szögezni, hogy a közszolgálati médiavagyon elemei nem válnak automatikusan audiovizuális kötelempéldánnyá, csak abban az esetben, ha a kötelempéldány-rögzítéssel érintett médiaszolgáltatók műsorában közvetítésre kerülnek. Ilyen módon a közszolgálati médiavagyon egyes elemei „átszivároghatnak” a kötelempéldány-körbe, de ez teljesen eshetőlegesen történhet csak meg, még hozzá szerkesztői döntésnek kitéve. Álláspontom szerint azon művek tekintetében, amelyek vonatkozásában az Alapot nem kizárólag időben korlátozott felhasználási jogok, hanem teljes szerzői vagyoni jogok illetik, érdemes lenne megfontolni az audiovizuális kötelempéldány-kör bővítését, ami közvetve a művek könnyebb hozzáférhetővé tételét, elérhetőségét is szolgálná.

1.7.6. A NAVA és az Alap együttműködésének rendje

Említendő itt, hogy a NAVA-törvény 4/A. § (3) bekezdése alapján a NAVA-ra is alkalmazandók az Mttv. 100. §-ának (2), (5) és (7)–(10) bekezdései. Eszerint az Alap a NAVA-hoz tartozó vagyont sem részben, sem egészben nem idegenítheti el, nem ruházhatja át és nem terhelheti meg, ez nem érinti a NAVA-ban lévő művek hasznosíthatóságát akár szabad felhasználás útján, akár másként. Az Alap a közszolgálati médiaszolgáltató számára külön engedély- és díjfizetési kötelezettség nélkül jogosult a közszolgálati feladatai ellátásához szükséges felhasználás – így különösen nyilvánossághoz közvetítés – céljára átadni a NAVA-ba tartozó szerzői műveket, valamint azon egyéb szellemi alkotásokat, amelyek nem tartoznak a közszolgálati médiavagyonba, de amelyekre nézve a NAVA felhasználási joggal rendelkezik (ahogy arra utaltam, a NAVA-ban található legtöbb mű esetében ez nem áll fenn). A közszolgálati médiaszolgáltató a NAVA-ban lévő művekre vonatkozóan ingyenes felhasználási jogot szerez. A NAVA-ban található, szerzői műveket és más szellemi alkotásokat az Alap és a közszolgálati médiaszolgáltató az Szjt., valamint a szerzői jogi és szomszédos jogi jogosultakkal kötött megállapodás keretei között használhatja fel. Eltérő megállapodás hiányában a közszolgálati médiaszolgáltatónak a NAVA-ban található művekre vonatkozó felhasználási jogszerzésére az Szjt. 30. § (3) bekezdésében foglaltakat ugyanúgy nem kell alkalmazni, mint a közszolgálati médiavagyonba tartozó művek vonatkozásában.

Itt hangsúlyozni kell, hogy ezek a rendelkezések semmiképp sem azt jelentik, hogy a NAVA-ba bekerült művek a továbbiakban szabadon felhasználhatók lennének (akár közszolgálati médiaszolgáltatás keretében). A szabályok csak azt biztosítják, hogy a NAVA–Alap–közszolgálati médiaszolgáltató szerződési láncban ne kelljen szerzői jogdíjat fizetni (e tekintetben a NAVA–Alap viszony ugyanolyan, mint az Alap–közszolgálati médiaszolgáltató viszony). Nyilvánvaló, hogy a jogalkotói szándék arra is kiterjedt, hogy a NAVA–közszolgálati médiaszolgáltató viszony is hasonló legyen (erre vonatkozó kifejezett szabály nincs).

Mindazonáltal a felhasználáshoz a továbbiakban is ugyanúgy a jogosultak engedélye szükséges, mint más esetekben. Ebből következően tehát, ha a NAVA-ban csak kópia található a műből, de a szerzői jogok nem a NAVA-t illetik, a NAVA ugyan a kópiát rendelkezésre tudja bocsátani, de felhasználási jogot a közszolgálati médiaszolgáltatónak is az eredeti jogosultaktól kell szereznie.

1.8. A MaNDA funkciója és feladatai

A MaNDA-ra vonatkozó szabályozást a Filmtv. tartalmazza, amely szerzői jogi szempontból sui generis megoldásokat is tartalmaz, értelmezése az Sztj.-vel összhangban több kérdést is felvet. Az alábbiakban ezeket témánkra tekintettel elemezzük.

1.8.1. A nemzeti filmvagyon fogalma

Az audiovizuális örökség kiemelten fontos részét képezi az állam tulajdonában⁴⁵ lévő nemzeti filmvagyon. E körbe kizárólag az Sztj. értelmében vett filmalkotások⁴⁶ tartoznak, tehát sem más audiovizuális művek⁴⁷ sem szerzői műnek nem minősülő filmek nem tartoznak a filmvagyonba. A filmvagyonba tartoznak tehát a törvény értelmében alapvetően egyes, szerzői jogi törvény alapján fennálló szerzői/felhasználási jogok, valamint dologi tulajdonjogok, amelyek egyes fizikai hordozókon állnak fenn. Eszerint a filmvagyont:

- a) az államot valamely filmalkotásra vonatkozóan
 - aa) a szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk 3. §-a alapján megillető vagyoni jogok,
 - ab) a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk 3. §-a és 74. §-a alapján megillető vagyoni jogok,
 - ac) a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 41. § (3) bekezdése alapján megillető vagyoni jogok,
 - ad) az Sztj. 64. §-a alapján megillető felhasználási jogok,
 - ae) az Sztj. 82. §-a alapján, mint szomszédos jogi jogosultat megillető jogok összessége, valamint
- b) az a) pont szerinti jogok által érintett filmalkotások eredeti negatív és pozitív, valamint reprodukzív (dubnegatív és dubpozitív) kópiái, és a filmalkotások eredeti hanganyagai alkotják.

A Filmtv. 5/A. §-a fogalmából mindazonáltal kifejezetten kivételre kerültek a közszolgálati médiavagyonba tartozó alkotások, ebből következően pedig egyes alkotások akár a közszolgálati médiavagyonba is tartozhatnak. Ez a kizárás azért érdemel figyelmet, mert végső soron mindkét esetben az állam a tulajdonosa vagy szerzői jogi jogosultja a vagyoni vagy felhasználási jogoknak. Az elhatárolás tehát azt jelentheti, hogy azok az alkotások (filmek és mások), amelyeken a jogok a korábbi műsorszolgáltatóknál vagy ma az MTVA-nál kelet-

45 A jogalkotó által pongyolán használt tulajdonjog fogalmát itt feltehetően olyan tartalommal kell érteni, amelybe beletartoznak a műveken fennálló vagyoni és felhasználási jogok is.

46 Sztj. 64. § (1) bekezdés: „Filmalkotás az olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film”.

47 Az Sztj. sem koherens egyébként ebből a szempontból, mivel az 1. § (2) bekezdés g) pontjában a filmalkotások és más audiovizuális művek összefoglaló nevéként jelöli meg a filmalkotást, de a törvényben másutt több helyen is külön említi őket, emiatt pedig nem lehet kizárni azt az értelmezést sem, hogy az Sztj. szerinti filmalkotás-fogalom tágabb, mint a szűken értett filmalkotások köre.

keznek, azok a közszolgálati médiavagyonba kerülnek, amelyek pedig filmalkotásként ezen a körön kívül vannak, azok a nemzeti filmvagyonba tartoznak.

A filmvagyon fogalma a közszolgálati médiavagyonhoz hasonlóan dinamikus: ide tartoznak azok a jogok is, amelyeket az állam tartósan, véglegesen szerzett meg (ezek jellemzően a vagyoni jogok) és azok a felhasználási jogok is, amelyek csak meghatározott időtartamra illetik meg az államot (ilyen itt azonban jellemzően kevesebb van, hiszen a filmvagyontól nem kerül olyan módon kiszolgáltatásra egyetlen felhasználó sem, ahogy az Mttv. 100. §-a alapján létrejött Archívumból).

1.8.2. A filmvagyon archívuma

A filmvagyont archívumként a MaNDA (teljes nevén: Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet⁴⁸) gondozza, amely a Filmtv. 5/B. §-a alapján a magyar és egyetemes filmkultúra tárgyi, írásos, digitális és egyéb dokumentumainak gyűjtésével, feldolgozásával, megőrzésével, digitalizálásával kapcsolatos feladatokat lát el. A MaNDA gondozza a részére jogszabály alapján átadott filmalkotásokat, videódokumentumokat, és a filmalkotásokhoz kapcsolódó egyéb dokumentumokat. Vagyis elsősorban klasszikus archívumi, megőrzési funkciói vannak.

A MaNDA ezen túlmenően szakmai szolgáltatásokkal, kutatási tevékenységgel hozzájárul a magyar filmkultúra fejlődéséhez és segíti a mozgóképkultúrával összefüggő oktatást.

Küldetésének definíciója alapján a MaNDA nem kizárólag a filmvagyonnal foglalkozik, hanem a magyar és egyetemes filmkultúra tágabban vett körével (ez magyarázatot adhat arra, hogy az egyes konkrét tevékenységek körében a Filmtv. miért említi gyakran tágabb kört, mint a filmvagyonba tartozó alkotások köre).

1.8.3. A filmvagyon gondozása és hasznosítása

A Filmtv. a filmvagyon hasznosítására vonatkozó részletes rendelkezéseket tartalmaz. Mindezekelőtt azonban abból kell kiindulni, hogy a Filmtv.-nek sajátos a terjesztés-fogalma, és nem csak amiatt, mert jóval tágabb fogalom, mint az Sztj. szerinti terjesztés. Az a sajátos megközelítés látszik a Filmtv.-ben, hogy a terjesztést, mint a filmszakmában általában bevett, zsargonszerű fogalmat kívánta a jogalkotó a legtágabb értelemben vett hasznosítási formaként definiálni.

Mindeközben pedig a Filmtv. terjesztés-fogalma – úgy tűnik – kíván építeni az Sztj-re is, de egy abban használná tágabb felhasználási kört sorol a terjesztés alá. A fogalom szerint ide tartozik ugyanis a filmalkotás nyilvános előadása, nyilvánosságához közvetítése sugárzás útján vagy oly módon, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg, továbbá a filmalkotás eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele, különösen

- a) forgalmazással, illetve az arra történő felkínálással,
- b) moziüzemeltetéssel,
- c) filmalkotás bármely adathordozón történő kiadásával, értékesítésével, bérbeadásával, haszonkölcsönbe adásával.

⁴⁸ Jogelődje: Magyar Filmintézet, majd a Magyar Nemzeti Filmarchívum (MNFA).

Felmerül a kérdés, hogy mit jelenthet ebben a definícióban a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel. Feltehetően a jogalkotó itt az Sztj.-beli felhasználás filmre alkalmas felhasználási mód fogalmait kívánta kiváltani, bár az Sztj.-beli terjesztés-fogalommal sem hozható teljesen harmóniába az a)–c) pontok felsorolása. A moziüzemeltetés egymagában ugyanis nem minősül felhasználásnak (még a Filmtv. szellemében sem), másrészt, ami a moziban megvalósul, az szerzői jogi szempontból nyilvános előadásnak minősül, tehát felesleges külön nevesíteni.

A fogalmi rend megváltoztatása a Filmtv. logikájával indokolható ugyan, de mivel a filmvagyont túlnyomórészt szerzői művek és velük kapcsolatos jogok alkotják, ezért ezek felhasználása (hasznosítása) is felhasználási jellegű szerződések útján fog történni, emiatt pedig célszerű lenne a fogalmak tekintetében mindig az Sztj.-hez legközelebb eső értelmezést megtalálni.

Bár a MaNDA a nemzeti filmvagyon vagyongazdálkodója, a gyűjtemény hasznosítása a Filmtv. alapján két úton, két intézményen keresztül is megtörténik: ugyanis a gyűjtemény hasznosítása csak részben történik a MaNDA útján, mivel másrészt a Filmalap (Magyar Nemzeti Filmalap Közhasznú Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság) útján történik. Ezt a kétpilléres megoldást árnyalja az a szabály, ami a MTVA számára teszi könnyebbé a nemzeti filmvagyon felhasználását.

1.8.4. A filmvagyon hasznosítói

Alapvetően a Filmalap végezheti a Filmarchívummal kötött megállapodás alapján a filmvagyon üzleti jellegű hasznosítását (ennek szabályai egyébként sokkal kidolgozottabban vannak jelen a Filmtv.-ben, mint a közszolgálati médiavagyon tekintetében az Mttv.-ben, aminek okát abban lehet látni, hogy míg az Mttv. alapján az Archívum alapvetően a „saját” médiaszolgáltatók kiszolgálását látja el, addig a Filmarchívum nem kapcsolódik közvetlenül egyetlen felhasználóhoz sem). Mivel azonban a MaNDA a törvény alapján a filmvagyon vagyongazdálkodója, a Filmalap a hasznosítást (konkrétan a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások terjesztését) a MaNDA-val kötött megállapodásban (a továbbiakban: terjesztési megállapodás) foglaltak alapján végzi. Figyelemmel arra, hogy a vagyongazdálkodónál vannak a jogok, ezért a Filmalap számára való továbbadásukra vonatkozó megállapodás értelemszerűen felhasználási szerződési típusú rendelkezéseket is kell, hogy tartalmazzon (ez azonban nem jelenti azt, hogy ezekre a megállapodásokra az Sztj. alkalmazandó lenne). A Filmalap a szerződéskötés során a terjesztésre vonatkozó piaci lehetőségeket, a terjesztésre kerülő alkotások sokszínűségéhez fűződő érdeket, a rendelkezésre álló példányok minőségét és a terjesztésre vonatkozó minőségi előírásokat figyelembe véve kell, hogy eljárjon. A terjesztési megállapodás a MaNDÁ-t irányító szerv (az Emberi Erőforrások Minisztériuma) vezetőjének egyetértése esetén jön létre.

A nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások és egyéb mozgóképes művek terjesztése során már a Filmalap önállóan, a MaNDA jóváhagyása nélkül jogosult az egyes felhasználókkal megállapodni (ami nyilvánvalóan visszahat a terjesztési megállapodás tartalmára). Ha a terjesztés érdekeit ez hatékonyabban szolgálja, az MNF jogosult a terjesztési jogok gyakorlását harmadik személynek átengedni vagy harmadik személlyel együttesen gyakorolni (ez értelemszerűen felhasználási és nem vagyoni jogokat jelenthet csak). Az MNF korlátlan területi és időbeli felhasználásról szóló, valamint a filmvagyon egészére vonatkozó terjesztési megállapodást nem köthet, vagyis egy ilyen megállapodás semmis.

Meg kell jegyezni, hogy ezek a szabályok messze nem telepítenek sem a Filmarchívumra, sem az MNF-re olyan szigorú vagyongazdálkodási kötelezettségeket, mint amilyenek a közszolgálati médiavagyon tekintetében állnak fenn az Mttv. alapján.

A szerzői vagy szomszédos jogi védelem alatt nem álló filmalkotások vagy a Filmtv. szerint filmalkotásnak nem minősülő egyéb mozgóképes művek (a továbbiakban: egyéb mozgóképes művek) terjesztéséről az MNF e művek vagyongazdálkodójával megállapodást köthet. Bár itt kérdés, hogy ha ezek nem tartoznak a filmvagyonba, akkor hogyan lehet rájuk vonatkozóan megállapodást kötni.

A szűkebben vett közérdekű hasznosítás pedig a MaNDA feladata.⁴⁹ Ez ismét kiterjed az egyéb mozgóképes művekre is (azaz még mindig nem tartalmazza a műnek nem minősülő filmeket), de csak a következő felhasználások vonatkozásában:

- a) oktatási, könyvtári, közgyűjteményi, közművelődési célú, nem kereskedelmi jellegű, jövedelemszerzésre nem irányuló terjesztésére,
- b) filmklubokban, művelődési házakban, és egyéb, nem filmszakmai rendezvényeken történő vetítésére.

Utalni kell arra, hogy a MaNDA feladata a filmvagyonba tartozó alkotások DVD-n való terjesztése is, ami végeredményben egyes piaci jellegű felhasználások engedélyezését is nála tartja.

A törvény meghatározza azokat az arányokat is, ahogy az MNF és a MaNDA osztozik az MNF által realizált felhasználásokból származó bevételekből. A Filmtv. értelmében a filmvagyon ilyen felhasználása során felmerülő szerzői jogdíjfizetési kötelezettségekért az MNF felel (a MaNDA és más jogosultak felé is), ami azt is jelenti, hogy erre az arányra, illetve a jogdíjfizetési kötelezettségre az MNF-nek a konkrét felhasználókkal kötött felhasználási szerződések során is tekintettel kell lennie.

Az „üzleti” felhasználások másik körét jelenti az, amikor az MTVA (illetve a közszolgálati médiaszolgáltatók) kívánják a filmvagyon valamely elemét hasznosítani.

Mindezek alapján kérdésként merül fel az, hogy a Filmtv.-ben meghatározott feladatok miként viszonyulnak az Sztj. alapján a közgyűjteménynek minősülő archívumok által végezhető szabad felhasználásokhoz.

Álláspontom szerint amennyiben a közjogi normával meghatározott feladat végzése megvalósulhat szabad felhasználás alapján, azt gyakorolhatja a MaNDA, ha viszont ez a feladatmeghatározás nem terjed ki olyan tevékenységre, amely szabad lenne az Sztj. alapján, akkor a Filmtv. szabályának van elsőbbsége.

Ugyan a közszolgálati médiavagyon ki van vonva a filmvagyon fogalmából, de egy fordított helyzet is szabályozásra került: amikor az MTVA, illetve valamely közszolgálati médiaszolgáltató kívánja felhasználni a Filmarchívum gyűjteményének valamely elemét. A Filmtv. 5/E. §-a szerint az MTVA „felhasználhatja” a filmvagyon elemeit és egyéb mozgóképes műveket, de mivel ez nem fordul elő, a törvény lehetővé teszi azt is, hogy ezeket a közszolgálati médiaszolgáltatók részére (harmadik személynek nem, tehát ebben az MTVA lehetőségei jóval korlátozottabbak, mint a Filmalapéi) felhasználásra átengedje. Ebben az esetben az MTVA és a MaNDA közti megállapodás szerzői jogi szempontból nem ingyenes, a felhasználással összefüggő jogdíjakért az MTVA tartozik helytállni, ebből pedig következik az is, hogy ha a MaNDA az adott jogok jogosultja, az MTVA felé is díjat köteles fizetni.

49 Filmtv. 5/D. §.

1.8.5. A filmvagyon elemeinek audiovizuális kötelesspéldánnyá válása

Itt érdemes végül ismét megvizsgálni, hogy a nemzeti filmvagyon elemei miként válhatnak audiovizuális kötelesspéldánnyá, de ugyanaz a válasz adható, mint a közszolgálati médiavagyongonba tartozó alkotások esetében: akkor lehetséges ez, ha a művet a megfelelő médiaszolgáltató közönséghez közvetítette. Fontos azonban látni azt, hogy ez még eshetőlegesebb, mint a közszolgálati médiavagyongon elemeinek audiovizuális kötelesspéldánnyá válása: egyrészt a régi magyar filmek ritkább bekerülése miatt, másrészt az újabb mozifilmek esetében amiatt, mivel ezek nem feltétlen kerülnek audiovizuális médiaszolgáltató révén nyilvánossághoz közvetítésre. Álláspontom szerint nem lenne értelmetlen az audiovizuális kötelesspéldány-szolgáltatás körét ebben az irányban is bővíteni, ami szintén a művek hatékonyabb megőrzését, illetve jobb hozzáférhetőségét szolgálná (az új alkotások körében természetesen moratóriummal, a különböző terjesztési ablakok időtartalmának figyelembevételével).

1.9. Következtetések

Az audiovizuális archívumok rendszere az Mttv. hatályba lépése óta határozott egységesíten ment keresztül, ami a megőrzést és a közönség számára való jobb hozzáférhetővé válást egyszerre javítja.

Az Mttv. sajátos szabályrendszert állított fel a művek felhasználására, ami elsősorban az Alap és a közszolgálati médiaszolgáltatók, illetve az Alap és az alá tartozó Archívum, illetve a NAVA kapcsolatából fakad. E rendszer elsődleges célja, hogy bár a szerzői jogok az Alapnál vannak, ezek hasznosítása a közszolgálati médiaszolgáltatók által ne jelentsen külön felhasználást, és ne keletkeztessen külön engedélyezést és díjfizetési kötelezettséget, ezen kívül azonban a sajátos szabályok ma már nem látszanak rendszerszinten eltérni az általános normáktól: a jogosultak lényegében az általános szerzői jogi normák alapján gyakorolhatják és érvényesíthetik jogaikat.

A közszolgálati médiavagyongon, a NAVA-hoz tartozó gyűjtemény, valamint a nemzeti filmvagyongon hatalmas audiovizuális örökséget jelent, amelynek e három pillére között van átjárás. Ezt az átjárást elsősorban felhasználási jogokat is engedő megállapodások segítik, de szerzői jogi szabad felhasználások is támogatják. Az audiovizuális örökség megőrzésében meghatározó jelentősége van az audiovizuális kötelesspéldány-rendszernek, amelynek magva a NAVA, és amely eszköz egyúttal a leginkább szolgálja az örökség jogilag kiszámítható megőrzését is. E tekintetben jelentősen javíthatónak látszik a rendszer azáltal, ha a közszolgálati médiavagyongon egyes elemei, valamint a filmörökség egyes részei – az egyéb érdekekre is figyelemmel – részévé válhatnak az audiovizuális kötelesspéldány-rendszernek.

2. fejezet

Az archívumokra vonatkozó hatályos szerzői jogi szabályok áttekintése – tekintettel a releváns uniós és a nemzetközi normákra is

2.1. Az archívumokra vonatkozó hatályos szerzői jogi szabályrendszer általános bemutatása – különös tekintettel az érintett szabad felhasználásokra

Az audiovizuális archívumok működtetésének célja az audiovizuális kultúra megőrzése, a múlt megismerhetőségének biztosítása a jövő nemzedékek számára, a hozzáférés garantálása a közönség és a felhasználók számára olyan tartalmakhoz, amelyek a piacon nem, vagy csak nehezen beszerezhetők (például soha nem voltak hozzáférhetők, vagy már nem azok).

Ugyanakkor a kultúra ily módon való fennmaradásának biztosítása jelentős terjedelemben kívül esik a szerzői jog által érintett területeken: azon alkotások tekintetében, amelyeknek védelmi ideje már lejárt, vagy soha nem is álltak szerzői jogi védelem alatt, természetesen bárki bármilyen archiválási tevékenységet szabadon folytathat (legalábbis szerzői jogi szempontból), ezek ugyanis közkincsbe tartoznak.⁵⁰

Ez az audiovizuális alkotások tekintetében is igaz állítás, ugyanakkor látni kell azt, hogy ezeknek a műveknek egy csoportjára sok esetben sajátos védelmi idő-számítás vonatkozik: amennyiben a mű filmalkotás, akkor a védelmi időt a következő személyek közül utoljára elhunyt személy halálát követő év első napjától kell számítani, függetlenül attól, hogy azok szerzőtársként fel vannak-e tüntetve: a film rendezője, a forgatókönyvíró, a dialógus szerzője és a kifejezetten a filmalkotás céljára készült zene szerzője.⁵¹ Ha nem filmalkotás az audiovizuális mű, de több személy közös műve, akkor pedig a védelmi időt az utoljára elhunyt (bármely) szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.⁵² Ebből fakadóan elméletileg nem lehet kizárni azt, hogy a film hőskorából származó alkotás is védett lehet még, ha valamely szerzője később, mint 1945. január 1-je halt meg. (Az első magyar film egyébként 1901-ből származik.⁵³)

A még oltalom alatt álló alkotások archiválását (szerzői jogi szempontból nem releváns gyűjtését, kivéve, ha már a gyűjtés is többszörözésként valósul meg, a megőrzési célú többszörözését és a különböző módokon történő hozzáférhetővé tételét) jelenleg a szerzői jogi szabályozás oly módon segíti elő, hogy egyes intézmények közvetlenül vagy közvetve a kultúra megőrzését és hozzáférhetővé tételét szolgáló tevékenységét kiveszi a szerzői kizárólagos engedélyezési jog hatálya alól és szabad felhasználás körébe utalja amellet, hogy ezen intézmények számára más jogterülethez tartozó (elsősorban közjogi típusú) szabályokkal pedig elő is írja a felhasználási cselekménynek minősülő tevékenységek elvégzését (például a köteleespél-

50 http://db.zti.hu/24ora/bartok.asp?VBSdbClickClass_1=VBSdbFilter

51 Szjt. 31. § (6) bekezdés.

52 Szjt. 31. § (2) bekezdés.

53 A táncz című film már nem védett, mivel Zsitkovszky Béla, a film készítője 1930-ban meghalt.

dányok gyűjtése). Ez egyébként tökéletesen egybecseng a szerzői jog általános célkitűzésével is, amelyet az Szjt. preambuluma a következőképp határoz meg:

„A technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be (...) a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megóvásában; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is (...).”

Az Szjt. a következő, a kultúra gyűjteményes megőrzésére vonatkozó, azt támogató szabályokat tartalmazza (zárójelben mindegyik után feltüntetjük az uniós jogi megfelelőjét):

A) Általános archiválás

35. § (4) Nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmény, muzeális intézmény, levéltár, valamint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és

- a) tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges,
- b) nyilvános könyvtári ellátás vagy a 38. § (5) bekezdésében meghatározott felhasználás céljára készül,
- c) megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkéről belső intézményi célra készül, vagy
- d) külön törvény azt kivételes esetben, meghatározott feltételekkel megengedi.

[INFOSOC-irányelv⁵⁴: 5. cikk (2) bekezdés c) pont: A tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg a következő esetekben: „c) a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok által végzett egyes többszörözési cselekmények tekintetében, amelyek közvetlenül vagy közvetve sem irányulnak kereskedelmi vagy gazdasági célra”.]

B) Speciális archiválás

35. § (7) Szabad felhasználás a saját műsorának sugárzásához jogszerűen felhasználható műről a rádió- vagy televíziószervezet által saját eszközeivel készített ideiglenes rögzítés. Ha a sugárzás engedélyezésére kötött szerződés másként nem rendelkezik, e rögzítést a rögzítés elkészítésének időpontjától számított három hónapon belül meg kell semmisíteni, illetve törölni kell. E rögzítések közül azonban azok a – külön törvényben meghatározott – rögzítések, amelyeknek rendkívüli dokumentációs értéke van, közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumban korlátlan ideig megőrizhetők.

[INFOSOC-irányelv: 5. cikk (2) bekezdés d) pont: A tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg a következő

⁵⁴ Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: INFOSOC-irányelv).

esetekben: „d) műveknek a műsorsugárzó szervezetek által saját eszközeikkel, saját műsoraik számára készített ideiglenes rögzítései tekintetében; e rögzítések megőrzése hivatalos archívumokban rendkívüli dokumentációs értékükre tekintettel megengedhető”.]

C) Hagyományos hozzáférhetővé tétel

39. § Az országos szakkönyvtárak a mű egyes példányait szabadon haszonkölcsönbe adhatják. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra.

40. § A szabad felhasználás körében többszörözött példányok – a könyvtárközi kölcsönzés és a 36. § (5) bekezdésében foglalt eset kivételével – nem terjeszthetők a szerző engedélye nélkül.

[Haszonkölcsönzési irányelv:⁵⁵ 5. cikk (1) bekezdés A tagállamok eltérően szabályozhatják az 1. cikkben biztosított, nyilvános haszonkölcsönzésre szóló kizárólagos jogot, amennyiben legalább a szerzők díjazásban részesülnek az ilyen kölcsönzésért. A tagállamok szabadon meghatározhatják ezen díjazás mértékét, kulturális támogatási céljaiknak megfelelően. (2) bekezdés Amennyiben a tagállamok nem alkalmazzák az 1. cikkben biztosított kizárólagos haszonkölcsönzési jogot hangfelvételek, filmek és számítógépes programok esetén, akkor legalább a szerzőket díjazásban részesítik. (3) bekezdés A tagállamok mentesíthetnek bizonyos intézményeket az (1) és (2) bekezdésekben foglalt díjazás megfizetése alól.]

D) Új típusú hozzáférhetővé tétel

38. § (5) A felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint kép- és hangarchívumok gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében – külön jogszabályban meghatározott módon és feltételekkel – a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.

[INFOSOC-irányelv: 5. cikk (3) bekezdés A tagállamok a 2. és a 3. cikkben szabályozott jogok vonatkozásában az alábbi esetekben kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg: ... n) az adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső, a (2) bekezdés c) pontjában említett intézmények gyűjteményeiben szereplő műveknek, illetve más védelem alatt álló teljesítményeknek a nyilvánosság egyes tagjai számára közvetítéssel, illetve hozzáférhetővé tétellel, kutatás vagy egyéni tanulás céljából történő felhasználása, az említett intézmények helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon.]

55 A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról szóló 1992. november 19-i 92/100/EGK tanácsi irányelv [kodifikált változat: a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló 2006. december 12-i 2006/115/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv – (a továbbiakban: Haszonkölcsönzési irányelv).]

Az Sztj.-nek a szabad felhasználásokra vonatkozó alapvető rendje a 2003. évi CII. törvénnyel⁵⁶ átültetett INFOSOC-irányelv implementációjával, a haszonkölcsönzés jelenlegi rendszere pedig az Sztj.-nek a 2008. évi CXII. törvény⁵⁷ által elvégzett módosításával alakult ki,⁵⁸ amelyek alapja a WCT és a WPPT új típusú kivételek alkotására felhatalmazó szabálya.⁵⁹ Az utóbbi módosítás tekintetében, a kulturális megőrzésre és hozzáférhetővé tételre vonatkozó belső jogi szabályokkal kapcsolatban relevánsak a Haszonkölcsönzési irányelv szabályai is, mivel ezek határozzák meg a nyilvános haszonkölcsönzés kizárólagos jogának, az ezzel kapcsolatos díjigénynek és a hozzá kapcsolódó szabad felhasználásnak a részletszabályait. A feljebb ismertetett szabályok két csoportra oszthatók: első csoportjuk [35. § (4) bekezdés, 35. § (7) bekezdés] a megőrzést támogatja, második csoportjuk [38. § (5) bekezdés, 39. §, 40. §] a szabad felhasználás útján vagy más módon a gyűjtemény részévé vált alkotások nyilvánossághoz/közönséghez való eljuttatását teszi könnyebbé. Az elemzést a továbbiakban a szabályok egyes elemeire vonatkozóan, a következő csoportosításban végezzük el: kedvezményezetttek köre, a korlátozott szerzői jogok, a hozzáférés lehetséges helye, a kizárólagos jog alól kivett művek és egyéb teljesítmények köre.

2.2. A szabad felhasználás kedvezményezettjeinek köre

Kedvezményezett alatt ebben a tanulmányban azt a személyt értjük, akinek cselekménye szerzői jogilag releváns felhasználást valósít meg, de törvényi mentesítés nyomán nem kell ehhez a szerző engedélyét kérnie, illetve mentesül a szerzői jogdíj megfizetése alól (a magyar jogra vonatkozó részekben ezt szabad felhasználásként említjük, az uniós és nemzetközi szabályozásban pedig kivételként, illetve, ha közvetve díj is társul hozzá, díjigényként kerül megnevezésre).⁶⁰

Az archívumokat érintő szabad felhasználások többsége vonatkozásában a kedvezményezett maga az archívum, mivel ő végzi azt a műkövetítő tevékenységet, amihez a szerzői jogi szabályozás a szerző oldalán kizárólagos jogot kapcsol. A műélvező közönség a legtöbb esetben itt sem valósít meg szerzői jogi szempontból értékelhető tevékenységet.

Itt hangsúlyozni kell újra, hogy a szerzői jogi védelem alatt nem álló vagy már nem álló művek esetében bárki végezhet archiválási tevékenységet, tehát például a Zenetudományi Intézet népdal-gyűjteménye a szerzői jogi szabályozás szóba jötte nélkül archiválható, digitalizálható, hozzáférhetővé tehető akár hagyományos, akár online módon, de ugyanezt el lehet végezni a Corvinák esetében, vagy a reformkori magyar irodalom alkotásaival is. Audiovizuális körben ennél azonban jóval nehezebb példát találni a védelmi idők fent említett hosszúsága miatt. Az audiovizuális alkotások vonatkozásában talán legnagyobb biztonsággal az állítható, hogy az 50 évnél régebbi filmhíradók már nem állnak védelem alatt, így adatbázisukban⁶¹ közkincsbe tartozó teljesítmények vannak. Ezek szerzői műként többségükben nem feltétlenül értékelhetők (a valóság rögzítését nem kreatív eszközökkel

56 Az egyes szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény.

57 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról szóló 2008. évi CXII. törvény.

58

59 Az azóta történt módosításokat nem tárgyalom: témám szempontjából nem relevánsak. A törvény a legutóbbi, nagyobb terjedelmű módosítás alkalmával vezette be az árvamú szabad felhasználást, ennek értékelésére önálló fejezetben kerül sor.

60 Sztj. 33. § (1) bekezdés.

61 <http://filmhíradokonline.hu>

végezték), a filmelőállítói jogok pedig, ha voltak rajtuk egyáltalán, már kimerültek. (A filmelőállítóknak ugyanis igen sokáig csak olyan jogaik voltak, amelyeket a szerzők és előadó-művészek rájuk átruháztak.⁶²)

A kedvezményezettek személyi körének magánjogi úton való kijelöléséhez rendszerint tartozik egy megfelelő közjogi tartalmú jogszabályi rendelkezés is (a szerzői jogi szabályokon kívül tehát), amely valamely intézményt gyűjtési, archiválási, hozzáférhetővé tételi feladatokkal ruház fel. A NAVA esetében ez a NAVA-törvény⁶³ 3. §-a, a MaNDA vonatkozásában a Filmtv.⁶⁴ 34. § (2) bekezdése, az MTVA esetében pedig az Mttv.⁶⁵ 100. §-a. Ez önmagában azonban nem elég a szerzői engedélyezési jog korlátozásához, ehhez szükséges az Szjt.-beli szabad felhasználás bevezetése is, vagyis annak eldöntése, hogy a feladatát az intézmény az engedélyezési jog alapján kapott felhasználási engedélynek megfelelően, vagy az engedélyezési jog törvénybeli korlátozása útján, szabad felhasználás keretében végezheti.

2.2.1. Általános archiválás

A műpéldányok megőrzésére vonatkozó legfontosabb szabály az INFOSOC-irányelv 5. cikk (2) bekezdés c) pontját átültető 35. § (4) bekezdése, amely a szabad felhasználás keretében a másolatkészítést a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint kép- és hangarchívumok számára teszi lehetővé. A kedvezményezett intézmények körének ilyen meghatározása amiatt történt, mivel e szervezetek a kultúra közönséghez való eljuttatásában helyettesíthetetlen funkciót töltenek be.⁶⁶ Más hasonló szervezetek azonban szerzői jogi oltalom alatt álló művek archiválását csak a jogosultak erre vonatkozó engedélyével végezhetik, még ha egyébként a kultúra közvetítésében hasonlóan fontos is a szerepük, mint a törvényben kedvezményezett körnek.

Az irányelv nem ad definíciót a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak (publicly accessible libraries) körére, ezért az ennek megfelelő belső jogi fogalom határainak megvonása teljes mértékben a tagállami jogalkotó feladata. Ennek a fogalomnak két, a magyar jogrendszerben ismert kifejezés, a nyilvános könyvtár és a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár fogalma feleltethető meg. A nyilvános könyvtárra nyilvánítás feltételeit a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Kulturális törvény) 54. §-a pontosan meghatározza, a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár tartalma azonban jóval nehezebben körülírható fogalom. Ennek tartalmára legfeljebb a 2003. évi CII. törvénynek a haszonkölcsönzés engedélyezésének kizárólagos joga alól kivett intézményeket meghatározó szakaszhoz fűzött miniszteri

62 A filmelőállítói szomszédos jog bevezetésekor, 1999-ben csak az azt követően keletkezett filmekre vonatkozóan biztosította a törvény ezeket a jogokat, majd 2004. május 1-jétől, az EU-hoz való csatlakozástól kezdve a védelem kiterjedt a korábban létrehozott, és még védelem alatt állható előállítói teljesítményekre is. Ezt a Bérlet-irányelv 11. cikk (1) bekezdés második fordulata alapján kell biztosítani. Ld. még az SZJSZT-8/2004 – Az audiovizuális kulturális örökség védelméről szóló törvény egyes kérdései, valamint az SZJSZT-20/06/01 – Az Szjt. hatályának kezdete a filmelőállítói szomszédos jogi teljesítményekre és az ilyen szomszédos jogok átruházhatósága döntéseket is.

63 A Nemzeti Audiovizuális Archívumról szóló 2004. évi CXXXVII. törvény.

64 A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény.

65 A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény.

66 GYERTYÁNFY Péter: *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Complex-Kluwer, 2014. 255.

indokolásból lehet következtetni, amely szerint „egyes szakkönyvtárak – jóllehet nyilvános szolgáltatásokat nyújtanak – nem szerepelnek a nyilvános könyvtárak jegyzékében, ugyanakkor indokolt, hogy a közönség számára nyitva álló ilyen könyvtárak által történő haszonkölcsönbe adás is szabad felhasználás legyen.”⁶⁷ (Az Sztj.-nek azt a §-át, amelyhez ez a magyarázat tartozik, azóta egyébként már jelentősen módosította, szűkítette a jogalkotó, mivel – ahogy a Nagykommentár is utal rá – a szabad felhasználás kedvezményezettjének minősülő könyvtárak körének meghatározása túl szélesre sikerült.⁶⁸) Ebből a definícióból viszont az következik, hogy a jogalkotó a nyilvános szolgáltatásokat is nyújtó szakkönyvtárakat sorolja a nyilvános könyvtárakon kívül a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak közé.

Az irányelv oktatási intézmény fogalma az Sztj. iskolai oktatás célját szolgáló intézmény fogalmának felel meg, amelyek közé az Sztj. 33. § (4) bekezdése alapján az óvodák, általános iskolák, középiskolák, szakmunkásképző iskolák, szakiskolák, alapfokú művészeti oktatási és felsőoktatási intézmények tartoznak.

Az uniós jog nem tartalmaz egységes múzeum-fogalmat, emiatt a tagállamok szabadon állapíthatják meg, hogy mely intézményeket tekintik múzeumnak. Ennek az a következménye, hogy igen eltérő szakmai követelményeknek megfelelő intézményeket tehetnek a szabad felhasználások kedvezményezettjévé. Tekintve, hogy a magyar jogban csak a Kulturális törvény tartalmaz általános múzeum-fogalmat, ugyanakkor a törvény értelmében vett múzeumok, közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek egyforma szakmai követelményeknek kell, hogy megfeleljenek,⁶⁹ ezért indokolt volt, hogy általában véve mindegyik intézménytípus a szabad felhasználás kedvezményezettjébe kerüljön. Így az irányelvben kedvezményezett múzeumi körbe a Kulturális törvény alapján a magyar jogban beletartoznak az országos múzeumok, országos szakmúzeumok, megyei múzeumok, területi múzeumok, tematikus múzeumok, közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek, mint muzeális intézmények is.⁷⁰

Az irányelv által megnevezett utolsó kedvezményezett csoportba a különböző archívumok tartoznak. Az archiv, Archiv szó szűkebb értelemben egyébként csak a levéltárat jelenti, tágabb értelemben az egyéb, pl. kép- vagy hangarchívumokat is.

A levéltárak közé a magyar jog alapján a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 3. § 1) pontja alapján a maradandó értékű iratok tartós megőrzésének, levéltári feldolgozásának és rendeltetésszerű használatának biztosítása céljából létesített intézmények, vagyis a levéltárak tartoznak.

Sem az Sztj., sem a Kulturális törvény nem definiálja a kép- és hangarchívum fogalmát, de az utóbbi egyes ilyen intézményeket besorol a közgyűjtemények közé.⁷¹ A nyilvános könyvtárakra vonatkozó szabályok rendelkeznek a Nemzeti Audiovizuális Archívumról (a továbbiakban: NAVA) és a nemzeti kulturális örökség részét képező kép- és hangrögzítés országos nyilvántartási rendszeréről, és bár a kulturális törvény egyik funkciót, intézményt sem nevez

67 A törvény 67. §-ához fűzött indokolás, amely az Sztj. 39. §-át módosította.

68 GYERTYÁNFY i. m. (64.j.) 270.

69 Kulturális törvény 48. § (5) bekezdés.

70 Kulturális törvény 48. § (2) és (5) bekezdés.

71 Kulturális törvény I. melléklet: „n) Közgyűjtemény: az állam, a helyi önkormányzat, valamint az országos kisebbségi önkormányzat, a köztestület és a közalapítvány tulajdonában (fenntartásában) működő, vagy általuk alapított könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép- és hangarchívum.”

kép- és hangarchívumnak, mégis azt kellene feltételezni, hogy a NAVÁ-t és a MANDA-t ilyen közgyűjteménynek kell tekinteni, bár ezt célszerű lenne egyértelműen is kimondani.⁷²

Vita tárgyát képezheti az, hogy a kedvezményezettek körébe csak a közgyűjteménynek minősülő archívumok tartozhatnának-e bele, vagy bármely kép- és hangarchívum kedvezményezett lehet. Mivel az irányelv nem különbözteti meg a fenntartójuk szerint az archívumokat (csak a nyilvánosság számára hozzáférhetőségüket tekinti a kivétel vagy korlátozás feltételének), lehet hajlani arra a megközelítésre, amely szerint tágabb kört is lehetne kedvezményezettnek tekinteni. Ugyanakkor az Sztj. ezt a kört szűkíti, mivel a 35. § (4) bekezdése és a 38. § (5) bekezdése kifejezetten közgyűjteménynek minősülő kép- és hangarchívumoknak teszi lehetővé a szabad felhasználást.

Érdeemes itt utalni arra, hogy a tagállamok az INFOSOC-irányelv rendelkezését nagyon változatosan ültették át: több tagállam válaszott szűkebb kedvezményezetti kört (Nagy-Britanniában pl. csak a könyvtárak és az archívumok kedvezményezettek), többen szó szerint vették át az irányelv rendelkezését (Málta és Luxemburg), illetve van olyan tagállam is (Szlovákia), amely nem korlátozza a kedvezményezettek körét a közintézményekre⁷³.

2.2.2. *Speciális archiválás*

Az Sztj. külön rendelkezik a rádió- vagy televíziószervezet saját műsora sugárzásához jogszerűen felhasználható műről készíthető ideiglenes rögzítésről, ezzel kivételt téve az alól a fő szabály alól, hogy szerzői jog által értelmezhető felhasználásnak minősülő archiválást csak a kijelölt állami intézmények végezhetnek. Ennek az archiválásnak kettős funkciója van: egyrészt lehetővé teszi a médiaszolgáltatók médiajogi kötelezettségének teljesítését,⁷⁴ másrészt – szerzői jogi szempontból – valójában csak egyfajta „elő-archiválásnak” tekinthető az általános archiváláshoz képest, hiszen ez a másolat limitált időtartamban, három hónapig őrizhető meg. A szabály alapján, ha a sugárzás engedélyezésére vonatkozóan a filmelőállítóval/forgalmazóval kötött felhasználási szerződés másként nem rendelkezik, e rögzítést a rögzítés elkészítésének időpontjától számított három hónapon belül meg kell semmisíteni, illetve törölni kell. (Természetesen a televízió- és rádiószervezetek/médiaszolgáltatók által készített, szerzői műnek minősülő saját készítésű műsorok, illetve a szerzői, illetve szomszédos jogi oltalom alatt nem is álló műsorok tartósan is rögzíthetők, erre nem szabad felhasználás alapján van lehetőség.⁷⁵ Az MTVA fent bemutatott saját archívumának jelentős része ezen a szabályon nyugszik.)

72 Kulturális törvény: „59. § (5) A miniszter működteti a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtárt, amely a multimédia és elektronikus dokumentumok nemzeti szolgáltató központja. Az informatikáért felelős miniszter külön jogszabályban meghatározottak szerint működteti a Nemzeti Audiovizuális Archívumot (a továbbiakban: NAVA). A NAVA szakmai felügyeletét az informatikáért felelős miniszter, valamint a miniszter közösen látja el. (6) A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet a mozgóképről szóló törvényben meghatározott közgyűjteményi feladatain túl részt vesz a magyar kulturális örökség digitális megőrzésében és széleskörű hozzáférhetőségének megteremtésében.”

73 Guido WESTKAMP: Study on the Implementation and Effect in the Member States's Laws of Directive 2009/29/EC on the Harmonization of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society. II. The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States. http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/infosoc-study-annex_en.pdf 24–25.

74 A megőrzött tartalom ellenőrzése három hónapig lehetséges az Mttv. 149. § (4) bekezdése alapján.

75 SARKADY Ildikó – GRAD-GYENGE Anikó: *A média értéklánc szerzői jogi vonatkozásai*. Médiatudományi Könyvtár, Médiatudományi Intézet, 2012. 70–73.

A szabály másik fele teszi lehetővé, hogy a szabad felhasználás körébe eső rögzítések közül azonban azok a – külön törvényben meghatározott – rögzítések, amelyeknek rendkívüli dokumentációs értéke van, közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumban korlátlan ideig megőrizhetők legyenek.

Itt meg kell jegyezni, hogy úgy tűnhet, a kép- és hangarchívumoknak két alapvető típusát ismeri az Szjt. Az egyik kategóriába a közgyűjteménynek minősülő archívumok (tehát a fenti, egyébként nem kikezdzhetetlen érvelésünk szerint a Kulturális törvény hatálya alá is tartozó kép- és hangarchívumok) tartoznak. Ezek a közgyűjtemények a kedvezményezettjei az Szjt. archiválásra vonatkozó 35. §-ának (7) bekezdésében meghatározott szabad felhasználásoknak, mivel a rendkívüli dokumentációs értékkel bíró rádió- és televízióműsorok efemer rögzítései tartósan csak a közgyűjteménynek minősülő kép- vagy hangarchívumban őrizhetők meg szabad felhasználásként.

A 35. § (4) bekezdése, az egyéb alkotások archiválását lehetővé tevő szabad felhasználási szabály viszont nem említi a kép- és hangarchívumok közgyűjteményi jellegét (ahogy egyébként ezt nem teszi meg a 38. § (5) bekezdése sem, amely meghatározott típusú hozzáférést enged a archivált anyagoknak, ahogy ezt később még vizsgáljuk.)

Arra, hogy ezekben az esetekben az eltérő megfogalmazás ellenére is azonos kedvezményezett köréről van szó, két módon lehet következtetni.

Egyrészt a 35. § (4) bekezdésének kedvezményezetti köréből az iskolai oktatást végző intézményt maga az Szjt. határozza meg a 33. § (4) bekezdésében, a többi intézményt (nyilvános szolgáltatást nyújtó könyvtár és levéltár) pedig a Kulturális törvény definiálja. Mivel a kép- és hangarchívum személyi körét az Szjt. nem definiálja, ezért alappal gondolható, ha a Kulturális törvény meghatároz kép- és hangarchívumi kört, akkor azzal azonos személyi kört kell érteni az Szjt.-beli kép- és hangarchívumon is, vagyis itt is a Kulturális törvényt kell háttéralkalmazni.

Másrészt azt, hogy egyedül a 35. § (7) bekezdése említi kifejezetten közgyűjteménynek minősülő kép- és hangarchívumot, az is indokolja, hogy ennek a szakasznak az értelmezésénél felmerülhetne az is, hogy maga a rádió- vagy televíziós szervezet a saját archívumában is megőrizheti a sugárzáshoz felhasznált (nem saját) műveket korlátlan ideig. (Más kérdés, hogy így az indokolhatná előzetesen a három hónapra lehetővé tett ideiglenes archiválást, hogy annak lenne médiajogi szerepe is, valamint hogy az minden védett tartalomra kiterjedne, értékétől függetlenül.)

Mindebből azért azt nem tudjuk teljes biztonsággal levezetni, hogy valamennyi esetben ugyanazokról a kép- és hangarchívumokról lenne szó: amelyek közgyűjteménynek minősülnek.

Itt talán említésre méltó, hogy míg a rádió- és televíziós szervezetek archiválási tevékenysége nem feltétlenül digitális (bár újabb tartalmak esetében ez nyilvánvalóan így van), addig a NAVA és a MaNDA digitálisan rögzített anyagok archiválását (illetve nem digitálisan rögzített anyagok digitalizációját és ezek archiválását) végzi. Vagyis, ha a rádió- vagy televíziós szervezet nem digitálisan bocsátja rendelkezésre a tartalmat, azt a NAVÁ-nak még digitalizálnia kell. A digitális televíziózás elindulása szükségképpen jelentősen csökkentette a NAVA ilyen irányú leterheltségét (bár nyilvánvalóan korábban is inkább a régi tartalmak esetében volt jelentős a digitalizálási teher). A digitális televíziózás elindulásával a rádió- és televíziós szervezetek digitális ideiglenes rögzítései a korábbinál nagyobb jelentőséget kaptak, hiszen ezen a módon akár az ilyen archivált tartalmak újabb üzleti célú felhasználásaira is lehetőség nyílik. (Természetesen itt megint a szabad felhasználás keretein kívüli, engedélyköteles felhasználásokról van szó.)

A rádió- és televíziószervezetek (médiajogi médiaszolgáltatók) digitális kötelempéldányok szolgáltatására is kötelesek a NAVA számára, vagyis szükségszerűen elvégzik a digitalizálást, viszont rengeteg, a NAVA-törvény hatálya lépését megelőzően született, illetve sugárzott műsor nincs meg digitalizált változatban. Ezek archiválása kifejezetten költséges folyamat, ráadásul gyűjtésük nem esik kötelempéldány-szolgáltatási körbe, bár ha az archívum hozzájut, már vonatkoznak rájuk is a szabad felhasználás feltételei. Ezen a területen példaértékű a BBC saját archívumának⁷⁶ az elmúlt évtizedben lezajlott fokozatos digitalizációja és szabad hozzáférhetővé tétele, amelynek az e cikkben ismertetett szerzői jogi korlátok között, anyagi feltételek biztosítása mellett Magyarországon sem lenne akadály.

Az ideiglenes rögzítésre vonatkozó szabály igen hasonló mindenütt az Európai Unióban, köszönhetően a nemzetközi háttérnek is. (Az INFOSOC-irányelv átültetését megelőzően egyedül Csehország, Ausztria, Görögország és Szlovénia joga nem ismerte.⁷⁷)

2.2.3. Hagyományos hozzáférhetővé tétel

A szabad felhasználás alá eső nyilvános haszonkölcsönzés kedvezményezettjei az Európai Unióhoz való csatlakozást követően a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak voltak.⁷⁸ E kedvezményezetti kör megegyezik a fent említett körrel: vagyis ide tartoznak a Kulturális törvény szerinti nyilvános könyvtárak, valamint a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó szakkönyvtárak.

A vonatkozó uniós jogi rendelkezések azonban nem tették lehetővé a nyilvános haszonkölcsönzési díjigény alól való ilyen széles körű (lényegében valamennyi nyilvános haszonkölcsönzést végző intézményre kiterjedő) mentesítést.

A Haszonkölcsönzési irányelv 5. cikke a kizárólagos nyilvános haszonkölcsönzési jog korlátozhatóságának feltételeit határozza meg. Az irányelv szövege e tekintetben igen rugalmas, sokféle értelmezés lehetőségét foglalja magában, illetve egymástól igen különböző szabályozások kialakítását teszi lehetővé. Ez végső soron az irányelv elfogadása óta eltelt első időben az irányelv elfogadásakor már létezett rendszerek fennmaradását eredményezte úgy, hogy a tagállamok még az irányelv által megkövetelt átalakításokat sem végezték el. E tény felismerte a Bizottság az irányelv 5. cikkének (4) bekezdése alapján 2002-ben kiadott jelentésében is,⁷⁹ majd az irányelv nem megfelelő átültetése miatt egyes tagállamokkal szemben az EK-szerződés 226. Cikke alapján kötelezettségszegési eljárást indított⁸⁰

A Haszonkölcsönzési irányelv 5. cikkének (1) bekezdése lehetővé teszi, hogy a tagállamok derogációt állapítsanak meg a nyilvános haszonkölcsönzés kizárólagos joga tekintetében,

76 <http://www.bbc.co.uk/cult/treasurehunt/>

77 WESTKAMP i. m. (71. lj.) 27.

78 Az Szjt. 39. §-ának rendelkezését megállapította a 2003. évi CII. törvény 67. §-a.

79 Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the Public Lending Right in the European Union Brussels, 12.9.2000, COM(2002) 502 final. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52002DC0502>

80 A Bizottság korábban idézett jelentése előre jelezte ezeket az eljárásokat (11. o.), majd eredményesen le is folytatta azokat. Ld. Bizottság kontra Olaszország C-198/05. számú ügy, Bizottság kontra Portugália C-53/05. számú ügy, Bizottság kontra Spanyolország C-36-05. számú ügy, Bizottság kontra Luxemburg C-180/05. számú ügy, Bizottság kontra Írország C-175/05. számú ügy.

amennyiben legalább a szerzők díjazásban részesülnek e haszonkölcsönbe adás ellenében. Nem véletlen, hogy az irányelv nem a szerzői jogi terminológiában megszokott „kivételek és korlátozások” (*Exceptions and limitations, Ausnahmen und Beschränkungen*) fogalmat használja, hanem a „derogáció” (*Derogation, Ausnahme*) kifejezést. Ezzel kívánt utalni a közösségi jogalkotó arra, hogy a tagállamok a szerző kizárólagos engedélyezési jogát, vagyis a haszonkölcsönzés engedélyhez és díjfizetéshez kötését (természetesen a megfelelő szabályozási kapcsolatok megteremtésével) nem csak a szerzői jog belső rendszerében korlátozhatják. Ennek az elsődleges oka a már létező – nem szerzői jogi – rendszerek fenntarthatósága volt.

Az 5. cikk (1) bekezdése értelmében a tagállamok eltérő szabályozást alakíthatnak ki az egyes műtípusok tekintetében. Azaz létrejöhet olyan szabályozás, amely pl. a szépirodalmi művek esetében csak díjigényt ír elő, a kották esetében viszont fenntartja kizárólagos engedélyezési jogot. Azonban minden esetben fenn kell maradnia legalább a szerző díjigényének, így az nem fordulhat elő, hogy például a szakirodalmi művek után semmilyen juttatásban ne részesüljön a szerző.

Hasonló szabályozást tartalmaz az 5. cikk (2) bekezdése is, amely kifejezetten a hangfelvételek, filmek és számítógépi programalkotások tekintetében rögzíti azt, hogy a kizárólagos jog korlátozása esetében is fenn kell maradnia legalább a szerző díjigényének. Jelentősége e cikknek amiatt van, mivel ezen alkotás-típusokon gyakran nem csak szerzői jogi, de szomszédos jogi jogosultaknak is fennállnak jogai. Az irányelv 2. cikke értelmében pedig az előadóművészeknek, a hangfelvétel-előállítónak, illetve a filmelőállítónak is kizárólagos engedélyezési joga van a nyilvános haszonkölcsönzés tekintetében. E jogosultak joga tekintetében azonban az 5. cikk (2) bekezdése alapján a tagállamoknak lehetősége van arra is, hogy azt még díjigény formájában se biztosítsák számukra.

Az 5. cikk (2) bekezdésében nevesített műtípusokra a díj mértéke szempontjából is eltérő szabályozás vonatkozik, mint a többi műtípusra. (Természetesen ez csak abban az esetben releváns szabályozási kérdés, ha a tagállam az adott műtípus tekintetében úgy dönt, hogy nem biztosítja a kizárólagos engedélyezési jogot, hanem csak a díjigényt.) A (15) preambulumbekkezdés szerint a szerzőknek és az előadóművészeknek elidegeníthetetlen jogot kell biztosítani a megfelelő díjazásra (*equitable remuneration, angemessene Vergütung*). Ugyanakkor a díj konkrét mértékének megállapításánál a tagállamok az 5. cikk (1) bekezdése értelmében figyelembe vehetik a kultúrátámogatási céljait is, vagyis a haszonkölcsönzés fellendítése érdekében akár a „megfelelőnél” alacsonyabb vagy éppen magasabb díjat is megállapíthatnak. Ez azonban nem vonatkozik a hangfelvételekre, filmekre és számítógépi programalkotásokra, itt kultúrátámogatási célok miatt nem lehet eltérni a megfelelő díjazástól (ha a jogalkotó díjigényt kíván bevezetni).

A tagállamok az 5. cikk (3) bekezdésében lehetőséget kaptak arra is, hogy még a díjigény megfizetése alól is mentesítsék az intézmények bizonyos típusait (ez a szabály nem alkalmazható a hangfelvételek, filmek és számítógépes programok esetében). Az irányelv megfogalmazása (intézmények bizonyos típusai) és az e fogalom túl tág értelmezése miatt indított kötelezettségzegési eljárások dokumentumai egyértelműen utalnak arra, hogy az uniós jogalkotó olyan körben kívánta lehetővé tenni a mentesítést, ami nem jár a haszonkölcsönzési jog teljes kiüresítésével. (Ez lehet az eredménye annak, ha a díjigény alól minden, vagy szinte minden haszonkölcsönzést végző intézmény mentesül.)

Az Sztj. tehát mindezek ellenére 2004. május 1-jétől a szabad felhasználásokról és a szerzői jog más korlátairól szóló IV. fejezetében a 39. § meghatározott intézmények által végzett

nyilvános haszonkölcsönzést szabaddá tette. A megnevezett intézmények anélkül végezhettek nyilvános haszonkölcsönzést, hogy ahhoz a szerző engedélyét kellene kérniük, vagy legalább díjat kellene fizetniük.

Az ily módon kedvezményezett intézményi körbe egyébként az Sztj. 1999-ben elfogadott, eredeti szövege szerint a nyilvános könyvtárak tartoztak. Az Sztj. 2003-as módosításának 67. §-a nyomán ez a kör kibővült a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak körére. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint „egyes szakkönyvtárak – jöllehet nyilvános szolgáltatásokat nyújtanak – nem szerepelnek a nyilvános könyvtárak jegyzékében, ugyanakkor indokolt, hogy a közönség számára nyitva álló ilyen könyvtárak által történő haszonkölcsönbe adás is szabad felhasználás legyen”. Az indokolás külön kiemeli, hogy ezt a módosítást könyvtárszakmai megfontolások tették szükségessé.

Az említett módosítás már elfogadásakor is nagy vitát váltott ki, hiszen épp az uniós jog által megkívánttal ellentétes irányba mozdult el a jogalkotó, amikor a nyilvános könyvtárak törvényben is meghatározott fogalmát egy, szándékai szerint bővebb, de pontosan meg nem határozott intézményi kört magába foglaló fogalommal váltotta fel.

Gyakorlatilag a 39. § kedvezményezetti köréből csak a ténylegesen zárt, ún. „olvasó” könyvtárak (pl. tanszéki, céges könyvtárak) maradtak ki, amelyek azonban egyébként sem végeznek nyilvános haszonkölcsönzési tevékenységet. Ez pedig azt eredményezte, hogy a nyilvános haszonkölcsönzés joga *de facto* nem érvényesül, mivel a szoftver tekintetében a jogosultak nem engedélyezték (és ma sem engedélyezik) a haszonkölcsönzést, az adatbázis tekintetében nem érvényesítették a díjigényt, a többi műtípus tekintetében pedig a felhasználás ily módon teljes körben szabad volt. Ez a szerzői haszonkölcsönzési jog kiüresedését jelentette.

A szabályozás 2008-ban módosult újra,⁸¹ részben a Bizottság jelentése, részben az időközben lezárult európai bírósági ügyek hatására és korlátozta a kedvezményezett gyűjtemények körét az országos szakkönyvtárakra. Az országos szakkönyvtárak mindenkori körét a Kulturális törvény 3. számú melléklete határozza meg. Ezek a következők:

- a) a Budapesti Műszaki Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár,
- b) az Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár,
- c) a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára,
- d) az Országos Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár,
- e) az Országgyűlési Könyvtár,
- f) az Országos Idegen nyelvű Könyvtár,
- g) az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Pedagógiai Könyvtár és Múzeum,
- h) a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár,
- i) a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár,
- j) a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet Könyvtára,
- k) a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtár.

A törvény egyúttal bevezetett egy díjigényt is, amely az Sztj. 23. §-át kiegészítő 23/A. § keretében került elhelyezésre, aminek alapján ezt bármely, nyilvános haszonkölcsönzést végző könyvtár által végzett kölcsönzés után fizeti meg a kulturáért felelős miniszter által felügyelt költségvetési fejezetben külön törvényi soron meghatározott összeg erejéig a jogosultakat képviselő közös jogkezelő szervezet (Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő

81 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról szóló 2008. évi CXII. törvény 7. §.

Egyesület⁸²⁾ számára. Vagyis a törvény szakított a könyvtárak egyéb típusú besorolása szerinti megfogalmazással, és a szerzői jogilag releváns felhasználási mód gyakorlását vette alapul a díjfizetési kötelezettségre kötelezettek körének kijelölésével.

2.2.4. Új típusú, helyszíni lehívásra hozzáférhetővé tétel

Az Sztj. 38. § (5) bekezdésének kedvezményezett körébe pedig ugyanazok az intézmények tartoznak, mint a 35. § (4) bekezdésébe: a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint a kép- és hangarchívumok. Az Sztj. itt sem foglalkozik azzal, hogy a kép- és hangarchívum közgyűjtemény-e vagy sem (erre vonatkozóan ld. a fent írottakat).

2.3. A szabad felhasználással korlátozott szerzői jogok

A fent említett kedvezményezett intézmények bizonyos felhasználásnak minősülő cselekményei (elsősorban a többszörözés és a lehívásra történő hozzáférhetővé tétel), amelyek egyébként szerzői engedélyezés alá esnének, a társadalom meghatározott érdekeinek érvényesülése céljából mentesülnek az engedélyezés alól: szabad felhasználás alá esnek.

2.3.1. Általános archiválás

Az INFOSOC-irányelv 2. cikke⁸³ kötelezi a tagállamokat, hogy a szerző és a szomszédos jogi jogosultak kizárólagos jogaként biztosítsák a többszörözés engedélyezését. Ez a szabály annyiban nyújt többletet az egyébként is valamennyi jelentős nemzetközi egyezmény által elismert többszörözési joghoz képest, hogy pontos definíciót is ad arra, hogy mit kell a tagállamoknak többszörözésnek tekinteni: a mű közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözését. Ezt a fogalmat az Európai Bíróság is számos döntésben értelmezte már.⁸⁴ Ennek megfelelő szabályt tartalmaz az Sztj. 18. §-a.

Tagállami szinten elvben az INFOSOC-irányelv 5. cikkében megjelölt valamennyi (összesen 23) esetben lehet korlátozni a szerző kizárólagos többszörözési jogát, ami számszakilag jelentős mennyiségű és minőségű szempont figyelembevételét teszi lehetővé a szerző kizárólagos jogával szemben.

82 www.miszje.hu

83 A tagállamok biztosítják a közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözés engedélyezésének, illetve megtiltásának kizárólagos jogát:

- a szerzők számára műveik tekintetében;
- az előadóművészek számára előadásaik rögzítése tekintetében;
- a hangfelvétel-előállítók számára hangfelvételeik tekintetében;
- a filmek első rögzítése előállítói számára filmjeik eredeti és többszörözött példányai tekintetében;
- a műsorsugárzó szervezetek számára műsoraik rögzítése tekintetében függetlenül attól, hogy a műsor közvetítése vezeték útján vagy vezeték nélkül történik, ideértve a kábelen keresztül vagy műhold útján történő közvetítést is.

84 Ezek áttekintését ld. GYERTYÁNFY i. m. (64. lj.) 165., 175–176.

Ezt az INFOSOC-irányelv 2. cikkében biztosított szerzői kizárólagos jogot korlátozza az INFOSOC-irányelv 5. cikk (2) bekezdés c) pontja alapján az Sztj. 35. § (4) bekezdése egyes célokra.

Az Sztj. nem határozza meg, hogy milyen műről készíthető másolat. Ebből következik, hogy a mű állhat a kedvezményezett intézmény tulajdonában (tartozhat a saját gyűjteményéhez), de kerülhet hozzá más módon is (pl. könyvtárközi kölcsönzés keretében). Az illegális módon hozzá került példányokról (pl. internetről letöltött példányokról) készített másolatok azonban nem feltétlenül eshetnek a szabad felhasználás alá.⁸⁵

Ez utóbbi szabály abból a gyakorlati okból jelent problémát, mivel az archívumok ily módon nem tudnak összekapcsolódni azokkal a nem kedvezményezett (általában illegális) online gyűjteményekkel, amelyekből az adatok (dokumentumok, alkotások) kinyerésével idő és pénz lenne megspórolható, mivel a digitalizálást nem kellene még egyszer elvégezni.

A Nagykomentár értelmezése szerint ezek a többszörözések nem adhatók nyilvános haszonkölcsönbe, legfeljebb helyszíni olvasásra adhatók át az olvasónak.⁸⁶ Továbbá a másolás számítógéppel, illetve elektronikus adathordozóra csak akkor történhet, ha a szervezet ezt nem „másnak”, hanem saját belső céljára készíti.⁸⁷

2.3.2. Speciális archiválás

A rádió- és televíziószervezetek által készített ideiglenes rögzítés esetében nem feltétlenül áll rendelkezésre előzetesen rögzített műpéldány: viszont akár rendelkezésre áll korábbi műpéldány, akár az élő előadás rögzítéséről van szó, mindkét esetben többszörözés valósul meg a rögzítéssel,⁸⁸ így itt is az előző pontban említett többszörözési jog alóli (valamely) kivétel valósul meg.

2.3.3. Hagyományos hozzáférhetővé tétel

Az Sztj. 23. §-ának (3) bekezdése a filmalkotásban, hangfelvételben foglalt művek tekintetében közös jogkezelésben gyakorolt kizárólagos engedélyezési jogot biztosít a szerzőknek a nyilvános haszonkölcsönzés engedélyezésére, míg az irodalmi művek és a kottában rögzített zeneművek esetében ezt a kizárólagos jogot a Haszonkölcsönzési irányelv 5. cikkének (1) bekezdésével összhangban engedélyezési jog nélküli szerzői díjigényre szorítja [Sztj. 23/A.

85 A magáncélú többszörözés tekintetében egyértelműen állást foglalt a Szerzői Jogi Szakértő Testület SzJSzT-17/06/1. - A jogsertő forrásból történő másolás kérdése c. ügyében, amit az Európai Bíróság is hasonlóan ítélt meg később a Bíróság (negyedik tanács) 2014. április 10-i C-435/12. számú ítélete az ACI Adam BV és társai kontra Stichting de Thuiskopie, Stichting Onderhandelingen Thuiskopie vergoeding között folyó alapügyben a Hoge Raad der Nederlanden Hollandia által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban. Az egyéb szabad felhasználások illegális forrásból való érvényesülésével kapcsolatban ld. Gyenge Anikó: Archívumok egy új világban: a digitalizáció hatásai a könyvtárakra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2007. augusztus. I. rész. <http://www.mszh.hu/szerzoijog/cikkek2007/2007-08-gyenge.pdf> 43–56. Archívumok egy új világban: a digitalizáció hatásai a könyvtárakra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2007. október. II. rész. <http://www.mszh.hu/szerzoijog/cikkek2007/2007-09-gyenge.pdf> 31–44.

86 GYERTYÁNFY i. m. (64. lj.) 255.

87 Uo., 256.

88 Az Sztj. 18. §-ának (1) bekezdése értelmében többszörözés a mű anyagi hordozón való – közvetlen vagy közvetett rögzítése (...). E fordulatból pedig következik, hogy a mű első rögzítése is többszörözésnek minősül.

§ (1) bekezdés]. E díjigény szintén csak közös jogkezelés útján érvényesíthető, a jogosultak díjukról csak a felosztás időpontját követő hatállyal, a rájuk jutó összeg erejéig mondhatnak le. A többi műtípus esetében a nyilvános haszonkölcsönzés engedélyezése kizárólagos jog körébe tartozik.

A hangfelvételben rögzített mű tekintetében a haszonkölcsönzéshez a szerző, az előadóművész és a hangfelvétel-előállító engedélye szükséges, a filmalkotások tekintetében a haszonkölcsönzéshez a szerző, az előadóművész és a filmelőállító engedélye is kell. Vagyis a jogalkotó az irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében nevesített alkotások tekintetében sem élt a derogáció lehetőségével: a jogosultak teljes körének kizárólagos engedélyezési jogot biztosított.

Ezt a kizárólagos jogot, illetve díjigényt korlátozza (tovább) az Sztj. 39. §-a, amely viszont nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra, ezek tekintetében tehát az általános szabályok érvényesülnek: vagyis a szoftver és az adatbázis könyvtári haszonkölcsönzése is a szerző engedélyét igényli.

A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak tehát e két műtípuson kívül végezhetnek nyilvános haszonkölcsönzési tevékenységet díjigény teljesítésével vagy szabad felhasználás alapján (ez utóbbira csak az országos szakkönyvtárak jogosultak).

2.3.4. *Új típusú, hszini lehívásra hozzáférhetővé tétel*

A fentebb kifejtettek szerint az INFOSOC-irányelv 5. cikk (3) bekezdésének bevezető szövege az ismertett különleges esetet mind a többszörözés, mind a nyilvánossághoz közvetítés jogának korlátozásaként lehetővé teszi a tagállamok számára. Ugyanakkor az n) pontja már csak a nyilvánossághoz közvetítést (és ezen belül a lehívásra hozzáférhetővé tétel) nevezi meg, mint korlátozni engedett jogot.

Az Sztj. átültető szabálya ugyanakkor használja a „képernyőn való megjelenítés” kifejezést is, ami a hatályos törvény normaszövegében egyébként csak a nyilvános előadás fogalmában szerepel (ez viszont szerzői tekintetben legalábbis korlátozottan harmonizált jog az Európai Unióban).^{89,90} Az Európai Bíróság a TU Darmstadt-esetben is egy olyan tényállást vizsgált, ahol a vita tárgya egyébként éppen ez, a gépi eszközzel történő nyilvános előadás jogának korlátozása volt. (A tényállás szerint a TU Darmstadt egy regionális, egyetemi könyvtárat működtet, amelyben olyan elektronikus olvasóhelyeket alakított ki, amelyek lehetővé teszik a könyvtár állományába tartozó művek megtekintését.)

Mindezek miatt kézenfekvő olyan jelentést tulajdonítani a kifejezésnek, hogy a szabad felhasználást a nyilvános előadásra is ki kívánta terjeszteni a nemzeti jogalkotó – a teljes felhasználási lánc mentesítése érdekében. Az a megfogalmazás, hogy a művek a képernyőn való megjelenítés érdekében közvetíthetők a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon, ideértve

89 Sztj. 24. § (2) bekezdés.; Előadás különösen

a) a mű előadása közönség jelenlétében személyes előadóművészi teljesítménnyel, így például a színpadi előadás, a hangverseny, a szavalóest, a felolvasás ('élő előadás');

b) a mű érzelhetővé tétele bármilyen műszaki eszközzel vagy módszerrel, így például a filmalkotás vetítése, a közönséghez közvetített vagy (műpéldányon) terjesztett mű hangszóróval való megszólaltatása, illetve képernyőn való megjelenítése.”

90 Ld. erről részletesen: FALUDI Gábor – GYENGE Anikó: A nyilvánossághoz közvetítési (előadási) jog az Európai Bíróság gyakorlatában. *Szerzői Jogi és Iparjogvédelmi Szemle*, 2012. január, 77–93.

a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, ezt a benyomást erősíti. Tekintettel arra, hogy az INFOSOC-irányelv nem harmonizálja a nyilvános előadás kizárólagos jogát és annak a korlátait, hanem csak a 2–4. cikkekben rögzített jogokat, ezért ez a kiterjesztés a tagállami jogalkotó kompetenciájába tartozik, és nem sérti az irányelvet, mivel annak hatályán kívül marad.⁹¹

Lehet azonban hajlani arra, hogy célszerűbb lett volna a „képernyőn való megjelenítés” fogulat helyett kifejezetten a nyilvános előadásra utalni, mivel ez szó szerinti értelmezésben oda vezet, hogy így csak a vizuálisan történő megjelenítés a megengedett, ami azonban kifejezetten problematikus lehet a hanganyagok (vagy hanggal is rendelkező) anyagok hozzáférhetővé tétele esetében. Ha azonban a hangzó dokumentumok nem lennének ily módon hozzáférhetőek, akkor értelmetlen lett volna a hangarchívumok bevonása a kedvezményezett körbe, illetve természetesen az audiovizuális tartalmak is csak részlegesen lennének hozzáférhetőek. Ugyanakkor egy nem harmonizált vagyoni jognak az ilyen beemelése teljes zűrzavar lenne. Inkább a képernyő fogalmába kell beleérteni, hogy ahhoz tipikus esetben hangszóró is tartozik.

E célok érdekében az irányelvben meghatározott különleges esetnek a (3) bekezdés bevezető szövegével való együttes olvasata a többszörözés kizárólagos jogának korlátozását is megengedte, aminek alapján elképzelhető az ily módon hozzáférhetővé tett dokumentumok letöltésének, másolásának szabad felhasználásként való megengedése is. Ezt a lehetőséget az Sztj. általában véve nem biztosítja, a Korm. rendelet⁹² 2. §-a (1) bekezdésének a) pontja pedig egyértelműen és kifejezetten kizárta.⁹³ A TU Darmstadt-ügyben az EUB viszont arra a következtetésre jutott, hogy az irányelv ilyen értelmezése megengedett, de nem a dedikált terminálos kivétel alapján, mivel ugyan igaz, hogy az 5. cikk (3) bekezdése bevezető szövege utal a többszörözési jog korlátozhatóságára, a konkrét kivételt megállapító n) pont viszont korlátozza az érintett jogok körét.⁹⁴

A többszörözés lehetőségét emiatt nem ebből a pontból, hanem az intézmény által végzett többszörözés (a mű digitalizációja) tekintetében a (3) bekezdés c) pontjából, az olvasók

91 Erre a következtetésre jut az SZJSZT 29/2004 – Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések című szakvéleménye is, amely azért tekinti nyilvános előadásnak a cselekményt, mivel az intézmények helyiségeire való korlátozás véleménye szerint lényegében megfosztja a közönséget attól a lehetőségtől, hogy a hozzáférés helyét szabadon válassza meg. Ezt az érvet véleményem szerint relativizálja a Korm. rendeletnek az intézmények összekapcsolását lehetővé tevő szabálya.

92 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról (a továbbiakban: Korm. rendelet).

93 2. § (1) A kedvezményezett intézmény a művet az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdése alapján akkor használhatja fel szabadon, ha olyan biztonságos műszaki megoldást alkalmaz, amely megakadályozza a gyűjteménye hozzáférhetővé tett elemeinek módosítását, többszörözését (bármely hordozón való rögzítését), illetve az igénybe vevőként meghatározott személyek körén kívülre irányuló közvetítését, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is;

a hozzáférhetővé tett műhöz kapcsolatos tájékoztatást ad arról, hogy az csak az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából vehető igénybe.

(2) Az Sztj. 38. §-a (5) bekezdése alkalmazásának további feltétele, hogy a kedvezményezett intézmény szabályzatában az e rendeletben foglaltaknak megfelelően meghatározza az igénybe vevők számára a számítógépes terminálokhoz való hozzáférés rendjét. A szabályzatban a hozzáférés feltételeként meg kell követelni az igénybe vevő nyilatkozatát arról, hogy a számítógépes terminálokat az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából veszi igénybe.

94 40. pont.

tekintetében pedig a (3) bekezdés a) és b) pontjából (a magáncélú többszörözésre vonatkozó rendelkezésekből) kell levezetni. A jogosulti érdekekre tekintettel pedig a tagállamoknak egy ilyen irányú nyitás esetén figyelniük kell a megfelelő kompenzációra is, amit az irányelv egyébként az utóbbi két pont átültetéséhez kötelezően kapcsol hozzá. (A tényállás szerint a TU Darmstadt digitalizálta a vita tárgyát képező, egyébként elektronikusan a piacon is elérhető tankönyvet annak a könyvtárában kialakított elektronikus olvasóhelyeken a felhasználók részére történő hozzáférhetővé tétele érdekében. Ezekon az olvasóhelyeken ugyan nem lehetett a műből egyidejűleg annál több példányt lehívni, mint ahány példány a könyvtár állományában rendelkezésre állt, de az említett olvasóhelyek használói a mű egészét vagy részét papírra nyomtathatták, vagy USB-kulcsra menthették, és e formában magukkal vihették azt a könyvtárból.) A témában megfogalmazott kérdés arra irányult, hogy az INFOSOC-irányelv értelmezett szabályát úgy kell-e értelmezni, hogy az lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy jogot biztosítsanak az e rendelkezésben említett intézményeknek a gyűjteményekben szereplő művek digitalizálására, amennyiben az ilyen többszörözés szükséges az említett terminálokon történő közvetítéshez vagy hozzáférhetővé tételhez. Valamint kérdés az is, hogy tagállamoknak joguk van-e olyan korlátozó rendszert előírni, amely az e rendelkezésben említett intézmény használói számára lehetővé teszi a termináljain közvetített vagy hozzáférhetővé tett művek egészben vagy részben papírra történő nyomtatását vagy USB-kulcsra való mentését.⁹⁵

Tehát főszabály szerint a magyar jog alapján a dedikált terminálokon hozzáférhetővé tett művek nem többszörözhetők (nem tölthetők le). Ugyanakkor azonban álláspontunk szerint a magáncélú másolást (vagyis a magáncélú letöltést) nem zárja ki (nem tudja kizárni) a Korm. rendelet, mivel az Szjt. 95/A. § (1) bekezdése kogens jelleggel kimondja [összhangban az INFOSOC-irányelv 6. cikke (4) bekezdésének 1. albekezdésével], hogy a reprográfiával (pl. nyomtatással) történő magáncélú másolás tekintetében a szabad felhasználás kedvezményezettje követelheti, hogy a jogosult a műszaki intézkedések megkerülésével szemben a 95. § alapján biztosított védelem ellenére tegye lehetővé számára a szabad felhasználást, feltéve, hogy a szabad felhasználás kedvezményezettje a műhöz jogszerűen férhet hozzá. (Ezt a szabályt nem tudja felülírni a Korm. rendelet, már csak az alsóbb rendű jogszabály minőségéből fakadóan sem.) Vagyis azt lehet mondani, hogy a teljes körben való másolás nem megengedett, de a magáncélú másolás a szabályozás szintjén nincs kizárva (természetesen nem arról beszélünk, hogy a könyvtárlátogató a könyvtárral készíttessen másolatot, hanem arról, hogy saját maga készíti azt el). (Ezt a megközelítést egyébként osztja a TU Darmstadt-ügyben a kérdéseket előterjesztő Bundesgerichtshof is.⁹⁶)

Így pedig kis lépéssel ugyan, de közelebb áll a szabály a nyilvános haszonkölcsönzéshez, hiszen a gyűjtemény igénybevevője haza tudja vinni a példányt. Sőt: tovább is terjeszkedik ez a szabály a nyilvános haszonkölcsönzésnél, mivel az ily módon megszerzett műpéldányt nem kell visszavinnie, erről ugyanis már tényleg nem rendelkezik sem az Szjt., sem a Korm. rendelet. Márpedig, ha a példány megtartható, akkor már nem is haszonkölcsönről, hanem végleges birtok- sőt tulajdonát ruházásról van szó, amely sajátos, nem is igen magyarázható szint visz fel az eredetileg a kedvezményezett intézményben való tanulmányozást biztosítani kívánó szabad felhasználást ábrázoló képre.

95 17–18. pont.

96 Uo., 19. pont.

2.4. A hozzáférés lehetséges helye(i)

Az Sztj.-ben szabályozott, itt elemzett szabad felhasználások kedvezményezettje ugyan az intézmény, a végső haszonélvező azonban az a személy, aki igénybe veszi az adott intézmény szolgáltatásait: ebből a szempontból a nyilvános haszonkölcsönzés és a dedikált terminálon való hozzáférhetővé tétel érdemel különös figyelmet.

2.4.1. Általános archiválás és speciális archiválás

Az archiválási célú többszörözések vonatkozásában érdemes itt röviden utalni arra, hogy ha az intézmény nem maga végzi a többszörözést, hanem valamely megállapodás alapján más végzi ezt a számára, ott az lehet a döntő a felhasználás megítélése szempontjából, hogy a külső szereplő ezt milyen jogviszony alapján végzi. Ha az intézmény megbízásából, annak javára, az általa történő további felhasználásra/hasznosításra történik meg, akkor véleményünk szerint ez elfér a szabad felhasználás ernyője alatt. Ha azonban a többszörözést végző tényleges szervezet ezt a maga javára is hasznosítja, akkor ott az lesz a döntő, hogy ő maga a kedvezményezetti körbe tartozik-e, mert ha nem, akkor a szabad felhasználás feltételei nem fognak fennállni (minimálisan az egyéb hasznosítási cél tekintetében.)⁹⁷

2.4.2. Hagyományos hozzáférhetővé tétel

A nyilvános haszonkölcsönzés kizárólagos joga alóli kivételi körbe eső országos szakkönyvtár igénybevevője az olvasó, aki a haszonkölcsönbe vételt végzi, a haszonkölcsönbe adás helyszíne a könyvtár. (A könyvtárakban biztosított helybenolvasási, helyben megtekintési lehetőség szerzői jogi szempontból nem minősül felhasználásnak, egyszerű műélvezet.⁹⁸) Az olvasó a műpéldányt ideiglenesen birtokolja, azt hazaviheti, ez szerzői jogi szempontból nem releváns cselekmény, noha hatása az lehet, hogy sem az olvasó, sem a művet megismerni kívánó közvetlen baráti, ismerősi környezete nem szerzi be a művet kereskedelmi forgalomban, és még a kedvezményezett intézmény látogatási díját – ha ilyen létezik az adott esetben – sem kell megfizetnie.

2.4.3. Új típusú helyszíni, lehívásra hozzáférhetővé tétel

Ez a szabály ugyan a nyilvános haszonkölcsönzésnek egyfajta, a digitális világra lefordított változatának tekinthető, valójában (egyelőre) igencsak különbözik tőle.

Az Sztj. szabálya (az irányelv szövegének itt pontosan megfelelője) megjelöli, hogy csak a kedvezményezett intézmények helyiségeiben valósulhat meg a nyilvánosságához közvetítés:

97 MEZEI Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét. Gondolatok a Googlebooks könyvdigitalizálási projektről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2011/5. 5–47.

<http://www.sztjh.gov.hu/kiadv/ipsz/201105-pdf/01.pdf>

98 TÓTH Péter Benjámin: A könyvtárak új szerepben.

http://www.artisjus.com/_userfiles/file/szerzoijogrol/konyvtarak_uj_szerepben.pdf 2.

a közvetítő, hozzáférést engedő eszközöket (terminálokat) a kedvezményezett intézmények saját helyiségeiben lehet felállítani. Ezzel fizikailag egy igen szűk nyilvánossághoz közvetítési lehetőséget ad az irányelv, mivel a lehívás lehetőségét az intézmények saját helyiségeire korlátozza, vagyis az intézmény úgy nem közvetítheti a nyilvánossághoz a művet, hogy a végső műérzékelés otthonról valósuljon meg (kivéve a másolatkészítés esetét).

Az irányelvi szabály magyar implementációja során, a törvény felhatalmazása alapján kiadott Korm. rendeletben⁹⁹ már kifejezett normaként is tükröződik egy olyan interpretáció, amely a gyűjteményekhez való hozzáférést azonban ennél mégis szélesebbre nyitja.¹⁰⁰ Az Sztj. szabálya az irányelvhez hasonlóan „az említett intézmények helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon” megvalósuló lehívásra hozzáférhetővé tételt kedvezményezi. A többes szám használata egyrészt adódhat abból, hogy többfajta intézmény tartozik a kedvezményezett körbe, másrészt azonban arra az értelmezésre is ürügyet szolgáltat, hogy még ha az otthonról való hozzáférés nem is lehetséges, de az intézmények saját termináljai oly módon lehessenek összekötve, hogy az említett körbe tartozó bármelyik intézmény gyűjteményének a részét képező művek megjeleníthetők legyenek a kedvezményezetti körbe tartozó másik intézmény helyiségeiben erre a célra üzembe állított terminál képernyőjén is. Ebből következően az Sztj. alapján az az egyedi hozzáférhetővé tétel tekinthető szabad felhasználásnak, amely a kedvezményezett intézmények valamelyikében valósul meg. (Amennyiben a kedvezményezett intézmény ennél tágabb körben is nyilvánossághoz kívánja közvetíteni a gyűjteményét, ahhoz már a jogosultak kifejezett engedélyét is meg kell szereznie.)

Ugyanakkor azonban azzal a korábbiakban kifejtett elvvel, miszerint a tagállami jogalkotó legfeljebb az irányelvvel azonos terjedelemben vagy annál szűkebben határozhatja meg a különleges esetet, jelenleg tisztán jogi szempontból ütközni látszik a gyűjtemények összekapcsolhatósága. Tarthatónak tűnik az az álláspont, ami szerint az uniós jogalkotó kifejezetten rendelkezett volna az ilyen típusú hozzáférés-bővítés lehetőségéről, ha meg kívánta volna engedni. Amellett, hogy kultúrpolitikailag támogatható az összekapcsolás lehetőségének biztosítása, egyértelmű, hogy ez tágítja az irányelv által biztosítani kívánt korlátozást, és így de facto ellentétes az uniós joggal.

Hogyha a kérdést nem rendezné Korm. rendelet, az Sztj.-nek a szabad felhasználásra vonatkozó szabályok kiterjesztő értelmezését tiltó elve alapján mindenképp arra a következtetésre kell jutni, hogy az összekapcsolás nem megengedett. (Ahhoz, hogy ez ne így legyen, a törvénynek is kifejezetten meg kellett volna engednie az összekapcsolást.) Így azonban felmerül az Sztj. és a Korm. rendelet kapcsolatának Alaptörvénybe ütközésének lehetősége. Itt meg kell jegyezni, hogy az Sztj. 33. §-ában foglalt, a szabad felhasználások általános értelmező szabálya a jogalkalmazót és nem a jogalkotót köti, de a szabad felhasználás terjedelmét a különleges esetet meghatározó egyes szakaszok és az általános szabályok együttes alkalmazása teremti meg. Ebből pedig az következik, hogy a 38. § (5) bekezdése még egy

99 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról.

100 Korm. rendelet 3. § (1) A kedvezményezett intézmény gyűjteménye az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdésében meghatározott szabad felhasználás alapján történő hozzáférhetővé tétel céljából bármely más kedvezményezett intézmény gyűjteményével szabadon összekapcsolható (célrarendelt hálózatba kapcsolódás). A kedvezményezett intézmény gyűjteménye más, vele összekapcsolt kedvezményezett intézményben felállított számítógépes terminálon keresztül az igénybe vevő számára a nyilvánossághoz közvetíthető.

bizonytalan fogalmazás esetében sem értelmezhető helyesen úgy, hogy abba a gyűjtemények összekapcsolása is beleférjen.¹⁰¹

E tekintetben pedig az Szjt. és a Korm. rendelet viszonyát alkotmányjogi szempontból is meg kell vizsgálni. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) 3. §-a értelmében az azonos vagy hasonló életviszonyokat azonos vagy hasonló módon, szabályozási szintenként lehetőleg ugyanabban a jogszabályban kell szabályozni. A szabályozás nem lehet indokolatlanul párhuzamos vagy többszintű. A 4. § értelmében: ha egy tárgykört törvény szabályoz, törvényben kell rendezni az alapvető jogintézményeket és a szabályozási cél megvalósulásával összefüggő lényeges garanciákat. Ezen kívül a Jat. 5. § (1) bekezdése alapján a jogszabály alkotására adott felhatalmazásban meg kell határozni a felhatalmazás jogosultját, tárgyát és kereteit.

A Korm. rendelet feladata tehát csupán a felhatalmazás körében maradó szabályok meghatározása lehet, ebből következően az Szjt.-ben adott fogalom szűkítő értelmezése éppúgy túllépné a felhatalmazás kereteit, mint a kiterjesztő értelmezés – ami a töretlen alkotmánybírói gyakorlat alapján formai alkotmányellenességhez és így a jogszabály megsemmisítéséhez vezet.¹⁰² Az Szjt. szabad felhasználásokra vonatkozó összetett szabályrendszere teljes körűen meghatározza azt az alanyi, tárgyi, területi kört, a felhasználás módjait és mértékét, amelyben a szabad felhasználás megvalósulhat. E kérdések további szabályozására az Szjt. 38. § (5) bekezdésében adott felhatalmazás nem terjed ki, összhangban a Jat. fent említett rendelkezéseivel.

A felhatalmazás tárgya tehát a digitális terminálokön rögzített gyűjtemények lehívásának olyan technikai feltételrendszere, amely pontosan azt teszi műszakilag lehetővé, amit a törvény jogi feltételei biztosítanak. A felhatalmazás címzettjének, jogosultjának tehát így másra (pl. kiterjesztő vagy szűkítő értelmezésre, mérlegelésre) nincs lehetősége, mint kizárólag arra, hogy a törvényi definíciónak megfelelően oktatási vagy kutatási célra, az adott intézmények helyiségeiben, az ott felállított terminálokön történő megjelenítés technikai szabályait (a használó kör hozzáféréseinek feltételeit, kódot, más azonosítót, a terminálok elhelyezési feltételeit, az összekapcsolás rendszerét) meghatározza. A felhatalmazás azonban nem terjed ki arra, hogy a Korm. rendelet a gyűjtemények összekapcsolását is lehetővé tegye.

Az Alkotmánybíróság az 1338/B/1992. számú határozatában kimondta, hogy a szellemi tulajdon területére tartozó szabadalmi jogok az alkotmányos tulajdoni védelem alatt állnak. Ebből adódik, hogy az alkotmányjogi értelemben vett tulajdon korlátozásakor irányadó teszt a szerzői vagyoni jogok korlátozására is alkalmazandó. Ezen kívül az alkotmányjogi értelemben vett tulajdon korlátozását előíró szabályozásnak meg kell felelnie az Alkotmánybíróság által kialakított speciális tulajdonvédelmi mércének is. Az irányadó alkotmánybírói gyakorlat értelmében a tulajdon korlátozásának közérdeket kell szolgálnia. Mivel az oktatás és a tudományos kutatás alaptörvényi védelem alatt áll,¹⁰³ a közérdek nyilvánvaló hiánya nem

101 Ezzel ellenkező következtetésre jut GYERTYÁNFY Péter – FALUDI Gábor – KABAI Eszter – SZINGER András – TÓTH Péter: Szerzői művek, védjegyek és szellemi teljesítmények az interneten – a magyar jogi védelem (II. rész). *Magyar Jog*, 2005/3. 134. Ezt a véleményt osztja az SZJSZT 29/2004 – Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések című véleménye is (amelyben Tóth Péter volt az előadó tag) azzal, hogy kifejti, hogy ez egyébként ellentétes az INFOSOC-irányelv átültetett szabályával.

102 45/1996. (X. 22.) AB határozat; 26/2002. (VI. 21.) AB határozat.

103 Magyarország Alaptörvénye 10–11. cikk.

állapítható meg. A korlátozás arányosságának eléréséhez azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy a korlátozás csak akkor alkotmányos, ha „az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjog-sérelem súlya összhangban [áll] egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt kiválasztani.”¹⁰⁴

Mivel a szabad felhasználással elérni kívánt cél (az oktatás és tudományos kutatás elősegítése) megvalósul a szabad felhasználás egyes intézményekre, célorientáltan és csak egyes helyiségekre történő korlátozásával is, ez megfelel az alkotmányos tulajdonkorlátozás arányossági tesztjének, azon belül a „legkevésbé korlátozó eszköz” doktrínának is,¹⁰⁵ ugyanakkor az összekapcsolhatóság biztosítása megkérdőjelezi az ezen feltételeknek való megfelelést.

E tekintetben mindenesetre jól érzékelhető lenne a különbség a nyilvános haszonkölcsönzés és az új típusú hozzáférhetővé tétel között (ha a jogalkotói szándékot tekintjük): míg az előbbi lehetővé teszi a végső haszonélvező számára az otthoni „fogyasztást”, addig ez szabad felhasználás alapján az utóbbi esetben még a kiterjesztő Korm. rendelet alapján sem lehetséges, mivel ez a felhasználás a kedvezményezett intézmények helyiségeire korlátozódik. Praktikusan, az előző fejezetben kifejtettek szerint azonban a jogalkotó „túllőtt” a célon.

Mindezzel együtt azonban a jövő útját mégis a TU Darmstadt-ügy jelöli ki, amelyben az EUB ugyan az összekapcsolhatósággal nem foglalkozott, de vizsgálta annak a lehetőségét, hogy azok a tagállami megoldások, amelyek lehetővé teszik a hozzáférhetővé tett művek és más teljesítmények letöltését/kinyomtatását/elmentését, és így az intézmény helyiségeiből történő kivitt, hazavitt – ami ezt a felhasználást közelítheti a nyilvános haszonkölcsönzés terjedelméhez (sőt, azon túl is lép, hiszen az így megszerzett példányt nem kell visszaszolgáltatni a gyűjtemény számára).

Figyelemmel kell lenni ebben a körben arra is, hogy azon tagállamok közül, amelyek egyáltalán átültették ezt a kivételt, többen tovább is korlátozták a hozzáférhetőséget olyan módon, hogy csak olyan mennyiségben engedik nyilvánossághoz közvetíteni a digitalizált tartalmat, amilyen mennyiségben az egyébként eredeti formában rendelkezésre állt. Feltételezhetően ezzel is korlátozni kívánták azt a lehetőséget, hogy a gyűjtemények egy-egy példány beszerzését követően aztán végtelenül tegyék hozzáférhetővé a műveket.¹⁰⁶

2.5. A kizárólagos jog alól kivett művek és egyéb teljesítmények

2.5.1. Hagyományos archiválás

A hagyományos archiválást szabad felhasználásként az Szjt. alig korlátozza, korábban azt rögzítette, hogy a kedvezményezett intézmény ezt csak a saját példányával végezheti el. Ez a rendelkezés azonban ma már nem tartalmazza a saját példányra utalást, így az megvalósulhat máshonnan (pl. az internetről is).¹⁰⁷ Az archiválás történhet papír- vagy más hagyományos

104 20/1990. (X. 4.) AB határozat.

105 Uo., és 64/1993. (XI. 12.) AB határozat.

106 WESTKAMP i. m. (71. lj.) 47.

107 SZJSZT 29/2004 – Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések. Utalni kell itt arra, hogy korábban a 35. § (4) bekezdése egyes célokra csak a saját példányról való többszörözést tette lehetővé, ez azonban ma már, a 2008. évi CXII. törvény hatályba lépése óta nem része a normaszövegnek. A hivatkozott SZJSZT-vélemény még az ezt megelőző rendelkezést vette figyelembe.

hordozón (pl. VHS-kazettán) rögzített művek digitalizálásával is.¹⁰⁸ (Fontos, hogy itt nem a szerzői jogi „saját”-ságról, hanem a dologi jogi tulajdonról van szó.) Ami gyakorlatilag kizárja az archiválásból azokat a műpéldányokat, amelyek az intézményben például könyvtárközi kölcsönzés (dokumentumcsere) eredményeként hozzáférhetők. (Ezek archiválására a tulajdonos intézmény jogosult.) Egyértelműen kizárja ugyanakkor a „saját” fordulat azt is, hogy az intézmény például az illegális forrásokból hozzáférhető művekről (pl. fájlcsereelő rendszerekből, vagy egyszerűen az interneten illegálisan hozzáférhető tartalmakról) készítsen archivált példányt, mivel ezek a forráspéldányok semmi esetre sem tekinthetők a sajátjainak.

2.5.2. *Speciális archiválás*

A rádió- és televíziószervezet esetében az ideiglenes archiválás (és ezt követően a közgyűjteményben való tartós megőrzés) csak a saját műsorának sugárzásához jogszerűen felhasználható műről a rádió- vagy televíziószervezet által saját eszközeivel készített ideiglenes rögzítésre vonatkozik. Vagyis itt is csak a saját tulajdonú rögzítés az archiválás tárgya, amit tovább szűkít, hogy nem rögzíthet bármit a szervezet, csak a saját műsora sugárzásához jogszerűen felhasználható művet. Meg kell jegyezni, hogy az ilyen célú rögzítést szerződés kizárhatja, ami eredendően befolyásolhatja a tartós archiválást is, mivel ideiglenes archiválás nélkül nem tud megvalósulni a tartós rögzítés sem. Ezt a korlátot tudja például a NAVA esetében jogszerűen kikerülni az a megoldás, hogy az intézmény igyekszik mindent közvetlenül a műsorszórásból rögzíteni: vagyis az ideiglenes rögzítés elmaradása szerződési rendelkezés miatt csak abban az esetben jelent tényleges problémát, ha a műsorszórásból való rögzítés valamilyen okból megghiúsult. (Ez kikerüli azt a problémát is, hogy a NAVA nem láthat rá arra, hogy az eredeti rádió- és televíziószervezet jogszerűen használta-e fel a saját műsorában az érintett művet. A NAVA által történő közvetlen rögzítésnél ugyanis nincs jogszerűségi korlát.) Ha a szerződés kizárta az ideiglenes rögzítést, akkor az a műsor legfeljebb egyéb forrásból szerezhető be, például az átjátszó szervezetek rögzítéseiből.

2.5.3. *Hagyományos hozzáférhetővé tétel*

A nyilvános haszonkölcsönzés tárgyára vonatkozóan nem tartalmaz direkt korlátozást az Szjt. Ugyanakkor a 40. §-ból, amely szerint a szabad felhasználás körében többszörözött példányok – a könyvtárközi kölcsönzés és a galériákra vonatkozó szabad felhasználás kivételével – nem terjeszthetők a szerző engedélye nélkül, ebből következik, hogy csak az eredeti példányok adhatók haszonkölcsönbe (a többszörözött példányok csak könyvtárközi kölcsönzés céljára használhatók fel). Azt nem zárja ki ugyanakkor a törvény, hogy a könyvtárközi kölcsönzés tárgya eredeti példány is lehessen, így végeredményben a nyilvános haszonkölcsönzés megvalósulhat a könyvtár saját példányára és olyan példányra is, amelyet könyvtárközi kölcsönzés nyomán szerzett.

108 SZJSZT 29/2004 – Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések.

Itt utalni kell arra, hogy az audiovizuális művek vonatkozásában a nyilvános haszonkölcsönzés jellemzően kizárólagos engedélyezési jog alá tartozik, ilyen módon pedig az, hogy másolt, vagy eredeti műpéldányra vonatkozik-e a szabad felhasználás, másodlagos jelentőségű.

2.5.4. *Új típusú, helyszíni lehívásra hozzáférhetővé tétel*

Az INFOSOC-irányelv 5. cikk (3) bekezdés n) pontja szerint azok a műpéldányok tartozhatnak a kivétel vagy korlátozás körébe, amelyek „adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem esnek”.

Tekintve, hogy maga az adásvétel (mint terjesztési cselekmény) önmagában is megvalósíthat felhasználást, viszont az uniós hatályú jogkimerülés szabálya alapján csak az érintett műpéldány első adásvétele jelent engedélyköteles cselekményt (vagyis itt van egyszerre tulajdonjog-átruházás és felhasználási cselekmény), ebből következik, hogy az adásvétel külön való említése a vonatkozó szabályban azt a szándékot tükrözheti, hogy olyan esetekre is kiterjedjen a szabály, ha a mű(példány) csak egyszerű adásvétel tárgya volt, de ez önmagában már nem valósított meg felhasználást. Ebből következik, hogy az „adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső” fordulat arra is vonatkozhat, ha a kedvezményezett intézmény a műpéldányt elsőként vette meg, de arra is, ha pl. antikvár kereskedelemből jutott a műpéldányhoz, vagy egyébként került hozzá az adott példány (pl. kötelezpéldányként szolgáltatották számára).¹⁰⁹

A szabály ezen értelmezése szerint tehát azokra a művekre terjed ki a kivétel vagy korlátozás, amelyeket a kedvezményezett nem így szerzett meg. Ez – még ha figyelembe vesszük a már közkincsbe tartozó műveket is, amelyek eleve kívül esnek a szerzői jogi védelem és így a vizsgált szabály fókuszán – igen erősen korlátozná az ily módon hozzáférhetővé tehető művek körét, valójában arra a műpéldány-körre szorítva a korlátozás lehetőségét, amelyeket a gyűjtemények kötelezpéldányként vagy ajándékba kapnak.¹¹⁰ Ha pedig azt tekintjük, hogy kötelezpéldányokat egy-egy műtípusból jellemzően legfeljebb néhány intézmény gyűjt országonként, akkor már jól látszik, hogy ez aligha lehet elfogadható értelmezése a rendelkezésnek.

A szabály egy megengedőbb és egyben racionálisabb értelmezésének tűnik az, hogy a műpéldányok akkor tehető e kivétel vagy korlátozás alapján hozzáférhetővé, ha *már* nem esnek ilyen feltételek alá, vagyis ha az adásvétel megtörtént velük kapcsolatban (a gyűjtemény megvette a példányt, tehát az aktus befejezett), vagy a cselekményhez nem kell felhasználási engedély már (mivel a felhasználási szerződés nem tiltja kifejezetten a további felhasználást, kimerült a jog vagy egyébként szabad felhasználás alá esik, ami történik vele). Megjegyezhető, hogy az utóbbi értelmezés már ad absurdum vitt, hiszen azt, hogy az érintett felhasználás szabad felhasználás alá esik, azt éppen ez a kivétel vagy korlátozás okozza.

Az Szt. egyébként a szabály átültetésénél a „felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában” fordulatra cserélte a fenti megfogalmazást. Az irányelvi szabályt egyértelműen nem szó szerint tükröző fordulatnak kétféle értelmezése lehetséges.

109 Utalni kell itt ismét az SZJSZT 29/2004 – Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések című véleményére, amely szintén értelmezte ezt a fordulatot. Ma már azonban e tekintetben következtetései nem használhatók igazán haszonnal, mivel kiindulópontja az volt, hogy a könyvtárak nem vagy csak igen ritkán kerülnek közvetlen szerződéses kapcsolatba a jogosultakkal. (Ez is mutatja, hogy a szabály elfogadása idején még mennyire nem tartott ott a gyakorlat, hogy komoly üzleti érdekeket érintsen a szabály.)

110 Hasonlóan szűken értelmezi az irányelvi szabályt GYERTYÁNFY–FALUDI–KABAI–SZINGER–TÓTH i. m. (99. lj.) 134.

A szerző számára kedvezőbb értelmezés szerint a korlátozás abban az esetben alkalmazható, ha a kedvezményezett intézmény a gyűjteményébe tartozó művel kapcsolatban felhasználási szerződéses viszonyban van a jogosulttal és az a szerződés nem zárja ki a szabad felhasználás érvényesülését. Vagyis a szabad felhasználás mindenképp eleve csak olyan esetekben érvényesül, ha a kedvezményezett és a jogosult között felhasználási szerződés van (és ez nem zárja ki a szabad felhasználás érvényesülését), nem vonatkozik tehát még az antikvár kereskedelem útján beszerzett kötetekre sem, mivel ott nincs a felhasználásra vonatkozó semmilyen megállapodás sem. Továbbá eszerint kiesnek a korlátozás alól a kötelezpéldányok is, hiszen ezek beszerzése nem szerzői jogi engedély, hanem egyéb törvényi kötelezettség alapján történik. (Jól látszik, hogy ez az értelmezés éppen az ellenkező következtetésre ad lehetőséget, mint az uniós szövegezés első értelmezése.)

A szerző számára kedvezőtlenebb értelmezésben a szabály akkor is alkalmazható, ha a kedvezményezett egyáltalán nem áll semmilyen jogviszonyban sem a jogosulttal (eltérő megállapodás abszolút hiánya), és akkor is, ha van köztük szerződés, de ez nem zárja ki a szabad felhasználás érvényesülését (eltérő megállapodás relatív hiánya).

Ez a fogalomhasználat azonban egyértelműen túlterjed azon a kifejezetten szűk mű-körön, amelynek tekintetében az irányelv lehetővé teszi a korlátozást, mivel így ide sorolható minden olyan dokumentum, amelynek tekintetében a jogosult nem tiltotta meg a szabad felhasználás érvényesülését, mivel nem tudta vagy nem is akarta, azaz nem csak a kötelezpéldányok és ajándékba kapott dokumentumok, de a gyűjteményeknek bármely más darabja is.

Itt érdemes megjegyezni, hogy erősen vitatott az is, hogy egyáltalán kik azok a felek, akik között az adásvételi vagy felhasználási szerződésnek kell léteznie. Adódik a lehetőség, hogy a kedvezményezett intézmény és a jogosult között, illetve például a kiadó és a jogosult között. Ez utóbbi esetben azonban a szabály érvényesüléséhez mindenképpen szükséges egy, a szerződési megállapodásról (és a szabad felhasználás érvényesülésének kizárásáról) szóló, harmadik személyeket tájékoztató nyilatkozat.

Az EUB a Darmstadt-ügyben megvizsgálta azt a kérdést, hogy „adásvételi vagy felhasználási feltételek alá esnek”-e a művek és más védelem alatt álló teljesítmények olyankor, amikor a jogosult az e rendelkezés szerinti intézményeknek a mű felhasználására vonatkozó felhasználási szerződések megkötését ajánlja fel méltányos feltételek mellett, vagy e rendelkezést másként kell értelmezni, még hozzá úgy, hogy az csak azokra az esetekre vonatkozik, amikor az érintett jogosult és az érintett intézmény e kérdésben megállapodott. Az alapügyben alperes Ulmer kiadó szerint, ha a mű hozzáférhető piaci szolgáltatás keretében, szerződéses konstrukcióban (tehát ha nyitva áll a lehetősége annak, hogy a felek szerződést kössenek), az már kizárja a kivétel alkalmazhatóságát. Az EUB szerint viszont az Ulmer által javasolt értelmezés nehezen egyeztethető össze az INFOSOC-irányelv vonatkozó rendelkezése által kitűzött céllal, amelynek lényege abban áll, hogy megfelelő egyensúlyt biztosítson egyrészt a jogosultak, másrészt a védelemben részesülő művek azon felhasználóinak jogai és érdekei között, akik azt a nyilvánossághoz szeretnék közvetíteni, magánszemélyek által végzett kutatás vagy általuk folytatott egyéni tanulmányok elősegítése céljából. Másfelől, ha önmagában az a tény, hogy felhasználási szerződés megkötésére tesznek ajánlatot, elegendő lenne a kivétel alkalmazásának kizárásához, az ilyen értelmezés kiüresítené a rendelkezést, mivel csak azokra az egyre ritkábban előforduló művekre vonatkozna, amelyek elektronikus változata, különösen elektronikus könyv formájában, még nincs forgalomban a piacon. Egyébként ehhez a kivételhez több olyan megkötés is társul az INFOSOC-irányelvben, amely biztosítja,

hogy még ha e rendelkezés alkalmazása kizárólag tényleges szerződéses feltételek kikötése esetén kizárt, e korlátozás akkor is csak olyan különleges esetekben alkalmazható, amelyek nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, és nem sértik indokolatlanul a jogosult jogos érdekeit. Mindezekre tekintettel a Bíróság ebben a kérdésben azt az álláspontot foglalta el, hogy az „adásvételi vagy felhasználási feltételek” fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az azt jelenti, hogy a jogosultnak, és az e rendelkezésben említett valamely olyan intézménynek, mint például egy nyilvánosság számára hozzáférhető könyvtár, előzetesen felhasználási szerződést kell kötnie egymással az érintett műre vonatkozóan, amelyben részletesen meg kell határozni, hogy az intézmény milyen feltételek mellett használhatja fel a művet, és csak ez a szerződés vizsgálható a tekintetben, hogy kizárta-e a kivétel alkalmazásának lehetőségét. Vagyis ha van felhasználási szerződés a gyűjteménnyel, akkor nincs helye a szabad felhasználásnak, egyébként viszont akkor is, ha a mű kapható kereskedelmi forgalomban.

2.6. A status quo rövid értékelése

Ma a művek rendes (üzletszerű, hagyományos piaci, vagy elvárt piaci) felhasználásának védelme érdekében jogilag igen erősen korlátozott (cél és hely szerint is meghatározott) a gyűjteményekhez való hozzáférés, és szintén jogilag korlátozott, lényegében értékelvű a gyűjtőkör (vagyis rengeteg alkotás – a fősodorból való kimaradás okán – egyszerűen kimarad belőlük), ami igen erősen lekorlátozza a hasznosításukat/hasznosíthatóságukat.

Talán ki lehet azt is mondani, hogy gyakran olyan mértékben történik meg a korlátozás, amit az a cél nem feltétlenül indokol, hogy a művek rendes felhasználása, piaci értékesíthetősége ne sérüljön, de a tartalmakhoz mégis hozzá lehessen férni. Ez különösen igaznak tűnhet, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az Szjt.-ben 1999 óta meglévő szabad felhasználási kört 2004-ben, az INFOSOC-irányelv átületesekor a jogalkotó nem módosította lényegesen (ez akkor, a technológia és az üzleti modellek akkori fejlettsége szerint nem is tűnt kivitelezhetőnek és indokoltnak sem), de azóta a technológiai, piaci környezet radikálisan átalakult.

Jelenleg a könyvtárak és az archívumok két alapvető módon juttathatják el a gyűjteményüket a közönséghez: anyagi műpéldányok díjfizetéshez kötött nyilvános haszonkölcsönzésével, illetve a digitalizált példányok erősen limitált, egyelőre ingyenes hozzáférhetővé tételével. Jelenleg a gyakorlatban a két forma nem egyenlő arányban valósul meg, a digitális hozzáférés igen kezdetleges állapotban van, emiatt a szabad felhasználásokra vonatkozó általános szabályok (az ún. három lépcsős teszt) alapján) a magyar jogalkotó nem látta indokoltnak a tevékenység díjigénnyel terhelését. (Meg kell jegyezni, hogy pl. Németországban, ahol a hasonló digitális hozzáférhetővé tétel sokkal elterjedtebb, díjigényt kapcsoltak a gyűjtemények ilyen típusú tevékenységéhez.) Abban az esetben viszont, ha a jövőben az uniós jogalkotás lehetővé teszi a könyvtári/archívumi gyűjtemények online hozzáférhetővé tételét, Magyarország tekintetében is prognosztizálható ennek a hozzáférési módnak a jóval nagyobb volumenű terjedése. Ha ez bekövetkezik, az a művek rendes felhasználását és a szerző jogos érdekeit is jelentősen befolyásolni fogja, és ennek következményeként szükségessé válhat a hozzáférés díjfizetéshez kötése. (A technikai lehetőségek ez esetben nyilvánvalóan lehetővé fogják tenni, hogy ne az állam vállalja át, hanem a nyilvánossághoz közvetítést végző könyvtárak és az így hozzáférhetővé váló műveket esetlegesen többszöröző olvasók fizessék meg a jogdíjat.)

Abszolút előnye a közgyűjteményi archívumoknak, hogy a keresést egységes minőségű, akár nemzetközileg is standardizált adatok alapján biztosítják, és a jogi háttérre építve jóval nagyobb biztonsággal is építhetők fel, mint bármely illegális gyűjtemény, amelyeknek a teljes körű működését akár egy bírósági ítélet is meg tudja szüntetni. Ennek nyomán pedig az összes addigi digitalizált dokumentum, archiválás elveszhet.

Mindezek nyomán felmerül a kérdés, mely pontokon, milyen módosításokkal javítható ezeknek az archívumoknak a működése, tehető felhasználó barátabbá a szolgáltatáskínálatuk anélkül, hogy ez a művek rendes piacát hátrányosan befolyásolná. Erre a kötet utolsó fejezete tesz részletes javaslatot, különös tekintettel az audiovizuális archívumok működésére.

Általánosságban véve elmondható, hogy a digitalizáció terjedése, a szerződési alapú tágabb hozzáférhetővé tétel, illetve a szabad felhasználáson nyugvó, egyelőre szűkebb, de várhatóan bővülő hozzáférés csökkentheti az anyagi műpéldányok forgalmát, és ezzel csökkenhet a haszonkölcsönzés mértéke is és teret kaphat valamely új típusú, de a gyűjteményeken keresztül történő hozzáférés a művekhez.

3. fejezet

Audiovizuális árva művek felhasználása

3.1. Az árvamű-szabályozás indokairól

3.1.1. Az árvamű-probléma megoldására irányuló igény alapjai – a könyvtári digitalizálás és az audiovizuális örökség hozzáférhetővé tétele

Az Európai Bizottságnak a kulturális anyagok digitalizálásáról, online hozzáférhetővé tételéről és a digitális megőrzésről szóló 2006-os hatástanulmánya¹¹¹ figyelemreméltó számokat hozott nyilvánosságra a szerzői művek jogosultjainak beazonosíthatóságáról (elsősorban ugyan az irodalmi művek vonatkozásában). Ennek alapján a British Library az ötven évnél régebbi gyűjteménye 50%-át, az Európai Nemzeti Könyvtárosok Konferenciája pedig az 1900 és 1940 között publikált irodalmi művek 19%-át tekinti árvának, vagyis olyanak, amely még szerzői jogi védelem alatt áll, de amelynek jogosultja (vagy jogosultjai) ma már nem ismert(ek), vagy nem érhető(k) el. Ezeknek a könyveknek a hagyományos könyvtári kölcsönzése éppen eshet szabad felhasználás, vagy archiválási/kutatási célú többszörözésük a szerzői engedélyt nem igénylő díj-igény alá, és így a jogosult engedélye nem is szükséges a nyilvános hasznokölcsönbe adásukhoz vagy egyes kiemelt célokra történő másolásukhoz. Ezen irodalmi művek számos más felhasználásához azonban mégis szükséges lehet a szerző vagy jogutódja engedélye: így például a többszörözés során létrejött digitális formátumban való lehívásra történő hozzáférhetővé tételükhöz (online hozzáférésükhöz), ami viszont a jövő digitális könyvtári működésének szükségszerű feltétele lenne – ahogy azt ma már jól lehet látni és alig lehet érvényesen megkérdőjelezni.

Az audiovizuális alkotások vonatkozásában hasonló számokat lehet találni, de ezek esetében a helyzetet súlyosbítja az, hogy az alkotások korábbi technológiákon alapuló hordozói természetes öregedésüknek eredményeként gyakran azt is ellehetetlenítik, hogy azok mindenféle felhasználás nélkül, csak egyszerűen fennmaradjanak. Az 1950 előtti filmek 50%-a már visszafordíthatatlanul elpusztult, az 1929 előtti filmek esetében az adatok még rosszak: a Library of Congress szerint az 1920-as évekből való filmek 80%-a, az 1910-es évekből valóknak pedig 90%-a sérült annyira, hogy ezek már nem helyreállíthatók.¹¹² Ezekben a szélsőséges esetekben már nem is releváns kérdés, hogy védettek-e vagy sem, és ezen túlmenően ki lenne a jogosultjuk, de ezek az adatok rávilágítanak arra, hogy a védett alkotások milyen jelentős része van olyan helyzetben, amely akadályozza a felhasználhatóságukat.

Magyarországon az árva művek problémájának megoldására irányuló igény elsősorban az audiovizuális alkotásokkal, azon belül is a filmalkotásokkal kapcsolatban vált fontossá.

111 Commission Staff Working Document Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation Brussels, 24.08.2006 SEC (2006) 1075 (A munkanyag nem hozzáférhető magyar nyelven.)

112 Az adatokat idézi: Access to Orphan Films – submission to the Copyright Office. March 2005, Center for the Study of the Public Domain. Duke Law School.

<https://web.law.duke.edu/cspd/pdf/cspdorphanfilm.pdf> 2.

A magyar filmörökség jelentős részével kapcsolatban a magyar Kormány sokáig igen hasonló problémával küzdött, mint amit a Bizottság fent említett hatástanulmánya jelzett. Ahogy az Sztj.-t e tekintetben először módosító 2008. évi CXII. törvény¹¹³ indokolása rámutatott:

„A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény alapján létrejött nemzeti filmvagyon hasznosításával, a filmek közönséghez jogszerű módon való eljuttatásának új módjaival kapcsolatban több elemzés, szakértői vélemény és tanulmány is leírja, hogy számos alkotás felhasználására amiatt nincs lehetőség, mert a jogosultak ismeretlenek, vagy ismeretlen helyen tartózkodnak, és így nem szerezhetők be a felhasználási engedélyek. Emiatt szükséges – többek között – a nemzeti kultúra e – még szerzői jogvédelem alatt álló – régebbi részének hozzáférhetővé válása érdekében a ma is működő szerző-, illetve műnyilvántartások, adatbázisok mellett speciális szerzői jogi szabályok alkotása útján lehetővé tenni a felhasználási engedély szerzését.”¹¹⁴

A törvény által hivatkozási alapként többek között megjelölt SZJSZT-vélemény nem nyilvános ma sem, de az SZJSZT egy 2013-ban született tanulmánya – ennek figyelembevételével – részletesebben is ismerteti a problémát.^{115,116}

A törvény által megoldani kívánt probléma ugyanúgy megoldást igényelt más audiovizuális művek tekintetében is, mivel nem kizárólag az Sztj. értelmében vett filmalkotások¹¹⁷ vonatkozásában következhet be az elárulás, hiszen még azon művek esetében is, ahol a jogátruházás teljeskörűsége törekedett, a lehívásra hozzáférhetővé tételre csak 1996 után terjedhetett ki a szerződés, így nem a származékos, hanem az eredeti jogosulttól kell a felhasználási engedélyt megszerezni.¹¹⁸

A jogok elárulása amiatt releváns probléma, mivel annak a kultúrpolitikai szemléletmódnak a következményeként, amely az utókor számára lehetőleg minden dokumentumot meg akar őrizni az új technológiák segítségével, illetve a kulturális hagyatékot teljes gazdagságában

113 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról szóló 2008. évi CXII. törvény.

114 Az árva művek problémájáról először a magyar irodalomban ld: GYENGE Anikó: Elárult jog nevelőszülő keres. *Magyar Jog*, 2009. március. 160–172.

115 BÉKÉS Gergely – DETREKŐI Zsuzsa – GONDOL Daniella – GRAD-GYENGE Anikó – HEPP Nóra – IVANICS Krisztina – KISS Zoltán – LENDVAI Zsófia – MEZEI Péter – MUNKÁCSI Péter – CSÖMÖR Magdolna – KABDEBÓ György – ZALATNAY Nóra: A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásáról. A szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmánya az audiovizuális ágazat és a kulturális örökség intézményeivel kapcsolatban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014. december.

<http://www.sztjh.gov.hu/sites/default/files/files/professional/05-szjszt-tanulmanyweb.pdf>

116 Az audiovizuális alkotások elárulásával kapcsolatos problémákkal foglalkozik A Duke University e fejezetben korábban már idézett jelentése

<https://web.law.duke.edu/cspd/pdf/cspdorphanfilm.pdf>,

illetve Stef van Gompel és Berndt Hugenholz e fejezetben már részletesen hivatkozott írása.

117 Sztj. 64. § (1) bekezdése: „Filmalkotás az olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film”.

118 Az SZJSZT 115. lj-ben hivatkozott tanulmánya szerint 1989-ig, a www szabvány elterjedéséig kell időben visszamenni. (104.) Jogilag azonban az 1996-os időpont lehet a vízvonal, amikor is a WIPO két, ekkor létrehozott nemzetközi szerződésében, a WCT-ben és a WPPT-ben megjelentek ezek a jogok. A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése 8. cikk. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény. A Szellemi Tulajdon Világszervezetének az Előadásokról és Hangfelvételekről szóló, 1996. december 20-án Genfben aláírt Szerződése 10. cikk, 14. cikk. Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény.

kívánja a közönség elé tárni, ezen igény teljesítésének a jogi kezelése is szükségessé válik.¹¹⁹ E szemléletmód a kulturális örökségnek a szerzői jogi védelem alól már kikerült része tekintetében minden további nélkül érvényre juthat, ez ugyanis szerzői jogi akadályok nélkül digitalizálható, tehető hozzáférhetővé a modern technikák útján (más kérdés, hogy a már nem védett művek digitalizált példányai felett bárki kívánna-e tulajdonjogszerű jogokat gyakorolni). Mindenesetre az, hogy a kulturális örökség ezen részét szükséges-e, célszerű-e, kifizetődő-e digitalizálni és hozzáférhetővé tenni, elsősorban tehát kultúrpolitikai, másodsorban finansziális, de egyáltalán nem csak szerzői jogi kérdés.¹²⁰ Ebből a megközelítésből következően viszont nem lehet a megőrzés rendező elve, hogy mely művek jogosultjai érhetők el és melyeké nem.

A kulturális örökség szerzői jogi védelem alatt álló része (csak szerzői művekről beszélve mindazon művek, amelyeknek alkotója kevesebb, mint 70 éve halt meg, audiovizuális alkotások esetében pedig azok a művek, amelyeknek a legtovább élt szerzője kevesebb, mint 70 éve halt meg) esetében a kultúrpolitikai szempontok között megfontolást igényel az is, hogy segítse-e az állam kifejezetten azoknak a műveknek a hozzáférhetőségét, amelyek a hagyományos szerzői jogi utakon nem hozzáférhetők, mert nem található a jogosultjuk.

Az árva művek hozzáférhetőségének nehézségei és ezen akadályok lebontása nem olyan lépés, amely alapjaiban átrajzol(hat)ná a szerzői művek piacait, még ha a jogi helyzet megoldása eseti jelleggel járhat is azzal, hogy megjelennek kifejezetten az ezen művek hasznosítására építő vállalkozások, vagy az állam által fenntartott intézmények profilja bővül kifejezetten ezekre építve. Ezt a feltételezést alátámasztja az is, hogy nem csak a probléma felvetése, de – ahol ez már megtörtént, ott – a kezelése is elsősorban kultúrpolitikai síkon történt meg és nem piaci igények indukálták.

A probléma kultúrpolitikai jellegét húzza alá az is, hogy az amerikai Congressional Research Service adatai szerint azon művek közül, amelyek 55–75 év közti korúak (és a fentiek szerint nagy arányban tekinthetők árvának), csupán 2% bír valós kereskedelmi értékkel, ami arra is enged következtetni, hogy e művek felhasználására a piacon nincs komoly igény, hanem a kulturális örökség megőrzése az, ami szükségessé teszi a jogi helyzetük rendezését.¹²¹ Amiből az is következik, hogy ezen művek hozzáférhetővé tétele sem fog várhatóan később sem új piaci szegmenseket létrehozni (ahogy ez eddig sem történt meg).

119 Ld. a NAVA-törvény indokolása: „A törvény pozitív és negatív megközelítésben is meghatározza a törvény tárgyi hatályát. Eszerint a szabályozás az eredetileg magyar nyelven készült televíziós és rádiós műsorszámokra [ez a rendelkezés a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (a továbbiakban: Rttv.) definícióját veszi alapul], illetve a magyar vonatkozású műsorszámokra terjed ki. Ez utóbbi széles kategória, magyar vonatkozásúak pl. azok a – nem magyar műsorszolgáltató által előállított – műsorszámok, amelyek alapjául a magyar művészet, irodalom, tudomány eredményei szolgálnak. Magyar vonatkozású lehet a műsorszám akkor is, ha Magyarországon vagy Magyarországról készítették, de ilyen pl. egy magyar részvétellel zajló sportesemény közvetítése is. A fogalom tehát magában foglal minden olyan műsorszámot, amely hazánk történelme, kultúrája vagy a magyar társadalom bemutatása szempontjából a jövőben kortörténeti dokumentumként szolgálhat. A tárgyi hatály szempontjából tehát az audiovizuális dokumentumok származásának és jellegének van jelentősége. Lényeges kiemelni, hogy a törvény hatálya nem terjed ki azon alkotásokra, amelyek a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény alapján esnek archiválási kötelezettség alá, azaz a nemzeti filmvagyonna, amelyet a Magyar Nemzeti Filmarchívum gyűjt és archivál.”

120 A kérdéskör piaci jelentőségének csekélységét említi Stef van Gompel is *Unlocking the Potential of Pre-Existing Content: How to Address the Issue of Orphan Works in Europe?* című cikkében. IIC 6/2007. <http://www.ivir.nl/staff/vangompel.html>

121 Larry LESSIG: *Little Orphan Artworks*.

http://www.nytimes.com/2008/05/20/opinion/20lessig.html?_r=1&coref=slogin

3.1.2. Az árvamű-probléma megoldásának elméleti lehetőségei

Valamennyi szerzői jogi rendszerben számos lehetőség van arra, hogy a legtöbb olyan műnek a felhasználása, amelyeknek a szerzője nem fellelhető, akár mástól való engedélyszerzés, akár engedélyt nem igénylő szabad felhasználás, akár szabad felhasználáshoz kapcsolt, a szerző kizárólagos jogának utólagos díjazás iránti igényre korlátozása útján megvalósuljon. Ugyanakkor kétségtelen, hogy ezek a rendszerek legtöbbször nem zártak olyan szempontból, hogy minden esetben meg lehetne találni azt a személyt, akitől az engedély megszerezhető.

A jelenség különben érzékelhetetlen, vagy legalábbis minimális lenne akkor, ha a szerzői jogi oltalom – az iparjogvédelmi oltalmi formákhoz hasonlóan – opt-in rendszerű lenne, vagyis csak az a mű állna védelem alatt, amelyre az alkotója a védelmet igényelte és fenntartja. Vagyis ez egy lajstrom lenne, amely a jogváltozásokat is közhitelesen deklarálja vagy akár konstituálja. Ez a BUE-hoz csatlakozott országokban (vagyis általában) azonban nem megvalósítható lehetőség, mivel a BUE 5. cikk (2) bekezdése kizárja a külföldi művek szerzői jogi védelmének formai feltételekhez (regisztrációhoz) kötését, emiatt pedig a legtöbb BUE-tagországban a saját szerzők védelmét sem kötik regisztrációhoz.¹²² (A BUE-hoz kapcsolódó, a '80-as években elfogadott nemzetközi egyezmény, amely az audiovizuális művek regisztrációjára vonatkozott volna, sosem lépett hatályba.¹²³) Ugyanakkor bár az USA szerzői jogi rendszere egyes jogérvényesítési eszközök igénybevételének lehetőségét a Copyright Office-nál való regisztrációhoz köti, az elárulás itt is komoly probléma, legalábbis erre utal az a több éve tartó jogszabály-előkészítő folyamat, amelynek aktuális javaslatára alább részletesebben is kitérek.

A védelmi idők jelenlegi hosszúsága¹²⁴ is nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy egyre több legyen az árva jog: elárulás jellemzően nem azokat a műveket fenyegeti, amelyek nem rég keletkeztek. Minél régebben keletkezett egy alkotás, annál nagyobb a valószínűsége, hogy elárvulnak egyes rajta fennálló jogok. Ez pedig az eredeti jogosult (természetes személy) halálát követően még inkább felgyorsulhat. Vitathatatlan, hogy védelmi idők minden generális meghosszabbítása potenciálisan növeli az árva jogok számát is (persze a pozitív hatások mellett ez a hatás kisebb súllyal nyomhat a latban). Bár időről időre felmerül a védelmi idők rövidítésének igénye, ennek reális esélye ma nem áll fenn.¹²⁵

Befolyásolja az elárulást az is, ha a művel kapcsolatban keletkező szerzői és szomszédos jogok átruházhatók, azonban ez is olyan szempont, amelynek vitathatatlan előnyei a jogok gazdasági forgalomképesége tekintetében jóval nagyobbak, mint a vele járó hátrányok. Bár az audiovizuális teljesítmények jelentős részével (a filmalkotásokkal) kapcsolatos jogok többsége vélelem alapján a filmelőállítóra kerül átruházásra, aki általában nem természetes sze-

122 Stef van GOMPEL: *Formalities in Copyright Law. An Analysis of their History, Rationales and Possible Future*. Kluwer Law International, 2011. Chapter IV.

123 Treaty on International Registration of Audiovisual Works.

<http://www.wipo.int/treaties/en/ip/fit/>

124 Szerzői művek esetében jellemzően a szerzők élete és p.m.a. 70 év, audiovizuális alkotások esetében ez akár hosszabb is lehet, mivel a szerzők élete és az utóljára elhunyt szerző halálától számított 70 év, előadóművészek esetében az előadástól számított 50 év, hangfelvételtben rögzített előadóművészi teljesítmények esetében a rögzítés forgalomba hozatalától számított 70 év, hangfelvétel-előállítók esetében a hangfelvétel forgalomba hozatalától számított 70 év, filmelőállítók esetében a film forgalomba hozatalától számított 50 év, rádió- és televíziós szervezetek esetében az első sugárzástól számított 50 év, adatbázis-előállítók esetében 20 év.

125 A kötet szerzői jogi reformról szóló fejezetében bemutatott Reda-jelentés az EP álláspontjaként is rögzíti ezt, de a Bizottság jogalkotási terveiben ez a téma nem szerepel.

mély, emiatt eltűnése, ismeretlenné válása kevésbé valószínű, ugyanakkor a jogi személyek közötti, a szerzői jogokra külön figyelmet nem fordító vagyonmozgások (akár jogutódlással történő megszűnéssel, akár enélkül) ilyen esetekben is okozhatják azt, hogy a jogok „eltűnnek szem elől”, sorsuk követhetlenné válik. Mindazonáltal a jogok forgalomképessége a művek piaci hozzáférhetőségét segíti, és ha a természetes személyeknél maradnának, az elárulás veszélye csak fokozódna, így az átruházhatóság, vagy általában a forgalomképesség korlátozása sem vezetne eredményre a probléma megoldása szempontjából (és nem is reális elképzelés).

A helyzet kezelhető új szabad felhasználások bevezetésével (vagy legalábbis ez eredményezheti a legkevésbé mélyreható beavatkozást a szerzői jog rendszerében), amelyek egyes kiemelt célok tekintetében akár azt is lehetővé tehetik, hogy ne kelljen a jogosultat keresni. E lehetőség azonban véges: az EGT tagállamai számára a legtöbb szerzői vagyoni joggal kapcsolatban bevezethető szabad felhasználások közösségi szinten harmonizáltak, elsősorban az INFOSOC-irányelv 5. cikke alapján. Ezek pedig önmagukban – noha a tagállamok számára sokszínű lehetőségeket adnak a szabad felhasználások bevezetésére – mégsem alkalmasak a teljes fedettség létrehozására. Ennek elsődleges oka pedig az, hogy az üzleti/nyereségszerzési célzatú felhasználások teljesen kívül esnek az INFOSOC-irányelvben szabályozott körön. (Ezt a helyzetet kívánja feloldani az alább részletesen elemzésre kerülő Árvamű-irányelv, illetve annak magyar átültetése.)

A közös jogkezelésen nyugvó átalány-engedélyezés szintén kezelheti a problémát,¹²⁶ mivel az arra felhatalmazott szervezettől engedélyt lehet szerezni a felhasználáshoz a konkrét jogosult felkutatása nélkül is. Ezt a modellt ma a skandináv országok széles körben alkalmazzák,¹²⁷ és az USA Copyright Office által a kézirat lezárásakor elképzelhetőnek tartott megoldások között is szerepel.¹²⁸

Lehet itt említeni még az egyik legrégebben működő árvamű-megoldást, amelyet Kanada alakított ki. A kanadai szabályozás alapján egy állami szerv a megfelelően gondos keresés bizonyítását követően ad engedélyt a felhasználásra, ilyen módon ideiglenesen a szerző vagy

126 A magyar irodalomban Tóth Péter Benjámint veti fel, hogy az árva művek problémájának kezelésére a közös jogkezelő szervezetek általi engedélyezés lenne a megfelelő megoldás. Ld. a könyvtárak új szerepben – szerzői jogi szemmel. In NOCHTA Tibor – BÖLCSKEI János (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*. Szent István Társulat, Budapest, 2004. 457–480. Ezzel azonban csak korlátok között érthetünk egyet: a közös jogkezelő szervezet sajátja, hogy csak azon jogok tekintetében járhat el, amelyre bejegyzése kiterjed. A bejegyzés történhet a szerzők önkéntes döntésének folyományaként (önkéntes közös jogkezelés) vagy törvényi felhatalmazás alapján ott, ahol a jogok egyedileg nem gyakorolhatók (kötelező közös jogkezelés), illetve ahol ugyan alapvetően a közös jogkezelő jár el, de a jogosultnak van lehetősége kilépni a közös jogkezelésből és egyedileg engedélyezni a felhasználást. A közös jogkezelés tehát nem általános, hanem speciális (egy-egy jogra vonatkozó) megoldás tud csak lenni és semmiképp nem járhat olyan jogok közös jogkezelésbe jutásával, amelyek egyébként minden további nélkül gyakorolhatók egyedileg és a jogosultak így is érvényesítik azokat. A tömeges digitalizálási problémák egy másik aspektusának megoldását (az out-of-commerce művek helyzetének kezelését) a magyar jogalkotó szintén közös jogkezelési modellben kívánja megoldani – ennek a problémáira a szerzői jogi reformfolyamatról szóló fejezetben térek ki.

127 A skandináv országok megoldását (kifejezetten az audiovizuális archívumok tekintetében) bemutatja: Stef van GOMPEL – Berndt HUGENHOLTZ: *The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It*. http://www.ivir.nl/publicaties/download/501_5-6.

128 *Legal Issues in Mass Digitization: A Preliminary Analysis and Discussion Document*. Office of the Register of Copyrights, October 2011., *Orphan Works and Mass Digitization. A Report of the Register of Copyrights*. US Copyright Office, July 2015.

<http://copyright.gov/orphan/reports/orphan-works2015.pdf>

más jogosult helyébe lépve. E megoldás előnye, hogy a felhasználó végig jogszerűen tud eljárni és mentesülhet a jogsértés bármely következménye alól.¹²⁹

Végül itt említeni kell az amerikai Copyright Office által 2015 júniusában bemutatott elemzést, amely két korábban elvetélt jogszabály-javaslat után¹³⁰ a tömeges digitalizálási projektekre vonatkozóan alkalmazhatónak látszó átalány-engedélyezési rendszeren túlmenően az egyedi felhasználási esetekre a felhasználó jogsértésért való felelősségének díjazás iránti igényre való korlátozását tekinti megfelelő megoldásnak, de ennek a megoldásnak is része a gondos keresés és a keresés dokumentálása.¹³¹

3.1.3. Az uniós irányelvet megelőző európai uniós szintű soft law eszközök

Az Európai Bizottság 2005. szeptember 30-án jelentette be az i2010 program keretében az i2010 Digitális Könyvtárak projektjét, amelyhez hasonló címmel közleményt¹³² is fűzött. A Bizottság a Közleményt követően elfogadta a Digitalizálási ajánlást,¹³³ amely az intézmények közti együttműködés erősítésének, egy európai könyvtár létrehozása elősegítésének, a már digitalizált tartalmaknak az archívumok számára való rendelkezésre bocsátásának szükségességét hangsúlyozta. A Bizottság e projekt keretében említette először az árva művek problémáját, mint kezelni szükséges tárgykört. A Digitalizálási ajánlás ráadásul nem csak a könyvek körében azonosítja az árva művek problematikáját, hanem az audiovizuális alkotásokat is úgy említi, mint amelyek körében a jelenség gondot okozhat. A Digitalizálási ajánlás rendelkező része javasolja, hogy a tagállamok nemzeti szinten hozzanak létre engedélyezési rendszereket az árva művek hasznosítására az érdekeltekkel való konzultációkat követően, illetve támogassák az ismerten árva művek listáinak elérhetővé tételét. Eszerint tehát a Bizottság kezdettől fogva együtt kezelte az árva irodalmi és audiovizuális művek problematikáját.

A Digitális Könyvtárak projekt keretében felállított Magas Szintű Szakértői Csoport 2008. június 4-én elfogadta záró jelentését a digitális megőrzésről, az árva művekről és a nyomtatásból kikerült művekről (out-of-print works).¹³⁴ A jelentés szerint a nemzeti megoldások

129 Jeremy DE BEER – Mario BOUCHARD: Canada's 'Orphan Works' Regime: Unlocatable Owners and the Copyright Board. *Oxford University Commonwealth Law Journal*, Vol. 10, No. 2, p. 215, Winter 2010. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1916840

130 2006-ban a Copyright Office kibocsátott már egy tanulmányt (Report on Orphan Works – a Report of the Registry of Copyrights, January 2006, <http://www.copyright.gov/orphan/orphan-report.pdf>, amely alapját képezte a H.R. 5439, the Orphan Works Act of 2006-nak, amelyet Lamar Smith képviselő nyújtott be. Ez a felhasználó felelősségét korlátozta volna és indokolt kompenzációt biztosított volna a jogosult számára, ha ismertté válik. Az S 2913 Shawn Bentley Orphan Works Act of 2008 hasonló megoldást tartalmazott volna, de ennek elfogadására sem került sor.

131 A kézirat lezárásakor még viszonylag friss javaslatot elemzi: Rike Maier: Orphan works in the US: getting rid of “a frustration, a liability risk, and a major cause of gridlock”? <http://the1709blog.blogspot.hu/2015/07/orphan-works-in-us-getting-rid-of.html>, illetve Mezei Péter: Árva mű jelentés az Egyesült Államokban <http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2015/06/arva-mu-jelentes-az-egyedul-allamokban.html>.

132 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. i2010: Digitális könyvtárak COM (2005) 465 végleges.

133 A Bizottság 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK ajánlása a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről.

134 i2010 Digital Libraries Initiative High Level Expert Group on Digital Libraries Final Report “Digital Libraries: Recommendations and Challenges for the Future” 2009.

<http://www.dlorg.eu/uploads/External%20Publications/HLG%20Final%20Report%202009%20clean.pdf>

kölcsönös elismerésének alapjául a megfelelő keresésről szóló útmutatók szolgálhatnak, amelyek segítik a felhasználókat a jogosultak megtalálásában, és ha ezen útmutatók alapján sem találják őket, a felhasználók kedvezőbb elbánásra számíthatnak a mű felhasználása esetén, mint az egyszerű jogsértők. Vagyis a HLG a megoldást a megfelelően gondos keresés fejében a jogsértésért való felelősség korlátozásában látta. A HLG bátorította a tagállamokat arra, hogy szabályozásaikban ismerjék el a más országok útmutatóit követő felhasználókat úgy, mint akik az adott tagállamban is eleget tettek a megfelelően alapos keresés feltételeinek. A záró jelentés szövege továbbá hangsúlyozta az adatbázisok és jogokat nyilvántartó központok (right clearance centres) fontosságát.

3.1.4. Megoldáskeresés Magyarországon – az első lépések

Magyarország az árva művekre vonatkozó első szabályozási megoldásában a 2009. február 1-jén hatályba lépett 2008. évi CXII. törvénnyel az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző helyett, ideiglenesen az állam által adható felhasználási engedély megoldását választotta, a kanadai szabályozás mintájára. A magyar jogba az Szjt. 2008. évi módosítása során bekerült szabályozás anyagi jogi vonatkozásai az Szjt. 57/A. §-ban, míg a később többször is módosított eljárási szabályai az 57/B–57/C. §-ban kerültek szabályozásra, melyek később egy 57/D. §-sal is bővültek. A hatósági engedélyezésre vonatkozó részletszabályokat egy külön Korm. rendelet¹³⁵ állapította meg. A bevezetett szabályozás nem differenciált a műtípusok között, valamennyi védett alkotásra kiterjedt.

2012-ben elfogadásra került az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012. október 25-i 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv¹³⁶ (a továbbiakban: Árvamű-irányelv), amelyet a 2013. évi CLIX. törvény ültetett át a magyar jogba és 2014. október 29-én lépett hatályba. Az irányelv ugyan nem terjed ki minden műtípusra, de azok esetében, amely műtípusokat leginkább érint az elárulás, alkalmazandó az általa létrehozott sajátos megoldás, így mind az irodalmi, mind az audiovizuális művek a hatálya alá esnek.

A 2013. évi módosítás alkalmával az Szjt.-ben az 57/A–D. §-okat és az említett Korm. rendeletet hatályon kívül helyezték. Ennek a szabályozásnak az alapján egyébként összesen egyetlen árva audiovizuális mű felhasználásának engedélyezésére került sor (Ricky Tognazzi: *Il papa buono*), a mű felhasználásának engedélyezését az SZTNH adatbázisa szerint magánszemély kezdeményezte.¹³⁷ Mivel e szabályozás a korábbinál jóval szűkebb hatállyal a jelenleg hatályos szabályozásnak is része, hatékonyságát a hatályos jogról szóló részben, alább értékeljük.

135 Az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról szóló 100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet.

136 Az irányelvvel kapcsolatos, annak a nemzetközi joggal való összeegyeztethetőségét vizsgáló tanulmány ld. Paul TORREMANS – Jane GINSBURG – Mihály FICSOR – Jan ROSEN – Mario BOUCHARD – Michel WALTER – Paolo MARZANO: *Orphan works – compatibility of the draft Directive with the international norms*. <http://www.alai.org/assets/files/resolutions/orphan-works-opinion.pdf>

137 <http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/professional/20150306arvamunylvantartas.pdf>

3.2. Az árvamű-szabályozás rendszere

3.2.1. Általános elvek

Az árva művekre vonatkozó teljes szabályozás az Szjt.-ben jelenleg egy új, IV/A. Fejezetet alkot,¹³⁸ ami kifejezi a bevezetett megoldás dogmatikai kétarcúságát is. Az Szjt. 41/A. §-ban foglalt általános szabályokat (többek között, hogy mely alkotás minősülhet árva műnek, hogyan kell a jogosultkutatást elvégezni, miként alakul a többszerzős árva művek felhasználásainak engedélyezése) követően egyrészt a korábbi rendelkezésekhez képest szűkebb hatállyal maradt fenn a hatósági engedélyezési rendszer. (Ennek egyébként nincs részletes irányelvi háttere és a IV. fejezetbe egyébként nem illett volna, hiszen ez a szabad felhasználásokról és a szerzői jog más korlátozásairól szól.) Másrészt az Árvamű-irányelv alapján egy új szabad felhasználási tényállást állapítottak meg, ez pedig azt indokolta, hogy egy lazább módon mégis e fejezethez csatlakozzon az új szabályozás. Az engedélyezésre vonatkozó Szjt. 41/B. §-ban meghatározott anyagi jogi és a 41/C–41/E. §-ban található, ehhez kapcsolódó eljárásjogi szabályok érdemben nem változtak (ezekkel – a témám szempontjából kevésbé releváns kérdésekkel – e fejezetben csak érintőlegesen foglalkozom). Az Szjt. 41/F–K. §-ai szerinti új rendelkezések az árva művek egyes szűkebb, kedvezményezett intézményi körben megvalósuló felhasználásait szabad felhasználássá tették. Ez a rendszer már erősebben tükrözi azt az elvárást is, hogy az örökségvédelemben részt vevő intézmények könnyített módon férjenek hozzá és tehessék mások számára hozzáférhetővé a műveket, a piaci szereplők pedig csak ennél szigorúbb feltételrendszer mellett férjenek hozzá ezekhez.

3.2.2. Jogosultkutatás

Az árva művé minősítés alapvető feltétele, hogy a leendő felhasználó vagy a szabad felhasználás kedvezményezettje által az ismeretlen helyen tartózkodó vagy nem csak tartózkodási helye tekintetében, hanem személyében is ismeretlen jogosult felkutatására az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatás ne vezessen eredményre, azaz a felhasználó tegyen eleget a megfelelően gondos keresés (due diligent research) követelményének. Vagyis a mű árva műként való felhasználását a felhasználási engedély kérésén túl minden esetben többletvekenységnek kell megelőznie a leendő felhasználó részéről, ez pedig a megfelelően gondos keresés.¹³⁹

138 Az irányelv átültetéséről ld. GRAD-GYENGE Anikó: Magyar árvák valahol Európában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012. december. 28–50.

<http://www.sztjh.gov.hu/kiadv/ipsz/201206-pdf/02.pdf>,

PÉTER MEZEI: The New Orphan Works Regulation of Hungary. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, Issue 2014/8, 940–952.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2443701

139 A szerző álláspontja szerint az árva mű kifejezés alapvetően helytelen, mivel a művön fennálló jogok közül egyesek biztosan gyakorolhatók, más jogok gyakorlásához nem feltétlenül kell engedély, emiatt pedig helyesebb lenne árva jogokról beszélni árva művek helyett. ld. még GYENGE i. m. (112. lj.) 160–172.

A polgári jog itt alkalmazott általános felróhatósági klauzulája (az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelménye¹⁴⁰) igen rugalmas szabály, tartalma esetről esetre kerül kitöltésre. Ezt a törvény szintjén egyébként véleményünk szerint nem is érdemes tovább részletezni, sőt, ezt még az árva mű felhasználásának részletes szabályairól szóló 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Árvaműr.) 1. §-a sem tudja teljes részletességgel kibontani, hiszen ez valamennyi – taxatív módon egyébként meg sem határozható¹⁴¹ – műtípus minden felhasználása esetén más és más lehet.

Az Árvaműr. 1. §-a egyes mű-, illetve teljesítménytípusokra (kiadott könyvek, sajtótermékek és egyéb kiadványok, vizuális alkotások, audiovizuális alkotások és hangfelvételek, illetve mindazon művek és teljesítmények, amelyek az előző csoportokba nem tartoznak) lebontva azonban mégis meghatározza, hogy legalább mely forrásokat kell igénybe venni a jogosultkutatás során (vagyis az elvárható gondosság/megfelelő gondosság minimumszintjét megállapítja). Az audiovizuális művek vonatkozásában az Árvaműr. a következő információforrásokat nevesíti:

- a) kötelespéldányok nyilvántartásai;
- b) audiovizuális művet és hangfelvételt nyilvántartó kép-, hang- vagy audiovizuális archívumok és könyvtárak adatbázisai;
- c) az előállítók szövetségei;
- d) a szabványokat és azonosítókat alkalmazó adatbázisok – különösen az audiovizuális művek esetén az ISAN (International Standard Audiovisual Number), a zeneművek esetén az ISWC (International Standard Musical Work Code) és a hangfelvételek esetén az ISRC (International Standard Recording Code) azonosító számokról vezetett nyilvántartások;
- e) az érintett jogosulti csoportot képviselő közös jogkezelő szervezet adatbázisai;
- f) a közreműködőknek a műpéldányon feltüntetett névsora és az ott megjelenő egyéb információk és
- g) a jogosultak elkülönült részét képviselő egyéb érintett szervezetek adatbázisai.

Audiovizuális kötelespéldány ma a NAVA-törvény 2. § d) pontja alapján a közszolgálati médiaszolgáltatók és az országos földfelszíni terjesztésű televíziós médiaszolgáltatók által nyilvánosságához közvetített, a NAVA-törvény hatálya alá tartozó műsorszám, amely eszerint a NAVA-ban kerül elhelyezésre.¹⁴² (Utalni kell arra, hogy a felhatalmazás üres: egy 2005-ös, az intézményi fejezetben már elemzett IHM–NKÖM együttes rendelet bontja ki az audiovizuális kötelespéldányok körét mindaddig, amíg az új rendelet el nem készül.¹⁴³) Audiovizuális művet és hangfelvételt tart nyilván a NAVA és a MaNDA.¹⁴⁴ Előállítói szövetségként ismert ma a Magyar Audiovizuális Producerek Szövetsége. A filmes területen jelenleg Magyarországon bejegyzett közös jogkezelő szervezet a Filmjus Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete.¹⁴⁵ A jogosultak

140 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 1:4. §.

141 E tekintetben az Szjt. 1. § (2) bekezdése is csak példálódzó felsorolást tartalmaz.

142 A részletes szabályokat az audiovizuális kötelespéldányok szolgáltatásának részletes szabályairól szóló 15/2005. (XI. 29.) IHM–NKÖM együttes rendelet határozza meg.

143 Uo.

144 Létrehozta a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény, valamint a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról szóló 2011. évi LX. törvény.

145 <http://www.filmjus.hu/>

elkülönült részét képviselő egyéb érintett szervezet lehet bármely társadalmi érdekvédelmi szervezet (MANIFESZT, Filmúnió, Magyar Hangmérnökök Társasága).¹⁴⁶

Szükséges itt hangsúlyozni, hogy az ezeknél az intézményeknél történő, vagy az adatbázisokban való keresés nem feltétlenül teljesíti az adott helyzetben általában elvárható magatartás kritériumát, de alulról lehatárolja azt, vagyis ahhoz, hogy teljesüljön az adott helyzetben általában elvárhatóság követelménye, legalább ezeket a forrásokat meg kell vizsgálni. A jóhiszeműségi kritériummal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítása esetén mindazonáltal aligha merülhet fel rosszhiszeműség. Meg lehet alapítani, hogy ez utóbbi kritérium az Árvamű-irányelv szolgálai átültetése eredményeként került be a törvénybe, és már csak amiatt is szükségtelennek látszik, mivel a Ptk. és annak alapelvei (köztük a jóhiszeműség és tisztesség elve) az Sztj. általános háttérnormájaként érvényesülnek.

Bár szövegszerűen nem kapcsolja össze a törvény az adott helyzetben általában elvárhatóság kritériumával, mégis azt kell mondanunk, hogy az Sztj. 41/A. § (3)–(9) bekezdésében meghatározott (elsősorban szintén az Árvamű-irányelv tükrözését szolgáló) rendelkezések is az adott helyzetben általában elvárhatóság feltételét töltik ki konkrétabb tartalommal (még ha számos kérdést fel is vetnek).

A jogosultkutatást ugyanis abban az országban kell elvégezni, amelyben a művet vagy teljesítményt először kiadták vagy – kiadás hiányában – először sugározták. Itt szükséges megemlíteni, hogy az irányelv fordítása és így a magyar átültetés pontatlan: a törvény az irányelv magyar szövege nyomán nem az első megjelenés kritériumát alkalmazza, hanem az első kiadást, amely nem minden műtípus és teljesítménytípus tekintetében értelmezhető. A fordítás sajnos eleve helytelen: a „to publish” kifejezés visszautal a BUE származási országot meghatározó 5. cikkére, amely azonban magyarul „megjelenik”-ként került fordításra, a német fordítás sem a „kiad”, hanem a „megjelenik”, „nyilvánosságra kerül” („veröffentlichen”) kifejezést alkalmazza. (Az Sztj.-nek a BUE hivatkozott cikkét átültető rendelkezése egyébként a „nyilvánosságra kerül” kifejezést használja.) Emiatt álláspontom szerint a 41/A. § (3) bekezdésben használt „kiad” kifejezést ebben az értelemben lehet csak alkalmazni. Ez különösen nagy jelentőséggel bírhat egyes audiovizuális alkotások tekintetében, ugyanis ezek mindkét kategóriába beletartozhatnak: ha a művet először Magyarországon sugározták, akkor arra vonatkozóan a keresés itt bonyolítható, ha azonban máshol jelent meg először (pl. máshol vetítették először moziban), akkor ez lesz irányadó. (E megállapítást egyébként tovább árnyalja az alább, az előállító székhelyére vonatkozó szabály.)

A keresésnek quasi a származási országhoz való hozzákapcsolása kizárja azt a lehetőséget, hogy „forum-shopping” alakuljon ki a legegyszerűbb árva művé minősítési feltételeket előíró tagállam irányában. A keresésnek alapvetően a származási országhoz való kötése feltehetően azzal is fog járni, hogy költségtakarékossági okokból a könyvtárak és archívumok csak a saját országukban nyilvánosságra hozott műveket fogják árva műnek minősíteni/minősíttetni, bár elvben lenne lehetőségük arra, hogy más országban nyilvánosságra hozott művet is felhasználjanak. Az Sztj. (és az Árvamű-irányelv) nem tisztázza azt a kérdést, hogy mi történik akkor, ha nem tudjuk, hogy melyik ország az adott mű származási országa. (Ezt legegyszerűbben ugyanis a szerző ismeretében tudjuk megállapítani, de ha az ő neve sem áll rendelkezésre, akkor ez nem segít, ilyenkor például a mű eredeti nyelve szolgálhat támpontként.)

A filmalkotással vagy más audiovizuális művel kapcsolatos jogosultkutatást azonban elsőlegesen az előállító székhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti országban kell

146 <http://magyar.film.hu/szakma/informacio/magyarfilmes-szervezetek-filmes-linkek.html>

elvégezni (természetesen ennek előfeltétele, hogy ismert legyen az előállító – ha nem ismert, akkor a fent elemzett szabályok lehetnek alkalmazandók, de csak jobb híján, mivel erre vonatkozóan egyébként nincs semmilyen utaló rendelkezés a törvényben).

Olyan művek tekintetében, amelyek sem nyilvánosságra hozatalra, sem sugárzásra nem kerültek, és nincs (vagy nem ismert) filmelőállítójuk sem, nem tartalmaz a törvény olyan szabályt, amely segítene annak eldöntésében, hogy mely országban kell lefolytatni a jogosultkutatást. Ez az esetek nagy részében azt jelentheti, hogy a mű kéziratban vagy bemutatás nélkül elzárt kópiában maradt. (A jogosultkutatás helye általában egybeesik azzal, ahol az árva mű felhasználásához engedélyt kell kérni, vagyis ahol a felhasználás történik.) Ebből a „különösen problémás” halmazból veszi ki a törvény azokat az eseteket, amelyekben egy ilyen mű valamely kedvezményezett intézménynél került elhelyezésre: ilyenkor a jogosultkutatást Magyarország területén kell elvégezni. Ha tehát valamely magyarországi archívumban ilyen művek vannak, azok tekintetében Magyarországon kell lefolytatni a jogosultkutatást.

Minden korábban említett esetre alkalmazandó az a rendelkezés, hogy ha a jogosultkutatás során felmerül, hogy más országban is található lényeges információ a jogosultról, a kutatáshoz az ebben az országban rendelkezésre álló ilyen információforrást is igénybe véve kell elvégezni. (Ez olyan magyar művek esetében jó eséllyel fordul elő, amelyek olyan területeken kerültek nyilvánosságra, amelyek ma nem tartoznak Magyarországhoz.)

Végül az Árvaműr. 5. § (3) bekezdése alapján az SZTNH akár el is tekinthet a gondos keresés igazolásától, ha a kérelmező az általa csatolt bizonyítékokkal megfelelően igazolja, hogy a felhasználni kívánt mű vagy teljesítmény jogosultjának kiléte vagy tartózkodási helye ismeretlen (vagyis a jogalkotó a megfelelően gondos keresésre egy további mércét is felállított). Ez a rendelkezés végeredményben bizonyos esetekben teljesen a hatóság mérlegelésétől teszi függővé azt, hogy az adott helyzetben általában elvárható magatartás megvalósult-e keresés nélkül is, ami a szerzői jog magánjogi jellegétől meglehetősen távol eső megoldás, és véleményünk szerint alkalmazása kizárt, ha a megfelelően gondos keresés per definitionem része az adott helyzetben általában elvárható magatartásnak (és akkor is teljesíteni kellene, ha a mű nem minősülne végső soron árvának).

3.2.3. Előadóművészek, filmelőállítók, hangfelvétel-előállítók és más jogosultak

Az Sztj.-ben 2009-ben az árva művekre vonatkozóan bevezetett törvényi engedélyezési rendből egyetlen szabály látszott nagyon hiányozni: a kapcsolódó jogi jogosultak tekintetében ugyanis az Sztj. 57/A–57/C. § rendelkezései nem voltak egyértelműen alkalmazandók, mivel nem szerepelt a törvényben olyan rendelkezés, amely egyértelműen kizárta vagy kimondta volna ezt. A probléma amiatt volt kezdettől igen fontos, mivel a filmalkotások és más audiovizuális alkotások esetében az elárulás nem feltétlenül csak a szerzők tekintetében súlyos fenyegetés: ők ugyanis az előadóművészekkel együtt a megfilmesítési szerződésben rendszerint számos jogukat (adott esetben az átruházható jogokat teljes terjedelmükben) átruházzák a filmelőállítóra, de bizonyos jogok (különösen az online hasznosítást támogató jogok) jellemzően nem szálltak (nem szállhattak) át.

Az Sztj. e szabályokat tartalmazó fejezete ugyan már korábban is tartalmazott egy utaló szabályt arra vonatkozóan, hogy a felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kell az előadóművészi teljesítményekre vonatkozó szerződésekre is, de ez az

utaló szabály kifejezetten a felhasználási szerződések szabályainak alkalmazására vonatkozik, ráadásul sorrendben is megelőzte az (akkori) árva művekre vonatkozó rendelkezéseket. Hogy az árva művekre vonatkozó eljárás alkalmazandó-e az árva előadásokra is, ennek a kérdésnek az eldöntése azt is befolyásolta, hogy vajon az SZTNH egyoldalú hatósági aktussal engedélyezte-e a felhasználást, vagy úgy kellett értelmezni a szabályokat, hogy a felhasználási jog engedésére felhasználási szerződést kötött. Ha ugyanis felhasználási szerződést kötött volna, akkor az árva művek engedélyezési rendje az Szt. 55. § alapján az előadókra is kiterjedhetett volna, még akkor is, ha szerkezetileg jobb helyet is lehetett volna találni neki az 55. § után. De ha ez hatósági aktus (ahogy ez ténylegesen így volt), azzal teljesen irreális várakozássá vált az audiovizuális árva művek SZTNH általi jogosítása, ugyanis ezekben – már csak számarányuk miatt is – az előadói teljesítményekből van a legtöbb árva, amihez viszont az SZTNH nem adhatott hozzájárulást, mivel az Szt. 55. §-ában található, a felhasználási szerződések szabályait az előadóművészi szerződésekre kiterjesztő rendelkezés csak a szerződések tekintetében rendelkezik, hatósági aktusokra nem alkalmazandó. Ebből pedig következett, hogy a kapcsolódó jogi teljesítményeken fennálló árva jogok tekintetében a törvény alapján nem lehetett felhasználási engedélyt szerezni, így ezek ezen az úton nem válhattak hozzáférhetővé.

E tekintetben tehát nem tudott a szabályozás bevezetése mögött megbúvó kultúrpolitikai érdek érvényesülni, amit időlegesen a 2009. október 1-jével hatályba lépett Korm. rendelet próbált orvosolni úgy, hogy az 1. § (2) bekezdése alapján a rendelet szabályait megfelelően alkalmazni kellett az előadóművészi teljesítmények felhasználásának engedélyezésére is. Ez a megoldás azonban erősen megkérdőjelezhető volt alkotmányossági szempontból, mivel a kérdést – alkotmányos tulajdoni védelemben részesülő vagyoni jog kényszerengedélyezés útján való korlátozása alkotmányos-e -a jogforrási hierarchiának egyértelműen nem a megfelelő szintjén rendezték. Az anomáliát végül az Szt. 2012. január 1-jén hatályba lépett módosítása felszámolta és az engedélyezési eljárást kiterjesztette az előadóművészi teljesítményeken fennálló jogokra is. Ez azonban az audiovizuális művek vonatkozásában valójában még mindig nem volt tökéletes megoldás (tekintettel arra, hogy a filmelőállítói jogok továbbra sem kerültek be az engedélyezhető körbe). Az árva művekre vonatkozó szabályozás hatályát végül a 2013-as módosítás kiterjesztette az összes szomszédos jogi jogosultra, így ma már csak az adatbázisok tekintetében nem alkalmazható az Szt. e szabályozási eszközrendszere.

3.2.4. Ismert és ismeretlen jogosultak

Az Szt. 41/A. § (7) bekezdése értelmében az „árvaság” mindig csak konkrét jogosult joga tekintetében vizsgálható. Előfordulhat ugyanis az, hogy egy művön vagy teljesítményen fennálló egyes jogok jogosultjai ismertek, más jogok tekintetében viszont a mű vagy teljesítmény „árva”. (E tekintetben nincs jelentősége viszont azoknak a jogoknak, amelyeket a felhasználáshoz nem kell gyakorolni.) Az árvamű-rendszer sosem érintheti az ismert jogosultak joggyakorlását, emiatt az az általános rendező elv, hogy ha egy műnek vagy teljesítménynek több jogosultja van (ami egy audiovizuális alkotás esetében a jellemző helyzet), akik között van ismert vagy ismert helyen tartózkodó jogosult, a felhasználáshoz e jogosult engedélyét is be kell szerezni, ha egyébként szükséges hozzá.

Ha egy jognak több jogosultja van, általában valamennyitől engedélyt kell szerezni a felhasználásra (ez alól kivételt képezhet, ha a joggyakorlásról, vagy a maguk képviseletéről másként állapodtak meg a jogosultak). Az SZTNH által valamely jogosult joga vonatkozásában adott felhasználási engedély önmagában még nem jogosít a felhasználásra: csak abban az esetben lehet felhasználni a művet, ha a többi jogosult is megadta a hozzájárulását, sőt az SZTNH csak abban az esetben ad engedélyt a mű felhasználására, ha a kérelemhez csatolták is az összes ismert jogosult engedélyét.¹⁴⁷ Mivel ez a szabály az árva művekre vonatkozó általános rendelkezések között került elhelyezésre, ebből az is következik, hogy az ismert jogosultak engedélye akkor is szükséges, ha egyébként az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó jogosultak vonatkozásában az adott felhasználás az árvamű-szabad felhasználás körébe tartozik (kivéve, ha egyébként a szabad felhasználás egybeesik valamely más szabad felhasználással, amely kiterjed a nem árva művekre is.)

Az Sztj. 41/A. § (9) bekezdése alapján az árvamű-szabályok nem alkalmazhatók, ha a felhasználás jogosítása közös jogkezelésbe tartozik, ilyen esetben akkor is a közös jogkezelő szervezet ad engedélyt a kiterjesztett közös jogkezelés elve alapján,¹⁴⁸ ha az eredeti jogosult ismeretlen lenne vagy ismeretlen helyen tartózkodna (a közös jogkezelő szervezet ugyanis a maga nevében gyakorolja az általa képviselt jogosultak jogait,¹⁴⁹ az SZTNH-nál a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásába bejegyzett szervezet pedig nem tud ismeretlen jogosult lenni). Ha a közös jogkezelő szervezet nem tudta felosztani a jogdíjat, mert a jogosult ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, a díj felosztására eltérő eljárás vonatkozik.¹⁵⁰

Az árva műnek tekintett mű vagy teljesítmény jogosultja, ha ismertté válik vagy tartózkodási helye ismertté válik, a saját jogai tekintetében bármikor megszüntetheti a mű vagy teljesítmény árva mű jogállását és a további felhasználást illetően gyakorolhatja jogait,¹⁵¹ azaz (a megfelelő átmeneti szabályok tiszteletben tartása mellett¹⁵²) helyreáll a szerzői jog gyakorlásának rendje.

3.3. Az árva művek felhasználásának hatósági engedélyezése

3.3.1. Az engedély terjedelme

A szabályozás célja, hogy teljes lefedettséget, logikai zártságot hozzon létre a szerzői jogi rendszerben, vagyis minden felhasználást lehessen jogszerűen végezni. Ennek a célnak végső soron az egyetlen érdemi korlátja az, hogy az SZTNH árva mű átdolgozására (egy audiovizuális alkotás esetében ilyen lehet például egy remake készítése, vagy egy regény megfilmesítése) nem tud engedélyt adni, és erre egyébként az alább ismertetésre kerülő szabad felhasználás sem jogosít fel – ennek a felhasználásnak a személyiségi jogi összefüggései miatt. De egyébként a hivatal minden, nem transzformatív felhasználást jogosult engedélyezni, ha arra vonatkozóan

147 Árvaműr. 3. § (3) bekezdés.

148 Sztj. 87. § (1) bekezdés.

149 Sztj. 88. § (1) bekezdés.

150 Sztj. 89. § (9)–(11) bekezdés.

151 Sztj. 41/A. § (9) bekezdés.

152 Sztj. 41/B. § (3)–(8) bekezdés, 41/I. §.

nem lehető fel más jogosult, és a kérelmező eleget tesz valamennyi rá, illetve a kérelemre vonatkozó feltételnek, továbbá a felhasználás nem tartozik a szabad felhasználás körébe.¹⁵³

Az SZTNH által adható felhasználási engedély „egyszerű felhasználási engedély”: legfeljebb öt évre szól (természetesen nincs kizárva hatályának meghosszabbítása, ha az engedély feltételei továbbra is fennállnak), csak Magyarország területére terjed ki minden lehetséges felhasználási mód esetében, nem kizárólagos (vagyis ugyanazon mű tekintetében többen is kaphatnak engedélyt), harmadik személyre át nem ruházható, és nem jogosít további felhasználási engedély adására. Az audiovizuális alkotások esetében ez a klasszikus mozibemutatók vonatkozásában kisebb jelentőséggel bír, mivel ez rendszerint az erre jogosult terjesztő kizárólagos engedélye alapján történik, ugyanakkor egy ilyen hatályú engedély elegendő lehet egy archívumban lévő filmalkotás DVD-n való terjesztéséhez – természetesen figyelembe véve a fentieket, különösen a közös jogkezelésre vonatkozóan.

3.3.2. A felhasználás fejében járó díj

Az SZTNH által adott engedély hasonló egy felhasználási szerződésbe foglalt engedélyhez abban, hogy a felhasználás fejében a 41/B. § (1) bekezdés alapján ezekben az esetekben is díj jár (sőt, szigorúbb is a rendszer a felhasználási szerződésekre vonatkozó szabályoknál, mivel az SZTNH-nak nincs lehetősége az ingyenes engedélyadásra). A díj egyébként a felhasználás módjához és mértékéhez igazodik. A törvény itt nem olyan rugalmas, mint a felhasználási szerződésekre vonatkozóan a 16. § (4) bekezdésében, ami adott esetben akár problémát is jelenthet, hiszen a díjmegállapítási szabály szó szerinti alkalmazása éppen eltérő díjazási módszerhez is vezethet, mint ami az adott műtípus adott felhasználásával kapcsolatban általában bevett módszer – például az audiovizuális alkotások sugárzása esetén, ahol a díj megállapításának rendes esetben az egyik meghatározó eleme lehet a reklámbevételek.

A szabályozás két szempontból is differenciáltan kezeli az árva művek egyes felhasználásait: eltérő szabályok vonatkoznak a jövedelemfokozást közvetve sem szolgáló (jellemzően éppen könyvtári, archívumi) felhasználásokra, illetve a legalább közvetve jövedelemfokozást szolgáló felhasználásokra az eljárási díj, illetve a felhasználási díj szempontjából is.

A felhasználási díjat csak a szerző személyének vagy tartózkodási helyének ismertté válását követően kell megfizetni, ha a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. Ez azt jelenti, hogy az ide tartozó felhasználások esetében az SZTNH csupán megállapítja a díj mértékét, de annak letétbe helyezésére sem kerül sor.¹⁵⁴ Ez azt is jelenmti, hogy a díj megfizetésének ez az esedékessége: más szóval késedelmi kamat a díj után

153 Ld. továbbá az irodalomban: ifj. Ficsor Mihály: How to deal with orphan works in the digital world? An introduction to the new Hungarian legislation on orphan works. Az előadás elhangzott az Európai Parlamentben 2009. november 10-én a „Workshop on Copyright: Tackling Orphan Works and Improving Access to Works for Visually Impaired Persons” keretében.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/juri/2009/419607/IPOL-JURI_DV\(2009\)419607_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/juri/2009/419607/IPOL-JURI_DV(2009)419607_EN.pdf)
HEPP Nóra: Szabad út a rejtett műalkotások feltárására, avagy az árva művek szabályozása a szerzői jogban. In PENYIGÉY Krisztina – KISS Marietta (Szerk.): *Fehér Könyv a Szellemi Tulajdon Védelméről 2008–2009*. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 2010. 225–243.; LEGEZA Dénes István: „Segítsük az árvákat” – útmutató az árva művek egyes felhasználásaihoz, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/5. 23–58.

154 Sztj. 41/B. § (2) bekezdés.

nem követelhető. Tekintve, hogy a gondos keresés után igen kicsi az esélye a jogosult felbukkanásának, ez végeredményben minimális anyagi terhet ró a felhasználóra (bár valamilyen tartalékot erre a célra érdemes képezni.) Ha azonban a felhasználás közvetve vagy közvetlenül jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját szolgálja, a díjat az SZTNH-nál letétbe kell helyezni. Ez utóbbi esetben a díj letétbe helyezése a felhasználás megkezdésének feltétele.

Az eljárási díj összegét az Árvaműr. 4. § (2) bekezdése mérsékli a jövedelemfokozási célt közvetve sem szolgáló esetekben, a jellemzően közérdekű célra tekintettel.

Az Árvaműr. 3. § (5) bekezdése alapján egy kérelemben egy mű vagy egy teljesítmény felhasználására kérhető engedély. Több műre vagy teljesítményre vonatkozóan kizárólag akkor lehet benyújtani közös kérelmet, ha a kérelem ugyanazon jogosult ugyanazon típusba tartozó műveinek vagy teljesítményeinek azonos felhasználási módjára vonatkozik (hiszen ebben az esetben a jogosult ismeretlen helyen tartózkodását vagy ismeretlenségét elegendő egyszerűen valószínűsíteni).

3.3.3. A jogosult ismertté válása esetén követendő eljárás

Még ha a megfelelően gondos keresés meg is valósult, az SZTNH lényegében nem tud teljes bizonyossággal meggyőződni arról, hogy nincs engedélyt adni képes jogosultja a felhasználásnak, ezt a rendelkezésére bocsátott bizonyítékok alapján csak valószínűsíteni tudja. Ugyan várhatóan igen ritkán fog ez előfordulni (a törvény eddigi gyakorlata alapján még nem történt ilyen eset), de a jogosult akár még a felhasználási engedély hatálya alatt, akár már ezt követően ismertté vagy elérhetővé válhat.

Az előbbi esetben az SZTNH a szerző, illetve a felhasználó erre vonatkozó kérelmére az érvényes és még hatályban lévő felhasználási engedélyt a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjával kezdődő hatállyal visszavonja azzal, hogy a felhasználás a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napján meglévő mértékig, az engedély alapján még hátralévő időtartamig, de legfeljebb a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjától egy évig folytatható a felhasználási engedély által biztosított feltételek között, az engedély hatálya alá tartozó teljes mértékben. Tehát a visszavonás nem történik meg automatikusan. Ilyen módon a törvény még a szerző ismertté válását követően is korlátozza a szerzői szerződési szabadságot, de ezt a korábban jogszerű felhasználó jogos érdekeinek (a jogszerűen szerzett engedély alapján eszközölt befektetéseinek, ráfordításainak) védelmében és egyébként is már jóval kevésbé megszorítóan teszi, mint addig, amíg a jogosult ismeretlen volt vagy ismeretlen helyen tartózkodott.

Ezt a rendelkezést megfelelően alkalmazni kell akkor is, ha a felhasználásra a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjáig ugyan még nem került sor, de arra komoly előkészületeket tettek, méghozzá azzal, hogy ebben az esetben a felhasználást az előkészületnek a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásakor meglévő mértékig lehet megkezdeni és folytatni. Vagyis ebben az esetben a felhasználó lehetőségeinek korlátozása jóval tágabb, hiszen a felhasználás sem kezdődött még meg, így csupán az előkészületek nem teszik indokolttá vele szemben a szerző szerződési szabadságának erősebb mértékű korlátozását. Audiovizuális alkotások valamely médiaszolgáltatásban történő felhasználása esetében ez kisebb gondot jelenthet, mivel a felhasználás jellegéből fakadóan akár nem tartós, hanem alkalmi felhasználásra is vonatkozhat az engedély, így a rövidebb felhasználási

engedély időtartama alatt kisebb is lehet az esélye, hogy a jogosult vagy tartózkodási helye ismertté válik.

Az utóbbi esetben (tehát ha a jogosult vagy tartózkodási helye a felhasználási engedély hatályát követően válik ismertté) meghatározott ideig az SZTNH által megállapított díjra tarthat igényt.

Mivel a felhasználás a visszavonásig, illetve az azt követő átmeneti időszakban az SZTNH engedélye, majd a törvény alapján, jogszerűen zajlott, az engedély hatálya alatt, vagy azt követően ismertté vagy elérhetővé vált szerző szerzői jogi jogsértésre hivatkozva nem tud eredményesen pert indítani a felhasználó ellen. Ugyanakkor az SZTNH által a felhasználás fejében megállapított díjra igényt tarthat, méghozzá a felhasználási engedély hatályának megszűnésétől vagy a visszavonásáról szóló határozat jogerőre emelkedésétől számított öt évig, vagyis az általános elévülési idő figyelembevételével a felhasználótól, illetve – a díj letétbe helyezésével járó esetekben – az SZTNH-tól. (Ha ugyan le kellett volna tenni a díjat, de a felhasználó ezt elmulasztotta, az SZTNH engedélye nem hatályosul, így pedig a felhasználás jogsértő módon zajlott, amire az általános szabályok alkalmazandók).

Az öt év lejártát követően az SZTNH a nála letétbe helyezett díjat átutalja annak a közös jogkezelő szervezetnek, amely az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználását jogosítja (ez audiovizuális alkotások esetében a Filmjus lehet, ugyanakkor a rendszer hatályba lépésétől számítva még nem telt el 5 év, így ilyen utalás még biztosan nem történt), vagyis ezt a határidőt követően a jogosult már nem követelheti a díj számára történő kifizetését. Ha az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználásait több közös jogkezelő szervezet jogosítja, ezek a díjból egyenlő arányban részesülnek. Ilyen szervezet hiányában pedig az SZTNH a Nemzeti Kulturális Alapnak utalja át a díjat, amely ezt a kulturális javak hozzáférhetővé tételére fordítja (ez jelenleg az audiovizuális alkotások tekintetében nem releváns, mivel az NKA audiovizuális alkotásokat nem támogat, de a rendszer logikáját záró szabály).

A díj mértékének vitatása a szerzői jogi perekre irányadó szabályok szerint bírósági útra tartozik.

3.3.4. Az SZTNH engedélyezési eljárása

A hatályos megoldás szerint az SZTNH, vagyis egy állami szervezet veszi át időlegesen az engedélyező szerepét akkor, ha a jogosult ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik és egyébként az árva mű érintett felhasználása nem tartozik a 41/F. §-ban szabályozott szabad felhasználás hatálya alá, valamint az engedélyezés nem történhet meg közös jogkezelés útján sem. Az SZTNH a felhasználási engedélyt hatósági döntésben adja meg, vagyis nem köt felhasználási szerződést a felhasználóval, az SZTNH ugyanis nem jogosult, hanem kényszengedély megadására feljogosított hatóság. Ilyen módon a felhasználási szerződések értelmezésére vonatkozó Sztj.-beli szabályok kissé nehezebben alkalmazhatók az engedéllyel kapcsolatban (ha egyáltalán alkalmazhatók), ugyanakkor mivel más rendelkezések erre vonatkozóan nincsenek, ezért legalább analógia útján alkalmazhatónak tűnnek.

Az 41/B–41/D. §-ok döntően a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvénytől (a továbbiakban: Ket.) eltérő eljárási szabályokat tartalmaznak, amelyekhez kapcsolódó részletszabályokról az Árvaműr. is rendelkezik. Ezek az eljárás teljes folyamatát érintik, annak megindításától az érdemi döntés meghozataláig.

E sajátos szabályokat a Ket. egyéb általános rendelkezéseivel együtt kell alkalmazni.¹⁵⁵ Ezek a paragrafusok továbbá a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) alapján lefolytatandó bírósági felülvizsgálatra vonatkozó előírásokat is tartalmaznak.

A hatósági eljárás mindig kérelemre indul, a kérelmet formanyomtatvány használatával hagyományos úton személyesen és elektronikus úton is be lehet nyújtani. Az elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó, a Ket. szabályaitól eltérő rendelkezéseket az Szjt. 41/E. §-a tartalmazza. A kérelemnek tartalmaznia kell a mű és – ha ez lehetséges – a szerző(k) azonosítására alkalmas adatokat, továbbá a tervezett felhasználás körülményeit (módját, mértékét, időtartamát és az egyéb olyan körülményeit, amelyek a felhasználási engedély terjedelmének és díjának megállapításához szükségesek), valamint az arról való nyilatkozatot, hogy a felhasználás közvetve vagy közvetlenül jövedelemszerzési vagy jövedelemfokozási célt szolgál-e (ez pedig az eljárási díj mértékét fogja befolyásolni). Meg kell jelölni és csatolni kell azokat a bizonyítékokat, amelyek alátámasztják, hogy a megfelelően gondos jogosulktutatást a kérelem előterjesztését megelőzően elvégezték, de az nem járt eredménnyel.¹⁵⁶

A kérelemhez mellékelni kell az ismert és egyúttal ismert helyen tartózkodó szerzőkkel kötött felhasználási szerződéseket is, mivel ezek hatálya meghatározó erővel bír az SZTNH által adott engedély tartalmára is.¹⁵⁷ Ha az érintett műnek vagy teljesítménynek több jogosultja is ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, akkor a kérelemnek ki kell terjednie a valamennyi ilyen jogosult vonatkozásában megszerzendő engedélyre (és az SZTNH engedélyt is csak abban az esetben ad, ha ezt valamennyi ilyen jogosult tekintetében meg tudja adni), vagyis úgy nem lehet csökkenteni a jogsértés volumenét, hogy valaki csak egyes jogosultaktól vagy jogosultak helyett az SZTNH-tól szerzi meg az engedélyt.

A kérelemért igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni,¹⁵⁸ amely a kérelem előterjesztésével egyidejűleg válik esedékessé. Az Árvaműr. 4. § (2)–(5) bekezdései határozzák meg az egyes kérelmekhez kapcsolódó igazgatási szolgáltatási díjakat és a lehetséges kedvezményeket.

Ha a kérelem nem felel meg a jogszabályban meghatározott követelményeknek, a megadott adatok hiányosak, illetve a mellékleteket nem csatolták vagy nem fizették meg hiánytalanul az igazgatási szolgáltatási díjat, az SZTNH a kérelmezőt 15 napon belül hiánypótlásra hívja fel, amelyben megjelöli az általa szükségesnek tartott intézkedéseket is, és amelyeknek teljesítésére 30 napos határidőt tűz. Ha a díjat a hiánypótlási felhívás ellenére sem fizették meg, a kérelmet az SZTNH elutasítja, valamely hiánypótlási felhívás határidőn belül történő teljesítésének hiányában pedig az eljárást megszünteti (az erre vonatkozó szabályok egyébként már nem szerepelnek sem az Szjt.-ben, sem az Árvaműr.-ben). A beérkezett kérelmet az SZTNH a Ket. 30. §-ban írt körülmények fennállása esetén is elutasíthatja, valamint a Ket. 31. § (1) bekezdés *a)–f)* pontjaiban meghatározott esetben értelemszerűen az eljárást megszünteti.

Az árva művek felhasználásának engedélyezése iránti kérelmet az SZTNH a kérelem kezei között, a benyújtott iratok és kérelmezői nyilatkozatok alapján vizsgálja meg.¹⁵⁹ Amennyiben az SZTNH – a kérelem és csatolt bizonyítékok alapján – nincs meggyőződve arról,

155 Ket. 13. § (2) bekezdés *a)* pont.

156 Árvaműr. 3. § (1)–(2) bekezdés.

157 Uo., 2. § (4) bekezdés.

158 Szjt. 41/B. § (7) bekezdés.

159 Uo., 41/C. § (1) bekezdés *b)* pont.

hogy a kérelmező minden, az adott helyzetben általában elvárható intézkedést megtett a felhasználási szerződés megkötése érdekében, hiánypótlásról rendelkezhet.

A kérelmező által csatolt bizonyítékoknak olyanoknak kell lennie, hogy azokból annak hitelt érdemlően ki kell tűnnie, hogy az érintett mű keresett szerzője nem ismert vagy nem fellelhető. A felhasználó annak érdekében, hogy a kérelmét megfelelően megalapozza, az eljárás megindítását megelőzően egyes nyilvántartásokban saját maga folytathat kutatást, valamint megkeresheti az azokat vezető szervezeteket. Ezt tehát nem a kérelem benyújtását követően kell elvégeznie. Ilyen nyilvántartás többek között az SZTNH önkéntes műnyilvántartása, a közös jogkezelő szervezetek adatbázisai (például jogutód-nyilvántartás), internetes adatbázisok, a szerző hollétének megállapítására alkalmas adatbázisok (például Közigazgatási Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalának személyi adat- és lakcímnnyilvántartása), a műtípus szerint érintett, nyilvánosság számára hozzáférhető gyűjtemények adatbázisai (például könyvtári katalógusok), a műtípus szerint nyilvánosságra hozatalt megvalósító szervezetek adatbázisai (például kiadói adatbázisok). Tájékoztatás kérhető a felhasználást megvalósító személyektől, a mű többi szerzőjétől, hatóságoktól, továbbá hirdetés adható fel országos napilapban.¹⁶⁰ Vagyis a keresést rendkívül széles körben lehet folytatni.

Ha végül a kérelem megfelel az Szt.-ben és az Árvaműr.-ben előírt formai és tartalmi feltételeknek, az SZTNH a felhasználási engedélyt hatósági határozatával megadja és a felhasználási díjat ugyanebben a határozatban megállapítja.¹⁶¹ Az SZTNH kötve van a benyújtott kérelemhez tartalmilag, azaz a felhasználás feltételeinek megállapítása során az engedély nem terjedhet túl a kérelmen (nem adható szélesebb hatályú felhasználási engedély), valamint az ismert szerzőkkel kötött felhasználási szerződések hatályán sem (azaz az sem fordulhat elő, hogy valamely ismert szerző szűkebb hatályú engedélyt adjon, a benyújtott kérelem tágabb hatályú engedélyre vonatkozzon és az SZTNH által megadott engedély ehhez az utóbbihoz igazodjon: ilyen esetben az SZTNH határozata az ismert szerző által adott engedély terjedelméhez igazodik).¹⁶²

A felhasználás kezdő időpontja attól függően alakul, hogy a kérelmezett felhasználás jövedelemszerzésre, illetve jövedelemfokozásra irányul-e vagy sem. A jövedelemszerzésre, illetve jövedelemfokozásra irányuló felhasználás esetén a felhasználás az engedélyben foglaltak szerint legkorábban az azt követő napon kezdhető meg, hogy a felhasználási díjat letétbe helyezték.

A non-profit felhasználás esetén a díj utólag jár, úgyhogy az a hatósági határozat jogerőre emelkedésének napján, vagy, ha a határozat a felhasználás megkezdésére kezdő időpontot tartalmaz, a határozatban magadott napon kezdhető meg.

A határozat közléssel emelkedik jogerőre. A döntéseket közölni kell az ügyféllel és azzal, akire nézve az jogot vagy kötelezettséget állapít meg (így az esetleg ismert szerzőtársakkal). Kizárólag a határozatokat kell a Fővárosi Főügyészséggel is közölni.¹⁶³ Bár az egyes döntésekhez kapcsolódóan az ügyészség törvényességi felügyeleti joga keretében felhívással nem élhet, jogorvoslati joga alapján bírósági felülvizsgálatot kezdeményezhet, és törvénysértésnek nem minősülő hiányosság vagy csekély jelentőségű, fellépést nem igénylő törvénysértés esetén jelzéssel fordulhat az SZTNH elnökéhez.

Az alapos jogosultkeresés után kevés esélye van annak, hogy a jogosult később mégis ismertté vagy elérhetővé válik, de az Szt. erre az eshetőségre is tartalmaz rendelkezéseket.

160 Árvaműr. 2. §.

161 Uo., 6. § (1) bekezdés.

162 Uo., 6. § (2) bekezdés.

163 Szt. 41/A. § (2) bekezdés.

Az SZTNH az engedély hatálya alatt ismertté vált szerző vagy a felhasználó kérelmére a felhasználási engedélyt visszavonja, és az engedélyezett felhasználás kezdetétől a visszavonásról szóló határozatban meghatározott időpontig terjedő felhasználás arányos díjáról rendelkezik.¹⁶⁴ A díj követelése a szerző akaratán múlik, ha a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálta, amely esetben az engedélyben megállapított díjat a szerző személyének vagy tartózkodási helyének ismertté válását követően kell közvetlenül részére megfizetni. A letétbe helyezett díj részére történő kiutalását szintén a szerző kérheti, de a felhasználó is előterjeszthet az arányos díj és az általa letétbe helyezett összeg különbözetének visszafizetésére vonatkozó kérelmet. Amennyiben az SZTNH a felhasználási engedélyt visszavonja, a megkezdett felhasználást a felhasználó az engedély alapján még hátralévő időtartamig, de legfeljebb egy évig folytathatja. Ha a felhasználási engedély hatálya már nem áll fenn, az engedély visszavonására irányuló kérelmet nem lehet teljesíteni. Ha a felhasználási engedély hatályának megszűnésétől, illetve a visszavonásról szóló határozat jogerőre emelkedésétől számított öt év eltelt, a letét kiutalására irányuló szerzői kérelmet ugyancsak el kell utasítani.^{165,166}

164 Uo., 41/A. § (3) bekezdés; Árvaműr. 7. § (2) bekezdés.

165 Szt. 41/B. § (5) bekezdés.

166 Az SZTNH döntéseivel szemben nincs helye fellebbezésnek, újrafelvételi és felüyeleti eljárásnak, valamint az ügyészségről szóló törvény szerinti felhívás kibocsátásnak. A jogorvoslat bírósági felülvizsgálattal biztosított a kérelmet elutasító, a felhasználási engedélyt megadó, az engedély visszavonásáról rendelkező, a szerző kérelmére letétet kiutaló határozatokkal, és a Ket. szerint önálló fellebbezéssel támadható végzésekkel [többek között a Ket. 98. § (3) bekezdésben írt végzések] szemben. A bírósági felülvizsgálattal megtámadható döntések rá vonatkozó rendelkezése ellen az eljárás egyéb résztvevője önálló felülvizsgálati kérelemmel élhet [Ket. 98. § (4) bekezdés]. Az iratbetekintési jog kizárásról és korlátozásról szóló végzéssel szemben a Ket. 69. § (4) bekezdése alapján, az iratbetekintést kérő személynek is önálló megtámadási joga van.

A bírói felülvizsgálat iránti nemperes eljárás megindítására irányuló kérelmet a döntés közlésétől számított harminc napon belül az SZTNH-nál kell benyújtani, amely azt az ügy irataival együtt tizenöt napon belül a Fővárosi Törvényszékhez felterjeszti [Szt. 41/D. § (1) bekezdés a) pont]. A kérelem kellékeire a keresetlevélre vonatkozó szabályok megfelelően irányadók.

A kérelmező az SZTNH döntését csak jogszabálysértésre hivatkozással támadhatja meg. A jogorvoslat során eljáró bíróság csak az ügy érdemére kiható jogszabálysértés megállapíthatósága mellett helyez hatályon kívül valamely hivatali döntést. A mérlegelési jogkörben hozott határozat csak akkor tekintendő jogszabálysértőnek, ha az SZTNH nem tárta fel kellő mértékben a tényállást, vagy az eljárási szabályokat nem tartotta be, továbbá, ha a mérlegelés szempontjai nem állapíthatóak meg és a határozat indokolásából a bizonyítékok mérlegelésének okszerűsége nem tűnik ki. A döntés meghozatalánál figyelembe vett, értékelt szempontok hiányossága és a tényállás feltárása kapcsán szükséges azonban rámutatni, hogy az árva művek egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó hatósági eljárásban a bizonyítás nem hivatalból történik, szűkítve ezáltal a döntés elleni bírói felülvizsgálatra alapot adó okok körét. A bírósági felülvizsgálat nemperes eljárás, melyre a Pp. általános szabályai – a nemperes eljárás sajátosságaiból fakadó eltérésekkel – megfelelően irányadók.

A bírósági eljárásban a kérelmező és az esetleges ellenérdekű fél vesz részt [Szt. 41/D. § (11) bekezdés]. Eljárásbeli jogállás szempontjából az SZTNH nem kérelmezett fél, de elvi jelentőségű jogkérdés esetén nyilatkozatot tehet [Szt. 41/D. § (2) bekezdés]. A Hivatal határozatának felülvizsgálatát az ügyész is kérheti, az eljárás megindítására a Fővárosi Főügyészség rendelkezik kizárólagos illetékességgel [Szt. 41/C. § (2) bekezdés]. A felhasználási engedély visszavonását, vagy a letétbe helyezett díj kiutalását követően, ha a szerző a javára megállapított vagy rendelkezésére bocsátott felhasználási díj mértékét vitatja, az általa helyesnek vélt díj megállapítása és megfizetése iránt a szerzői jogi pert a felhasználóval szemben indíthatja meg.

Az SZTNH döntését az eljáró bíróság nem változtathatja meg, a felülvizsgálati eljárás annak hatályon kívül helyezésére, szükség szerint az SZTNH új eljárás lefolytatására történő utasítására vezethet [Szt. 41/D. § (17) bekezdés]. A megismételt eljárásban a bíróság végzésében foglaltaknak megfelelően kell folytatni az eljárást, az esetleges új körülmények, adatok figyelembevételével elbírálv a kérelmet. Ha a bíróság az eljárást felfüggesztő végzést hatályon kívül helyezi, az SZTNH az eljárást folytatja, és erről az ügyfelet értesíti.

3.3.5. Az árva művek hatósági nyilvántartása

A művek (és teljesítmények) elárulásának esélyét jelentősen csökkentheti, ha a jogosultak adatai – és az alkotással kapcsolatos egyéb információk – naprakészen tarthatók. Bár az utóbbi években a probléma felismerésének köszönhetően számos újabb adatbázis jött létre, ezek a már elárult művek vonatkozásában nem tudnak hatékony segítséget nyújtani, legfeljebb a még el nem árultak tekintetében csökkenthetik ennek az esélyét.

Magának az árva művekre vonatkozó engedélyezési rendszernek a működését azonban hatékonyan segítheti az a hatósági nyilvántartás, amelyet az SZTNH vezet az Árvaműr. 8. §-a alapján. E nyilvántartásban szerepel az árva művel kapcsolatos hivatali ügyszám, a mű vagy teljesítmény azonosítására alkalmas adatok, – ha ez lehetséges – a jogosult, több jogosult esetén valamennyi jogosult neve, a művel kapcsolatban engedélyezett felhasználás terjedelmére vonatkozó adatok, a felhasználási díj mértéke és letétbehelyezésének napja, a felhasználási engedély visszavonásának ténye és hatálya, a folyamatban lévő eljárások ténye és tárgya. A nyilvántartás folyamatosan frissül. Az adatok közül a felhasználási engedély jogosultjának írásban megadott hozzájárulása esetén az SZTNH a felhasználó azonosítására alkalmas és a vele való kapcsolatfelvételt lehetővé tevő adatokat nyilvánosságra hozza, és azokat nyilvánváltásában bárki számára hozzáférhetővé teszi. Ez csak a személyes adatokra vonatkozó megerősítő rendelkezés, a többi adat a főszabály alapján nyilvános. Ha nincs ilyen hozzájárulás, a felhasználói személyes adatok csak abban az esetben adhatók meg, ha a jogosult ismertté válik és fel kívánja venni a kapcsolatot a felhasználóval, erre vonatkozóan azonban külön rendelkezés nincs.

3.4. Az árva művek felhasználására vonatkozó szabad felhasználás

3.4.1. A szabad felhasználás bevezetésének oka

A 2013. évi CLIX. törvénnyel, az Árvamű-irányelv átültetése során került be az Sztj.-be a 41/F.§, amely egyes árva művek és teljesítmények (nem minden védett mű és teljesítmény) egyes felhasználásait (tehát nem bármely felhasználást) szabad felhasználássá teszi. Ezek a szabályok természetesen összhangban értelmezendők az Sztj. 33. §-ában foglalt általános, valamennyi szabad felhasználásra vonatkozó elvekkel.

E szabályok bevezetésével az árva művek köre kettévált: vannak olyan alkotások, amelyek tekintetében a kedvezményezett intézmények elvégezhetik a megfelelően gondos keresést és ennek alapján árvának minősülnek. Másrészt vannak olyanok, amelyek tekintetében egyéb személyek végzik a megfelelően gondos keresést, de csak a nemzeti engedélyezési rendszer szerint (magyar esetekben az SZTNH által adott engedély alapján) minősülnek árvának.

A két rendszer közti átjárás megteremtése egyelőre hiányzik: ha egy üzleti szereplő árvává minősített már egy művet a nemzeti engedélyezési (vagy egyéb) rendszer alapján, azt nem feltétlenül használhatja fel kedvezményezett intézmény is, és ez visszafelé is igaz: ha kedvezményezett intézmény minősített árvává egy művet a szabad felhasználási rezsím alapján, az nem használható fel minden további nélkül valamely

üzleti szereplő számára. Mindegyik esetben legfeljebb az SZTNH szabad mérlegelésre vonatkozó fent elemzett szabálya alapján tekinthet el a gondos kereséstől, de nem válik automatikusan megengedetté a felhasználás. Vagyis engedélyt mindenképp kell szerezni hozzá, ha a felhasználó nem esik a szabad felhasználás kedvezményezettjébe. Az az egyetlen, fent említett audiovizuális alkotás, amelyet eddig az engedélyezési rendszerben árvává minősítettek, nem használható fel a kedvezményezett intézmények által anélkül, hogy arra vonatkozóan a saját eljárásukat le ne folytatnák és az OHIM nyilvántartásában való megjelenítését ne kezdeményeznék. (Ez az átjárás nélküliség álláspontom szerint mindenképp jogalkotási lépést igényel, a kétféle árvamű-státusz ugyanis nem hatékony megoldás.)

Hangsúlyozni kell, hogy az Sztj.-ben foglalt többi szabad felhasználás minden további nélkül alkalmazandó az árva művek és más teljesítmények tekintetében is, tehát ezek a művek és teljesítmények számos más módon is felhasználhatók szabadon, nem csak e rendelkezés alapján. Ugyanakkor ha árva műveket e célokra kíván valaki felhasználni, azt már csak e rendelkezések alapján teheti meg.

3.4.2. A szabad felhasználás kedvezményezettjei

A szabad felhasználás kedvezményezettjei az Sztj. 38. § (5) bekezdésében említett intézmények, valamint a közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televíziószervezetek (a továbbiakban együtt: kedvezményezett intézmény) gyűjteményei vagy archívumai, méghozzá azért, mert ezek stratégiai szerepet játszhatnak a kultúra megőrzésében.

Bár az Árvamű-irányelv és az Sztj. is azonos szervezetként kezeli őket e szabad felhasználás szempontjából, ezek az intézmények szerzői jogi szempontból igen heterogének. A nyilvánosság számára hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények legtöbb esetben nem rendelkeznek felhasználási jogokkal, tevékenységüket – legyen az akár többszörözés, akár a nyilvánosság számára valamilyen módon való elérhetővé tétel (jellemzően haszonkölcsönzés) – szabad felhasználás, vagy törvényi engedély alapján (ld. kötelepéldányok megőrzése¹⁶⁷) végzik. A muzeális intézmények gyakran polgári jogi tulajdonosai a gyűjteményükbe tartozó művek egyetlen példányának, de rendszerint ezek az intézmények sem bírnak szerzői jogokkal (kivétel lehet az az eset, amikor végrendelet alapján a teljes hagyaték vagy egy része örököseivé válnak). A kép- és hangarchívumok, filmörökséget gondozó intézmények, közszolgálati rádió- és televíziószervezetek azonban gyakran a jogok valamilyen módon történt átengedése eredményeként maguk is szerzői jogi vagy kapcsolódó jogi jogosultjai (esetleg felhasználói) a műveknek. Ld. erre vonatkozóan különösen a kötet intézményi fejezetét.

Azt lehet mondani, hogy az előző esetkörökben a műpéldányokkal kapcsolatban az intézménynek szerzői jogai nincsenek, az utóbbi esetekben fennállhatnak ilyenek.

Az Árvamű-irányelvnek a 2002. december 31. után készült, nem filmarchívumokban tárolt, (médiajogi terminológiával) közszolgálati médiaszolgáltató (szerzői jogi terminológiával) rádió- és televíziószervezetek által előállított audiovizuális és audio tartalmak kiesnek a hatálya alól. Ennek okaként az irányelv (8) preambulumbekzdése azt jelöli meg, hogy

167 Az audiovizuális kötelepéldányokra vonatkozó szabályokat ld. az Intézményi fejezetben.

„figyelemmel arra, hogy a rádió- és televíziószervezetek annyiban különös szerepet töltenek be, hogy maguk is előállítanak audio és audiovizuális anyagokat, és hogy intézkedések elfogadására van szükség az árva művek jelenségének jövőbeli visszaszorítása érdekében, indokolt ezen irányelvnek a rádió- és televízió-szervezetek állományában lévő művek tekintetében történő alkalmazását időben behatárolni.”

Ebből következően egy végeredményben tetszőlegesen kijelölt időponttól kezdve azt kell feltételezni, hogy a jogosultak mind ismertek és elérhetőek. Azon művek és teljesítmények tekintetében, amelyek e dátumot követően készültek és árvának minősíthetők, a magyar jog alapján az SZTNH tud felhasználási engedélyt adni.

A közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televíziószervezet gyűjteménye vagy archívuma jelenleg üres halmaz, mivel a közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televíziószervezetek nem rendelkeznek saját gyűjteménnyel vagy archívummal, ezek az Mttv. 100. §-a alapján ugyanis az Alap alá tartozó közgyűjteményben (ún. Archívum) kerültek összevonásra és nem közvetlenül a közszolgálati médiaszolgáltatókhoz tartoznak. Ugyanakkor mivel ez a gyűjtemény közgyűjtemény az Mttv. hivatkozott szabálya alapján, ezért az Sztj. 38. § (5) bekezdése alá tartozik külön nevesítés nélkül is, mint közgyűjteménynek minősülő kép- és hangarchívum. Külön – hibás – nevesítése az Sztj.-ben azt a hatást kelti, hogy itt más archívumokról van szó, amilyenekkel ezek a szervezetek a mediaszabályok alapján nem rendelkezhetnek.

3.4.3. A szabad felhasználás hatálya alá eső alkotások és teljesítmények

Az Sztj. 41/F. § (2) bekezdése – összhangban az Árvamű-irányelv tárgya és hatálya címet viselő 1. cikkel – határozza meg azokat a műtípusokat is, amelyekre a szabad felhasználás kiterjed: eszerint a szabályozás három, jellemzően a közgyűjtemények körébe tartozó alkotástípust érint. Elsősorban a szöveges művek tartoznak ide (az irányelv megfogalmazásában a könyvben, újságban, napilapban, magazinban publikált alkotások vagy más írások – lényegében bármilyen szöveges mű), valamint ide tartoznak egyes viszonylagosan körülírt „mozi-” (film-), illetve audiovizuális, valamint audio alkotások.

Nem terjed ki a szabad felhasználás a szoftverekre, képző- és iparművészeti alkotásokra (egyébként ez utóbbi két kategóriára akkor igen, ha ezek valamely fent említett mű alkotórészét képezik). Bár közgyűjteményekben számos van belőlük és jogosultjaik beazonosításának nehézségei miatt a felhasználhatóságuk is súlyos probléma, ezekre legfeljebb az SZTNH engedélyezési rendje vonatkozhat.

(Egyébként más műtípusokra sem vonatkozik az irányelvi megoldás, amelyeket nemzetközi egyezmények vagy más uniós aktusok alapján véd az Európai Unió valamennyi országa. Kimaradtak így az adatbázisok is, amelyek önmagukban és tartalmukban is ki vannak téve az elárulás veszélyének, ide értve ráadásul nem csak a szerzői jogosultakat, hanem az adatbázis-előállítóként sui generis oltalmat élvező jogosultakat is.)

Ezt a problémát csak azon művek vonatkozásában kezeli az Sztj., amelyek beillesztésre kerültek vagy egyébként integráns részét képezik olyan műveknek, amelyekre kiterjed a szabad felhasználás hatálya.

3.4.4. A szabad felhasználás hatálya alá tartozó felhasználások

Azon felhasználások körét, amelyekre a szabad felhasználás kiterjed, az Árvamű-irányelv 6. cikke alapján az Szjt. 41/F. § (1) bekezdése határozza meg. Alapvetően két felhasználási módon hasznosíthatják az intézmények az árvának minősülő műveket: az INFOSOC-irányelv 3. cikke értelmében vett nyilvánosságához közvetítéssel (itt természetesen a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételnek lesz a legnagyobb jelentősége), illetve az INFOSOC-irányelv 2. cikke szerinti többszörözéssel, ez utóbbi esetben csak digitalizáció, hozzáférhetővé tétel, indexálás, katalogizálás, megőrzés vagy felújítás céljára.

Itt utalni kell arra, hogy az utóbbi, többszörözési felhasználás eddig is lehetséges volt az Szjt. 35. § (4) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás alapján. A két szabad felhasználás viszonya ennek köszönhetően egymáshoz nehezen megállapítható, a legegyszerűbb és célra vezetőnek látszó értelmezés az, hogy az árva művek intézményi többszörözése csak az új szabályok alapján történhet, a nem árva művek intézményi többszörözése pedig továbbra is a 35. § (4) bekezdés alapján lehetséges. [A helyzetet persze bonyolítja, hogy ahogy erre az általános szabályoknál utaltunk, a egyes művek egyes megközelítést igényelnek – azon jogosultjaik jogai tekintetében, amelyek ismertek, a 35. § (4) bekezdés lesz irányadó, azon jogosultak jogai vonatkozásában pedig, amelyek ismeretlenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak, az árvamű-szabad felhasználás lesz irányadó.] Ez az értelmezés azonban az árva művek esetében a szabad felhasználási kör jelentős szűkülését is eredményezheti, ami nyilvánvalóan ellenkezik az eredeti jogalkotói szándékkal.

A szabad felhasználás a gyűjtemény részét képező művekre és teljesítményekre terjed ki. Ide értelemszerűen azok kerülnek, amelyek a gyűjtőkörnek megfelelően kerülnek a gyűjteménybe, de kérdés, hogy nem képezik-e részét azok az alkotások és teljesítmények, amelyek valamilyen okból ideiglenesen találhatók a gyűjteménynél.

A kedvezményezett intézmény a 41/J. § értelmében ugyan felhasználhatja a művet vagy teljesítményt bevételsszerzésre, de a bevételét kizárólag az ilyen felhasználások megvalósításával felmerülő költségei fedezésére fordíthatja, vagyis nem finanszírozhat belőle más tevékenységet. (E költségek körébe tartozhatnak egyébként az elérhetővé váló jogosultaknak járó jogdíjak is.) Ebből viszont az következik, hogy a kedvezményezett intézmények számára lehetőség van arra is, hogy a nyilvánosságához közvetítés fejében ellenszolgáltatást kérjenek a végfelhasználóktól (bár közérdekű feladataikból akár az ingyenesség is következhet). Ugyanakkor természetesen ez nem jelenti azt, hogy a rendszer csak ezekből a bevételekből lenne finanszírozható.

A művek és más teljesítmények közérdekű feladat teljesítésére használhatók fel. Ezt azonban szükséges az egyes kedvezményezett intézmények statútumaival és tevékenységüket meghatározó egyéb szabályokkal is összhangban értelmezni: a gyűjtemény nem bármilyen közérdekű célra végezhet felhasználást, hanem kifejezetten abban a körben, amelyet az említett normák meghatároznak. Ezt az értelmezést az Szjt. 33. §-ának alkalmazása (különösen a szűk értelmezés követelménye), illetve az is megerősíti, hogy a szöveg kifejezetten az intézmény közérdekű feladatára (és nem általában a közérdekű feladatokra) utal. Mindazonáltal persze az intézmények sem minden feladata minősíthető automatikusan közérdekű feladatnak, így az egyes célok mindenképp esetileg értékelendők (és adott esetben nem a szabad felhasználás, hanem az SZTNH-tól szerzett engedély alapján kivitelezhetők).

Az Árvaműr. melléklete meghatározza azokat a díjtételeket, amelyek a jogosultakat akkor illetik meg, ha a jogosult vagy tartózkodási helye ismertté válik és művét vagy teljesítményét

valamely kedvezményezett intézmény szabad felhasználás keretében használta fel. A díj érvényesítésének módjáról az Árvaműr. 11. §-a rendelkezik. Ezek a díjak értelemszerűen nem érintik a jogosultaknak a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezelésében érvényesített díjait és díjigényeit (ezekre a vonatkozó díjszabások alkalmazandók), és kizárólag az Szjt. 41/F. § szerinti felhasználás vonatkozásában tekinthetőek irányadónak, tehát semmilyen más felhasználás esetében nem.

A díj – hasonlóan egyes iparjogvédelmi díjakhoz – emelkedik, mégpedig a felhasználás minden megkezdett évét követően az első év után járó díjazás összegének felével. Ha viszont a kedvezményezett intézmény az Szjt. 41/F. § (1) bekezdés szerinti felhasználások közül csak az egyiket valósította meg, akkor az ilyen módon felhasznált mű vagy teljesítmény jogosultját az Árvaműr. melléklete alapján megillető díjazás felének megfelelő összeg illeti meg (természetesen erre az esetre is vonatkozik az évente növekvő díjtétel). Ezek a díjtételek arányosan oszlanak meg a jogosultak között, ha többen is vannak (értelemszerűen olyanok, akik vonatkozásában a mű vagy teljesítmény árvának minősül). Más kérdés, hogy kicsi az esélye annak, hogy több jogosult utólag egyszerre válik ismertté.

3.4.5. Az árva művek adatbázisai a kedvezményezett intézményeknél és nyilvántartásuk az OHIM-nál

A kedvezményezett intézmény sem végezhet szabad felhasználást gondos keresés lefolytatása nélkül. Erről nyilvántartást kell vezetnie, továbbá az SZTNH felé elektronikus úton adatot kell szolgáltatnia erről, amit az SZTNH továbbít a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnak az általa vezetett, nyilvánosan hozzáférhető egységes online nyilvántartásban történő rögzítés céljából, ami egyébként a felhasználás megkezdésének (jogszerűségének) feltétele.

3.4.6. A kölcsönös elismerés elve

A 41/H. § útján a jogalkotó bevezette az Árvamű-irányelv 4. cikkében rögzített kölcsönös elismerési elvet a magyar szerzői jog rendszerébe. Ennek értelmében az irányelv rendelkezéseivel összhangban bármely EGT-tagállamban árva műnek tekintett mű vagy hangfelvétel Magyarországon is árvának tekintendő, amiből következően egy másik tagállamban lévő kedvezményezett intézmény is jogosultkutatás nélkül szabadon felhasználhatja, feltéve hogy az adott mű a saját gyűjteménye vagy archívuma részét képezi. E szabály jelentős újítás a szerzői jog uniós rendszerében, még ha számos aggályt, értelmezési problémát vet is fel. E szabály alapján az uniós szintű költséghatékonyságnak az a szintje valósulhat meg, amely szerint az árvává minősítést nem kell minden tagállamban elvégezni, ahol hozzáférhetővé teszik a művet.

Nem tisztázza az Szjt., hogy ilyen esetben a második hozzáférhetővé tételt végző intézményre – tehát az eredeti keresés országán kívüli hozzáférhetővé tétel esetén – melyik ország joga lesz általában alkalmazandó. Ezzel amiatt is kell foglalkozni, mert egy tagállamban árvának minősülő jog a tagállami szerzői jogi rendszerek különböző megoldásai miatt egyáltalán nem biztos, hogy egy másik tagállamban is árva lenne: előfordulhat, hogy a nemzeti szabályozás az adott felhasználást más szabad felhasználásnak tekinti, vagy kiterjed rá például a kiterjesztett (ugyanis ha a közös jogkezelés önkéntes, akkor szinte lehetetlen, hogy ne ismerjük a joga-

sult adatait) közös jogkezelés hatálya, vagy a második tagállam tekintetében ismert az egyedi engedélyezést gyakorló jogosult. Álláspontom szerint ilyen esetben pedig nem lehetne helye a kölcsönös elismerésnek. Ráadásul ez a leegyszerűsített megközelítés súlyosan veszélyezteti a jogbiztonságot is, hiszen ha egy tagállam egyetlen intézménye árvának minősít egy művet, az önmagában érintheti egy másik tagállam közös jogkezelő szervezete által végzett tevékenység hatályát (a kiterjesztett hatályt olyan felhasználások körében, amelyek nem esnek az irányelvi, vagy más, a tagállami jogban biztosított szabad felhasználás hatálya alá), így gyakorlatilag ki lehet vonni műveket a közös jogkezelés hatálya alól egy másik tagállamban.

Nyitott kérdés egyelőre az is, hogy hogyan alakul a létrejövő európai adatbázis hitelességért való felelősség, hiszen ha valamely más intézmény a közzétett adatok alapján árva műként kíván felhasználni egy alkotást, és az adatbázisról később kiderül, hogy az valótlán adatokat tartalmazott, szerzői jogsértés valósul meg, amelyért való felelősséget nem lenne feltétlenül indokolt minden további nélkül az adatbázisban bízó második felhasználó intézményre hárítani. Egy, a helyzethez igazított felelősségi megoldás kidolgozása azonban európai szinten kellett volna, hogy történjen.

Ezen a problémán az sem segít sokat, hogy az Árvamű-irányelv (12) preambulumbekzdésébe a tárgyalások folyamán bekerült az a szabály, hogy a gondos keresésért a keresést folytató intézmény felelős. Az irányelv ezen a ponton ugyanis lerontani látszik a területi hatály elvét. Mindenesetre az irányelv nem térhet el az alkalmazandó jogra vonatkozó uniós rendeleti szintű normáktól, és a BUE vonatkozásában is csak részletszabályt állapíthat meg. A helyzetet bonyolítja, hogy uniós szintű alkalmazandó jogszabály csak a szerződéses, és a jogsértési (non contractual) magatartásokra van. Márpedig itt a szabad felhasználás egy előfeltétele körében lép túl a területi hatályon az irányelv, ami sem egyik, sem másik. Ami biztos, az a felhasználás helye, ami persze mégsem biztos, mert a BUE úgy szól, hogy annak az országnak a jogát kell alkalmazni, ahol a védelmet igénylik, a jelen esetben pedig éppen nem a védelem igényléséről van szó, valamint az árvaság uniós hatályú szabad felhasználást tesz lehetővé. Ezen legfeljebb csak az segít, hogy elvileg azonosan lesz átültetve az irányelv mindenütt, tehát azonosak lesznek az alkalmazandó jogok. Emiatt pedig az alkalmazandó jog tekintetében a (szabad) felhasználás helyének jogától nem lehetne itt eltérni. Az elég veszélyes megoldásnak tűnik, hogy az eredeti felhasználás helye szerinti tagállamban lefolytatott keresés alapján árvának minősített mű bárhol másutt Európában felhasználható legyen, és ha ez a második tagállamban – a nemzeti jog eltéréséből fakadóan – jogsértőnek minősülne, akkor azért is a kereső személy legyen felelős. Ez azt igényelné, hogy a keresést végző személy arról is megbizonyosodjon, hogy az adott mű valamennyi, a keresés országa szerint szabad felhasználásnak minősülő hasznosítása minden más tagállamban is ekként minősül. (Emiatt a felelőssége csak arra terjedhet ki, hogy a keresés országa szerinti feltételeknek eleget tegyen, és nem arra, hogy a mű valamennyi tagállamban felhasználható legyen.)

Sajnos a szabályozásból elmaradt az a korlátozás is, miszerint ez a kölcsönös elismerés nem vonatkozik azokra a felhasználásokra, amelyek a nemzeti jog alapján egyéb engedélyezés (közös jogkezelés) alá tartoznak [legfeljebb a 41/A. § (9) bekezdéséből lehet erre következtetni]. Emiatt viszont a rendszer nagyon bizonytalanná válik és végeredményben a jogosultat kereső és a művet hozzáférhetővé tenni kívánó, az Szjt. 38. § (5) bekezdésében felsorolt intézményeknek a felhasználás előtt legalább arról mégis minden tagállamban meg kell bizonyosodniuk, hogy az adott mű nem tartozik-e közös jogkezelésbe.

3.5. Következtetések

Az árvamű-szabályozás a könyvtárak és archívumok egyik legnagyobb szerzői jogi eredetű problémájára kíván választ adni, még hozzá azon műveknek a közönség számára való elérhetővé tételét segíti, amelyeknek jogosultjai nem elérhetők, ilyen módon pedig nem lehetséges a felhasználásukhoz engedélyt kérni.

A magyar jog úttörőként vezette be az árva művek egyes felhasználásainak hatósági engedélyezését, amely azonban több okra visszavezethetően nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: elterjedését sem a magas költségek, sem a lefolytatandó vizsgálatok terhe nem tették népszerűvé az archívumok és más gyűjtemények körében.

Az Árvamű-irányelv átültetésével bevezett szabad felhasználás a költségek csökkentését eredményezte az arra kedvezményezett intézmények által hozzáférhetővé tenni szándékolt művek tekintetében, de továbbra sem mentesítette őket a megfelelően gondos keresés terhe alól, ami szintén nem elhanyagolható teher az archívumokon.

Az újonnan bevezetett kölcsönös elismerési rendszer lehetővé teszi ugyan az árva művek több tagállamban való hozzáférhetővé tételét a közönség számára anélkül, hogy a szerzői jog alapvető rendjébe radikálisan beavatkozna, a rendszer működtetése, különösen a jogsértések kezelése azonban több megválaszolatlan kérdést is hagy, ami a rendszer megbízhatóságát kérdőjelezi meg.

4. fejezet

Az európai uniós szerzői jogi reformfolyamat és lehetséges hatásai az audiovizuális archívumok működésére

4.1. Bevezető megjegyzések

Bár a szerzői jog területén az uniós harmonizáció csupán alig két és fél évtizedes múltra tekint vissza,¹⁶⁸ és ez mára lényegében felöleli a szerzői jogharmonizáció alá eshető valamennyi főbb területét,¹⁶⁹ viszont az elért harmonizáció hatékonyságát erősen megkérdőjelezi az, hogy az utóbbi évtizedben egyre erősebbek a teljes, koncepcionális reformot követelő hangok.¹⁷⁰ A legutóbbi, egyértelmű kifejeződése ennek az alább részletesebben is megvizsgált, az uniós szerzői jogi jogalkotásban részt vevő intézmények közül az Európai Parlament által kiadott Reda-jelentés.¹⁷¹ Már itt érdemes utalni arra is, hogy bár az uniós jogalkotó általában nem különbözteti meg a szabályozást műtípusok szerint (kivétel ez alól az adatbázis és a szoftver), így az audiovizuális alkotások tekintetében is csak elvétve lehet speciális rendelkezéseket találni (ld. a jogátruházás védelme, de jól látható, hogy a harmo-

168 Az első szerzői jogi tárgyú irányelv a számítógépi programok jogi védelméről szóló 1991. május 14-i 1991/250/EGK irányelv (kodifikált változata: a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009. április 23-i 2009/24/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv).

169 A műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról szóló 1993. szeptember 27-i 93/83/EGK tanácsi irányelv; az adatbázisok jogi védelméről szóló 1996. március 11-i 96/9/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv; az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról szóló 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv; az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról szóló 2001. szeptember 27-i 2001/84/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv; a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004. április 29-i 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv; a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról szóló 2006. december 12-i 2006/115/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv; a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006. december 12-i 2006/116/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv; a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006. december 12-i 2006/116/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet módosító 2011. szeptember 27-i 2011/77/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv; a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetővé tételéről, valamint a digitális megőrzésről szóló 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK bizottsági ajánlás; az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012. október 25-i 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv; a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló 2014. február 26-i 2014/26/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

170 Ld. a két legjelentősebb, a teljes szabályozási keretre vonatkozó átfogó elemzést: Michel WALTER – Silke von LEWINSKI: *European Copyright Law. A Commentary*, Oxford, 2010. 1463–1523., Mireille van ECHOUUD – P. Berndt HUGENHOLTZ – Stef van GOMPEL – Lucie GUIBAULT – Natali HELBERGER: *Harmonizing European Copyright Law. The Challenges of Better Lawmaking*. Wolters Kluwer Law and Business, 2009. 8–9. 297–326.

171 Természetesen korábban is készültek átfogó anyagok arra vonatkozóan, hogy mit lehetne uniós harmonizáció köré vonni, ezek azonban inkább háttéranyagok voltak csupán, a politikai akarat az elmúlt években érett meg az átfogó reformra.

nizáció további lépéseinek előkészítése során figyelembe veszik a szektorspecifikus sajátosságokat is: az alábbiakban több olyan stratégiai dokumentum kerül bemutatásra, amelyek kifejezetten egy-egy kulturális iparág (adott esetben az audiovizuális iparágak) szerzői jogi problémáival foglalkoznak és tesznek adott esetben javaslatokat.

A harmonizáció eddig lezajlott szakasza sem hagyta érintetlenül az audiovizuális archívumok működését: legfontosabb tevékenységeik (archiválás, közönséghez eljuttatás) alapvetően olyan kivételeken és korlátozásokon nyugszanak, amelyek ma már intenzíven harmonizált területnek tekintendők, viszont személyi hatályuk jóval általánosabban van megfogalmazva, mint az audiovizuális archívumok köre.

E fejezetben csak érintőlegesen tárgyalom a teljes uniós szerzői jogi keret fejlődését, itt alaposan azokat a dokumentumokat vizsgálom meg, amelyek a reformfolyamat jelenlegi állásának közvetlen előzményeként foghatók fel és a kötet fő témaköréhez kapcsolódnak.

4.2. Szerzői jogi reformtörekvések az előző bizottsági ciklus alatt

4.2.1. Általános stratégiák

Az Európai Unió Bizottsága már az előző ciklusában is foglalkozott egyes szerzői jogi (sőt, általánosabban: egyes szellemi tulajdonjogi) problémák megoldásával stratégiai szinten.

Az Európa 2020 az Európai Unió jelenleg is futó, tíz éves ciklusra vonatkozó, tematikáját tekintve legáltalánosabb stratégiája,¹⁷² amelynek legfontosabb tevékenységi területei között szerepel az oktatás, a kutatás és az innováció, és ehhez kapcsolódóan a kiemelt kezdeményezések között is szerepel az Európai Digitális Menetrend (a továbbiakban: EDM) programja.¹⁷³ Az Európai Digitális Menetrend elsődleges célja pedig az egységes digitális piac megteremtése, amely segíti az uniós gazdaság fejlődését, és amelynek természetesen a digitális kulturális piacok (köztük az audiovizuális piacok) is a részét képezik.

Az Európai Bizottság az EDM-et követően 2012. december 18-án fogadta el a digitális gazdaság és társadalom hét új prioritását. Ezek között az 5. számú konkrétan már a szerzői jog korszerűsítése, aminek érdekében a Bizottság döntött arról is, hogy még 2013-ban lefolytatja azt a strukturált párbeszédet a piaci szereplőkkel és más érintett szervezetekkel, amely a szerzői jogi problémák megoldásának megtalálását célozza. Ezzel egyidejűleg a Bizottság kifejezett szándéka az volt, hogy befejezi az uniós szerzői jogi keretének felülvizsgálatára és korszerűsítésére irányuló erőfeszítéseit annak érdekében, hogy 2014-ben aztán már döntést is hozhasson az annak alapján esetlegesen előterjesztendő jogalkotási reformjavaslatokról.¹⁷⁴

172 Európa 2020 Stratégia.

http://ec.europa.eu/europe2020/index_hu.htm

173 Digital Agenda for Europe. A Europa 2020 Initiative. <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en>

174 Digital „to-do” list: new digital priorities for 2013-2014.

<http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/digital-do-list-new-digital-priorities-2013-2014>

4.2.2. Szellemi tulajdonvédelmi stratégia és az Audiovizuális Zöld Könyv

Ezt megelőzően, de párhuzamos folyamat eredményeként 2011. május 24-én jelent meg a Bizottság szellemi tulajdon-védelmi stratégiája, amely már kifejezetten is foglalkozott az audiovizuális művek hozzáférhetőségével, méghozzá a következők szerint:

„Ha az audiovizuális ágazatban megfelelő feltételeket biztosítunk a határokon átnyúló és páneurópai szerzői jogi engedélyezésre vonatkozó zökkenőmentes, könnyebb és technológiailag semleges megoldásokhoz, a tartalomkészítők több tartalmat tehetnek elérhetővé az európai polgárok számára. A Bizottság 2011-ben egyeztetést indít az audiovizuális művek online terjesztésével kapcsolatban, majd az egyeztetés eredményeiről 2012-ben beszámol. Az egyeztetés a következőkre tér ki: szerzői jogi kérdések, lekérhető videoszolgáltatások, ez utóbbiak beillesztése a média időrendi beosztásába, a műsorterjesztési szolgáltatások határokon átnyúló szerzői jogi engedélyezése, a szerzői jogi engedélyezés hatékonysága és az európai művek népszerűsítésének szempontjai. Az audiovizuális Zöld Könyv is foglalkozik majd az audiovizuális művek szerzőinek jogállásával és felveti az online bevételi forrásokból való részesedésük kérdését.”¹⁷⁵

Ez a dokumentum tehát már kijelölte feladatként a Bizottság számára, hogy foglalkozzon az audiovizuális piacon fennálló problémákkal, de elsősorban nem az archívumok útján való hozzáférhetőséget állította a középpontba, viszont megmutatta, hogy a Bizottság stratégiai fontosságúnak tekinti az audiovizuális piac működése hatékonyságának fokozását is.

Az Európai Bizottság nem sokkal ezt követően, 2011. július 18-án ki is adta az audiovizuális művek Európai Unióban történő online terjesztéséről, a digitális egységes piac lehetőségeiről és kihívásairól szóló Zöld Könyvet (a továbbiakban: AV Zöld Könyv), amely konzultációra hívta fel az érintett szereplőket annak érdekében, hogy megerősítse az általa beazonosított problémákat és feltárjon esetleges újabbakat.¹⁷⁶ Az AV Zöld Könyv alapvetően megint csak nem elsősorban az audiovizuális archívumokkal foglalkozik, hanem ennél szélesebb szempontrendszerrel tár fel: a technológiai kihívásoknak az audiovizuális művek és a filmalkotások piacaira gyakorolt hatását elemzi, és kezdeményez vele kapcsolatban az érintett felek részvételével szakmai vitát. Szokásos módon az AV Zöld Könyvhöz kapcsolódóan a Bizottság nyilvános konzultációt is indított az ott kijelölt témákban, amiben Magyarország is részt vett. Ez utóbbi anyagnak csak a megőrzésre közvetlen befolyást gyakorló részkövetkeztetéseit emeljük itt ki, mivel értelemszerűen ez a dokumentum sem a megőrzést, hanem az audiovizuális piaci működést állította középpontba.¹⁷⁷ Eszerint:

175 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A szellemi tulajdonok egységes Piaca – A kreativitás és az innováció ösztönzése Európában a gazdasági növekedés elősegítése, minőségi munkahelyek teremtése, valamint kimagasló színvonalú termékek és szolgáltatások biztosítása céljából.

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/ipr_strategy/COM_2011_287_en.pdf

176 Zöld Könyv az audiovizuális művek európai uniós online terjesztéséről: a digitális egységes piac lehetőségeiről és kihívásairól Brüsszel, 2011.7.13. COM(2011) 427 végleges.

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/initiatives/audiovisual/index_en.htm

177 BÉKÉS–DETREKŐI–GONDOL–GRAD–GYENGE–HEPP–IVANICS–KISS–LENDVAI–MEZEI–MUNKÁCSI–CSÖMÖR–KABDEBÓ–ZALATNAY i. m. (113. lj.) 131–134.

<http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/professional/05-szjszt-tanulmanyweb.pdf>

- szükséges az uniós szabályozás felülvizsgálata annak érdekében, hogy az audiovizuális alkotások több országra kiterjedő engedélyezése lehetővé váljon,
- az európai audiovizuális ipar számára nem előnyös az összeurópai jogosítási modell bevezetése,
- továbbra is a felhasználási rendszer önszabályozására érdemes hagyatkozni,
- továbbra is az időablakos terjesztés módszerét érdemes fenntartani,
- fontos cél, hogy a filmek mozibemutatóját követően rendelkezésre álljanak azok a jogosítási formák a szerzői jog területiális jellegének megtörése nélkül, amelyek alapján a filmalkotások VoD-, illetve online terjesztése hatékonyan megoldható.
- az audiovizuális művek esetében hangsúlyosabban érvényesítendő a területiséghez és a nyelvi adottságokhoz igazodó felhasználás és szabályozás (megjegyzendő, hogy bár a területiség kérdése itt egyelőre nem áll frontális támadás alatt, a területen működő közös jogkezelő szervezetek ellen már folyamatban van egy versenyjogi eljárás).¹⁷⁸,
- az audiovizuális művek piacra lépését és piacon tartását nemzeti keretek között, területiális szabályozással kell megoldani, mivel ebben az esetben nyelvi okok miatt erőteljesebben érvényesülnek a nyelvi sajátosságok,
- szükség van a műveket és jogosultakat naprakészen feltüntető adatbázisokra, azonban ezeket nem lehet jogi kényszerrel létrehozni, csak önkéntes alapon,
- az európai művek kiemelkedő részesedését a határon átnyúló szabályozás egyszerűsítésén kívül a tömeges retrospektív digitalizálás biztosítja.

4.2.3. Konkrét cselekvési programok az audiovizuális alkotások hozzáférhetősége terén

A 2012-ben, még az előző Bizottság működése körében született Közlemény a tartalomról a digitális egységes piacon¹⁷⁹ (a továbbiakban: Közlemény) két fő cselekvési irányt jelölt meg. Egyrészt a meglévő keretszabályozást kívánták felülvizsgálni és modernizálni, másrészt a szintén már korábban elindított érdeklti párbeszéd további támogatásaként a „Licences for Europe” programot kívánták kiszélesíteni és továbbfejleszteni. A Közlemény az audiovizuális örökség tekintetében egyértelműen fogalmazott:

„E tevékenységi irány keretében azonosítani kell azokat a sikeres együttműködési megoldásokat, amelyek elősegítik az audiovizuális művek fellelhetőségét és online hozzáférhetővé tételét, különösen azon művek tekintetében, amelyeket a jogtulajdonos szándékának megfelelően már nem forgalmaznak. Konkrét megoldásokat kell kidolgozni mind a kereskedelmi, mind a nem kereskedelmi felhasználás terén a legjobb gyakorlatot képviselő megközelítések uniós szintű terjesztésének előmozdítására. Ajánlásokat kell megfogalmazni arról, miképpen érhető el, hogy a tagállamok gy-

178 A zenei szerzői jogkezelő szervezetekkel szemben eljárásról részletesen ld. Faludi Gábor: A szerzői közös jogkezelés mint szabályozott monopólium. Infokommunikáció és Jog, 2009. augusztus. 126–135. o., Grad-Gyenge Anikó Sarkady Ildikó: Közös jogkezelés az audiovizuális médiában MTMI, 2014. IV.3. fejezet, Faludi Gábor Kabai Eszter: A lényegtelené vált CISAC-ügy margójára. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2014. január <http://www.sztmh.gov.hu/kiadv/ipsz/201401-pdf/03.pdf>.

179 A Bizottság Közleménye az egységes digitális piacon megjelenő tartalomról. COM (2012)789 final, 18/12/2012.

<http://eur-lex.europa.eu/procedure/HU/202276>

korlati lehetőségeket biztosítsanak az audiovizuális örökséget kezelő intézményeknek arra, hogy az archivált anyagokat a megőrzés céljából digitalizálják vagy digitálisan reprodukálják.”¹⁸⁰

A Közlemény tehát fókuszba állította az out-of-distribution művek hozzáférhetőségét és az archiválási célú digitalizálást.

A „Licences for Europe” elnevezésű, a jogosultak és jelentős kereskedelmi, valamint nem kereskedelmi felhasználók, illetve az internetes „végfelhasználók” képviselőinek együttműködésében kezdeményezett egyeztetéssorozat 2013. február 4-én indult el négy tematikusan meghatározott fő területen, aminek elsődleges célja elsősorban a jól működő piaci megoldások létrehozása volt, akár jogalkotással is megtámogatva. A folyamat eredményeként a záró ülésen 2013. november 13-án a résztvevők tíz javaslatot fogalmaztak meg.¹⁸¹ A négy munkacsoportban több olyan kezdeményezés is kidolgozásra került, amelyek a későbbi reformfolyamat kulcsfontosságú elemeivé váltak vagy eztán válhatnak, még azzal együtt is, hogy az érdekelteknek nem mindegyik csoportban sikerült megállapodásra jutnia. Legalább azonban a problémák jól artikulálttá váltak (ezek a szolgáltatások hordozhatósága, a felhasználók által generált tartalmak kérdése, az audiovizuális és filmörökség hozzáférhetősége, valamint a szöveg- és adatbányászat problematikája). (E kezdeményezésre később, az out-of-distribution művek kérdésénél is visszatérek.)

4.2.4. Konzultáció a tartalomról a digitális egységes piacon – és a konzultáció hatásai

Ezt követően a Bizottság 2013. december 5-én konzultációt hirdetett a tartalomról a digitális egységes piacon, amelyet az erre vonatkozó, fent említett Közlemény alapozott meg.¹⁸² A konzultáció fő témái pedig a következők voltak:

- a territorialitás a belső piacon,
- a további harmonizáció irányai a kizárólagos jogok, valamint a kivételek, korlátozások területén,
- a jogérvényesítés hatékonyságának fokozása,
- a szerzői jog legitimációjának megerősítése.

A konzultációban a tagállamok és a piaci szereplők is részt vehettek, magyar részről a Kormány álláspontja ismert.¹⁸³ A konzultáció eredményeire vonatkozóan a Bizottság 2014 júliusában kiadott egy összefoglaló dokumentumot is, amelyben jól látható az, hogy az egyes szabályozási kérdések tekintetében hol látszik viszonylagos egyetértés az érintettek között, illetve melyek az igazán megosztó témák.¹⁸⁴ A Bizottság (még a korábbi felállásban) ezek

180 A Közlemény II.3. pontja.

181 Ten pledges to bring more content online.

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/licences-for-europe/131113_ten-pledges_en.pdf

182 Public consultation on the review of the EU copyright rules.

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/docs/consultation-document_en.pdf

183 Hungary Discussion Paper on Review of EU copyright law. ?????

184 Report on the responses to the Consultation on the Review of the EU copyright rules.

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/docs/contributions/consultation-report_en.pdf

alapján elkezdett dolgozni egy Fehér Könyvön, amelynek kiszivárgott tervezete¹⁸⁵ a jelen tanulmányban vizsgálható ugyan, de már csak történeti dokumentumként, hiszen a Bizottság azóta bekövetkezett újralakulása jelentősen megváltoztatta nem csak a szervezetrendszerét, hanem – ezzel részben természetesen összefüggésben – a megközelítést is.

Az érdekek kiegyensúlyozott figyelembevételét tükrözőnek mondható Fehér Könyv megismerhetővé vált tervezete még 2014 tavaszán szivárgott ki a Bizottságtól, azonban a 2014 nyarán, az európai parlamenti választásokat követően újjáalakult Bizottság már új rendben foglalkozik a szerzői joggal, erre vonatkozóan jelentős szervezeti változások történtek. A szerzői jog korábban a Belső Piaci Főigazgatóság alá tartozott, ma viszont a digitális gazdaságért és társadalomért általában felelős biztos, Günter H. Oettinger irányítása alatt található osztály foglalkozik vele. Jelenleg ez az osztály végzi a kommunikációs hálózatok és a technológia-szabályozás előkészítését is, ami várhatóan a területek egymásra hatását meg fogja erősíteni. Ő áll a „Connected Digital Single Market” projektcsapat élén is, amely több biztos munkájának az összehangolására jött létre, és amelynek részét képezi a szerzői jog modernizációja is.

A Bizottság elnökének, Jean-Claude Junckernek a programja nem tartalmazott (nem is tartalmazhatott) részletes stratégiát a szerzői jog vonatkozásában, de a Bizottság számára meghatározott politikai iránymutatása utalt a szerzői jogi reform továbbvitelének szándékára.¹⁸⁶ Az Oettinger biztosnak adott megbízólevele értelmében az elnök azt várja a digitális gazdaságért felelős biztostól, hogy a mandátuma első felében modernizálja a szerzői jogi szabályokat, méghozzá a digitális forradalom, az új fogyasztói szokások és Európa kulturális sokszínűsége figyelembevételével.¹⁸⁷

Az új Bizottság Roadmapje¹⁸⁸ ennek megfelelően 2015 második felére időzítette azoknak a jogalkotási javaslatoknak a megtételét, amelyeket szükségesnek lát a szerzői jog modernizálása érdekében, tekintettel a digitális forradalomra és a megváltozott fogyasztói szokásokra is. A roadmaphez kapcsolódó Digital Single Market Strategy for Europe¹⁸⁹ (a továbbiakban: DSM) a teljes digitális belső piac kontextusában helyezi el a szerzői jogi reformot és részletesebben kibontja a Bizottság céljait is. A DSM 2.4. pontja abból indul ki, hogy Európa egyik meghatározó iparága a kreatív kulturális ipar. A Bizottság által felhasznált statisztika szerint az európaiak 56%-a használja az internetet kulturális célokra, ami igen magas arányt jelent. A Bizottságot az is a jogi keretrendszer továbbfejlesztésére ösztönzi, hogy a fogyasztói szokások megváltoztak és ma már elvárás az, hogy a tartalomhoz való hozzáférés bármikor és bárhol megvalósulhasson.

Különösen súlyosnak találja a Bizottság azt a témánk szempontjából is releváns tényt, hogy a szerzői jogilag védett audiovizuális tartalmak hordozhatósága (portability) területileg

185 A copyright policy for creativity and innovation in the European Union. 2014. június 13. <http://www.communia-association.org/2014/06/25/leaked-draft-of-commission-copyright-white-paper-based-on-flawed-assumptions/>

186 A new start for Europe: Growth, fairness and democratic change. Political guidelines for the next European Commission.

http://ec.europa.eu/about/juncker-commission/docs/pg_en.pdf

187 https://ec.europa.eu/commission/sites/cwt/files/commissioner_mission_letters/oettinger_en.pdf

188 Roadmap for completing the Digital Single Market - Initiatives.

http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/roadmap_en.pdf

189 A Digital Single Market Strategy for Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 6.5.2015 COM(2015) 192 final

http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-communication_en.pdf

korlátozott. A vállalkozások 45%-a nyilatkozott úgy korábban, hogy szívesen nyújtana határon átnyúló szolgáltatásokat, de ezt a szerzői jog akadályozza (helyesebben: lassítja), aminek eredménye, hogy a videotartalmaknak csak 4%-a lehívható határon átnyúló módon. A Bizottság jogi értékelése szerint ezen akadályok eredője a szerzői jog territorialitása, valamint a jogok megszerzésével kapcsolatos problémák.

Mind Ezek miatt a Bizottság a következő jogalkotási célokat fogalmazta meg:

- 1) a Műhold-irányelv felülvizsgálata,¹⁹⁰
- 2) a jogszerűen hozzáférhető tartalmak hordozhatóságának lehetővé tétele,
- 3) határon átnyúló hozzáférés jogosított online szolgáltatásokhoz, figyelembe véve a jogok értékét is az audiovizuális szektorban,
- 4) a kutatási, oktatási, adat- és szövegbányászatra vonatkozó szabad felhasználások szabályainak részletezése a jogbiztonság növelése érdekében,
- 5) a közvetítők (különösen a közvetítő szolgáltatók) tevékenységére vonatkozó szabályok egyértelművé tétele a szerzői jogi tartalmakra tekintettel (itt a felelősségkorlátozás határainak értelmezése kerül szóba),
- 6) a szerzői jogi (és iparjogvédelmi) jogérvényesítés modernizálása elsősorban a kereskedelmi mértékű jogsértésekre koncentrálva (a pénz útjának követése – follow the money-elv mentén), tekintettel a határon átnyúló alkalmazásra is (ez utóbbit 2016-ra tervezi a Bizottság).

A Bizottság ezen belső folyamataival párhuzamosan egyébként az Európai Parlament is foglalkozott az audiovizuális iparág kérdéseivel,¹⁹¹ de ezek közül részletesebben csak az ún. Reda-jelentéssel foglalkozunk. 2015. január 15-én nyújtotta be Julia Reda kalózpárti képviselő a jelentéstervezetét,¹⁹² amelyet az Európai Parlament 2015. július 14-én fogadott el.¹⁹³

190 Erre vonatkozóan 2015. augusztus 24-én a Bizottság külön konzultációt kezdeményezett. Consultation on the review of the EU Satellite and Cable Directive.

<https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/consultation-review-eu-satellite-and-cable-directive>

191 Az Európai Parlament 2012. szeptember 11-i állásfoglalásában az Unióban az audiovizuális művek online terjesztéséről (2011/2313(INI)) foglalkozik számos témával, így a legális kínálat, az elérhetőség, a közös jogkezelés, az IsAN azonosítórendszer, a jogosulatlan használat, a díjazás, az engedélyezés, a kölcsönös elismerés és az audiovizuális alkotások védelmének és támogatásának kérdéseivel, ezekkel kapcsolatban feladatokat jelöl ki a Bizottság részére.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2012-0262+0+DOC+XML+V0//EN>

Az Európai Parlament 2013. május 22-i állásfoglalásában az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv végrehajtásáról (2012/2132 (INI)) figyelemmel van a hozzáférhetőséggel, a kizárólagos jogokkal és rövid híradásokkal, az európai audiovizuális művek népszerűsítésével, a független alkotásokkal, a kiskorúak védelmével, a reklámokkal, a médiaműveltséggel kapcsolatos kérdésekre.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0055+0+DOC+XML+V0//EN>

192 Draft Report on the implementation of Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society (2014/2256(INI)), 15. January 2015.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-546.580+02+DOC+PDF+V0//EN>

193 Harmonisation of certain aspects of copyright and related rights European Parliament resolution of 9 July 2015 on the implementation of Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society (2014/2256(INI))

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2015-0273+0+DOC+PDF+V0//EN>

Hogy a szerzői jogi reformfolyamat sosem volt kizárólag a Bizottság ügye, mutatja továbbá, hogy a konzultációval párhuzamosan és arra is reagálva az Európai Tanács következtetéseket fogadott el 2013 októberében,¹⁹⁴ amely a következő, témánk szempontjából releváns álláspontot fogalmazta meg:

„Providing digital services and content across the single market requires the establishment of a copyright regime for the digital age. The Commission will therefore complete its on-going review of the EU copyright framework in spring 2014. It is important to modernise Europe’s copyright regime and facilitate licensing, while ensuring a high level protection of intellectual property rights and taking into account cultural diversity.”

Az alábbiakban ezen alapvetést követően azt a vizsgálati módszert alkalmazom, hogy a Közleményt és a mellé kiadott konzultációs felhívást követően született egyes dokumentumokat tematikus rendben vetem össze, és mutatom ki az esetleges fejlődést vagy legalábbis változást a politikai megközelítésben.

A) Az uniós politikai üzenet

Kiindulópontot képez a reformfolyamatról való gondolkodásban, hogy a szerzői jog milyen hatással bír az uniós piacra, az összes tagállam gazdaságára, mivel a szabályozási tervek ezeket az adatokat veszik alapul. A kiszivárgott Fehér Könyv szerint például az uniós GDP 3,2%-a származik szerzői jogi tevékenységből (ebbe beleértendőek mind a szerzői jog által védett alkotásokból készült termékek előállítására, az ilyen szolgáltatásnyújtás, függetlenül attól, hogy felhasználási engedély vagy kivétel, korlátozás alapján történik), az összeurópai foglalkoztatottság 4,2%-át jelentik azok, akik szerzői jogi területen dolgoznak.¹⁹⁵ A DSM szerint az Unió népességének 56%-a használja aktívan az internetet, ennek fele újságot olvas, zenét hallgat rajta elsősorban, ami természetesen nem mindig jelent felhasználást is, de a műélvezet valamely közvetítő felhasználási cselekménye alapozza meg.¹⁹⁶

A Fehér Könyv tervezete ennek fényében hármas célkitűzést fogalmazott meg a (korábbi) bizottsági tervek valóra váltásához:¹⁹⁷ elsősorban tovább kívánja könnyíteni a digitális egységes piacon a tartalmak elérhetőségét és hozzáférhetőségét – ezt pedig globálisan közelíti meg, mivel nem csak az engedélyezés terén, a piaci környezet javításával kíván előrelépést elérni, hanem a kivételek és korlátozások vonatkozásában is, ez utóbbi vonatkozásban pedig elsősorban a közszolgáltatást ellátó intézmények kedvezőbb helyzetbe hozásával. Ezt a kettős, kiegyensúlyozásra törekvő megközelítést hangsúlyozza a második célkitűzés is, miszerint a módosítások során a Bizottság optimális egyensúlyt kíván kialakítani a szerzői jog és más hasonlóan fontos közpolitikai célkitűzések között azzal (és ez már a harmadik célkitűzés), hogy a szerzői jogi piacot és értékláncot minden szereplő számára hatékonyra kívánja tenni és biztosítani szeretné, hogy a

194 EUCO Conclusions 169/13, 24/25 October 2013.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/139197.pdf

195 Fehér Könyv 2.

196 DSM 6.

197 Fehér Könyv 5.

kreatív szellemi munka profitábilissá váljon. Mindehhez ugyanakkor nem párosulhat a védelem szintjének csökkentése, mivel az sem a GDP-re, sem a foglalkoztatottságra nem jár pozitív hatásokkal. Ebből következően a kivételek és korlátozások körének tágítása csak az egyensúly fenntartásával, vagyis úgy képzelhető el, ha a szerzői oldal is megerősítésre kerül. Igen fontos – a többi dokumentumban is megjelenő – gondolata a Fehér Könyv politikai célkitűzéseinek, hogy a szabályozásnak megváltozott értéklánchoz kell igazodnia, ennek keretében pedig biztosítani kell a hordozható szolgáltatásokat, vagyis hogy a hozzáférés bármely tagállamból megtörténhessen, ha egyszer, egy tagállamban már jogszerűen hozzájutott valaki a védett tartalomhoz.¹⁹⁸

A Reda-jelentés politikai üzenete nem különbözik érdemben a Fehér Könyv megközelítésétől, csak a hangsúlyok tolódnak el benne (ez igen egyértelműen a kivételek és korlátozások körének szélesítésére irányuló szándék felé történik meg). A kiinduló szövege egyébként egyáltalán nem egyensúlyt kereső, hanem a ténylegesen meglévő, de többirányú egyensúlyhiányt a szerzői jog lebontásával egyoldalúan megoldani kívánó anyag volt. Az Európai Parlament felhívja az uniós jogalkotót, hogy tartson ki a 2001/29/EK irányelvben megállapított azon általános célkitűzés mellett, hogy megfelelő egyensúlyt kell biztosítani a jogosultak és a védelemben részesülő művek és teljesítmények felhasználói csoportjai, valamint a jogosultak különböző csoportjai között, de koncepciójában jóval nagyobb helyet ad a kivételek, korlátozások reformjának, ebben látva az érdemi előrehaladás lehetőségét.

Abban a tekintetben tehát nincs különbség a Bizottság és az EP megközelítésében, hogy mindkét szerv az egyensúlyt kívánja elérni. Az EP viszont nem csak hogy a kivételek és korlátozások felülvizsgálatában, mint olyanban látja az új egyensúly megteremtésének fő eszközét, de e vonatkozásban (végleges, az eredeti javaslatban még nem ennyire kiegyensúlyozott) álláspontja szerint figyelemmel kell lenni a háromlépcsős tesztre és a kulturális sokszínűségről szóló UNESCO egyezményre,¹⁹⁹ az AV Zöld Könyvre, a kulturális sokszínűsége, a szellemi tulajdon magas szintű védelmére, a befektetések védelmére, az alapjogokra, köztük a alapjogi védelem alatt álló tulajdon alá tartozó szellemi tulajdonjogra is (e rendelkezés az eredeti javaslatban nem szerepelt, így nem hangsúlyozta sem a befektetések védelmét, sem a magas szintű védelem igényét).²⁰⁰ Jelentős szemléletbeli különbséget jelent azonban, hogy az EP szerint a digitális környezetben az analóg környezetben biztosítottakhoz viszonyítva egyenlőtlen bánásmód nélkül kell élni a kivételekkel és korlátozásokkal, vagyis nem eseti jelleggel, hanem alapvetően az analóg kivételekkel és korlátozásokkal hasonló terjedelemben kell megjelennie a digitális kivételeknek és korlátozásoknak is.²⁰¹ Az EP politikai kérdésnek tekinti azt is, hogy a tagállamok között a kivételek megvalósítása terén meglévő eltérések egyre nagyobb hatást gyakorolnak, ami jogbizonytalanságot idéz elő és közvetlen negatív hatásokat fejt ki a digitális egységes piac működésére a határokon átnyúló tevékenységek miatt.²⁰²

Ehhez képest a Bizottság 2015 májusában kiadott Közleménye általános politikai célként csak egy nagyon szolidnak mondható célt tűzött ki, amely szerint csökkenteni kell a nemzeti szerzői jogi rezsimek közti különbségeket és a művekhez való szélesebb körű hozzáférést kell biztosítani EU-szerte, beleértve további harmonizációs eszközöket is.²⁰³

198 Uo., 4.

199 Az UNESCO Általános Konferenciájának 31. ülésén, Párizsban, 2001. november 2-án elfogadott egyetemes nyilatkozat a kulturális sokszínűségről.

200 Reda-jelentés preambulumi pontok.

201 Reda-jelentés 35. pont.

202 Reda-jelentés 37. pont.

203 DSM 2.4. pont.

B) A territorialitás feloldása

A digitális tartalmak hordozhatóságának politikai célkitűzése több szerzői jogi alapintézményt is problematikusná tesz. A tartalom hordozhatósága az offline világban nem probléma: a közönség, a fogyasztó által megvásárolt műpéldányon már nem áll fenn terjesztési jog a jogkimerülésnek köszönhetően, a műpéldányok ezt követően bárhova vihetők a világban, sőt az EGT-n belül ismét kereskedelmi forgalomba is bocsáthatók akár, szerzői engedély nélkül. Ténylegesen az elektronikus világban sem okoz kihívást a hordozhatóság, ha a művet a saját készülékünkön rögzíthetjük, és azt vihetjük magunkkal, bár erre nem vonatkozik a jogkimerülés, de a magáncélú többszörözés szabadsága biztosítja ezt a legtöbb országban. A hordozhatósághoz hasonló „felhasználói érzetet” azon szolgáltatások esetében, amelyeknek során nem rögzít a fogyasztó saját példányt (pl. streaming útján történő hozzáférés esetén), úgy lehet teremteni, ha a fogyasztó egy szerződéssel bárhonnán hozzáférhet a tartalomhoz, pl. bárhonnán elindíthatja a streamet, nem blokkolja a szolgáltató/az archívum ezt valamilyen műszaki eszközzel. Ezt rendszerint a felhasználó amiatt teszi, mert nincs minden tagállamra kiterjedő nyilvánossághoz közvetítési engedélye. Ezt a problémát a Bizottság a territorialitás oldásával, valamint az „online”-jogok értelmezése útján látja szerzői jogilag megoldhatónak.

A territorialitás elve ugyan nem szerzői jogi elv, hiszen valamennyi nemzeti szabályozás alá tartozó jogterületen alkalmazandó alapelv az, hogy az adott jogi eszköz csak annak az országnak a területén alkalmazható, ahol elfogadták, vagyis nincs extraterritoriális hatálya, mégis lehet azt mondani, hogy talán a legtöbb problémát a szerzői jogi iparágakban, illetve a kultúrához való hozzáférést biztosító más intézményekben okozzák az ebből fakadó szabályozási különbségek, hiszen a szerzői jog egy erősen nemzetköziesedett iparág-rendszert, illetve a kultúrához való hozzáférést szabályoz.

A territorialitásból fakadó problémák a szerzői jogban különösen két területen jelentkeznek: a(z üzleti) felhasználások több területre történő engedélyezésében, illetve a kivételek, korlátozások határon átnyúló érvényesülésében.²⁰⁴

A szerzői jogi felhasználási engedélyek fő szabály szerint az adott ország területére szólnak, a külföldre vonatkozó engedélyt gyakran más országban, más ország joga alapján kell megszerezni (bár az értelemszerűen nem kizárt, hogy valaki egy konkrét ország joga szerint adjon több országra is kiterjedő engedélyt a felhasználásra). A territorialitás elve azonban ilyen módon igen költségessé teheti adott esetben a több országra kiterjedő engedélyek megszerzését, ami miatt az Európai Unió már korábban is kereste azokat a megoldásokat, amelyek ezt csökkenthetik. Ilyen például az 1993-ban elfogadott Műhold-irányelv, amely a műholdas közvetítés vonatkozásában fogalmazott meg olyan szabályt, amely definiálta a felhasználás helyét a több országot lefedő műholdas sugárzások vonatkozásában, így lehetővé téve az egyszerűbb engedélyezési gyakorlat kialakulását.²⁰⁵

A kivételek és korlátozások esetében azonban ilyen típusú átjárás nincs: azok mindig csak az adott ország területén, az adott ország intézményeire, az adott országban lévő személyekre vonatkoznak, nincs extraterritoriális hatályuk. Ez utóbbi tekintetben jelentős előrelépés az Árvamű-irányelvben bevezetett kölcsönös elismerési rendszer (ld. az árvamű-fejezetben részletesen), ugyanis

204 A szakirodalom is régóta foglalkozik a territorialitásból fakadó problémákkal. Részletesebb kifejtése, illetve a vonatkozó szakirodalom értékelése: Johan AXHAMN (ed.): *Copyright in a Borderless Online Environment*. Norstedts Juridik 2012.

205 Műhold-irányelv 1. cikk (2) bekezdés b) pont.

ez a territorialitásból fakadó akadályt kikerüli azáltal, hogy az egyik tagállamban már árva műként elismert művet a másik tagállamban szintén annak kell tekinteni. (Valójában így a territóriumokat az árva művé minősítéssel összekapcsolja, de minden tagállam területiális rendszerében kell szerepelnie a kölcsönös elismerésről szóló szabálynak, másrészt be kell vezetni az erre alapított nemzeti hatályú kivételt, különben nincs értelme az elismerésnek.) Egy ilyen, vagy hasonló megoldás azonban költséghatékonyabbá tudja tenni a kivételek, korlátozások működtetését különösen olyan helyzetekben, amelyek valamennyi tagállamban nagyon hasonlóak (pl. intézményi felhasználások).

Bár a fenti példákából is látszik, hogy az uniós szerzői jog alakításának régi témája a territorialitás valamilyen módon való kikerülése, a Bizottság a 2012-es kérdőívében a territorialitás problematikáját mégis elsősorban még az egyedi engedélyek vonatkozásában fogalmazta meg azzal együtt, hogy felhívta a figyelmet a Licences for Europe, valamint a Linked Content Europe kezdeményezésekre, amelyek a fogyasztók számára a könnyebb hozzáférést fogalmazták meg célként, elsősorban a tartalmak hordozhatóságának hiányában látva a fő problémát, de alapvetően nem jogalkotási úton látva megoldhatónak a helyzetet.²⁰⁶

A territorialitás (és a belőle fakadó problémák) újragondolása egyébként a közös jogkezelési irányelv elfogadásával éppen azokon a területeken – legalábbis részben – megtörtént, ahol a területi alapú engedélyezés és az erre vonatkozó szerződési gyakorlat a legproblemátikusabbnak látszott a Bizottság számára.²⁰⁷ Az is látható ma már, hogy az új digitális, online piaci szolgáltatók megtanulták kezelni a territorialitásból fakadó engedélyezési rendszereket – az európai piacokon már ma is számos zenei és audiovizuális online szolgáltatás működik, az előbbi esetben jellemzően több országra kiterjedő módon nyújtva a szolgáltatást.

Talán éppen emiatt a Bizottság tervezett Fehér Könyve is óvatos álláspontot fogalmazott meg a territorialitással kapcsolatban, amikor arra utalt, hogy elsősorban nem a territorialitás felszámolásáról, hanem az egyes engedélyezési jogok pontosabb definíciójáról kell gondolkodni a harmonizáció továbbvitele során, hiszen önmagában például a lehívásra hozzáférhetővé tétel esetében egy pontosabb fogalom számos probléma kezelésére alkalmas (ld. mely linkek minősülnek nyilvánossághoz közvetítésnek).

Fontos aspektusa lehet a vagyoni jogok pontosabb lehatárolásának (és a territorialitási probléma kezelésének), hogy azok alapján területileg egyáltalán hol valósul meg a felhasználás, bevezethető-e például a nyilvánossághoz közvetítéssel kapcsolatban a származási ország elve (ami egyértelműen közvetlenül kihatna a kivételekre, korlátozásokra, azaz csak a hozzáférhetővé tétel első helye szerinti származási országban kellene megfelelni a nemzeti jognak), vagy inkább a célország elvét kellene-e követni (azaz hogy mindenütt kelljen engedélyt kérni a felhasználáshoz, ahova az ennek alapján működő szolgáltatás jellemzően irányul), valamint hogy miként alkalmazható a digitális jogkimerülés (ha egyáltalán).²⁰⁸ A Bizottság ebben a dokumentumban foglalkozott az egységes uniós szerzői jogi jogcím bevezetésének lehetőségével is, de végső soron arra a konklúzióra jutott, hogy a jogok újradefiniálása, pontosítása, valamint a szerződési rendszer felülvizsgálata lenne hatékonyabb megoldás.²⁰⁹

206 II.A. pont.

207 Arról, hogy ez mennyire látszatprobléma volt és a Bizottság egyes lépései ezt milyen módon befolyásolták, ld. a magyar irodalomban elsősorban: FALUDI Gábor – KABAI Eszter: A lényegtelené vált CISAC-ügy margójára. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/1. 71–104.

<http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201401-pdf/03.pdf>

208 Fehér Könyv 6.

209 Uo., 7.

A Reda-jelentés a kiszivárgott Fehér Könyv-tervezethez képest már csak általánosságban beszél erről a témáról, amikor felhív a szerzők és az előadóművészek szerződési jogállásának javítására, összevetve más jogosultakkal és közvetítőkkal, ugyanakkor a kivételek és korlátozások bővítése körében utal olyan módosítás szükségességére, ami szintén a territorialitás elvével áll szoros összefüggésben. A jelentés elfogadott szövege azonban hangsúlyozza, hogy a szerzői jog territorialitása nem akadály a szolgáltatások hordozhatóságának.²¹⁰

Végül a DSM tekintetében elmondható, hogy az viszont halad tovább a korábbi Bizottság által kijelölt úton, amikor kitűzi célként a jogszerűen megszerzett tartalmak (további jogi aktus nélküli) hordozhatóságát, ami a fentiek szerint érthető mind az engedélyezés, mind a kivételek és korlátozások tekintetében (még akkor is, ha maga a tartalom hordozhatósága nem jogi fogalom és mint ilyen, nehezen is értelmezhető),²¹¹ és azt, hogy a jogszerű online szolgáltatásokhoz való határon átnyúló hozzáférést az audiovizuális szektorban is biztosítani kell (tekintettel a jogok piaci értékére is).²¹²

C) A lehívásra történő hozzáférhetővé tétel értelmezése

Az INFOSOC-irányelv ugyan uniós szinten is előírta a szerzők és szomszédos jogi jogosultak javára a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának bevezetési kötelezettségét,²¹³ nem határozta meg azonban, hogy mely cselekményeket fedi a lehívásra hozzáférhetővé tétel és hogy e cselekmények során helyileg hol is valósul meg a felhasználás, ami különösen problémás azoknak a szolgáltatóknak a gyakorlatában, amelyek több országra kiterjedő szolgáltatást kívánnak nyújtani. Az Európai Bíróságnak a konzultációs felhívásban hivatkozott esetjoga pedig – úgy tűnik – a szolgáltatással megcélzott országok jogát tekinti alkalmazandónak.²¹⁴ Ez a megközelítés nem csak a piaci szolgáltatások, hanem a különböző gyűjtemények által végzett tevékenységek során is komoly akadály lehet: ha egy archívum a gyűjteményét több országra kiterjedően kívánja elérhetővé tenni és ehhez mindegyik ország jogának meg kell felelnie, az feltehetően kezelhetetlen adminisztratív terhet ró rá.

Még akkor is azonban, ha a Róma I és Róma II rendeletek alkalmazhatók e körben, látható, hogy a származási ország elvének tiszta alkalmazása sem lehet feltétlenül hatékony, mivel forum shoppinghoz vezethet, míg a célország elve – ha az esetjogot közelebbről megvizsgáljuk – pedig csak a fogyasztóvédelmi kérdésekben lehet releváns, máshol hatékonyan nem jöhet szóba. Bonyolítja az értelmezést az is, hogy bármelyik leegyszerűsített megközelítés a jelenlegi engedélyezési rendszert teljesen felborítaná.

210 Reda-jelentés 6. pont.

211 A megszerzett tartalom hordozhatósága elsősorban a fogyasztók által megszerzett tartalmak tekintetében megfogalmazott igény, vagyis hogy a megvásárolt digitális műpéldányok bárhol, bárholonnan hozzáférhetőek legyenek. A problémát az okozza, hogy egyes szolgáltatások csak bizonyos országokban elérhetőek, ami miatt – letöltés nélkül – a megvásárolt műpéldányok adott esetben csak egyes országokban lesznek hozzáférhetőek, élvezhetőek. Ennek azonban csak egy része jogi probléma: ha a tartalom letöltésre kerül, az a hordozón szabadon vihető tagállamból tagállamban. Ha azonban a műhöz való hozzáférés lehívásra történik, akkor felmerülhet az, hogy a nyilvánossághoz közvetítést végző szereplő csak egyes tagállamokban jogosult ezt végezni, így azonban más tagállamban nem lesz elérhető a már megszerzett tartalom.

212 2.4. pont.

213 INFOSOC-irányelv 4. cikk.

214 A Bíróság (negyedik tanács) 2009. április 23-i C-533/07. számú ítélete a Falco Privatstiftung és Thomas Rabitsch kontra Gisela Weller-Lindhorst alapügyben az Oberster Gerichtshof – Ausztria által benyújtott előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bíróság (negyedik tanács) 2013. október 3-i C-170/12. számú ítélete a Peter Pinckney kontra KDG Mediatech AG alapügyben a Cour de cassation – Franciaország által benyújtott előzetes döntéshozatali eljárásban.

Végül e tekintetben a Fehér Könyv tervezete arra jutott, hogy az „online közvetítési” jogok és ezek hatályának jobb meghatározása szükséges, ami a harmonizáció szintjének emelését is jelenti egyben.²¹⁵

Ide tartozik a konzultációs dokumentumban annak az igénynek a felvetése is, miszerint zavaró a piac számára, hogy sok esetben nem csak a lehívásra hozzáférhetővé tételhez, hanem ezt követően végeredményben a fogyasztó által végzett többszörözéshez is engedélyt kell kérni, és itt felvetődik az az igény, hogy ezek a vagyoni jogok olvadjanak össze egy engedélybe.²¹⁶ Jól látható, hogy erre a piaci igényre végül egyetlen más dokumentum sem reagált, hiszen egy olyan érdek megfogalmazásáról van szó, amely az online szolgáltatásoknak is csak egy részét érinti (pl. a filmek letöltését lehetővé tevő szolgáltatásokat igen, de nem érinti a streaming-szolgáltatásokat), ráadásul megfelelő engedélyezési gyakorlattal ez kezelhető is (például az egységes engedélyezéssel).

D) Internetes hivatkozás és keresés

Az interneten alkalmazott hivatkozási technikákkal gyakran történik olyan utalás, amelynek eredménye a mű vagy más teljesítmény megjelenése az eredetitől eltérő környezetben. Ezen hivatkozási technikák (főbb típusai: hyperlink, deeplink, embedded link, framing)²¹⁷ tekintetében is felmerül a kérdés, hogy melyik valósít meg szerzői jogi szempontból releváns felhasználást és melyik tekinthető szabadnak. Ez nem elhanyagolható kérdés az archívumok saját belső felépítése szempontjából, és a tekintetben sem, hogy az archívumi anyagot felhasználó hivatkozások közül melyek minősülhetnek engedélykötelesnek.

A Bizottság konzultációs kérdőíve még csak arra utalt, hogy több, ilyen tárgyú eljárás függőben van az EU Bírósága előtt.²¹⁸ A kérdőív bevezető szövege külön is kiemeli, hogy az egyik alapvető kérdés, hogy a gyorsabb hozzáférést lehetővé tevő, közbenső tárolóhelyeken történő (cache)-többszörözés ideiglenes többszörözésnek minősül-e szabad felhasználásként az INFOSOC-irányelv 5. cikk (1) bekezdése alapján.

Az azóta született döntések többféle esetkörre is tartalmaznak következtetéseket: a Svensson-ügyben²¹⁹ más honlapon lévő cikkekre mutató kattintható linkek megítélése volt a vita tárgya, a C-More ügyben²²⁰ egy fizetős oldalon keresztül hozzáférhetővé tett műsorok hozzáférést tették lehetővé olyan linkeken keresztül, amelyek az ingyenes hozzáférést biztosították, illetve a BestWater-ügyben²²¹ a Youtube videók beágyazott (embedded) linkként való utalását ítélte meg a Bíróság.²²²

215 Fehér Könyv 7–8.

216 Uo., 13.

217 Alexander TSOUTSANIS: Why copyright and linking can tango. *Journal of Intellectual Property Law and Practice*, 2014. 9/6. 495–509.

218 14.

219 A Bíróság 2014. február 13-i C-466/12. számú ítélete a Nils Svensson, Sten Sjögren, Madelaine Sahlman, Pia Gadd kontra Retriever Sverige AB alapügyben a Svea hovrátt Svédország által felterjesztett előzetes döntéshozatali ügyben.

220 A Bíróság 2015. március 26-i C-279/13. számú ítélete a C More Entertainment AB kontra L Sandberg alapügyben a Högsta domstolen – Svédország által felterjesztett előzetes döntéshozatali ügyben.

221 A Bíróság (kilencedik tanács) 2014. október 21-i C-348/13. számú végzése a BestWater International GmbH kontra M Mebes, S Potsch alapügyben a Bundesgerichtshof – Németország által felterjesztett előzetes döntéshozatali ügyben.

222 Az irodalomban egyébként kiemelten foglalkozik a témával Lionel Bently et al. *European Copyright Society, Opinion on the reference to the CJEU in Case C-466/12 Svensson*.

http://www.ivir.nl/news/European_Copyright_Society_Opinion_on_Svensson.pdf

A linkek számos típusa miatt igen nehéz pontosan megítélni, hogy melyek tekintetében lenne célszerű engedélyköteles felhasználással minősíteni a cselekményt és melyek tekintetében kellene bevezetni kivételt vagy korlátozást. Az látszik azonban, hogy a legfontosabb, már eldöntött ügyben, a Svensson-esetben bevezetett új közönségtan egyrészt sérteni látszik a nemzetközi jogot, másrészt kiüresítheti a nyilvánosságához közvetítési jogot.²²³ Mindenesetre itt egy több eseten nyugvó bírói esetjog kialakulását megelőzően a jogalkotás elhamarkodott lenne, de az archívumok működtetésénél (és társadalmi szerepük meghatározásánál) e kérdésre különös tekintettel kell lenni, azzal együtt is, hogy egyes esetekben nem elképzelhetetlen egy megfelelően körülírt kivétel vagy korlátozás bevezetése.

A Reda-jelentés ebben a témában abból indul ki, hogy a linkelés (vagyis hogy az egyik forrásról szabadon elérhető egy másik forrás) az internet működtetésének egyik alapvető eleme. A jelentés tervezete felhívja az uniós jogalkotót, hogy tegye egyértelművé, hogy a művekre hiperhivatkozással történő hivatkozás esetében nem állnak fenn kizárólagos jogok, mivel az nem minősül új közönséghez történő közvetítésnek.²²⁴ Az erre való utalás a végleges szövegben már nem jelenik meg.

E) Digitális jogkimerülés

Az „online jogok” terjedelmének meghatározásával függ össze a jogkimerülés online környezetben való alkalmazhatóságának kérdése is. A konzultációs kérdőív a Szoftver-irányelvet értelmező EUB-döntés²²⁵ nyomán veti fel azt, hogy az ott mondottakat akár az INFOSOC-irányelv 4. cikke vonatkozásában is alkalmazni lehetne, amely több előnnyel is járhatna, mivel leegyszerűsödhetne az egyszer már hozzáférhetővé tett művek elérhetősége.²²⁶ Ugyanakkor egyelőre e tekintetben nem látszik további szándék, de hangsúlyozható, hogy a Szoftver-irányelv az INFOSOC-hoz képest mindenképp *lex specialis*-nak minősül, ráadásul egy ilyen lépés a jelenlegi üzleti modelleket teljesen felbomlasztaná és egyébként technikailag is nagyon komoly kihívás lenne a jogkimerülés hatálya alá eső példányok ellenőrizhetősége, így pedig ez biztosan komolyan befolyásolná a jogérvényesítés hatékonyságát is.

F) A szerzői jog regisztrációhoz kötése, a szerzői jogi adatbázisok jelentősége

A konzultációra bocsátott kérdések között a Bizottság külön figyelmet fordított arra a gondolatra is, hogy az egyre nehezebben követhető jogosultsági láncolatok (és a jogok egyre gyakoribb elárvulása) miatt érdemes lenne megfontolni a szerzői jogok regisztrációhoz kötését is valamilyen módon.²²⁷

223 Mihály FICSOR: GEMA V. Reha Training and the CJEU case law on the right of communication to the public – and the opportunity for revision and consolidation

http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=69, illetve az ALAI véleménye: Opinion proposed to the Executive Committee and adopted at its meeting, 17 SEPTEMBER 2014 on the criterion „New Public”, developed by the Court of Justice of the European Union (CJEU), put in the context of making available and communication to the public <http://www.alai.org/en/assets/files/resolutions/2014-opinion-new-public.pdf>

224 Reda-jelentés 15. pont.

225 A Bíróság (nagytanács) 2012. július 3-i C-128/11. számú ítélete a UsedSoft GmbH kontra Oracle International Corp. közötti alapeljárásban a Bundesgerichtshof – Németország által felterjesztett előzetes döntéshozatali ügyben.

226 INFOSOC-irányelv 16.

227 INFOSOC-irányelv 17.

A védelem előzetes regisztrációhoz kötése a jelenlegi nemzetközi szerződési rendszerben nem megengedett, mivel kizárja a BUE-nak az árva művekről szóló fejezetben már elemzett 5. cikk (2) bekezdése.

Egyébként az önkéntesregisztráció a szerzői jog több területén működik (ld. Linking Content Coalition és benne a Rights Reference Model,²²⁸ UK Copyright HUB²²⁹), sőt egyes esetekben a jogok gyakorlásának elengedhetetlen feltétele is. Így például a közös jogkezelésben való igényérvényesítéshez (akár a jogosult a jogkezelő szervezettel szembeni igényérvényesítéséhez) szükséges, hiszen enélkül a jogkezelő szervezet díjat felosztani és kifizetni nem tud, ez tehát a működése alapjának tekinthető.

Bár az oltalom fennállásának kötelező regisztrációhoz kötése a fent említettek miatt nem lehetséges, a közös jogkezelő szervezetek ilyen irányú kiterjedt tevékenysége nem igényel külön szabályozást, az önkéntes megoldások pedig bár segíthetnek a jogosultak megtalálásában, de végső soron ezek (igen heterogén tartalmuk és messze nem összehangolt metaadatstruktúrájuk miatt) nem tudják megoldani a problémákat. Ugyanakkor egyelőre a piaci, önkéntes megoldások ösztönzése, támogatása az, ami a leginkább célravezető lehet, illetve a már meglévő EU-szintű adatbázisok (ld. az OHIM árvamű-nyilvántartása) támogatása, továbbfejlesztése lehet eredményes.

G) Kivételek és korlátozások

Nem vitás, hogy a jogalkotásban részt vevő szereplők jelentős része és a szakirodalom is²³⁰ a reformfolyamat meghatározó irányának tekinti a kivételek és korlátozások rendszerének megújítását. Talán a jogosultakat kivéve, akik bár nem utasítják el ezen a területen a harmonizáció továbbvitelét, de nyilvánvalóan elsősorban nem a bővítésben, hanem legfeljebb a keretek pontosításában érdekeltek.²³¹

A Bizottság a konzultációs dokumentumban számos olyan témát is megjelölt, amelyekben előrehaladást látott kívánatosnak. Ilyen volt prioritásként a könyvtárakhoz és az archívumokhoz való jobb hozzáférés kérdése, a tömeges digitalizáció, a megőrzés és archiválás kérdése, a gyűjteményekhez való elektronikus hozzáférés, az e-kölcsönzés, az oktatási célú felhasználások, egyes fogyatékkal élők felhasználásai, valamint az adat- és szövegbányászat.²³² Jól látható, hogy a Bizottság elsősorban azokkal a kivételekkel és korlátozásokkal kívánt foglalkozni, amelyek valamely közcél teljesítő intézmény által valósulnak meg (tehát az intézményi, valamint az oktatási- és kutatási célú felhasználásokkal). Igen fontos rávilágítani itt arra, hogy a Bizottság ebben a körben, a kivételek, korlátozások reformja keretében kezdte

228 www.linkingcontentcoalition.com

229 www.copyrighthub.com

230 Ld. pl. Limitations and exceptions as key elements of the legal framework for copyright in the European Union. Opinion on the judgement of the CJEU in Cse C-201/13 Deskmen. 1 November 2014.

<http://www.create.ac.uk/european-copyright-society-limitations-and-exceptions-as-key-elements-of-the-legal-framework-for-copyright-in-the-european-union-opinion-on-the-judgment-of-the-cjeu-in-case-c-20113-deckmyn/>

231 Report on the responses to the Public Consultation on the Review of the EU Copyright Rules Directorate General Internal Market and Services Directorate D – Intellectual property D1 – Copyright July 2014. 31.

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/docs/contributions/consultation-report_en.pdf

232 20-36.

vizsgálni az e-kölcsönzés kérdését is, amely azonban jelenleg a jogosultak kizárólagos leihívására hozzáférhetővé tételi joga körébe tartozik. Ez legalábbis azt mutatja, hogy a konzultációs dokumentum alapján a Bizottság szándéka az lett volna, hogy e tekintetben a hagyományos kölcsönzésre vonatkozó kivételhez vagy korlátozáshoz hasonló lehetőséget vezessen be. (Alapvetően a „hagyományos” kölcsönzés sem szabad teljes körben. Ld. erre vonatkozóan a magyar jogot bemutató fejezet vonatkozó részét.)

Ezekhez a célokhoz a Fehér Könyv tette hozzá azt a megállapítást, ami egyébként a szakirodalomban már rég általánosan elfogadott nézet, hogy bár az INFOSOC-irányelv nagy lépés volt a harmonizáció útján, a harmonizációs hatás mégis korlátozott volt, és a határon átnyúló hozzáféréssel kapcsolatban nem is ért el haladást.²³³ A Fehér Könyv szerint meg kell vizsgálni a kivételek és korlátozások bevezetésének kötelezővé tételét, illetve egységesíteni szükséges azt is, hogy mely esetekben kell, vagy lehet egyáltalán díjigényt kapcsolni a kivételhez (vagyis mely esetekben kell kivétel helyett korlátozást bevezetni), mivel jelenleg az irányelv lényegében bármely kivétel esetében lehetővé teszi a tagállamok számára a díjigénnyel való bevezetést, és csak egyeseknél teszi a kivétel bevezetése esetén kötelezővé a díjazást.

Míg a Fehér Könyv a kötelező bevezetéssel kapcsolatban óvatos, további vizsgálódásra felhívó álláspontot foglalt el,²³⁴ az Európai Parlament a Reda-jelentés a tervezetében²³⁵ viszont már kifejezetten felhívta a Bizottságot arra, hogy tegye kötelezővé az összes, az INFOSOC-irányelvben nevesített kivételt és korlátozást, valamint biztosítsa ezek tekintetében a határon átnyúló hozzáférést. A Reda-jelentés sem arról szól, hogy egy hozzáférhetővé tétellel jusson el mindenhova a mű, hanem hogy a fogyasztók számára egyenlő feltételek mellett legyen megoldható a hozzáférés, még hozzá a jogbiztonság fokozása mellett. A végső szöveg ezen annyiban finomított, hogy rögzítésre került, hogy további vizsgálatok szükségesek ahhoz, hogy eldönthető legyen, melyek azok a kivételek, amelyek módosítást igényelnek, figyelemmel a szubszidiaritásra is, ami arra utal, hogy a Reda-jelentés sem feltétlenül a teljes harmonizáció oldalán tette le végül a voksát. Mindezzel együtt egyébként a jelentés tartalmaz egy felhívást egy olyan nyitott norma elfogadására is, amely rugalmasságot vezet be a kivételek és korlátozások olyan különleges esetekben való értelmezésével kapcsolatban, amelyek nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit.²³⁶ Azt – műfajából fakadóan természetesen – nem fejt ki a jelentés, hogy ez egy fair use-szerű vagy egy háromlépcsős teszt-szerű norma kellene-e hogy legyen. Jól látható, hogy az intézményi megközelítések itt erősen széttartanak, és gyakorlatilag a hagyományos értelemben vett modellek közül mindegyik az asztalon van.

A DSM ehhez képest csupán a nagyobb jogbiztonságot és a határon átnyúló felhasználások elősegítését hangsúlyozza.²³⁷

A tömeges digitalizációval kapcsolatban a konzultációs dokumentum megállapította, hogy a problémakör az INFOSOC-irányelv elfogadása idején még nem eszkalálódott annyira, hogy foglalkozni kellett volna vele, ugyanakkor az azóta zajlott folyamatok érintették ezt a kérdéskört is.²³⁸ Így az out-of-commerce irodalmi művek vonatkozásában elfogadott MoU már kezeli az adott művek tekintetében a problémát, vagyis csak azokkal a művekkel kell fog-

233 9.

234 Uo.

235 Reda-jelentés 11. pont.

236 Uo., 33–67. pont.

237 DSM 8.

238 INFOSOC-irányelv 27.

lalkozni, amelyek ezen a körön kívül esnek, amivel a piaci szereplők többsége is egyetértett, azzal, hogy természetesen a gyűjtemények hatékony megoldásban érdekeltek. A Fehér Könyv is azt a szintet jelölte meg fellépési lehetőségként, miszerint szektorspecifikus beavatkozások szükségesek, de elsősorban nem jogalkotási úton.²³⁹

Az oktatási és kutatási célú szabad felhasználások vonatkozásában már a konzultációs dokumentum is jelezte, hogy itt (elsősorban egyébként az oktatás területén) a probléma amiatt komoly, mivel ezeket több tagállam nem ültette át, és azok is, amelyek megtették, eltérő megoldásokat követnek, mások pedig a szerződéses modelleket preferálják, ráadásul az INFOSOC-irányelv e tekintetben sem foglalkozott a távoktatási (esetleg határon átnyúló) esetekkel.²⁴⁰ A Fehér Könyv szintén fontosnak tartotta a határon átnyúló felhasználások lehetőségének megteremtését, de tekintettel a megindult piaci folyamatokra is, inkább a meglévő keretek megerősítését támogatta.²⁴¹ A Reda-jelentés a jelenleginél szélesebb oktatási és kutatási kivételrendszer megteremtésére hívott fel, amelynek nemcsak az oktatási intézményekre kell kiterjednie, hanem mindenféle oktatási vagy kutatási tevékenységre, többek között az informális oktatásra is,²⁴² de ennek a szövegnek a hatálya végül csak az államilag elismert oktatási környezetekre terjed ki.²⁴³

A megőrzés és archiválás területén a konzultációs dokumentum megállapította,²⁴⁴ hogy különböző szabályokkal kerültek átültetésre az INFOSOC-irányelv rendelkezései, emiatt pedig nem egységes az uniós kép, a tagállamok pedig az új típusú archiválási megoldásokra jogalkotási eszközökkel nem reagálnak. Mivel pedig a meglévő kivételt a tagállamok igen sokféleképpen ültették át (többek között még az is különböző, hogy mely megőrzési módokat és mely műtípusokat fedi a szabad felhasználás), a Bizottság legalább e két szempont szerint további szabályozást javasol, hiszen a jelenlegi helyzet jogbizonytalanságot eredményez és visszafogja a megőrzési aktivitást. Ezeket a megállapításokat osztotta a Fehér Könyv is, amely szerint a megőrzési szabályok nem egységesek, az együttműködést nehezítik.²⁴⁵ Megjegyzendő, hogy amennyiben a változtatás itt megáll, az a magyar jogra nem lesz érdemi hatással, ugyanis az Sztj. vonatkozó rendelkezése ma sem korlátozza sem a műtípusok, sem a megőrzési módok tekintetében a szabad felhasználást.²⁴⁶

A dedikált terminálos kivétellel kapcsolatban a konzultációs dokumentum utal rá, hogy az INFOSOC-irányelv szabad felhasználása csak a helyszínen teszi lehetővé a hozzáférést a művekhez, a távoli hozzáférés így legfeljebb szerződések útján lehet megoldott, emiatt felmerül ennek a szabad felhasználással tétele is, bár ezzel kapcsolatban többen felvetették a technológiai megoldásokban rejlő problémákat.²⁴⁷ Ráadásul ez a szabály nem egyértelmű abból a szempontból sem, hogy hogyan viszonyul az engedély alapján lehetséges felhasználásokhoz. E tekintetben a Bizottság azt javasolja, hogy szűk körben, csak egyes közelebről meghatározott intézménytípusokban, csak kutatók és beiratkozott hallgatók számára, továbbá meghatározott műszaki (bizton-

239 Fehér Könyv 17–18.

240 INFOSOC-irányelv 28–29.

241 Fehér Könyv 9–11.

242 Reda jelentés 19. pont.

243 Uo., 51. pont.

244 INFOSOC-irányelv 24.

245 Fehér Könyv 10.

246 Sztj. 35. § (4) bekezdés.

247 INFOSOC-irányelv 25.

ságos hálózat) és jogi feltételek (felhasználási feltételek, embargo periódus) mellett szélesedjen a szabad felhasználás. Itt vissza lehet utalni rá, hogy álláspontom szerint a magyar szabályozás ma is túlterjeszkedik az irányelv által jelenleg megengedett kereteken: ugyanis az Szjt.-ben szabályozott szabad felhasználás végrehajtási rendeletében eldugva rendelkezik arról, hogy a gyűjtemények zárt rendszerben összekapcsolhatók. Mindazonáltal úgy tűnik, a Bizottság ezen a szinten már túllépne a szabad felhasználás módosítása során, ami a magyar szabályok további tagításával is járna.

Ráadásul addig is, amíg a Bizottság dolgozik a Fehér Könyv újabb verzióján, az Európai Bíróság halad tovább a harmonizációs eredmények értékelésével. A C-117/13. számú ügyben²⁴⁸ ugyanis kimondta, hogy a dedikált terminálos szabad felhasználás nem terjed ki arra, hogy a kiadó megtiltsa a gyűjtemény részére a felhasználást abban az esetben, ha vele korábban nem kötött szerződést, de a kiadó szerződéskötésre ajánlatot tett. Az ügyben a Bíróság rögzítette azt is, hogy a vizsgált kivétel nem terjed ki arra, hogy az igénybevevők a digitalizált és hozzáférhetővé tett példányokat letöltsék, kinyomtassák, esetleg valamilyen elektronikus hordozóra mentsek. Erre azonban lehetőséget adhat számukra az irányelv más rendelkezése (itt az EuB feltehetően a magáncélú többszörözésre vonatkozó rendelkezéseket érti), ez azonban csak megfelelő díj megfizetése mellett lehet megengedett. Mindenesetre amennyiben a Bíróság így értelmezi a status quo-t, ebből következik az is, hogy a Bizottságnak a Fehér Könyvben már csak olyan harmonizációs lépésre kell javaslatot tennie, amely ezt meghaladó hozzáférést biztosít az igénybevevők számára.

A Fehér Könyv szerint a dedikált terminálos kivétel nem veszi figyelembe a távoli hozzáférés lehetőségeit (oktatási, kutatási célra meg kell nyitni), emiatt pedig meg kell fontolni a kötelezővé tételt és a határon átnyúló megoldások bevezetésének lehetőségeit.²⁴⁹ Ehhez a Reda-jelentés azt teszi hozzá, hogy felhív egy kötelező kivétel elfogadására, amely lehetővé teszi a könyvtárak számára, hogy a hozzáférés helyétől függetlenül digitális formátumban kölcsönözhessenek könyveket a nagyközönségnek.²⁵⁰

Az elektronikus kölcsönzés témakörében a konzultációs dokumentum utal arra, hogy a hagyományos kölcsönzés mellett egyre nagyobb az igény az elektronikus (távoli) hozzáférhetővé tételre ideiglenesen is, ehhez ma engedély kell.²⁵¹

A jogosulti oldalon többen foglalták el azt az álláspontot, hogy nem azonos az off-line és az on-line kölcsönzés hatása a piacra, a digitális piacon a könyvtár és a piaci szolgáltató versenytársak lehetnek. A jogérvényesítés is elnehezülhet.²⁵² A Fehér Könyv szerint a gyűjtemények a digitális és analóg példányok kezelésének egyenrangúsítását igénylik. Strukturált dialógust javasolnak, mivel még nem érett a helyzet a jogalkotásra.²⁵³ Az elektronikus kölcsönzés vonatkozásában azt állapította meg a tervezet, hogy igen erősen feszülnek egymásnak az érdekek: míg a könyvtárak és a „fogyasztók” a hagyományos kölcsönzéssel azonos elbánást szeretnének elérni, addig a jogosultak attól tartanak, hogy egy ilyen „szimmetria” igen komolyan veszélyeztetné a még csak beindulóban lévő elektronikus könyvpiacot. Emiatt pedig a kiszivárgott tervezet egyedül a strukturált párbeszéd lehetőségét veti fel, mint a továbbhaladás irányát, annak érdekében, hogy a piaci viszonyok a lehető legkevésbé sérüljenek.

A fogyatékkal élők hozzáférést segítő kivételek és korlátozások tekintetében a konzultációs dokumentum utal arra, hogy az INFOSOC-irányelv vonatkozó szabálya opcionális, ugyan-

248 Ld. a hatályos szerzői jogi szabályokat elemző fejezetben vizsgált TU Darmstadt-ügyet.

249 Fehér Könyv 11. o.

250 Explanatory Statement.

251 Reda-jelentés 26.

252 Uo., 47–48.

253 Fehér Könyv 11.

akkor az erre vonatkozó nemzetközi megállapodás, a Marrakesh-i szerződés implementációja előbb-utóbb szükséges lesz, illetve a határon átnyúló vonatkozások megteremtése is uniós szabályozást tesz majd szükségessé.²⁵⁴ A Fehér Könyv az uniós keret módosítását a Marrakesh-i szerződés ratifikációja utánra hagyta.²⁵⁵

Az audiovizuális tartalmak különösen érintettek az user-generated-content (felhasználók által előállított tartalom – UGC) vonatkozásában, emiatt itt említeni kell a Bizottságnak az UGC vonatkozásában megfogalmazott álláspontját is, amely egyelőre a kivárást tekinti alapvető elvnek: egyrészt további elemzést igényel, hogy mely szabad felhasználások valósulnak meg ezen a területen, illetve figyelemmel kell lenni a jelenséget kezelni kívánó, már létező szerződéses viszonyokra is. Ezen a területen a Bizottság kérdőíve kiemelkedően fontosnak tartja a felvilágosítást, illetve a metaadatok megfelelőségét. Utalni lehet itt arra, hogy az SZJSZT hasonló konklúziókra jutott a Bizottság konzultációs dokumentuma alapján az SZJSZT elnöksége által kezdeményezett vizsgálatok során.²⁵⁶ Témánk szempontjából e kérdéskörnek ott van jelentősége, hogy a hozzáférhetővé tett audiovizuális örökség a közönség számára milyen további cselekményeket enged meg jogszerűen.

4.3. Az out-of-commerce probléma és megoldása uniós szinten, valamint a magyar javaslat az OOC művek speciális közös jogkezelésére

4.3.1. Az uniós OOC kezdeményezésekről röviden

Az Európai Bizottság kezdeményezése alapján 2011. november 20-án az irodalmi művek egyes érintettjei egyetértési megállapodást (Memorandum of Understanding – a továbbiakban: MoU) írtak alá, amelynek értelmében az európszerte jelentős könyvtárak, kiadók, szerzők és közös jogkezelő társaságok, valamint ezek érdekképviseleti szervezetei modellt dolgoztak ki arra, hogy az európai könyvtárak, archívumok digitalizálják és lehívásra hozzáférhetővé tegyék a gyűjteményük részét képező, a forgalomból már kikerült könyveket és az (első sorban tudományos) folyóiratokat. A MoU-ban kidolgozott rendszer alapján az érdekeltek önkéntes licencmegállapodásokat hozhatnak létre a szerzői jogok teljes tiszteletben tartása mellett, vagyis nem érintve azt a tényt, hogy a jelenlegi uniós szabályozás alapján a jogosultak kizárólagos joga alá tartozik a kereskedelmi forgalmon kívüli művek digitalizálásának és hozzáférhetővé tételének joga.²⁵⁷

Ezzel párhuzamosan, 2013-ban a fent már említett Licences for Europe program egyik, az audiovizuális és filmörökséggel foglalkozó intézményekkel foglalkozó munkacsoportja szintén előké-

254 INFOSOC-irányelv 30.

255 Fehér Könyv 13.

256 Id. FICSOR Mihály (referens) – SÁR Csaba – SZINGER András – TOMORI Pál – BÉKÉS Gergely – DETREKŐI Zsuzsa – FÁBRI Péter – GRAD-GYENGE Anikó – HUMPFNER Viktória – PATAKI-KVASNYIK Boglárka – FAY Margit: A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásáról. A Szerzői Jogi Szakértő Testület UGC-munkacsoportjának beszámolója a felhasználók által generált tartalom szerzői jogi kérdéseivel kapcsolatban.

http://www.sztmh.gov.hu/szerzoijog/tanulmany/09evf-04-szjszt-tanulmany_1.pdf

257 http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/20110920-mou_en.pdf

szített egy hasonló megállapodásra irányuló vitaanyagot azzal a szándékkal, hogy az audiovizuális terjesztési hálózatokban már nem hozzáférhető (out-of-distribution) művek se vesszenek el, hanem a digitalizációt követően váljanak hozzáférhetővé meghatározott, erre dedikált intézményeken keresztül (egyébként ide tartozónak tekintve a közszolgálati médiaszolgáltatói vagy őket kiszolgáló archívumokat is).²⁵⁸ A munkacsoport elé terjesztett megállapodási javaslat²⁵⁹ alapján a kereskedelmi forgalomban/terjesztési rendszerben már nem lévő, a munkacsoporthoz intézett orientáló kérdés alapján 25 évnél korábban született audiovizuális művek (még hozzá a fikciós és nem fikciós, bármilyen hosszúságú alkotások, híradók, dokumentumfilmek) tekintetében jönne létre egy sajátos engedélyezési rendszer, amelyben 10 évre, többszörözésre és lehívásra hozzáférhetővé tételre és nyilvános előadásra lehetne nem kizárólagos felhasználási engedélyt szerezni, az ebből származó bevételek pedig megoszlanának a jogosultak és a digitalizációt végző intézmények között.

Az audiovizuális örökséggel foglalkozó munkacsoport munkájának másik fő iránya a művek, illetve a hordozó fájlokra vonatkozó azonosítók és nyilvántartások vonatkozásában a best practice-k feltérképezése volt, amelynek keretében több jogosult csoport képviselője is bemutatta a saját megoldásait.²⁶⁰

A vita eredményeként kialakított pozíció szerint egy közös, interoperábilis azonosító kód tudná igazán hatékonyan elősegíteni a jogok tisztázását, az európai művek beazonosíthatóságát és elérhetővé tételét. Tekintettel pedig arra, hogy a jelenlegi szabványok (a munkacsoporti üléseken bemutatott ISAN,²⁶¹ EIDR) nem működnek hatékonyan e tekintetben (ráadásul az archívum dokumentumok nincsenek ilyen azonosítókkal párosítva), ennek kiterjesztésének lehetőségét is meg kell vizsgálni.

A 3. munkacsoport egyes javaslatai ugyan be is kerültek a Licences for Europe kezdeményezés plenáris ajánlásai²⁶² közé, ezek az összesen tíz ajánlásból hármat tesznek ki. A sorrendben 7. kifejezetten a filmörökség on-line hozzáférhetőségének szélesítését tűzte ki (és tartalmaz egy megállapodást az elvekről és az eljárásokról az audiovizuális örökség hozzáférhetővé tétele vonatkozásában). A „Principles and Procedures” a várakozásokkal ellentétben azonban végül nem egy olyan jellegű MoU-t fogalmazott meg, mint az irodalmi művek vonatkozásában előbb említett, mivel nem koncentrálna az out-of-commerce/out-of-distribution művekre kifejezetten, hanem alapvetően a jogosultak hozzájárulására fekteti a hangsúlyt valamennyi audiovizuális tartalom on-line hozzáférhetővé tételénél. A 8. a televíziós archívumok felszabadítását tűzte ki célul digitalizálással egybekötve, de itt konkrét eszköz meghatározása nélkül további egyeztetéseket irányoztak elő a közszolgálati médiaszolgáltatók és a jogosultak között. Végül pedig a 9. ajánlás már nem kizárólag az archívumokra vonatkozik, mivel ez az

258 <https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/sites/licences-for-europe-dialogue/files/ACE%20discussion%20document.pdf>

259 <https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/en/content/wg3-presentations-4th-meeting-30-may> (SAA-MoU.ppt)

260 Az AGICOA képviselőjének prezentációja:

<https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/sites/licences-for-europe-dialogue/files/AGICOA.pdf>,

az International Documentation on Audiovisual Works prezentációja:

<https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/sites/licences-for-europe-dialogue/files/IDA.pdf>,

Entertainment Identifier Registry:

<https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/sites/licences-for-europe-dialogue/files/EIDR.pdf>,

International Standard Audiovisual Number

<https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/en/content/wg3-presentations-4th-meeting-30-may>

261 Az ISAN audiovizuális művek azonosítására alkalmas, még hozzá a mű hordozójától függetlenül, viszont nem lehet alkalmazni állóképekre, hangfelvételekre vagy más, nem audiovizuális műre.

262 <https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/en/content/final-plenary-meeting>

audiovizuális tartalmak online azonosíthatóságát és megtalálhatóságának javítását tűzte ki célul, és tartalmazza az audiovizuális iparág deklarációját is erre vonatkozóan.

A Fehér Könyv tervezete számol azzal, hogy a tömeges digitalizációval kapcsolatban már kifejezetten előrehaladott a harmonizáció – így különösen figyelemmel kell lennie ennek megítélése során az árvamű-irányelv nyomán megvalósuló egységesülésre (ld. korábban). Ezen a területen a Bizottság óvatosabban is fogalmazta meg a továbblépési irányokat, és nem feltétlenül tart szükségesnek további jogalkotást. A tömeges felhasználás felveti a közös jogkezelés lehetőségét, ami ráadásul a határon átnyúló terjesztés vonatkozásában is jó megoldás lehet.²⁶³

4.3.2. Az OOC művek és a már meglévő szerzői jogi eszközök kapcsolata – különös tekintettel az árvamű-szabályokra

Álláspontom szerint az OOC művek hozzáférhetővé tétele problémájának megoldásakor elsődlegesen arra kell figyelemmel lenni, hogy tagállamok jogalkotáson vagy a felek megállapodásán nyugvó megoldásai miként viszonyulnak a többi uniós szabályozási eszközökhöz, különösen az uniós árvamű-rendelkezésekhez.

Ehhez pedig meg kell vizsgálni minden javaslatnak az uniós kerettel és különösen az Árvamű-irányelvvél való összhangját is.²⁶⁴

263 Ld. erről a korábbi kezdeményezések között a Comité des Sages “The New Renaissance - Reflection Group on Bringing Europe’s Cultural Heritage Online” című jelentését. 2011. január 10.

264 Az Árvamű-irányelv a következő releváns rendelkezéseket tartalmazza:

A tagállamokban letelepedett, nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények, illetve múzeumok, valamint archívumok, mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmények és közszolgálati műsorszolgáltatók az európai digitális könyvtárak létrehozása céljából gyűjteményeik, illetve állományaik nagymértékű digitalizálásával foglalkoznak. Ezek hozzájárulnak Európa kulturális örökségének megőrzéséhez és népszerűsítéséhez, ami az európai digitális könyvtárak – köztük az Europeana – létrehozása szempontjából is fontos. A nyomtatott anyagok tömeges digitalizálására szolgáló, valamint az adatkeresési és -indexelési technológiák növelik a könyvtárak gyűjteményeinek hasznosíthatóságát a kutatásban. A nagyméretű online könyvtárak létrehozása megkönnyíti az olyan elektronikus kereső- és feltáróeszközök használatát, amelyek a kutatók és a tudósok számára új kutatási forrásokat nyitnak meg, és amelyek hiányában az érintettek kénytelenek volnának hagyományosabb, analóg keresési módszerekkel beérni. (...)

(4) Ez az irányelv nem érinti a tagállamokban kialakítás alatt álló azon konkrét megoldásokat, amelyek célja, hogy olyan tömeges digitalizálási kérdésekkel foglalkozzanak, mint például az ún. „kereskedelmi forgalomba nem kerülő” művek. Az ilyen megoldások figyelembe veszik a különböző típusú tartalmak és a különböző felhasználók sajátosságait, és a releváns érdekelt felek közötti megegyezésre építenek. Ezt a megközelítést követték a kereskedelmi forgalomba nem kerülő művek digitalizálására és hozzáférhetővé tételére vonatkozó alapelvekről szóló egyetértési megállapodásban is, amelyet az európai könyvtárak, szerzők, kiadók és közös jogkezelő szervezetek 2011. szeptember 20-án írtak alá, a Bizottság jelenlétében. Ez az irányelv nem érinti ezt az egyetértési megállapodást, amely felszólítja a tagállamokat és a Bizottságot, hogy biztosítsák, hogy a felhasználók, jogosultak és a közös jogkezelő szervezetek közötti önkéntes alapú megállapodások, amelyek a bennük foglalt elvek alapján engedélyezik a kereskedelmi forgalomba nem kerülő művek használatát, részesüljenek a követelményként előírt jogbiztonság előnyeiből nemzeti és határon átnyúló viszonylatban is. (...)

(24) Ez az irányelv nem érinti a jogkezelésre, így a kiterjesztett hatályú közös engedélyezés, a képviselőlet vagy az átruházás törvényes vélelmére, a közös jogkezelésre, vagy hasonló rendelkezésekre, valamint ezek kombinációjára – többek között a tömeges digitalizálásra – vonatkozó tagállami rendelkezéseket. (...)

6. cikk (1) A tagállamok rendelkeznek a 2001/29/EK irányelv 2., illetve 3. cikkében biztosított többszörözési és a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételi jogokra vonatkozó kivételről vagy korlátozásról, annak biztosítása érdekében, hogy az 1. cikk (1) bekezdésében említett szervezetek a gyűjteményükben megtalálható árva műveket a következő módokon felhasználhassák: (...)

Az Árvamű-irányelv releváns rendelkezéseiből a következő következtetések vonhatók le:

- az uniós jogalkotó a tömeges digitalizálási projektek kezelésére is alkalmasnak tartja az Árvamű-irányelvet, hiszen e problémát exponálja az irányelv (1) preambulumban (értelemszerűen azzal a feltétellel, ha árva művek digitalizációjáról van szó, amelyek egyébként jellemzően egyúttal OOC művek is),
- az irányelv figyelemmel van az out-of-commerce tagállami szintű, az érintett felek közti önkéntes tárgyalásokon alapuló kezdeményezésekre is, de ezek között nem említi azt, hogy a tagállamok az árva művek területét összemoshatnák az out-of-commerce művek problémájával a jogalkotás szintjén, sőt, kifejezetten csak az önkéntes megoldásokat említi,
- az irányelv nem kíván hatással lenni a tagállamok közös jogkezelési rendszerére (ideértve a tömeges digitalizálási rendelkezéseket is).

Az Árvamű-irányelv fenti értelmezése felveti azt a kérdést, hogy amennyiben annak elfogadását követően kíván a tagállam egy olyan out-of-commerce szabályozást bevezetni, amely az árva out-of-commerce művek tekintetében is alkalmazandó lenne, az nem sérti-e az irányelvet. Álláspontom szerint itt figyelemmel kell lenni több szempontra is, mégpedig hogy az irányelv maga jelzi azt, hogy ezt a kérdést fontosnak tartja, előtérbe helyezi az önkéntes megoldásokat, de a közös jogkezelésnek elsőbbséget ad. Fontos azt is figyelembe venni, hogy az irányelv végleges szövegéből kikerült az a rendelkezés, amely arra utalt, hogy a hatályba lépése előtti, az irányelvi megoldástól eltérő rendszereket tekinti fenntarthatónak, amiből pedig a contrario az következik, hogy akár a hatályba lépését követően is be lehet vezetni olyan közös jogkezelést, amely akár az árva műveket is lefedi.

Mérlegelni kell viszont, hogy amennyiben az árva művekre vonatkozóan a nemzeti jogalkotó nem az irányelvi rezsimit tekinti alkalmazandónak, akkor az újonnan bevezetendő szabályozás lehetőség szerint semmiképp se biztosítson alacsonyabb szintű védelmet, mint ha az irányelv szerinti védelmet biztosítaná. Ugyanis, ha egy mű árva is és out-of-commerce mű is egyben (ami igen nagy eséllyel van így), és nem az irányelvi szabályokat alkalmazzák rá, az azt is jelentheti, hogy a szerzője felbukkanása esetén nem feltétlenül fogja védeni az a mechanizmus, amit egyébként az irányelv biztosítana neki. Ez felveti azt a problémát is, hogy ha az árva OOC művek felhasználásához nem kapcsolódik olyan jellegű adminisztráció, mint az árva művekéhez, akkor ezek eszerint kerülhetnek felhasználásra a jövőben, ami azt fogja jelenteni, hogy nem kerülhetnek be az OHIM adatbázisába, így pedig nem lesz alkalmazandó velük kapcsolatban a kölcsönös elismerési szabály, vagyis a határon átnyúló felhasználásuk elé is akadály gördül.

4.3.3. A nyilvánosságra hozott magyar javaslat és esetleges alkalmazhatósága audiovizuális területen

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 2015 júliusában bocsátott ki egy Konceptiót,²⁶⁵ amely elsősorban a közös jogkezelési irányelv átültetésének előkészítését szolgálja, ugyan-

²⁶⁵ Részletes koncepció a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló 2014/26/EU irányelv átültetéséhez megalkotandó magyar jogi szabályozás főbb tartalmi kérdéseivel kapcsolatban. (A továbbiakban: Konceptió.) 31–35. http://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/20150710_kjk_ire_reszletes_atultetesi_koncepcio_konzultaciara_0.pdf

akkor a VIII. fejezete tartalmaz egy javaslatot az out-of-commerce művekkel kapcsolatos tömeges digitalizálásra vonatkozóan is. A Konceptió azonban egyedül az irodalmi művek, illetve az ezekhez közvetlenül kapcsolódó (ezekbe lényegében beépülő) vizuális alkotások (illusztrációk, fotók) tekintetében tartalmaz elképzeléseket, annak ellenére, hogy – ahogy fent láthattuk – az uniós stratégiai dokumentumok figyelmet fordítanak a kereskedelmi terjesztési csatornákból már kikerült audiovizuális alkotásokra is, és ezen a területen is formálódik önkéntes együttműködés számos szervezet között. Emiatt pedig érdemes megvizsgálni ezt a lehetőséget is, még ha alapvetően azt nehéz is figyelmen kívül hagyni, hogy a közös jogkezelési irányelv párhuzamosan zajló átültetése magát a kiválasztott eszközt, a közös jogkezelést várhatóan mélyen érinti, így egyes részei a rendszernek ma aligha megismerhetők és elemezhetők megbízható következtetésekkel. A Konceptió egyébként arra vonatkozóan nem tartalmaz utalást, hogy az audiovizuális alkotásokra miért nem terjed ki a szabályozási elképzelés, annak ellenére, hogy az SZJSZT fent hivatkozott tanulmánya kiemeli ennek fontosságát.²⁶⁶

Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy az audiovizuális alkotások tekintetében valójában van-e szükség ilyen beavatkozásra, és az a modell, amelyet az SZTNH javasolt, egyáltalán alkalmazható lenne-e az audiovizuális alkotások körében.

A Konceptió javaslata szerinti megoldás – az előkészítők szerint legalábbis – kissé hasonlít az azonos problémára adott német megoldásra, egyes pontokon azonban jelentősen el is tér tőle.²⁶⁷

Az OOC művek felhasználásának engedélyezése eszerint közös jogkezelés keretében valósulna meg, és ilyen műnek tekintenék vélelem alapján az 1999. augusztus 31-én vagy azt megelőzően kiadott műveket, lényegében az Sztj. hatályba lépését megelőzően bármikor megjelent alkotásokat, feltéve persze, hogy még védelem alatt állnak. Becslés szerint egyébként még védelem alatt állhatnak olyan alkotások is, amelyek kb. 150 éve születtek (ha valamely mű

266 141.

267 A német Sztj. megoldása szerint azok minősülhetnek OOC alkotásnak, amelyek kereskedelmi forgalomban nem kaphatók, és a német Sztj. hatályba lépését megelőzően hozták nyilvánosságra valamely könyvben, szakfolyóiratban, újságban, magazinban, vagy más szöveges dokumentumban, és hozzáférhető valamely LAMS intézmény állományában. A felhasználás többszörözés és nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel lehet, amely közvetve sem szolgálhat jövedelemszerzési célt. A modellnek része egy adminisztratív elem is, amely szerint az érintett alkotások a Deutsches Patent Amt-nál vezetett nyilvántartásba kérelemre kerülnek be, még hozzá az engedélyezést végző közös jogkezelő szervezet kérelmére, amely nyilvántartásba vétel ellen a jogosultak az erről szóló tájékoztatástól számított 6 hétig tiltakozhatnak. Ha ez nem történik meg, a jogkezelő szervezet engedélyezi a mű felhasználását azzal, hogy egyébként viszont később sincs kizárva az, hogy a jogosult tiltakozzon a mű felhasználásának közös jogkezelésben való engedélyezése ellen. (A nyilvántartás egyébként nem közhiteles, a kérelem tartalmát nem vizsgálja a Hivatal.) A német megoldás bevezetésének szükségességéről:

<http://irights-media.de/webbooks/dervergangenheiteinezukunft/chapter/urheberrecht-praxis-und-fiktion-rechteklaerung-beim-kulturellen-erbe-im-zeitalter-der-digitalisierung/>

A francia modell (Code de la Propriété Intellectuelle L134-1 – L134-9 cikke.) az 1901. január 1. és 2000. december 31. között nyilvánosságra hozott, még védelem alatt álló könyvek egyes felhasználási jogainak közös jogkezelésben való gyakorlását írja elő kilépést lehetővé téve, és biztosítva hozzá az adatok összegyűjtését, nyilvántartásba vételét is. Fontos, hogy a kiadó csak akkor vonhatja ki a művet a közös jogkezelés alól, ha egyben fel is használja (hasznosítási kötelezettség). Az adatbázist a Francia Nemzeti Könyvtár (BnF) vezeti, amely online, ingyenesen hozzáférhető (ReLIRE). A jogosultaknak itt 6 hónapos fellépési lehetősége van a felhasználás elleni tiltakozásra. (A francia modellt részletesen bemutatja: HAJDÚ Dóra: A kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitalizálása Franciaországban. *Infokommunikáció és Jog*, 2013. november, 55. szám.)

Az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012/28/EU irányelv átültetésével együtt 2014. október 29-ével Szlovákia is a francia modellhez hasonló módon kezeli a kereskedelmi forgalomból kikerült művek felhasználásának engedélyezését (2014. szeptember 12-i 283/2014. törvény).

szerzője mához képest 69 évvel ezelőtt halt meg, és akkor már hosszú, termékeny élet állt mögötte, ami akár 70-80 év is lehet, akkor reálisnak tűnik ez a számítás). A megoldás egyébként nem csak a már ismert OOC-szabályozásokhoz hasonló, hanem rokon az Árvamű-irányelv azon rendelkezésével is, amely egy konkrét időpont előtt keletkezett audiovizuális művek esetében tekinti csak alkalmazandónak a szerzői jogi kivételt. Az audiovizuális alkotások esetében az ilyen művek köre – csupán a technológiai korlátok miatt – nem annyira hosszú (az „első magyar filmként” ismert alkotás 1901-ben készült), mint az irodalmi művek körében, ugyanakkor ezek az időablakos terjesztési rendszer alapján biztosan még gyorsabban kikerültek a kereskedelmi terjesztésből, mint az irodalmi művek.

Ahogy a Koncepció megállapítja, a művek tömeges digitalizációjára (és elsősorban hozzáférhetővé tételére) vonatkozó célkitűzések megvalósítására nem nyújt megfelelő megoldást az árvamű-szabályozás. Talán lehet azt mondani, hogy az audiovizuális alkotások esetében az olyan volumenű tömeges digitalizálás, mint a könyvek esetében, nem is elképzelhető, még akkor sem, ha egyes gyűjtemények szándéka kiterjedhet a teljes állomány digitalizálására. A Koncepció szerint:

„a kedvezményezett intézményeknél nincs meg a személyi feltételrendszer a jogosultkutatásra, az egyes tömeges digitalizálási projekteknél pedig nincs lehetőség tételenként mérlegelni a szerzői jogi védelem létét. Ugyanígy valószínűsíthető, hogy az érdekeltek nem tudnak piaci alapon megoldást találni a probléma megoldására.”

Ez a megállapítás nagy valószínűséggel az audiovizuális archívumok vonatkozásában is leírható lenne.

A Koncepció a probléma megoldását tehát az érintett jogok előírt közös jogkezelésbe adásában látja. Eszerint pedig az 1999. augusztus 31-én, vagy korábban (vagyis az új Sztj. hatályba lépését megelőzően) nyilvánosságra hozott irodalmi művek (könyvek, folyóiratok és a bennük foglalt egyes cikkek, valamint más irodalmi alkotások) és ezek illusztrációi esetében jönne létre új közös jogkezelési esetkör, amelynek alapján az említett szöveges és hozzájuk kapcsolódó vizuális művek szerzői részére a többszörözés és a lehívásra hozzáférhetővé tétel joga közös jogkezelés körében történő gyakorlását egy szűkebb kedvezményezett kör, méghozzá az ún. LAMS intézmények javára tennék lehetővé.²⁶⁸ A javaslat furcsasága, hogy kedvezményezetté tenne olyan intézményeket is (különösen az audiovizuális archívumokat), amelyeknek egyébként a jellemző gyűjtőkörre éppen nem az érintett művek köre.

A szabályozási koncepció három előfeltevésre épül:

A kereskedelmi forgalomban való hozzáférhetőség alapvető kapcsolatban van azzal, hogy erre vonatkozóan a felhasználónak (a kiadónak) hatályban lévő szerződése legyen a terjesztésre, lehívásra hozzáférhetővé tételre vonatkozóan.

268 Alapvető problémának tartjuk, hogy a javaslat nem tisztázza azt, hogy mi a viszonya az Sztj. 35. § (4) bekezdése alapján a kedvezményezett intézmények számára nyitva álló többszörözési szabad felhasználáshoz. Álláspontunk szerint a többszörözés tekintetében ugyanis teljesen felesleges új szabályokat bevezetni, az Sztj. 35. § (4) bekezdése kellően tág ahhoz, hogy az out-of-commerce művek bármely intézményi többszörözése is beleférjen. [Megjegyezzük, hogy pontosan ugyanez a helyzet az árvamű szabad felhasználás többszörözési részével is: átültetése a magyar jogba felesleges volt, mivel a 35. § (4) bekezdése a szabályozott többszörözéseket teljes mértékben lefedi.]

Az irodalmi művek kiadásában érintett szerződő felek 1999. szeptember 1-je előtt főszabály szerint nem köthettek határozatlan idejű (kiadói) felhasználási szerződést, mivel ezt a korábbi jogi szabályozás kizárta, vagyis az irodalmi művek tekintetében az érintett felhasználási jogok feltehetően és jó eséllyel az eredeti jogosultaktól szerezhetőek meg újra. Ez nem lenne feltétlenül igaz az audiovizuális alkotások tekintetében, ugyanis ezek vonatkozásában egyrészt a régi Szjt.-k hatálya alatt is lehetett jogátruházó szerződéseket kötni, másrészt ezek értelemszerűen (a jogátruházás jellegéből fakadóan) a teljes védelmi időre vonatkoztak (más kérdés, hogy ezek kötése idején a lehívásra hozzáférhetővé tétel jó eséllyel minden kétséget kizáróan ismeretlen felhasználásnak minősült, tehát ezek a jogok nem szállhattak át, így a jogosultaknál vannak²⁶⁹).

A művek lehívásra hozzáférhetővé tételéhez alapvetően jogosulti engedély szükséges, amihez el kell tudni érni a jogosultat. E jól körülhatárolt műcsoportban a jogosult személyén kívül a mű in-commerce létéről való információ is kulcsfontosságú, méghozzá a leendő felhasználók számára. Ezen adatok kétféleképp tárolhatók: vagy az in-commerce művekről kell adatbázist fenntartani (ebben a kiadók lehetnek elsősorban érdekeltek), vagy az out-of-commerce művekről (amiben pedig elsősorban az archívumok lehetnek érdekeltek).

Másodsorban a tömeges digitalizációval foglalkozó, a tervezett OOC-szabályozás által kedvezőbb pozícióba hozni kívánt intézményi kör a jogalkotó feltételezése szerint nagy valószínűséggel nem rendelkezik arra vonatkozóan sem személyi, sem anyagi kapacitással, hogy maga készítsen listát a kereskedelmi forgalomban nem kapható művekről, tehát hogy kiszűrje azokat az alkotásokat, amelyek beszerezhetőek hagyományos úton, vagy akár, hogy egyedileg keresse meg az egyes szerzőket felhasználási engedély beszerzése céljából, ha ezek már nincsenek kereskedelmi forgalomban és így nem férhetőek hozzá az archívumi digitalizálás céljára. Ez a megközelítés egyébként igaz az audiovizuális archívumokra is, még ha álláspontunk szerint ez a keresési kötelezettség nem is küszöbölhető ki teljesen a javasolt rendszerben sem. Ugyanis a leendő kedvezményezetteknek on-line hozzáférhetővé tétel szándéka esetén minden körülmények között keresnie kell a jogosultat, mivel csak ez alapján derülhet ki, hogy az elérhető-e/az érintett jog árva-e/a mű out-of-commerce kategóriába tartozik-e. Ezt a feladatot nem tudják elkerülni, legfeljebb a jogosultkeresés körülményei könnyíthetők számukra, amire viszont az Szjt. számos rendelkezést tartalmaz (ezeket akár tovább is lehet enyhíteni, ha ez a jogalkotói cél). Sőt, ha ezt követően a felhasználás díját is meg kell fizetniük, költségeik aligha fognak relevánsan csökkenni.

Harmadrészt a koncepció azt feltételezi, hogy nem csak a leendő kedvezményezett intézmények nem tudnak ilyen adatbázisokat létrehozni, de a könyv- és folyóiratkiadók sem rendelkeznek közös adatbázissal, és nem is mutatnak érdemi együttműködési készséget a tekintetben, hogy a kereskedelmi forgalomban kapható (*in commerce*) könyvekről adatbázist tartsanak fenn, amiből pedig következhetne, hogy melyek lesznek a kereskedelmi forgalomban már nem található alkotások. Bár az audiovizuális alkotások tekintetében számos professzionális és amatőr adatbázis létezik, olyan aggregált adatbázist nem ismerünk, amely

269 Ld. erre vonatkozóan: FALUDI Gábor: A felhasználási szerződés. KJK-Kerszöv, 1999. 130-132., GYENGE Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája. I. *Infokommunikáció és Jog*, 2006. február. 17-22., GYENGE Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája II. *Infokommunikáció és Jog*, 2006. április. 57-61.

valamennyi, in-distribution alkotás vonatkozásában tartalmazna hiteles (vagy legalábbis – elsősorban a naprakészség tekintetében – megbízható) információkat.

Ezen felvetésekre is figyelemmel a koncepció szerint egy megdönthető vélelmet kell felállítani abban a tekintetben, hogy nincs kereskedelmi forgalomban az a mű, amelyet 1999. augusztus 31-én, vagy korábban adtak ki (hoztak nyilvánosságra), mivel ebben az időszakban nagy valószínűséggel nem kötöttek olyan szerződést, amely még ma is hatályban volna. Az 1999. augusztus 31-e után kiadott alkotásokra a szabályozás nem vonatkozna, itt az általános rendelkezések alkalmazandók.

Ha pedig a mű mégis kereskedelmi forgalomban lenne, akkor a mű szerzője, vagy az érvényes kiadói szerződéssel rendelkező kiadó a vélelem megdöntésével tiltakozhat a felhasználás engedélyezése ellen. (Értelmezésem szerint a korábban megjelent művek 1999 után új kiadásban jelentek meg, és vonatkozásukban új műről – átdolgozásról – lehet beszélni, akkor rájuk nem vonatkozna a speciális engedélyezés.) Arról egyébként hallgat a koncepció, hogy a beállt vélelmet milyen eszközzel lehet megdönteni. Ilyen lehet önmagában egy érvényes, hatályos felhasználási szerződés bemutatása is esetleg? Ez véleményünk szerint ugyanis nem feltétlenül jelenti azt, hogy a mű ténylegesen forgalomban is lenne. Vagy valamely forgalmazási adattal, számlával kellene igazolni, hogy a mű forgalomban lenne? Ez a kizárólag e-book formátumban létrejött alkotások esetében lehet problematikus.

Ha a szabályok audiovizuális alkotások esetében is alkalmazandók lennének, a forgalomban való hozzáférhetőség szintén igen nehézkesen lenne megállapítható: a film moziban való vetítése, vagy DVD-n való hozzáférhetősége egyenlő-e a kereskedelmi forgalomban léttel? Esetleg ha csak kölcsönzőben hozzáférhető már, az is kereskedelmi forgalomnak minősíthető lenne-e? Külön kérdés lenne itt is az on-line szolgáltatás útján való hozzáférhetőség (tovább fokozva: az ingyenes – legális – szolgáltatások esetében mi a helyzet)? Egyéb audiovizuális alkotások esetében az in-distribution jelleg bizonyítása még nagyobb probléma lehet: egy médiaszolgáltató által saját célra készített műsora esetében a forgalomban való hozzáférhetőség igen nehezen értelmezhető. Ha a jogosult eleve nem kívánja felajánlani más szolgáltatók számára felhasználásra az alkotást (pl. egy saját gyártású sorozat esetében), akkor csak a saját maga által való hasznosítás jöhet szóba, de azt lehet-e in-distribution-nak tekinteni?

A tervezett szabályozás pillérei a következők:

Az említett művek többszörözését és lehívásra hozzáférhetővé tételét törvényben előírt, kiterjesztett közös jogkezelés keretében engedélyezné egy erre létrejött, vagy ma létező, de a képviselési jogát erre a területre is kiterjesztő közös jogkezelő szervezet.

A felhasználás kedvezményezettjeként megjelölt intézménynek be kellene jelentenie a felhasználni kívánt, saját gyűjteménye részét képező mű adatait a közös jogkezelő szervezet felé.

Ezeket az adatokat a jogkezelő továbbítaná az SZTNH-nak, amely egy nem közhiteles nyilvántartást vezetne ezek alapján.

Az SZTNH nyilvánosan közzétenné a számára szolgáltatott adatokat, majd ezt követően, meghatározott idő elteltével engedélyezhetné a jogkezelő a felhasználást. A köztes időben pedig a kiadó vagy a szerző tiltakozhatna a felhasználás ellen (attól függetlenül egyébként, hogy a mű kereskedelmi forgalomban van-e, persze jó eséllyel akkor tiltakoznának gyakrabban, ha a mű kereskedelmi felhasználását befolyásolja a várható felhasználás, de arra az esetre is fennállna ez a lehetőség, ha a jogosult egyszerűen csak nem kívánja – pl. személyiségi jogi megfontolásokból – újra kereskedelmi forgalomban látni a művét), illetve megdönthetné az OOC vélelmet (igazolhatná, hogy a mű forgalomban van).

Ha egyik sem történik meg a meghatározandó határidőben, akkor a közös jogkezelő szervezet az – Sztj. általános eljárása alapján elfogadott és kihirdetett – díjszabása alapján engedélyezhetné a felhasználást, de csak ha az jövedelemszerzési célt közvetve sem szolgál. Egyébként a jogosult és a kiadó később is bármikor tiltakozhatna a felhasználás ellen, ami arra nyújthat lehetőséget, hogy ha a jogosult később kívánná kereskedelmi forgalomba hozni a művet, azt ne veszélyeztesse az archívumi felhasználás. (Ez egyébként éppen az archívumok felhasználási kedvét komolyan visszavetni képes megoldás, bár maximálisan figyelembe veszi a jogosulti akaratot.)

Álláspontunk szerint a szabályozás nem juthat el oda, hogy az out-of-commerce művek felhasználásáért csak akkor kelljen felhasználási díjat fizetni, ha a művel kapcsolatban a jogosult bejelentette opt-out-igényét és egyedileg engedélyezi a mű felhasználását. A kedvezményezett intézmények kedvezőtlen költségvetési helyzete önmagában nem lehet oka a szerzői kizárólagos jogok ilyen mértékű korlátozásának. Ez ráadásul biztosan sértené – legalább a külföldi művek esetében – a Berni Uniói Egyezményt, valamint a TRIPS és a WCT alakiságok tilalmára vonatkozó rendelkezését.²⁷⁰ Tehát a díjat meg kell fizetni függetlenül a jogosult közös jogkezelési nyilatkozatától.

Itt az a sajátos helyzet is fennáll, hogy egy olyan közös jogkezelő szervezetnek kellene létrejönnie (és az lényegében itt mindegy, hogy milyen műtípusról van szó), amely azokat a jogosultakat (szerzőket és kiadókat) tömörítené, akik kifejezetten nem kívánják a műveken fennálló, őket megillető kizárólagos jogokat egyedileg gyakorolni (hiszen akkor kilépnének belőle), de valamilyen bevételre mégis igényt tartanak ezek felhasználásából, tehát nem teljesen közömbösek a régi művek felhasználása iránt (ha ugyanis azok, akkor nem tiltakoznak a felhasználás ellen). Talán nem túlzás azt állítani, hogy soha nem volt még olyan helyzet a magyar közös jogkezelés történetében, amikor arra kellett volna közös jogkezelő szervezetet alapítani, hogy a jogosultak annál gyengébb feltételek között gyakorolják a jogaikat, mint amiket egyébként a törvény ezzel párhuzamosan egyedileg is biztosít a számukra. Ezt csak még sajátosabbá teszi az a szempont, hogy ebből, a „közepesen érdekelt” jogosultakból álló jogkezelő szervezetnek elsősorban az lenne a feladata, hogy azon műveket adminisztrálja, amelyek felhasználása ellen nem tiltakozik senki, illetve amelyek vonatkozásában a jogosultak kiléptek a jogkezelésből (akár OOC, akár nem OOC művek): mindezek miatt viszont aligha lehet elvárni a szerzőktől/kiadóktól, hogy ők maguk hozzanak létre egy ilyen szervezetet, amely gyakorlatilag olyan célt éppen nem szolgál, amely az ő primer érdekeiket képviselné, bár az érdekeik érvényesítéséhez éppen többletfeltételeket támaszt.

Ehhez szorosan kapcsolódik az a megfontolás, hogy amennyiben a kedvezményezettek a közös jogkezelő szervezet „engedélye” alapján végzik a felhasználást, akkor annak fejében milyen ellenszolgáltatást fognak fizetni. Ugyanis az EU joga jelenleg nem teszi lehetővé az out-of-commerce művek szabad felhasználásként való nyilvánossághoz közvetítését, csak abban a keretben, amit az INFOSOC-irányelv lehetővé tesz az 5. cikk (3) bekezdés n) pontja alapján. Tehát díjat mindenképp kell fizetni a felhasználásért, amit pedig a közös jogkezelő szervezetnek meg kell állapítania és majd fel is kell osztania. Ugyanakkor azt a kérdést nagyon nehéz lesz megválaszolni a fent kifejtettek alapján, hogy kik között? Talán azt lehet mondani, hogy ez a rendszer a közepesen érdekelt jogosultak számára lehet csak kedvező.

270 BUE 5. cikk: „(2) E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e. Ennélfogva – az ezen Egyezményben foglalt kikötéseken kívül – a védelem terjedelme, valamint a szerzői jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik.”

A hivatkozott rendelkezés a WCT-nek a BUE rendelkezéseinek beépítéséről szóló 3. cikke, a TRIPS-nek pedig a 9. cikke alapján képezi részét.

A koncepció tartalmaz egy sajátos javaslatot arra, hogy az esetlegesen már fennálló felhasználási szerződések alapján megszerzett jogok a közös jogkezelési rendszer létrehozása miatt ne sérüljenek, ezért a jogalkotó lehetővé tenné azt is, hogy a kizárólagos felhasználási joggal rendelkező kiadó maga is kiléphessen (helyesebben a jogosultat kiléptethesse) a közös jogkezelésből, bár a szerző maga tiltakozhatna akár az egész életműve tekintetében is a közös jogkezelés ellen. (A felhasználó kilépése/kiléptetési joga igen problematikusnak tűnik egyébként, egyszerűen amiatt, mivel itt ő nincs jogviszonyban a közös jogkezelő szervezettel. Érdemes lenne ezt a szerző oldalán valamiféle kényszerítő körülményként értékelni.) Egy ilyen opt-out jog az audiovizuális alkotások esetében értelemszerűen a filmelőállítót illethetné, aki azonban a kiadóhoz képest többletjogosultságokkal bír, ugyanis nem csak származékos, felhasználási jogai vannak, hanem saját, filmelőállítói szomszédos jogai, ráadásul a szerzői jogokat is megszerzi átruházás alapján, vagyis az eredeti jogosult helyébe tud lépni. Emiatt a rendszernek az audiovizuális alkotásokra történő kiterjesztése esetén a kiadókkal szemben fennálló probléma a filmelőállítók vonatkozásában nem merülne fel.

A tervezettel kapcsolatos további probléma az, hogy a piaci szereplők, a kiadók számára nem teremt lehetőséget arra, hogy akár egy átalánydíj befizetése fejében maguk is felhasználhassák az out-of-commerce műveket, pedig feltehetően éppen nekik lenne megfelelő forrásuk arra, hogy akár értéknövelt szolgáltatásokat alakítsanak ki ezekből. (Megjegyezzük, hogy ők eszerint továbbra is az SZTNH-tól kérhetnének csak engedélyt, feltéve, hogy az out-of-commerce mű árva is egyben), ha pedig csak out-of-commerce műről van szó, nekik a jogosultat kellene rábírnunk arra, hogy adjon újra engedélyt nekik.

Végezetül az SZTNH álláspontja szerint a német megoldás átvételének számos előnye van, amelyek a következők lehetnek:

- nem befolyásolná az SZTNH árva mű engedélyezési gyakorlatát (a könyvkiadáshoz továbbra is csak az SZTNH adhat engedélyt); és az árva művek kedvezményezett intézményi felhasználását (ez díjtalan szabad felhasználás maradna) – ez az állítás persze akkor igaz, ha tisztázza a jogalkotás, hogy az árva out-of-commerce művek esetében az árva művekre vonatkozó szabályozás(ok)nak elsőbbsége van;
- lehetővé teszi a könyvtárak számára, hogy pl. e-kölcsönzés keretében hozzáférhető művek körét jelentősen kiszélesítsék, ami elméletileg ugyan elképzelhető megoldás, de korábbi felmérésekre hagyatkozva azt lehet állítani, hogy a könyvtári kölcsönzések legnagyobb része nem az out-of-commerce művekre irányul, hanem azokra, amelyek egyébként kereskedelmi forgalomban is kaphatók.²⁷¹ Emiatt pedig aligha elképzelhető, hogy ezzel a szabályozási lépéssel az e-kölcsönzés jelentős fellendülését lehetne elérni;
- kinyithatja (pontosabban kiegészítheti) az Sztj. dedikált terminálos szabad felhasználását azokra az esetekre vonatkozóan, amelyekben a digitalizált tartalmak már nem csak a dedikált terminálokra, hanem akár távolról, on-line módon is hozzáférhetővé válnak. Ezt a fentiek figyelembevételével elképzelhetőnek tartjuk, feltéve (és mindaddig), amíg esetleg a kivétel vagy korlátozás terjedelme nem terjeszthető ki ebben az irányban (e tekintetben ld. a kötet utolsó fejezetét).²⁷²

271 BODÓ Balázs – GYENGE Anikó: A könyvtári kölcsönzések után fizetendő jogdíj közgazdasági szempontú elemzése. www.ingyened.hu A Szabadlovás Közgazdász Egyesület honlapja.

272 Ez nem lenne ellentétes az INFOSOC-irányelv szerinti szabad felhasználási esetkörrel, hiszen a közös jogkezelő engedélyezné a többszörözési (szkennelés) és nyilvánossághoz közvetítési (on-demand) jogokat.

5. fejezet

Néhány gondolat a közgyűteményi körben lévő audiovizuális archívumok szélesebb körű hasznosíthatóságáról a jövőben – a határon átnyúló szabad felhasználások lehetőségei oktatási, tudományos és megőrzési célokra

5.1. Bevezető megjegyzések

A tanulmány záró gondolatai elszórtan az egyes megelőző fejezeteknek már részét képezték, azonban a részelemek összeállíthatók/összeállhatnak egy komplex vízióvá is arról, hogy a közgyűteményként működő (vagy legalább közintézmények részét képező), szerzői jog által akár védett, akár a védelem alól már kikerült nemzeti kulturális vagyonnak, örökségnek a részét képező audiovizuális tartalmakat gyűjtő archívumok egy egységes európai digitális térben miként működhetnének hatékonyabban. Elsősorban pedig a közönség szempontjából vizsgálom ezt a hatékonyságot, ami jelen esetben azt is jelenti, hogy a tartalmak minél szélesebb körben váljanak hozzáférhetővé a közönség számára, a működő és most kialakuló piaci modellek figyelembevételével. A jelen (és egyben a kötetben az utolsó) fejezet így egyszerre összefoglalása, levezetése és egyben kinyitása is a vizsgálódásnak egy még nem létező, de létrehozható, kifejleszhető rendszer irányába. A fejezetben kettős megközelítést alkalmazok: ahol a magyar jog a rendelkezésre álló uniós és nemzetközi keretben ma is továbbfejleszhetőnek látszik, ott erre teszek javaslatot, ahol pedig előbb az uniós keretben való továbblépésre van szükség, ott ezen a szinten javasolok továbbfejlesztési lehetőséget.

Bár a korábbiakban az alább részletesebben is bemutatásra kerülő elképzelésnek már jónéhány elemét (elsősorban a meglévő szabályozási feltételeket) elemeztem szerzői jogi és szorosan hozzátartozó egyéb jogi szempontok szerint, mégsem lehet elmenni amellett, hogy a folyamatosan modernizálódó archívumok igazán hatékony jövőbeli kihasználásához a jogi (és elsősorban a szerzői jogi) környezet további jelentős fejlesztésére is szükség van. Ennek alapjait – a kézirat lezárása idején rendelkezésre álló, a kötet szerzői jogi reformról szóló fejezetében részletesen tárgyalt dokumentumok alapján legalábbis úgy tűnik – az Európai Bizottság által meghirdetett szerzői jogi reformfolyamat leheteti. Az ezen az alapon álló magyar jog igen fejlettnak tűnik, de a rendszerek párhuzamos fejlesztése még mindig nem minden esetben használja ki azokat a szinergialehetőségeket, amelyek elérése egyébként kis lépéssel megvalósulhatna.

5.1.1. Az uniós reform kiemelt pillérei

A Bizottság által meghirdetett szerzői jogi reformfolyamatnak egyáltalán nem elhanyagolható része irányul ugyanis az európai keretben már rendelkezésre álló szerzői jogi kivételek és korlátozások további harmonizációjára, konkrétan:

- azok, vagy legalábbis azok közül egyesek bevezetésének a tagállamok számára való kötelezővé tételére,
- továbbá újabb, a keretszabályozásban jelenleg még nem szereplő esetkörök bevezetésére,
- valamint a határon átnyúló felhasználások szabályozási rendjének lefektetésére és így könnyítésére,

ami a műveknek a szerzői jog alóli kivételek és korlátozások útján való, az eddigieknél (is) jobb hozzáférhetőségét szolgálná egyes kiemelt ösztársadalmi célok megvalósíthatósága érdekében.

A Bizottságnak az előző fejezetekben bemutatott dokumentumokból ugyanis az a könnyen kiolvasható álláspontja, hogy a kulturális közintézmények működését elsősorban a kivételek és korlátozások útján kell javítani, bár az audiovizuális szektor fejlődésének elsődleges útja természetesen a piaci szolgáltatások fejlesztése. A működés azonban több módon javítható, a hozzáférés szintje emelhető, helyesebben több fokozatban is elképzelhető. Mindazonáltal ennek pontos menetrendje, a Bizottság által a jelenlegi folyamatban elérni kívánt szintje egyelőre nem belátható, hiszen ebben a témában a jogalkotásra vonatkozó konkrét javaslatok egyelőre nem kerültek benyújtásra (erre a kézirat lezárását követően, 2015 őszén kerülhet sor legkorábban).

Mivel a folyamat egyelőre teljesen nyitott, az alábbiakban nem is feltétlenül állok meg a szerzői jogi szabályozás változására vonatkozó, a rendelkezésre álló tervekben egyébként már kiolvasható javaslatoknál, sőt bizonyos mértékig feltérképezem azokat a lépéseket is, amelyek ezek hatékony működéséhez kiegészítésként, nem szerzői jogi szabályozás útján szükségesek lehetnek. Így figyelmet fordítok az audiovizuális kötelezpéldány-rendszer megerősítésére, valamint az adatbázisok fejlesztésének szükségességére is.

A magyar szerzői jogi és médiajogi szabályozás viszonylagos nyugvóponton látszik lenni: az előbbi a soron következő uniós jogalkotási aktust átültető törvény előkészítése során kíván javítani a kereskedelmi forgalomból kikerült művek hozzáférhetőségén, de ez a szándék egyelőre nem terjed ki az audiovizuális alkotásokra. A médiajog területén az archívumi intézményrendszer kialakítása 2010-ben megtörtént, szükségesnek látszó finomhangolása az elmúlt években lezajlott.

5.1.2. Az általános elméleti keretek

Ahogy a szerzői jogi reformról szóló fejezetben láttuk, a legkisebb léptékű, de a jelenleginél magasabb fokú harmonizáció akkor érhető el, ha a már most is meglévő, de a tagállamok által szabad mérlegelés alapján átültetett kivételek vagy korlátozások a tagállamok számára kötelezővé válnak, vagy ha legalábbis egyesek (akár a legtöbb tagállam által már átültetett, vagy a legfontosabb legitim társadalmi érdekek/igények érvényesülését szolgálók) tekintetében a tagállamokat arra kötelezi az uniós jog, hogy azokat mindenképp ültessék át a saját jogukba.

Persze a szabályozás minimumharmonizációs jellege miatt ez önmagában még közel sem tökéletes megoldás, ugyanis a tagállamok egyes vonatkozásokban természetesen akár el is térhetnek a kötelezővé teendő uniós szabályoktól: a rendszer olyan módon került kialakításra, hogy szigorúbb feltételeket minden esetben megállapíthatnak a kivétel vagy korlátozás nemzeti szintű érvényesülésére. Ugyanakkor már az is fontos előrelépés lehet, ha legalább a

kivételek és korlátozások minimumszintje magasabbra kerül összetagállami szinten. Ezeket a fejlesztési irányokat a különböző, az EU szerzői jogi reformjával kapcsolatban készült uniós szintű dokumentumok szinte mind tartalmazzák.

Számos olyan nemzetközi és uniós szintű, stratégiai vagy jogi dokumentumot mutattam be az előző fejezetekben, amelyek immár hosszabb ideje fogalmazzák meg azt célként, hogy az európai kulturális örökséghez tartozó védett és (már) nem védett tartalmak (és ezen belül különösen azok, amelyek valamely formában közpénzből készültek) lehetőség szerint minél szélesebb körben kerüljenek szabadon hozzáférhetővé tételre, vagyis e vonatkozásban quasi public domain tartalomként viselkedjenek, ami persze „csak” a vonatkozó kivételek vagy korlátozások megfelelő kiterjesztését jelentené.

A digitalizált tartalmak közönséghez történő eljuttatására az utóbbi időszakban számtalan technológiai megoldás született, amelyek különböző szintű biztonsági megoldásokkal is társulnak. Ezek egyszerre szolgálják a tartalmak bármely szempontból szűkített körben történő elérhetőségét és azt, hogy csak a címzettek férjenek hozzájuk. Nem jelenthet azonban problémát ma már az, hogy olyan technológiai megoldás kerüljön alkalmazásra, amely a tartalmak távoli hozzáférhetőségét is csak meghatározott (az általunk vizsgált esetekben: a kivétel vagy korlátozás végső címzettjeiként fellépő) személyek számára biztosítja. Emiatt pedig az a megoldás, hogy a digitalizált tartalmak csak meghatározott fizikai helyeken ismerhetők meg, további nyitásra érdemessé vált, a kérdés csak az optimális szint megtalálása arra tekintettel is, hogy a piaci szolgáltatások mellett megférjenek ezek a közönség számára távoli hozzáférést biztosító, intézményi hozzáférésre alapított lehetőségek.

A fejezet első jelentős része azt tekinti át, hogy a jelenlegi kivételi-korlátozási rendszer miként lenne ezen vonatkozásokban továbbfejleszhető – különös tekintettel a témakörünkbe eső kivételekre és korlátozásokra.

A fejezet második jelentős pillére a kötelezpéldány-rendszer kiterjesztésének problematikáját vizsgálja. A dokumentumok kötelezpéldányként való megőrzésére szolgáló különböző rendszerek célja elsősorban a kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség alá tartozó anyagok tárolása, megőrzése, ápolása és hozzáférhetővé tétele a közönség számára.

A kötelezpéldányként megőrzendő művek és más teljesítmények esetében a fennmaradás jóval nagyobb hatékonysággal lehet biztosított, mintha a mű bármely más úton kerül be egy gyűjteménybe – még ha a gyűjtemény gyűjtőköre meg is van határozva valamely normában, a tényleges bekerülés számos esetleges szemponton nyugodhat (a megfelelő forrásokon, az archívumi szakemberek tájékozottságán, képzettségén), aminek eredménye egy nem minden műre kiterjedő, némileg eshetőlegesen összeálló gyűjtemény lehet.

A kötelezpéldány-rendszer nyugodhat önkéntes megállapodásokon, de akár jogszabályi kötelezésen is, az utóbbi megoldás előnye lehet a viszonylag magasabb fokú egységesség és megbízhatóság, hosszú távú kiszámíthatóság.

A kötelezpéldány-rendszer gyűjtőköre meghatározó jelentőségű abból a szempontból, hogy mihez lehet később ennek alapján hozzáférni. A kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség alá tartozó audiovizuális művek köre alapvetően kétféle lehet: a médiaszolgáltatás során hozzáférhetővé tett tartalmak (művek és más teljesítmények), illetve a filmgyártás során készülő művek (és más teljesítmények). Az audiovizuális örökségbe mindkettő beletartozik, így a kötelezpéldányként való megőrzés mindkét területen indokolt lehet. Ez különösen indokolt igényként merülhet fel a különböző közpénzekből létrejövő művek és más teljesítmények esetében.

Bár a kötelepéldány-rendszer az audiovizuális területen több okból sem olyan mértékben elterjedt, mint például az irodalmi művek esetében, meg kell vizsgálni azt, hogy a közönség számára való jobb hozzáférhetőséget fokozhatja-e az, ha a kivételek vagy korlátozások egy kötelepéldány-rendszerre építve biztosítják a művek elérhetőségét, vagyis a kötelepéldány-rendszer alkalmas lehet-e a felvázolt célok jobb elérésére, továbbá hogy milyen alapon terjeszthető ez ki az egész Európai Unióra olyan módon, hogy az segítse a művek jobb európai hozzáférhetőségét.

A harmadik pillérben azt mutatjuk be, hogy a határon átnyúló felhasználásokat sem a kivételek és korlátozások mai paradigma szerinti kiterjesztése, sem a kötelepéldány-rendszer (és a ráépített kivételek, korlátozások bevezetése) nem oldja meg önmagában, hiszen így a nemzeti jog alapján csak az adott országban lévő kedvezményezettek válhatnak a kivételek vagy korlátozások kedvezményezettjévé, és az adott országban lévő személyek lehetnek végső élvezői az ilyen módon hozzáférhetővé vált tartalmaknak. E cél eléréséhez viszont mintául szolgálhat a többi kivétel vagy korlátozás határon átnyúló működtetése tekintetében az a modell, amit az Árvamű-irányelv vezetett be, a szerzői jog kölcsönös elismerési szabályaként. E fejezet tehát a kölcsönös elismerési modell adaptálhatóságát vizsgálja meg.

Az alábbi fejezetekben mindezek alapján azt mutatom be részletesen, hogy véleményem szerint hogyan lehetne létrehozni – legalábbis a szabályozási környezetet megteremtteni – egy olyan, határokon átnyúló audiovizuális archívumi hozzáférési rendszert, amely

- alapvetően biztosítani képes a közszolgálati vagy más közérdeket szolgáló, részben vagy egészben közpénzből fenntartott audiovizuális archívumok gyűjteményeinek, elsősorban pedig a kötelepéldány-gyűjtési körbe tartozó művek és más teljesítmények nyilvános (szabad) on-line hozzáférhetőségét,
- méghozzá a tanulmány korábbi fejezeteiben kifejtetteknek is megfelelően elsősorban széles értelemben vett oktatási, tudományos és kutatási célra, valamint tájékoztatási célra (annak feltételezésével, hogy ezen túlmenően, vagy kifejezetten üzleti célokra nem vezethető be kivételen vagy korlátozáson nyugvó hozzáférés), mivel jellemzően ezek azok a közérdekű célkitűzések, amelyek ebben a vonatkozásban indokolhatják a szerzői engedélyezési jogok korlátozását,
- kézenfekvően egy olyan környezetben, amely már ma is létező kerete az európai kulturális örökség megőrzésének és hozzáférhetővé tételének, ez pedig a nemzeti gyűjtemények által szolgáltatott metaadatokon és műveken (illetve más teljesítményeken) felépülő Europeana.

Az alábbi elemzés kissé utópisztikus jellegét az adja, hogy igyekszik egy olyan állapotot modellezni jogilag, amely jelenleg még a Bizottság reformtervein is túlhalad, de a jelen kötet előbbi fejezeteiből kétségtelenül látható az, hogy a jogi keret fejlődése ebbe az irányba tart. A cél tehát nem az akadályok beazonosítása, hanem ellenkezőleg: azon szabályok átgondolása, amelyek működése szükséges egy ilyen rendszerhez.

Előre kell azt is bocsátani, hogy a cél az volt, hogy ne egy teljesen új intézményrendszer bevezetésére tegyek javaslatot, hanem a meglévő intézményi, szervezeti, anyagi és jogi keretek megtartása mellett, azok továbbfejlesztése útján jöjjön létre egy hatékonyabb hozzáférést biztosító rend.

5.2. Az audiovizuális archívumok jobb hozzáférhetőségét szolgáló kivételek és korlátozások magasabb szintű uniós harmonizációja – elsősorban oktatási és kutatási célokra, különös tekintettel a közarchívumok gyűjteményeire

5.2.1. A harmonizáció szintjének emelése

Ahogy a korábbi fejezetekben bemutattam, az INFOSOC-irányelv a legfontosabb irányelv, amely egyes szerzői és szomszédos jogi vagyoni jogosultságokhoz hozzárendeli azokat a kivételeket és korlátozásokat, amelyek feltételrendszerén belül az EGT-államok ezen kizárólagos jogokat valamely köz- vagy elismert magánérdek védelmében korlátozhatják vagy kivételre szoríthatják. Ahogy a korábbi, a hatályos szerzői jogot elemző fejezetben szintén bemutattam, nem ez az egyetlen irányelv, amely kivételeket és korlátozásokat tartalmaz, sőt, egyes jogok vonatkozásában nem is ez a meghatározó, de az on-line történő, a témám szempontjából elsődlegesen releváns két felhasználási módon megvalósuló felhasználások vonatkozásában mégis ez az irányadó.

Az irányelvi lista szinte²⁷³ zárt körű, de mégis opcionális,²⁷⁴ ami – ma már egyértelműen kimondható – nem váltotta be a harmonizációval kapcsolatos várakozásokat,²⁷⁵ mivel a tagállamok „étlapként” használva azt, részben fenntartották a korábbi (egyébként igencsak változatos) kivétel-rendszerüket, részben pedig alig adtak hozzá ahhoz valamit, de egyetlen tagállam sem élt valamennyi felkínált lehetőséggel.²⁷⁶

Igaz ráadásul, hogy míg a listán szereplő kivételek és korlátozások majd mindegyike értelmezhető a többszörözési joggal összefüggésben, addig a – témám szempontjából érdekesebb – nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételrel kapcsolatban csak néhány bír az INFOSOC szabályai közül tényleges jelentőséggel (a TU Darmstadt-ügyben hozott EUB döntés meg is erősíti azt, hogy egyes kivételek és korlátozások nem terjednek ki a többszörözési jogra). Az jól látható az irányelvből, hogy 2001-ben az uniós jogalkotónak még egy igen erősen csak születőben lévő technológiai környezetre kellett szabályozással reagálnia, másrészt igyekezett igen óvatos lenni a felhasználások „szabadon engedésével”.²⁷⁷

Az a kodifikációs technika, amely ilyen módon igen nagy mozgásteret adott a tagállamoknak, viszont azzal járt, hogy – szigorúan csak a kodifikált jogot tekintve – az irányelvet a tagállamok igen változatosan ültették át, aminek eredménye az lett, hogy az egyes tagállamokban a művekhez való hozzáférés szintje igen eltérő lett. Ennek a diverzitásnak a közvetett hatása abban is megnyilvánul, hogy a szabályozás az országok közötti digitalizációs projektekre negatív hatást gyakorol, vagy hogy akadályt jelent a tagállami kulturális örökségvédel-

273 Az INFOSOC-irányelv 5. cikk (3) bekezdés n) pontja egyes „kisebb jelentőségű”, analóg kivétel fenntartását megengedi a tagállamok számára, ilyen módon kinyitja az egyébként zártság szándékával elfogadott listát.

274 A tagállamok a 22 kivételei, korlátozási lehetőség közül – egyetlen kivétellel, amelyet kötelező bevezetniük – szabadon válogathatnak.

275 A harmonizációra való alkalmasságot kezdettől megkérdőjelezték egyes irodalmi források, ld. pl. HUGENHOLTZ, Berndt: Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid. In: *E.I.P.R.*, 2000/11.; a magyar irodalomban ld. GYENGE Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, 2010.

276 Ld. legutóbb az ebből fakadó problémákról a Bizottságnak a IV. fejezetben részletesen elemzett konzultációs dokumentumának III. fejezetét.

277 Az irányelv első tervezetét 1998-ban nyújtották be. HL C 108., 1998.4.7., 6. és HL C 180., 1999.6.25., 6.

mi intézmények együttműködése tekintetében, véleményem szerint ezek azonban csak igen közvetett hatásoknak tekinthetők.

Három, az audiovizuális archívumok jobb digitális hozzáférhetőségét szolgáló, az INFOSOC-irányelvben szabályozott kivétel vagy korlátozás azonosítható be: az 5. cikk (2) bekezdés c) és d) pontja, valamint az 5. cikk (3) bekezdés n) pontja (itt már nem foglalkozom az előző fejezetekben tárgyalt hagyományos nyilvános haszonkölcsönzéssel).

Az első a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok által végzett egyes többszörözési cselekmények tekintetében teszi lehetővé annak korlátozását, még hozzá akkor, ha ezek a cselekmények egyébként közvetlenül vagy közvetve sem irányulnak kereskedelmi vagy gazdasági célra. A tagállamok elsődleges feladata implementáció esetén meghatározni azokat az eseteket, amikor az intézményi többszörözést szabadon lehetővé teszik. Ez különösen fontos az állagmegőrzéshez, archiváláshoz, a közönség számára hozzáférhetővé tételhez.

A második szabály szerint a műveknek a műsorsugárzó szervezetek által saját eszközeikkel, saját műsoraik számára készített ideiglenes rögzítési tekintetében tehető lehetővé a többszörözés, illetve ezen többszörözések (rögzítések) megőrzése hivatalos archívumokban rendkívüli dokumentációs értékükre tekintettel szintén megengedhető. Itt hangsúlyozni érdemes, hogy a „hivatalos archívumokba” azok a példányok kerülhetnek be, amelyeket a műsorsugárzó szervezetek vagy maguk az archívumok készítettek – más kérdés, hogy a bekerült példányok aztán a c) pont alapján továbbtöbbszörözhetőek lesznek. E rendelkezés lényegét abban lehet látni, hogy a műsorsugárzó szervezetek megőrzési lehetősége ideiglenes, és ez azt is jelenti, hogy a náluk keletkező példányok nem maradhatnak meg (náluk).

Végül, a harmadik kivételi szabály értelmében a többszörözési és a nyilvánossághoz közvetítési jog korlátozása megengedett, még hozzá az adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső, a fent említett intézmények gyűjteményeiben szereplő műveknek, illetve más védelem alatt álló teljesítményeknek a nyilvánosság egyes tagjai számára közvetítéssel, illetve hozzáférhetővé tétellel, kutatás vagy egyéni tanulás céljából történő felhasználásra, az említett intézmények helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon.

Az INFOSOC-irányelv tehát mindhárom releváns rendelkezést opcionálisan tartalmazza, azaz a tagállamok maguk dönthetnek a bevezetésükről. Ahogy azt korábban bemutattam, míg az intézményi célú többszörözésre vonatkozó kivétel általában, bár igen nagy eltérésekkel átültetésre került, a műsorsugárzó szervezetek efemer rögzítési szabadsága a korábbi nemzetközi szabályozásnak köszönhetően szintén valamely minimumszinten szinte minden tagállam jogában megtalálható,²⁷⁸ addig a dedikált terminálokon való hozzáférhetővé tételről szóló rendelkezést jóval kevesebb tagállam ültette át.

Ennek elég egyszerű oka az, hogy míg az előzőek az analóg világban is léteztek a legtöbb tagállamban, addig az utóbbi teljesen új szabályként került megfogalmazásra az irányelvben, aminek az átültetésétől aztán a kevésbé kalandvágyó tagállamok tartózkodtak is. (Egy olyan kivétel bevezetése, amelyre nincs minta sehol és a tagállamok jogától, adott esetben a technológiai fejlettségétől is idegen, könnyen belátható ellenérzéseket szült a tagállami jogalkotókban.)

Tekintettel azonban arra a tényre, hogy az irányelv átültetési határideje óta már több, mint tíz év eltelt, és mégis volt néhány mértékadó tagállam, amely az átültetése mellett döntött (sőt, ahogy a szerzői jogi fejezetben láthattuk, európai bírósági eset is született vele kapcsolat-

278 BUE 11bis cikk (3) bekezdés.

ban), az átültetése a tagállami szerzői jogi rendszerekbe újra megfontolható, sőt, minimálisan bevezetendő, hiszen a hozzáférésre irányuló igények az említett szabály által lehetővé tett hozzáférés szintjét már jócskán meghaladták.

5.2.2. A kivétel vagy korlátozás egyes feltételeinek pontosítása

Az irányelvi harmonizáció szintje nem csupán a kivételek és korlátozások kötelezővé tételével fokozható, hanem egyes kritériumok részletesebb meghatározásával is, akár azon aspektusok tisztázásával is, amelyek a korábban elemzett TU Darmstadt-ügyben felmerültek.

Elsősorban az 5. cikk (3) bekezdés n) pontjával kapcsolatban merül fel az az igény, hogy egyes kritériumai kerüljenek konkrétabban is meghatározásra. Míg az efemer rögzítés alig vet fel a tagállami gyakorlatban problémát, az intézményi archiválás körében is leginkább ott mutatnak a tagállami megoldások eltérést, hogy melyek legyenek azok a minősített célok, amelyek a többszörözés okául szolgálhatnak (a legtöbb esetben azonban az archiválási cél elfogadott), addig a dedikált terminálos kivétel vagy korlátozás vonatkozásában számos szabályozási elem veti fel az újragondolás igényét. Míg egyes vonatkozásokban csak a tisztázás, más tekintetben viszont a továbblépés lenne indokolt.

Az biztos, hogy a jelenlegi, szigorúan és szűken értelmezett, erősen korlátozott hozzáférés a gyakorlatban alig segíti a kulturális örökség hozzáférhetőségét, a tartalmak ezen az úton nem csatornázhatók be a modern oktatási/tanulási eszköztárba, és valóban igen távol állnak attól is, hogy akár a nemzeti, akár a tagállamok egyes intézményei ebben a rendszerben összekapcsolódjanak egymással.

Ahogy a szerzői jogi fejezetben bemutatásra került, a magyar jogalkotó a dedikált terminálos szabályt igen tágan értelmezte, ugyanis lehetővé tette azt, hogy az egyes gyűjtemények összekapcsolódjanak és az egyik gyűjteményben digitalizált és hozzáférhetővé tett tartalom a másik gyűjtemény hasonló termináljain is elérhető legyen. Azt, hogy ez a megoldás az EU hatályos szabályaival összhangban van-e, vitatni lehet. A jogalkotó mindenesetre abból a fordulatból látta levezethetőnek az összekapcsolás lehetőségét, hogy az irányelv többszámiban használja az intézmény kifejezést, vagyis az „említett intézmények helyiségeiben ilyen célból felállított terminálokon” való hozzáférhetővé tételből következne, hogy bármely kedvezményezett intézmény bármely terminálján bármely tartalom hozzáférhetővé tehető. Ezt a megközelítést a többi tagállam, amely egyáltalán átültette a szabályt, nem tette magáévá, ugyanakkor – kis túlzással – a magyar jogalkotó úttörőnek is mondható: érdemes lenne a szabály ezen irányban való továbbfejlesztése uniós szinten.

Az jól látható, hogy a hozzáférhetővé tétel kizárólag az intézményi terminálokon nem tekinthető hatékony eszköznek ahhoz, hogy a közönség használja ezt a lehetőséget. A könyvtárak személyes látogatottságának újra komoly megnövelése nem reális stratégia, ráadásul a gyűjtemények feladták azt, hogy a közönséget továbbra is helyben szolgálják ki: mind a – helyenként az illegalitás határát súroló – csomagküldő szolgáltatások, mind a digitális könyvtári szegmensek népszerűsége azt mutatja, hogy a gyűjteményeknek arra kell berendezkedniük, hogy a közönségük olyan módon virtuálissá váljék, hogy a gyűjteményhez nem személyesen, helyben, hanem távolról kívánnak hozzáférni.

Érdemes itt utalni arra, hogy az audiovizuális tartalmak tekintetében a közönség ráadásul sosem volt „könyvtárbajáró”. A gyűjtemények elenyésző tényleges látogatottságot tudnak/

tudtak csak felmutatni olyan közönség vonatkozásában, amely kifejezetten vagy legalább részlegesen az audiovizuális tartalmak kölcsönzése miatt járt volna a gyűjteménybe. Ennek persze részben oka az is, hogy amikor ez lehetővé vált, a piaci alapú szolgáltatásokon (videó- majd DVD-kölcsönzők) keresztül értek hozzá elsősorban a tartalmakhoz.

Így tehát meg kell azt fontolni, hogy a közönség milyen jogi feltételekkel és műszaki kerek között férhet hozzá az audiovizuális tartalmakhoz távolról.

E vonatkozásban hangsúlyozottan tekintettel kell lenni természetesen a már létező és a közeljövőben bevezetni kívánt piaci szolgáltatásokra, amelyek olyan szempontból mindenképp elsőbbséget kell, hogy élvezzenek, hogy a jogosultak számára bevételt tudnak termelni.

Továbbá érdemes a távoli hozzáférés tekintetében óvatosan eljárni, még hozzá olyan módon, hogy azokra a klasszikus közérdekű célokra korlátozni, amelyek a kivételnek az Szt. szerint ma is részét képezik. E tekintetben nem bővíteni, hanem szűkíteni kellene a jelenlegi uniós szabályt, ugyanis az ma az intézményi helyszínen való hozzáférést nem limitálja célra irányulóan. Esetleg az is megfontolható, hogy a helyszíni hozzáférés maradjon céltól függetlenül megengedett, a távoli hozzáférés pedig szűküljön célhoz kötött felhasználásokra.

A távoli hozzáférés biztosítása esetén megfontolandó az is, hogy a kivétel vagy korlátozás ne terjedjen ki például a magyar jog alapján valamennyi, ma audiovizuális kötelempéldányként őrzött tartalomra – hanem vonatkozzon csak a közszolgálati médiaszolgáltatók által vagy az ő megrendelésükre készülő tartalmakra, valamint a bármely közforrásból finanszírozott tartalmakra (ld. erre vonatkozóan az intézményi fejezetben bemutatott külföldi példákat is).

Az INFOSOC-irányelvnek az adásvételi vagy felhasználási feltételek hatálya alá eső műveket kizáró fordulata nem felel meg a jogszabály világosságára irányuló követelménynek és valójában nem állapítható meg vele kapcsolatban megnyugtatóan a jogalkotói szándék. Ezt a következtetést árnyalja az Európai Bíróságnak az a döntése, amelyet a Darmstadt-ügyben hozott. Ennek értelmében ugyanis az irányelv szakaszának értelmezése alapján nem kizárható az, hogy a kedvezményezett gyűjtemény olyan esetben is hozzáférhetővé tegye dedikált terminálon keresztül a művet, ha egyébként az hozzáférhető a kiadó szolgáltatásán keresztül is, mivel az szerződéses konstrukcióban felajánlja megvételre is a könyvtár részére. Az Európai Bíróság a döntésben kifejezetten hangsúlyozta, hogy ilyen szolgáltatás esetében a gyűjtemény által történő nyilvánossághoz közvetítés során történő többszörözés fejében viszont díjigényt kell érvényesíteni.) A Darmstadt-döntés ezen vonatkozásának egyébként az audiovizuális alkotások tekintetében úgy lehet jelentősége, hogy felmerülhet az a kérdés, hogy ha valamely mű például DVD-n kerül be a gyűjteménybe, és azt archiválják és dedikált terminálon keresztül hozzáférhetővé teszik, de ez a DVD tiltja egyébként a lehívásra hozzáférhetővé tételt, azt a gyűjtemény mégis végezheti-e akkor, ha például a forgalmazó egyébként felkínálja a művet valamely on-line platformon keresztül is.

A kedvezményezett célok érdekében az irányelvben meghatározott különleges esetnek a (3) bekezdés bevezető szövegével való együttes olvasata a többszörözés kizárólagos jogának korlátozását is megengedte, aminek alapján elképzelhető az ily módon hozzáférhetővé tett dokumentumok letöltésének, másolásának szabad felhasználásként való megengedése is. A Darmstadt-ügyben az EUB arra a következtetésre jutott, hogy az irányelv ilyen értelmezése megengedett, ugyanakkor a jogosulti érdekekre tekintettel a tagállamoknak egy ilyen irányú nyitás esetén figyelniük kell a megfelelő kompenzációra is (mivel ez a többszörözés valójában a magáncélú többszörözésre vonatkozó irányelvi rendelkezések alapján megengedett). Ezt a Bíróság éppen amiatt mondhatta, mivel itt fennáll a veszélye annak, hogy a művek rendes

felhasználása (például a műpéldányok adásvétele) ezen az úton is csökken. A többszörözés általános lehetővé tétele ugyanis azt jelentené, hogy elég lenne egyetlen példányt megvásárolnia bármely kedvezményezett intézménynek az országban, amit digitalizálna és hozzáférhetővé tenne a dedikált terminálokon, mindenki másolhatná, ami nyilvánvalóan jelentős hátrányt okozna a jogosultaknak.²⁷⁹ Emiatt ennek korlátozása mindenképp szükséges a megjelölt célokra, de az EUB döntése alapján akár ma is, az irányelvi rendelkezések módosítása nélkül is bevezethető lenne nemzeti szinten.

Mindezen körülmények között az a rendelkezés elavultnak tekinthető, amely a magyar jogban lehetővé teszi az egyes kedvezményezett intézményekben felállított terminálokon a digitalizált tartalmak lehívásra hozzáférhetővé tételét, de az uniós jog egyrészt nem engedi meg az intézmények hálózatba kapcsolását, illetve ezen túlmenően az otthoni hozzáférést, és természetesen, ezen még továbbhaladva a határon átnyúló hozzáférést sem.

Emiatt tehát a következő lépéseket indokolt megfontolni e rendelkezés továbbfejlesztése, a továbbfejlesztésére való javaslattevés során:

- váljon az intézményi többszörözésre vonatkozó kivétel [INFOSOC-irányelv 5. cikk (2) bekezdés c) pont] és a dedikált terminálos kivétel [INFOSOC-irányelv 5. cikk (3) bekezdés n) pont] kötelezően bevezetendővé a tagállamokban (ez az INFOSOC-irányelv vonatkozó rendelkezésének „may” szabályból „shall” szabállyá való átalakítását igényli). Az előbbi rögzítse azt, hogy az intézmények archiválási és az 5. cikk (3) bekezdés n) pontjában meghatározott célra szabadon többszörözhetnek műveket. Ez a szerzői jogi reform részét képezheti;
- váljon kifejezetten lehetővé az intézmények összekapcsolása, vagyis szűnjön meg a szabályból ma levezethető (és a tagállamok többségében ekként értelmezett) térbeli (és ebből következő technológiai) korlát, a személyi korlát megőrzése mellett. Az irányelv hivatkozott rendelkezése ugyanis a „dedikált terminálokon az intézmények helyiségeiben” fordulatot használja, ami szükségszerűen korlátozza a távoli hozzáférést, és ezt a jelenlegi körülmények között csak valamely kódolási vagy más technológiai megoldással lehet megvalósítani). Ebből pedig következik, hogy a korlátozás funkcionálissá váljon és kerüljön ki belőle a beleértett műszaki korlátozás, és a jogi korlátozás érvényesítése is kerüljön vissza a jog eszköztárába. Ez a szerzői jogi reform részét képezheti;
- váljon egyértelműen lehetővé az igazi hozzáférés távolról is, kifejezetten az oktatási, kutatási, tudományos célokra – értelemszerűen mivel itt magánszemélyek hozzáféréséről van szó, a jogi korlátozás mellett felmerülhet a technológiai megoldással való segítség indokoltsága is, azaz például valamely ilyen megoldással is támogatva azt, hogy csak a jogszabály alapján kedvezményezett kör számára válhassanak hozzáférhetővé a tartalmak, a magyar jogban nem változtatva a kivétel oktatási, kutatási és tudományos célján, kizárva a közvetett haszonszerzési célt, az uniós jogban pedig e tekintetben kétszintűvé téve a szabályt. Az külön, e tanulmány terjedelmén és a szerző kompetenciáin jóval túlmutató vizsgálatot igényel, hogy e körben milyen biztonsági megoldások jöhetnek szóba ugyanakkor az már nem állítható, hogy ilyen technológiai eszközök ne léteznének, így ez nem lehet akadálya a megoldás bevezetésének. Ennek az uniós jogot érintő része a szerzői jogi reform részét képezhetné;

279 A könyvtári funkciók túlzott expanziójának ilyen veszélyére hívja fel a figyelmet FICSOR: *The Law of Copyright and the Internet*. Oxford, 2002. 527.

- váljon egyértelművé a szerződéses alapon felkínált példányokhoz való viszony. Ez a szerzői jogi reform részét képezhetné;
- kapcsolódjon össze a lehívásra hozzáférhetővé tétel egy szűkebb körű többszörözési lehetőséggel. Ez a szerzői jogi reform részét képezhetné.

A harmonizációnak ez a szintje egyébként teljes mértékben kielégítő lehet azon audiovizuális tartalmak hozzáférhetővé tétele szempontjából, amelyek csak egy szűk, nemzeti körben megállapítható érdeklődésre tarthatnak számot. Ugyanakkor véleményünk szerint egyetlen mű esetében sem állapítható meg, hogy a határon túlról való elérhetőségére való igény teljese kizárható lenne.

5.3. Az audiovizuális kötelempéldány-rendszer beépítése a szabad hozzáférési rendszerbe

Egyes gyűjtemények tudatos gyarapítását és ezzel párhuzamosan a gyűjteménybe került tartalmak megőrzését, archiválását és hozzáférhetővé tételét igen hatékonyan segíti a kötelempéldány-szolgáltatás rendszere. A kötelempéldányként való megőrzés azokat a műveket emeli ki a kulturális örökség teljességéből, amelyek valamely szempont szerint kiemelkedő jelentőséggel bírnak, ilyen módon nem véletlenszerű a megőrzésük, hiszen be kell kerülniük az erre kijelölt gyűjteménybe.

E területen létezik több nemzeti modell és nemzetközi egységesítési törekvés is. Bár uniós harmonizációra nincs teljes körűen mód, mivel az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés a kulturális terület harmonizációjára nem ad ennek megfelelően szükséges hatáskört,²⁸⁰ de soft law eszközökkel (ajánlással pl.) ez a terület is fejleszhetőnek látszik uniószerterte. A magyar szabályozásban és gyakorlatban – ahogy az előző fejezetekben láttuk – is ismert az audiovizuális kötelempéldányok letételének kötelezettsége, ami alapját képezheti mind a megőrzésnek, mind a hozzáférhetővé tételnek. Ennek a rendszernek az uniós szinten való kiszélesítése igen sok előnnyel járhatna.

A kötelempéldány-szolgáltatási kötelezettség nem szerzői jogi alapú, mivel önmagában a valamilyen hordozón rögzített (akár szerzői jog által védett) tartalom megküldése a kötelempéldány gyűjtésére kijelölt szervezetnek, valamint annak tárolása nem feltétlenül valósít meg szerzői jogilag releváns cselekményt. Ezzel együtt azonban a hordozóról hordozóra történő, időnként szükségszerű átmásolás már minősülhet többszörözésnek, és egyúttal eshet kivétel vagy korlátozás hatálya alá [a magyar jog alapján az Szjt. 35. § (4) bekezdése alá]. Az audiovizuális kötelempéldány-rendszert Magyarországon működtető NAVA által történő archiválás sajátossága például az, hogy – ha lehetséges – egyenesen a műsorszórásból rögzíti a tartalmat, ami az említett szakasz alapján már eleve szabad felhasználásnak minősül.

A magyar audiovizuális kötelempéldány-szolgáltatás kötelezettsége számos audiovizuális médiaszolgáltatóra kiterjed, ezek körében is alapvetően a közszolgálati médiaszolgáltatást végző szolgáltatókra, illetve az országos földfelszíni terjesztésű televíziós médiaszolgáltatókra. Egy ilyen rendszer elsődleges célja a közszolgálati csatornák, valamint másodsorban az egyéb, országos lefedettséggel működő audiovizuális médiaszolgáltatók által közvetített tartalmak

megőrzése. A megőrzött példányok a jelenlegi magyar szabályozás alapján digitális formában kerülnek tárolásra. Ehhez hasonló audiovizuális kötelezpéldány-szolgáltatási rendszer számos más tagállamban is működik valamilyen terjedelemben, ennek köszönhetően (elsősorban) a közszolgálati médiatartalmak digitális megőrzése ma sem ismeretlen az Unióban, bár igen diverznek mondható.²⁸¹ Ilyen megoldást lehet találni 10 tagállamban jogszabályi alapon, míg több tagállamban a kötelezpéldányok csak valamely megállapodás vagy szerződés alapján kerülnek tárolásra.²⁸²

Az Európai Unió szintjén a kötelezpéldány-szolgáltatás rendszere nem harmonizált, ugyanakkor az EU több tagállama tagja az audiovizuális örökség megőrzéséről szóló egyezménynek, amelyet Magyarországon az Európa Tanács keretében 2001. november 8-án létrejött, az audiovizuális örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 2007. évi CXLV. törvény hirdetett ki.

Ez az egyezmény tartalmaz mindenekelőtt egy általános rendelkezést arról, hogy a szerződő felek jogalkotási vagy más eszközzel bevezetik a saját audiovizuális örökségük részét képező és a saját földrajzi területükön gyártott vagy koprodukcióban ott készített mozgóképi anyag letétbe helyezésére irányuló kötelezettséget. Ebből következően nem csak szabályozással, de önszabályozással, vagy akár szerződéses alapon is megőrizhető az audiovizuális örökség. Ez alól pedig csak abban az esetben lehet mentességet adni, ha az érintett mozgóképi anyagot valamely másik szerződő fél területén kötelező letétbe helyezik (vagyis egy helyen mindenképp le kell tenni az érintett anyagot).

Ezen általános kötelezettség végrehajtására mindegyik szerződő félnek ki kell jelölnie egy vagy több kötelezpéldány archívumot, amelyeknek elsődleges, fő feladata a letétbe helyezett mozgóképi anyag megőrzése, dokumentálása, helyreállítása és ezen túlmenően a hozzáférhetővé tétele. A megőrzésre kijelölt intézmények lehetnek állami szervek vagy akár magán-szervezetek, de azokat sem közvetlenül, sem közvetve nem ellenőrizheti a médiaszektorban működő, alapvetően nyereségorientált tevékenységeket végző természetes vagy jogi személy, az egyezmény alkotói így próbáltak törekedni arra, hogy biztosított legyen az, hogy valóban a közérdeknek megfelelő anyagok kerüljenek archiválásra, és ne üzleti érdekek befolyásolják ezt. Az egyezmény rendelkezik arról is, hogy a szerződő felek azt biztosítják, hogy a kötelezpéldány archívumok a műből eredeti példányt vagy olyan anyagot kapjanak meg, amelyből az eredeti minőség reprodukálható. Az anyagokat legkésőbb tizenkét hónappal a végső változat, első alkalommal a nyilvánosság részére történő közvetítését követően, vagy más, a szerződő fél által meghatározott ésszerű határidőn belül helyezik letétbe. Ha az anyagot nem mutatták be a nyilvánosság részére, a határidő a gyártás befejezésekor kezdődik. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az anyag azonnal hozzáférhetővé is tehető a közönség számára.)

A megőrzés minőségének fenntarthatósága érdekében a szerződő felek ösztönzik és elősegítik az audiovizuális örökségük részét képező, kötelezően letétbe helyezett olyan mozgóképi anyag helyreállítását, amelynek fizikai minősége megromlott. A szerződő felek jogszabályban engedélyezhetik a kötelező letétbe helyezett mozgóképi anyag helyreállítás céljából történő reprodukcióját.

281 <http://besser.tsoa.nyu.edu/howard/Talks/legal-deposit.pdf>

282 Howard BESSER – Kara van MALSSSEN: Legal Deposit for Audiovisual Material: Preliminary survey results. NYU Moving Image Archiving and Preservation Program

<http://besser.nyu.edu/howard>, <http://www.nyu.edu/Lsch/preservaLon/>

A szerződő feleknek megfelelő rendelkezéseket kell hozniuk az audiovizuális örökségük részét képező olyan mozgóképanyag védelmének biztosítására, amelyeknek anyagi létét közvetlen veszély fenyegeti, ha a mozgóképanyagot a kötelező létbe helyezés feltételei másként nem védik (például mert nem esnek a hatálya alá).

Az egyezmény egyébként támogatja azt is, hogy a szerződő felek önkéntes letétbe helyezést is lehetővé tegyenek, hiszen egyértelműen lehetnek értékes anyagok a kötelezően gyűjtendő körön kívül is. E tekintetben azonban az egyezmény csak „ösztönzést és előmozdítást” ír elő, de nem ír elő szigorúbb kötelezettséget a felek számára. Itt merül fel az is, hogy az önkéntesen letett tartalmak vonatkozásában a hozzáférhetővé tétel miként történhet meg, itt azonban az egyezmény csak azt javasolja, hogy a felek szerződéses úton igyekezzenek megállapodni a hozzáférhetővé tétel (elsősorban egyébként nyilvánvalóan szerzői jogi) feltételeiről.

Mindezek alapján felmerül az a kérdés, hogy az egyezménynek megfelelően eljáró tagállamok által létrehozott rendszerek harmonizálhatók-e valamilyen szinten. Figyelemmel arra is, hogy az EUMSZ a kultúra területén még mindig nem biztosít kötelező jogalkotásra vonatkozó hatáskört az Európai Unió számára,²⁸³ itt irányelv vagy rendelet alkotásáról az EUMSZ 167. cikke értelmében nem lehet szó. Következésképp úgy tűnik, hogy a megfelelő szabályozási eszköz erre vonatkozóan egy bizottsági ajánlás lehetne.

- Ez az ajánlás a tagállamokat pedig – az ET-egyezményre is figyelemmel – ösztönözhetné arra, hogy
- kötelező digitális kötelezpéldány-rendszert hozzanak létre azon tartalmak tekintetében, amelyekre az ET-egyezmény is kiterjed (ez tehát magában foglalná valamennyi audiovizuális alkotást, nem csak a közszolgálati audiovizuális tartalmakat), amely példányok alkalmasak lesznek egy páneurópai audiovizuális archívumi rendszerben való részvételre,
 - akár utalva arra is, hogy a cél az INFOSOC-irányelv megfelelően módosított és az alábbiak szerinti kölcsönös elismeréssel kiegészített szabályai szerinti rögzítésük, megőrzésük és hozzáférhetővé tételük,
 - rögzítve azt, hogy a metaadatok mely körének tárolása szükséges minimálisan,
 - valamint az OHIM (vagy más uniós szervezet) számára előírhatná a nemzeti szinten létrejött metaadatok gyűjtését és elektronikus elérhetővé tételét. (Ennek szerzői jogi hátterét értelemszerűen megteremtik az INFOSOC-irányelv vonatkozó rendelkezései.)

283 6. cikk:

Az Unió hatáskörrel rendelkezik a tagállamok intézkedéseit támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések végrehajtására. Ezek az intézkedések európai szinten a következő területekre terjednek ki: (...) c) kultúra, (...) 167. cikk (az EK Sz. korábbi 151. cikke):

Az Unió hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget.

Az Unió fellépésének célja a tagállamok közötti együttműködés előmozdítása és szükség esetén tevékenységük támogatása és kiegészítése a következő területeken: — az európai népek kultúrája és történelme ismeretének és terjesztésének javítása; — az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése és védelme; — nem kereskedelmi jellegű kulturális cserék; — művészeti és irodalmi alkotás, beleértve az audiovizuális szektort is.

Az Unió és a tagállamok erősítik az együttműködést harmadik országokkal és a kultúra területén hatáskörrel rendelkező nemzetközi szervezetekkel, különösen az Európa Tanáccsal.

Az Unió a Szerződésnek egyéb rendelkezései alá tartozó tevékenysége során, különösen kultúrái sokszínűségének tiszteletben tartása és támogatása érdekében, figyelembe veszi a kulturális szempontokat.

Annak érdekében, hogy hozzájáruljon az e cikkben említett célkitűzések eléréséhez: — az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében, a Régiók Bizottságával folytatott konzultációt követően ösztönző intézkedéseket fogad el, kizárva azonban a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek bármilyen összehangolását. — a Tanács, a Bizottság javaslata alapján ajánlásokat fogad el.

- A szakmai tartalomhoz szükségszerűen kapcsolódnia kell az intézményi és anyagi feltételek biztosításának is.

Az állami, költségvetési forrásból működtetett alapok (ld. Magyarországon különös tekintettel az MTVA finanszírozási tevékenysége vagy a Nemzeti Filmalap támogató tevékenysége által támogatott művek) esetében szintén indokoltnak tűnik a kötelezpéldány-szolgáltatás kötelezettségének előírása, ami lehetővé teszi azt, hogy ezek a művek is megőrzésre kerüljenek állami archívumokban. Nem lehet kétséges az, hogy önmagában az állami alapból való finanszírozásuk (és nem csak kiemelkedő dokumentációs vagy kulturális értékük) indokolja, hogy legalább kötelezpéldányként megőrzésre kerüljenek, lényegében a szellemi tartalmuktól függetlenül. Ezek tekintetében az irányelvi feltétel, miszerint kulturális értékük is van, adottnak vehető amiatt, mivel állami támogatást kaptak. (Emiatt egyébként érdemes megfontolni azt a magyar jogi szabályozás tekintetében, függetlenül az esetleges EU-s fejleményektől, hogy az audiovizuális kötelezpéldányok körébe bekerüljenek azok a művek is, amelyek ilyen támogatásokból jönnek létre.)

5.4. A kivétel vagy korlátozás alapján lehívásra hozzáférhetővé tett művek és más teljesítmények hozzáférhetővé tétele más tagállamokban – kölcsönös elismerés, mint a harmonizáció utolsó lépése

5.4.1. Pszeudo határon átnyúló felhasználások az árva művek tekintetében és a vakokat kedvezményező szabad felhasználások esetében

Mindeddig az uniós jogban csak olyan normát lehetett találni, amelynek átültetésével egy konkrét tagállam területén vált lehetővé a mű vagy más teljesítmény kivétel vagy korlátozás hatálya alá tartozó felhasználása, de az érintett szabály automatikusan sohasem jogosított fel más tagállamban való hasonló felhasználásra. A kivételek és korlátozások további harmonizációja lehetőségeinek áttekintése alapján látható, hogy ezek útján tovább csökkenthetők a tagállami megoldások közti különbségek. A kötelező kivételek és korlátozások segíthetnek abban, hogy a tagállamokban a kivételek és korlátozások útján közel azonos szintű legyen a hozzáférés lehetősége az audiovizuális tartalmakhoz.

Ahogy azt az árva művekre vonatkozó szabályozást bemutató fejezetben láthattuk, az új rendszerben egy valamely tagállamban megtörtént árva művé nyilvánítással az adott mű/műpéldány quasi útlevelet kap, és lehetővé válik az, hogy más tagállamban anélkül kerüljön hozzáférhetővé tételre, hogy ehhez ott külön, az adott ország joga szerint lefolytatandó árva művé minősítési procedúrán ismételten át kell esnie. Az új szabályok alapján ugyanis árva műnek kell tekinteni a művet ebben a második országban is, vagyis nem kell újra, a második tagállam joga alapján megvizsgálni azt, hogy az adott mű a második tagállamban is árvának minősül-e (ún. szerzői jogi kölcsönös elismerés elve).²⁸⁴

Ez a megoldás az uniós jogrendszerben mindezülig egyedülálló eszköz a quasi határon átnyúló kivételekre és korlátozásokra. Két kiegészítés szükséges ehhez a megállapításhoz:

284 Árvamű-irányelv (8) preambulumbekzdés és 4. cikk.

egyrészt az uniós jogrendszer több könnyítő jogi eszközt is tartalmaz már ma is arra vonatkozóan, hogy egy-egy felhasználás anélkül tudjon jogszerűen több tagállam területére kihatóan megvalósulni, hogy azt engedélyezni kellene valamennyi érintett tagállamban is.²⁸⁵ Ezek azonban a kizárólagos jogok gyakorlásához és nem a kivételekhez vagy korlátozásokhoz kapcsolódnak. Másrészt az Árvamű-irányelvben szabályozott esetben valójában nincs szó dogmatikai értelemben vett határon átnyúló felhasználásról, mivel az eredetitől eltérő országban történő felhasználás önállóan, ráadásul más felhasználó által valósul meg, vagyis nem egy felhasználó egy cselekménye ível át a határon. A célja mégis az, hogy a művek több országot is érintő, azonos típusú felhasználásait valamilyen szinten egységesítse, megkönnyítse és ez nemzeti jogi eszközök összekapcsolódása útján váljon lehetővé.

Az Árvamű-irányelvéhez logikájában igen hasonló megoldást tartalmaz a WIPO egyelőre Magyarországon sem ratifikált, de Magyarország által aláírt egyezménye, az ún. „VIP” megállapodás²⁸⁶ is. (Alább ezt mutatjuk be kissé részletesebben, mivel az árvamű-rendszer kölcsönös elismerési részét külön fejezetben már tárgyaltuk.)

A VIP alapvető célja, hogy a vakokat, más látáskárosultakat, illetve olvasási képességükben másként akadályozott személyeket olyan helyzetbe hozzon, hogy ők hasonló szintű korlátok között tudják a műveket és más teljesítményeket élvezni, mint azok, akik ilyen korlátok nélkül élnek. Ennek érdekében kötelezővé teszi a szerződő feleknek olyan szerzői jogi kivételek vagy korlátozások bevezetését a nemzeti jogukba, amely könnyíti az ilyen művekhez való hozzáférésüket.²⁸⁷ Ez az eszköz önmagában azonban csak annyival mutat előbbre, mint a korábbi nemzetközi keretrendszer, hogy a szerződő felek nem választhatják azt, hogy nem ültetnek be a jogrendszerükbe ilyen kivételt vagy korlátozást. Ha ilyet nem kívánnak alkalmazni, akkor nem tudnak a szerződés szerződő feleivé válni.

VIP 5., 6. és 9. cikke azonban ezen túlmenően is fokozott együttműködésre készíti a szerződő feleket, és nem csak a nemzetközi szerződések által egyébként rendszerint elvárt szinten. Célja ugyanis, hogy az egyik szerződő országban már a vakok, más látáskárosultak és olvasási képességükben korlátozottak számára ellenőrzött módon, a kivétel vagy korlátozás keretében digitalizált és lehívásra hozzáférhetővé tett vagy terjesztett műhöz a többi országban élő látáskárosultak is biztosan könnyítve férjenek hozzá.

A jelenlegi nemzetközi szerződési rendszer alapján az egyik szerződő országban egy bizonyos felhasználás tekintetében kivétel vagy korlátozás alá eső műpéldányok egy másik szerződő országban nem lesznek automatikusan szabadon hozzáférhetőek, legfeljebb akkor, ha az adott ország nemzeti joga alapján a műpéldány szintén valamely kivétel vagy korlátozás hatálya alá esik.

A VIP 5. cikke ezt a feltételrendszert több irányba is tágítja. Egyrészt lehetővé teszi azt, hogy az egyik szerződő államban kivétel vagy korlátozás alá eső műpéldányok más szerződő államban is hozzáférhetőek legyenek egyes erre felhatalmazott szervezetek, illetve közvetlenül a látáskárosultak számára.

285 Erre vonatkozóan ld. részletesen: GRAD-GYENGE-SARKADY i. m. (12. lj.) Ide tartozik különösen a Műhold-irányelv műholdas sugárzás esetében a felhasználás helyét meghatározó szabálya, illetve a terjesztési jog esetében az uniós hatályú jogkimerülés elve.

286 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 2013. június 27-én Marrakesh-ben aláírt Szerződése a vak, látáskárosult és olvasási képességükben akadályozott személyeknek a kiadott szerzői művekhez való könnyebb hozzáféréséről.

287 Részletesen erről ld. GYERTYÁNFY i. m. (64. lj.) 69–76. (A fejezet szerzője Grad-Gyenge Anikó.), továbbá: GRAD-GYENGE Anikó: Szabad felhasználások a látáskárosultak művekhez való jobb hozzáférése érdekében. In POGÁCSÁS Anett (szerk.) *Quaerendo et Creando: Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 219–242.

Ez a VIP szövege alapján egyébként lehetségesnek tűnik anélkül is, hogy a fogadó államban bevezetnének ilyen jellegű kivételt vagy korlátozást, és akkor is, ha ugyan bevezettek ilyen, de az nem pontosan olyan hatályú, mint a kibocsátó államban.

Az 5. cikk (1) bekezdéséhez fűzött egyeztetett nyilatkozat szerint viszont ez a rendelkezés nem érinti a kizárólagos jogok terjedelmét, a rendelkezés és az egyeztetett nyilatkozat feloldhatatlan ellentmondásban látszik lenni egymással, ha csak nem úgy értjük, ahogy azt a többi egyezmény esetében is érteni kell: vagyis ha a fogadó állam fenntartja a szerző kizárólagos jogát (és nem vezet be maga is megfelelő kivételt vagy korlátozást), akkor mégsem vehetők át a műpéldányok szabadon (persze feltéve, hogy egyébként ténylegesen biztosítja a vonatkozó kizárólagos jogokat, ami nem feltétlenül van így).

Az 5. cikk (2) bekezdése értelmében a kibocsátó államban arra kiterjedő kivételt vagy korlátozást is be kell vezetnie (ha lehetővé kívánja tenni a nála kivétel vagy korlátozás alá eső műpéldányok más szerződő államba irányuló forgalmát), amely lehetővé teszi, hogy a felhatalmazott szervezetek a jogosult engedélye nélkül terjesszenek vagy hozzáférhetővé tegyenek hozzáférhető formátumú példányokat egy másik államban levő felhatalmazott szervezetnek vagy látáskárosultnak, vagyis ez alapvetően a kibocsátó állam döntésén múlik. (Ez a kivétel ugyanakkor a nemzeti elbánás hatálya alá esik BUE/TRIPS/SZJSZ tagok esetében, vagyis a külföldi művekre is kiterjed.) Ez azonban még mindig csak azt jelenti, hogy a kibocsátó állambeli kivételnek vagy korlátozásnak a külföldre irányuló terjesztésre vagy hozzáférhetővé tételre is ki kell terjednie, azaz ilyen módon ebben az államban a kizárólagos jogot ennyire szélesen kell korlátozni.

Arról, hogy mi történhet a fogadó országban, igen nehezen érthetően fogalmaz a VIP. Az 5. cikk (4) bekezdés a) pontja értelmében, ha egy felhatalmazott szervezet fogad példányokat és ennek a szerződő országnak egyébként nincs kötelezettsége a BUE 9. cikkének betartására (három lépcsős teszt), akkor csak annyi a kötelezettsége, hogy biztosítsa, a példányok csak a kedvezményezett személyek számára lesznek hozzáférhetőek. Ebből a contrario következhet az is, hogy azon államok esetében, amelyekre kiterjed a BUE 9. cikke, a hozzáférés csak akkor lehet biztosított, ha az eleget tesz a BUE 9. cikkének, vagyis a háromlépcsős tesztnek (az továbbra sem következik semmiből, hogy ennek a nemzeti jogban milyen módon kell megjelennie, esetleg elegendő-e, ha jogvita merülne fel, hogy az eljáró bíróság alkalmazza a BUE 9. cikkét?).

Az 5. cikk (1) bekezdésében foglalt kivétel csak az adott országban alkalmazható, kivéve, ha a szerződő ország tagja az SZJSZ-nek, vagy egyébként – az egyeztetett nyilatkozat szerint kizárólag e szerződés alá tartozó felhasználási esetekben – eleget tesz a háromlépcsős tesztnek. Ez a rendelkezés azt jelentheti, hogy az SZJSZ-ben tag, illetve a tesztet figyelembe vevő országok tehetik meg azt, hogy legyen az általuk bevezetett kivételnek vagy korlátozásnak extraterritoriális hatálya. (Az SZJSZ-tagok vonatkozásában érvényesül is a nemzeti elbánás elve.) E rendkívül szokatlan szabályozás több problémát is felvet. Szinte egyáltalán nem mond semmit arról, hogy mi történhet akkor, ha a kibocsátó ország minden feltételt teljesít és a fogadó ország egyetlent sem (legfeljebb, hogy csak a kedvezményezett személyek számára lesznek hozzáférhetőek a művek).

A két modell ismertetése alapján sem állíthatjuk azt, hogy a határon átnyúló felhasználások szerzői jogi kezelésére ez a két fent bemutatott példa lenne a jövő útja a nemzeti szerzői jogok multiterritoriálissá tétele tekintetében. Ugyanakkor látható, hogy olyan elvet vezetnek

be a rendszerbe, amely anélkül könnyíti meg a művek több országban történő felhasználását, hogy a szerzői jog alapvető rendjét (különösen a territorialitást) kívánná mélyrehatóan megbontani.²⁸⁸

Még ha nem is általánosságban, mégis elképzelhető, hogy a módszer hatékonyan illeszthető más, (össz-európai) közérdeket szolgálni képes kivétel vagy korlátozás felépítéséhez is, így különösen az általunk vizsgált esetkörben. Vagyis a kölcsönös elismerés elvének beépítése abba a rendszerbe, amely a nemzeti audiovizuális archívumok által hozzáférhetővé tett tartalmak más tagállamban való hozzáférhetővé tételét kívánja célul kitűzni, megfontolható eszköznek látszik.

Ehhez természetesen előfeltételként a fent elemzett kivételt vagy korlátozást az adott tagállamnak (a tagállamok összességének) be kell vezetnie a nemzeti jogába. Amennyiben ez megtörténik, minden tagállamban keletkezik számos olyan tartalom, amely ezen az úton hozzáférhetővé válik. Ha a kivétel vagy korlátozás körébe eső mű vagy más teljesítmény így hozzáférhetővé válik, megengedhető az, hogy ugyanez a mű vagy teljesítmény más tagállam hasonló intézményi köre, ugyanezen kivétel vagy korlátozás alapján szintén hozzáférhetővé tegye lehívásra.

Szükséges még a már felépült rendszerek összekapcsolódásának megteremtése: a technikai összekapcsolás azonban nem elegendő a jogi összekapcsolódáshoz, ehhez mindenképp valamely, a tagállami rendszereket összeépíteni képes megoldást kell kiépíteni.

A kölcsönös elismerés alapja több referenciapont is lehet.

Egyrészt a szabályozás kimondhatja, hogy az a mű, amelyet bármely tagállamban a vonatkozó kivétel vagy korlátozás alapján tettek hozzáférhetővé, az a többi tagállamban is az irányelv azonos kivétele vagy korlátozása alapján bevezetett szabály alapján hozzáférhetővé tehető (ez tehát a kivétel vagy korlátozás kölcsönös elismerését jelentené). Ennek a megoldásnak az előnye lehet, hogy amennyiben a tagállam bevezeti a vonatkozó kivételeket vagy korlátozásokat, az egy tudatos döntést jelenthet afelől is, hogy a mű vagy más teljesítmény más tagállamokban is hozzáférhetővé válhat a közönség számára. Ennek a megoldásnak a hátránya lehet, ha nincs maximumharmonizáció a rendszerben, a kivételek vagy korlátozások „útlevelével” a mű vagy más teljesítmény eltérő hatályú kivételek vagy korlátozások tárgyává válhat, ami végső soron ellenőrizhetetlenné teheti a mű felhasználását, és így a szerzői jogok érvényesíthetőségét, illetve a mű vagy más teljesítmény többszörözésével, lehívásra hozzáférhetővé tételével kapcsolatban alapvetően minden költséget az eredeti tagállam visel, valamint hogy a könyvtári metaadatok egyedül a tagállamban lesznek hozzáférhetőek, ami a többi tagállam esetében azok ellenőrzését, megbízhatóságát nehezíti.

Másrészt szabályozható úgy is a kérdés, hogy az egyik tagállamban kötelepéldányként elismert és a kötelepéldányok gyűjtésére kijelölt intézményben elhelyezett és őrzött műpéldányok valamennyi tagállamban nyilvánossághoz közvetíthetők a meghatározott nonprofit célokra (ez tehát a műpéldány kötelepéldányként való kölcsönös elismerése és a nemzeti kivételek vagy korlátozások erre való ráépítése). Ennek a megoldásnak az előnye lehet, hogy a kötelepéldánynak minősített műpéldányok köre jól definiálható, viszonylag pontosan ad-

288 Arról, hogy ezek a megoldások mennyire avatkoznak be a területiális alapú rendszerekbe, ld. különösen: GYENGE Anikó: Magyar árvák valahol Európában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012. december 44. 56., és GYERTYÁNFY i. m. (64. lj.) 8.5. pont utolsó bekezdés, 76. (A fejezet vonatkozó részét a szerző készítette.)

minisztrált, metaadatokkal megfelelően ellátott, emiatt pedig a más tagállamok által való felhasználhatóságuk megbízhatóbb, továbbá hogy vízjelezéssel vagy más jelölés útján biztosítható, hogy a rendszerben csak az erre kijelölt példányok vehessenek részt. Ennek a megoldásnak a hátránya lehet, hogy a digitális audiovizuális kötelespéldány egy az egyben nem felhasználható (hiszen a többszörözéssel elveszik az ilyen jellege).

A fent vázolt megoldás(ok) tehát építenek a már elért harmonizációs szintre (elsősorban a kivételek és korlátozások rendszerére, valamint a már meglévő kötelespéldány-rendszerre, illetve annak továbbfejlesztett változatára), nem töreksenek a szerzői jogi keret mélyreható átalakítására, a lehetőségekhez képest költséghatékonyak, és a három lépcsős teszt szellemében figyelembe veszik a jogosulti érdekeket is.

5.4.2. *A kivétel vagy korlátozás keretében elérhetővé tett művek adminisztrációja*

Az Árvamű-irányelv kapcsán is felmerült az a kérdés (és véleményem szerint megnyugtatóan ott egyelőre nem is sikerült megválaszolni), hogy hogyan lehet minimálisra szorítani a kölcsönös elismerési rendszerből származó jogbizonytalanságokat? Ugyanis ebben a rendszerben egy másik tagállambeli intézménynek kell egy kivételre vagy korlátozásra alapozóan felhasználást megvalósító intézmény tevékenységében bíznia (sőt, erre építenie a saját felhasználását), amelynek adott esetben akár a nyelvét sem ismeri. Emiatt az egész problémakörnek igen fontos aspektusa az, hogy a kölcsönös elismerési rendszer transzparenciája biztosított legyen, ez pedig hatékony adminisztrációval oldható meg, ami biztosítja az információáramlást a tagállamok között.

Ahhoz azonban, hogy a művek valamely quasi kölcsönös elismerési rendszerben ténylegesen hatékonyan hozzáférhetővé tehetőek legyenek más tagállamban is, elengedhetetlen az archívumi adminisztráció több szintje: méghozzá a tagállami archívumok által az első helyen hozzáférhetővé vált művekhez kapcsolódóan meghatározott metaadatok összesítése egy olyan európai uniós szintű adatbázisban, amely közhitelesen tanúsíthatja a benne lévő művek vagy más teljesítmények kivétel vagy korlátozás körében való felhasználásának lehetőségét, vagy a kötelespéldány jellegét és ezáltal a felhasználhatóságát a megadott célokra.²⁸⁹

Az EU-ban egyébként létezik már ilyen, a tagállami szabad felhasználásokhoz kapcsolódó, azok összekapcsolódását (a kölcsönös elismerés hatékony működését) segítő adatbázis, méghozzá az OHIM által működtetett (jelenleg egyébként még csak összesen 246 rekordot tartalmazó) árvamű-adatbázis, amelynek funkciója az Árvamű-irányelv alapján az, hogy biztosítsa azt, hogy amely művek oda – tagállami kezdeményezés alapján – bekerülnek, azok a többi tagállamban is árva műként felhasználhatók legyenek.²⁹⁰

Ehhez szükséges az, hogy tagállami szinten egy (vagy több, de egymással mindenképp összehangolt) adatbázis tartalmazza azokat a műveket és uniós szinten egységes metaadataikat, amelyek hozzáférhetővé tehetőek más tagállamban is. Az egységes szabályok alapján összeálló tartalmú adatbázisok tartalmának megjelenítése az EU szintjén egy erre alkalmas adatbázisban.

289 GYÖRGY Péter – KNAPP Gábor – SZAKADÁT István: Nyílt szoftverek, nyílt archívumok, nyílt hozzáférés 2. In S. NAGY Katalin – SZAKADÁT István (szerk.): *Média és társadalom*. Műegyetemi, 2006. 159.

290 <https://oami.europa.eu/orphanworks/>

Itt felmerül a lehetősége annak, hogy az OHIM árvamű-adatbázisához kapcsolódjon ez az adatbázis (ha a kezdeményezés nem EU-s, hanem páneurópai lenne, akkor akár az is megfontolandó, hogy az European Audiovisual Observatory mellett működjön ugyanez).

Végső soron tehát azt a javaslatot lehet tenni, hogy váljon határon átnyúlóvá az audiovizuális archívumi rendszer olyan módon, hogy ami az egyik tagállamban szabadon többszörözhető és lehívásra nyilvánosságához közvetíthető ebben a keretben, az a másik tagállam ugyanazon körbe tartozó intézményei körében is elérhető legyen. Ez a szerzői jogi reform részét képezhetné.

6. fejezet

Végkövetkeztetések

A magyar médiajogi szabályozás alapjogi talapzaton áll, és meghatározó építőköve az Alaptörvény, illetve a sarkalatos törvények közül az ún. Médiaalkotmány. Ez utóbbi a közönség jogai között, az Alaptörvényben foglalt tájékoztatáshoz, valamint a művelődéshez, a véleménynyilvánításhoz való jog megfelelőjeként fogalmazza meg azokat a közönséget illető jogokat, amelyek szükségesek az alapjogok médiakörnyezetben való érvényesüléséhez és a kötet témája szempontjából is jelentőséggel bírnak. A magyar médiarendszernek nem csak az egyes médiaszolgáltatók, hanem a médiaszolgáltatói tartalmakat gyűjtő, vagy éppen a médiaszolgáltatást kiszolgáló archívumok is fontos részét képezik. Ezek többek között nem csak azt a célt szolgálják, hogy a kulturális örökséget megőrizzék és a közönséghez (újra) eljuttassák, hanem hogy biztosítsák azt is, hogy az állampolgárok megfelelően tájékozódhassanak nem csak az aktuális, de a múltat érintő jelentős eseményekről is. Emiatt pedig kiemelkedő jelentőséggel bír azoknak a szabályoknak a rendszere, amelyek e célok megvalósulását szolgálják.

Bár a – korábbi médiajogi terminológiával – közszolgálati műsorszolgáltató rádiók és televíziók az Mttv. hatályba lépése előtt is alapvetően olyan tevékenységeket végeztek, amelyek szerzői jogilag is értelmezhetők voltak, rájuk vonatkozóan igen kevés, inkább csak operatív jellegű rendelkezés tért el az általános szabályoktól. Ilyen módon a szerzői jogi rezsim egységesnek volt mondható, ami különösen igaz volt az archívumi működés vonatkozásában. Az Mttv. azonban kezdettől fogva szakított ezzel a megközelítéssel: bár nem került át valamennyi, a médiaszolgáltatókra vonatkozó rendelkezés az Mttv.-be, az új médiaszabályozás mégis kikanyarított egy szeletet az általános szerzői jogi szabályozásból és a közszolgálati médiaszolgáltatók által végzett felhasználásokra, valamint a közgyűjteményi audiovizuális archívumok működésére vonatkozóan új (vagy legalábbis újnak látszó) rendet hozott létre, ez utóbbi körre vonatkozóan jelentősen megnövelve a sajátos rendelkezések mennyiségét. A kötet I. fejezetében azt a kérdést vizsgáltam meg ennek alapján, hogy ez a változás létrehozott-e a közszolgálati területen sui generis szerzői jogi rendet, le lehet-e határolni egy közszolgálati médiaszolgáltatói szerzői jogi szabályozást az általános rendelkezésekről.

Jelenleg az audiovizuális archívumokkal kapcsolatban a legátfogóbb feladatot betöltő szerv a hatályos jog alapján a sajátos vagyon- és pénzkezeléssel foglalkozó Médiaszolgáltatás Támogatás és Vagyonkezelő Alap, így a vizsgálat középpontjában ez állt. Az MTVA vagyonának egy jelentős része tág értelemben vett szellemi vagyon, amelynek nagy részét teszik ki különböző szellemi alkotások és a rajtuk (pontosabban hordozóikon) fennálló tulajdonjogok, valamint szellemi tulajdonjogok (és azon belül is elsősorban szerzői és szomszédos jogok). Az Alap nem csupán passzív szereplője a médiapiacnak, hanem aktívan hoz létre alkotásokat és ösztönzi is szerzői művek létrehozását, amely művekkel kapcsolatban elsősorban az a kérdés merül fel, hogy az ezeken fennálló jogok bekerülnek-e az Alapot illető vagyonba, másodsorban pedig részévé válhatnak-e az archívumoknak, hogy megőrzésre kerüljenek, illetve a közönséghez ezen az úton is eljussanak.

Bár az Mttv. a vagyon elsődleges rendeltetéseként a közszolgálati médiaszolgáltatás és a hírügynökségi szolgáltatás, mint közfeladat ellátásának elősegítését jelöli meg, de ebben a tekintetben egyáltalán nem tűnik túl szélesnek az az értelmezés sem, miszerint a közszolgálati

médiaszolgáltatásnak részét képezi az ide tartozó archívumok hatékony építése és működtetése is. Ezt az értelmezést megerősíti az a rendelkezés is, amely szerint az MTVA vagyongazdálkodásának elsődleges célja a vagyon hatékony működtetése, állagának védelme, értékének megőrzése, illetve gyarapítása az említett közfeladat ellátásának biztosítása érdekében.

Álláspontom szerint az általános médiapolitikai és közszolgálati célokból kiindulva indokolt egy olyan – hatékony archívumi működést célzó – szabályozás igénye, amely minden olyan tartalom archívumi megőrzését és ezzel összefüggésben a hozzáférhetővé tételének lehetőségét biztosítja, amelyet az Alap gyárt, gyártat, vagy egyéb módon támogat. Az előbbi két esetben ezt megfelelően szabályozza az Mttv., a támogatott alkotások esetében azonban úgy tűnik, a támogatás sajátosságából fakadóan jelenleg annyira óvatos a szabályozás, amely elveszi a lehetőségét annak, hogy a támogatott műveknek a támogatottak által az MTVA-nak átadott példányai is osszák a közszolgálati médiavagyonba tartozó művek sorsát.

Az Alaphoz tartozó, a szerzői vagyoni és felhasználási jogokat, valamint a kópiákon fennálló tulajdonjogokat tartalmazó Archívum a magyar televíziós és rádiós audiovizuális történelem leggazdagabb tárháza. Bár az Mttv. kifejezetten rendelkezik az Alap vagyonának elidegeníthetlenségéről és megterhelhetlenségéről, és ez a tilalom értelemszerűen úgy értelmezendő, hogy a szerzői, illetve felhasználási jogok sem elidegeníthetők, de ez nem akadályozza a szerzői, illetve felhasználási jogok hasznosítását, sőt a hatékony archívumi működésnek ez is részét képezi. A vagyoni és felhasználási jogok hasznosítása abban az esetben zajlik engedélyezés útján, ha a felhasználás egyébként nem esik az Archívumot érintő szabad felhasználás hatálya alá.

Az Archívum által történő hasznosítás *sui generis* rendje az Mttv. alapján elsősorban az, hogy a közszolgálati mediaszolgáltatók az Alappal (nem az Archívummal) ingyenes szerződések kötnék (ez természetesen nem jelenti azt, hogy más jogosultak felé is ingyenes szerződéseknek kellene létrejönnie, ezek lehetnek visszterhesek). Ebből következően minden más hasonló felhasználó (más mediaszolgáltató) visszterhes szerződést köthet csak a gondos gazdaként eljárni köteles Alappal, illetve ha a felhasználó valamely szabad felhasználás kedvezményezettje, ezt szerződéskötés nélkül is megteheti. Különösen nagy jelentősége van annak az Mttv.-beli rendelkezésnek, amely az Alaphoz tartozó Archívumot közgyűjteménynek minősíti, ugyanis ez kapcsolja be az Archívum szerzői jogilag releváns tevékenységének egy jelentős részét az általános szerzői jogi szabad felhasználások körébe.

Az Mttv.-nek a közszolgálati médiavagyonra vonatkozó rendelkezései a törvény hatályba lépése óta jelentős változáson mentek keresztül. Bár az eredeti norma úgy volt értelmezhető, hogy a közszolgálati médiavagyonba tartozás szempontjából bizonytalan státuszú művek felhasználása a szerzői engedélyezési jogot egy utólagos tiltakozási jogra korlátozná, ami ráadásul csak egy díjigényt biztosítana a szerzők számára, ez a rendelkezés végül kikerült a törvényből, így az ilyen szempontból bizonytalan státuszú művekre is az Szjt. általános, illetve az árva művekre vonatkozó speciális rendelkezései irányadók. Az Mttv. eredeti szövege értelmében a közszolgálati médiavagyonba tartozó, munkaviszonyban alkotott művek esetében megszűnt volna a jogosultak minden további díjigénye is, ami felvetett uniós joggal való összhang kérdését is. Ez a szabály azóta akként módosult, hogy a jogosultak azon díjigényei, amelyek megfizetése – legalábbis jellemzően – nem az MTVA kötelezettsége, fennmaradnak, csak a művek felhasználásának továbbengedélyezése esetén fennálló díjazást zárja ki az Mttv. (ennyiben eltérve az Szjt. általános rendelkezéseitől). E ponton lehet fellelni azt a – nem maradéktalanul megvalósuló – szándékot, hogy a közpénzből létrejött alkotások további hasznosítása esetén már ne kelljen a jogosultaknak újabb díjakat fizetni.

A közgyűjteményként működő audiovizuális archívumi rendszer másik pillére a – szintén az Alap alá tartozó – NAVA, amely a fent említett Archívummal szoros szimbiózisban működik, azonban karakterében egy alapvetően eltérő gyűjtemény, mivel nem szerzői vagyoni vagy felhasználási jogok tartoznak hozzá, hanem elsősorban műsorszórásból rögzített műpéldányok, amelyekhez kapcsolódóan nem rendelkezik szerzői (engedélyezési jellegű) jogokkal. Ugyanakkor törvényi felhatalmazás alapján szintén jogosultja azoknak a szabad felhasználásoknak, amelyek lehetővé teszik számára e művek és más teljesítmények sugárzott műsor-számként való archiválását és a közönség számára (újra)közvetítését, méghozzá lehívásra történő hozzáférhetővé tétel útján. A NAVA-ban lévő, műsorszámként rögzített művek és más teljesítmények közszolgálati médiaszolgáltatásban történő felhasználása az Alappal kötött, erre irányuló szolgáltatási szerződések alapján lehetséges, feltéve, hogy a megfelelő engedélyek a NAVA számára a jogosultaktól rendelkezésre állnak. Mindazonáltal a visszafelé való bejárás korlátos: a közszolgálati médiaanyag elemei csak abban az esetben kerülhetnek be a NAVA-ba, ha azokat a NAVA gyűjtőtevékenysége során, a műsorszórásból rögzíti. Ez problémát amiatt jelent, mivel a NAVA egyben az audiovizuális kötelezpéldány-rendszer működtetéséért is felelős, és ez a rendszer teszi lehetővé legbiztosabban az audiovizuális örökség megőrzését (még ha az ide való bekerülés végső soron ugyanúgy eshetőleges, mint bármely más archívumba való bekerülés, hiszen az eredeti műsorokat előállító műsorszerkesztők döntéseitől is függ). Álláspontom szerint az audiovizuális kötelezpéldány-gyűjtés ezen eshetőségessége miatt is megfontolandó lenne a közszolgálati médiaanyag más úton való becsatornázása az audiovizuális kötelezpéldányok körébe, ami nem a sui generis szerzői jogi rezsime megerősítését jelentené ugyan, de a szerzői jogi szabad felhasználások körébe több mű tartozhatna bele.

A nemzeti filmvagyon az audiovizuális örökség harmadik nagy szelete, amely nincs olyan szoros intézményi kapcsolatban a mediaszabályozással és a médiajogi intézményekkel, mint a NAVA. Ugyanakkor a Filmtv. a nemzeti filmvagyon összekapcsolását is megteremti az Alappal. A filmvagyon megőrzésére és hozzáférhetővé tételére hivatott MaNDA jogi jellegét tekintve közelebb áll az Archívumhoz, mivel itt is nagymértékben szerzői vagyoni, illetve kisebb terjedelemben felhasználási jogok, továbbá kópiákon fennálló tulajdonjogok alkotják az archívum alapját. A filmvagyonnak az audiovizuális kötelezpéldány-körbe való becsatornázása azonban ma ugyanolyan eshetőlegesen történhet, mint a közszolgálati médiaanyag: legfeljebb akkor lehet szó róla, ha a kötelezpéldány szolgáltatással érintett mediaszolgáltatók műsorába bekerülne, és a NAVA onnan rögzíti. Ugyanakkor a szabályozás kifejezetten elzárja ezeket egymástól, ebből fakadóan pedig a filmvagyonban lévő alkotások nem válhatnak a kötelezpéldány-rendszer részévé.

Látni kell mindazonáltal, hogy a kötelezpéldányként való megőrzés más minőségű és más-fajta tudatosságot igénylő archiválást jelent, mint bármely más archiválási módszer, ami megfontolandóvá teszi az egyes bemutatott archívumok olyan módon való összekapcsolódását, hogy mindhárom rész valamennyi arra érdemes, kulturális értéket hordozó vagy dokumentációs értékkel bíró eleme bekerüljön ebbe a körbe.

Az e fejezetben elvégzett vizsgálatok eredménye az, hogy teljesen új, sui generis szerzői jogi rezsime nem jött létre, noha megerősödött az Szjt. általános rendelkezéseitől eltérő rend. Az Mttv. eddigi módosításai egyrészt összhangba hozták az új rendelkezéseket az uniós és a nemzetközi normákkal, ugyanakkor azokat a specialitásokat, amelyek az Mttv. eredeti szövegében megtalálhatók voltak, jórészt eltörölték. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lehetne a rendszer további fejlesztésére javaslatokat tenni, amelyek azonban elsősorban nem az Szjt.-től

való eltérést, hanem az abban foglalt szabad felhasználások jobb kihasználását céloznák, a közgyűteményi audiovizuális archívumok hatékonyabb működésének érdekében.

A kötet II. fejezete a hatályos magyar jognak a közgyűteményi archívumokra vonatkozó szabad felhasználási szabályait vizsgálja meg abból a szempontból, hogy a megőrzéséhez, illetve a kulturális örökségnek a közönséghez való eljuttatásához milyen eszköztárat biztosítanak, melyek azok a pontok, ahol problémák azonosíthatók és hol lehet értelmezéssel ezeket a problémákat kezelni.

Bár az archívumi anyagok egy részére már nem vonatkoznak szerzői jogi rendelkezések, ez az audiovizuális archívumok gyűjteményeinek jelentős részére nem igaz: az audiovizuális tartalmak rögzítésének technológiája ugyanis még nem elég „öreg” ahhoz, hogy az ilyen művek tömegével esnének ki a szerzői jogi védelem alól. Bár az I. fejezetben bemutatott audiovizuális archívumi, intézményi rendszernek meghatározó részét jelentik a jogosultakkal kötött különböző tartalmú felhasználási szerződések is, ugyanakkor a szabad felhasználások középpontba állítását e kötetben az indokolja, hogy egyrészt a vizsgálat fókuszában nem a jogosultak és az archívumok, hanem az archívumok és a közönség kapcsolata áll, illetve hogy úgy tűnik (ennek részleteiben történő bemutatására a IV. fejezetben kerül sor), hogy az archívumok vonatkozásában az uniós szerzői jogi reformfolyamatnak is ez áll a középpontjában.

A fejezetben az Sztj. négyféle szabad felhasználását jellemeztem: ezek – a tanulmány által használt megnevezéssel élve – az általános archiválás [Sztj. 35. § (4) bekezdés] és a speciális archiválás [Sztj. 35. § (7) bekezdés], valamint hagyományos hozzáférhetővé tétel [Sztj. 23/A. § és 39. §] és az új típusú hozzáférhetővé tétel [Sztj. 38. § (5) bekezdés]. Az elemzést a szabályok egyes elemeire vonatkozóan, a következő csoportosításban végeztem el: kedvezményezetttek köre, a korlátozott szerzői jogok, a hozzáférés lehetséges helye, a kizárólagos jog alól kivett művek és egyéb teljesítmények köre.

Bár az említett szabad felhasználások kedvezményezettjeinek köre nem egységes, mivel egyesek a közgyűjteménynek minősülő archívumokat, mások pedig általában az audiovizuális archívumokat tekintik kedvezményezettnek (más intézménytípusok mellett), a tanulmányban kimutatom, hogy ténylegesen minden esetben a közgyűjteménynek minősülő archívumok lehetnek kizárólag a szabad felhasználás kedvezményezettjei, emiatt pedig kulcsfontosságú az a kérdés, hogy azok az archívumok, amelyek a magyar audiovizuális örökség megőrzésére hivatottak, közgyűjteményi státuszban legyenek, vagy ezt megkapják. Az intézményekre vonatkozó meghatározás egyébként a rendelkezéseket megalapozó uniós jog alapján tágabb kört is fedhetne, ahogy több tagállam is így ültette át ezeket a rendelkezéseket.

A vizsgált szabad felhasználások esetében különbözőek a korlátozással érintett szerzői kizárólagos jogok is. Míg az archiválás alapvetően a többszörözési jogot érinti, a hozzáférhetővé tétel hagyományos útja a terjesztési jog korlátozását jelenti, az új típusú hozzáférhetővé tétel esetében viszont az értelmezés dolga, hogy nyilvános előadás megvalósul-e, illetve emellett a lehívásra történő hozzáférhetővé tétel joga alóli kivételként is értelmezendő.

A felhasználás lehetséges helyei az archiválás esetében egyértelműen maguk az archívumok, bár joggyakorlat ismert arra vonatkozóan is, hogy a távmunkában, vagy megbízási szerződés alapján történő, effektív archiválást célzó többszörözés is beleértendő a szabad felhasználásba. A hozzáférhetővé tétel hagyományos módjának helye maga a könyvtár azzal, hogy az olvasó akár haza is viheti a műpéldányt, ez azonban az audiovizuális alkotások tekintetében igen szűk lehetőséget teremt csak, mivel ezek nem tehetők elérhetővé „szokásos előfordulási helyükön” keresztül szabadon, mivel e szabad felhasználás helye csak az országos szakkönyvtár lehet. Az új típusú hozzáférhetővé tétel esetén a hozzáférés helye azonban még ennél is

szűkebb, igaz, más szempontból: a hozzáférhetővé tétel helye ebben az esetben lehet ugyan az archívum, de a jelenlegi magyar szabályozás nem teszi lehetővé a műpéldány hazavitelét. E tekintetben az uniós joggyakorlat megengedőbb: nem tartja az uniós joggal összeegyeztethetetlennek azt a megoldást, ha a gyűjtemény lehetővé teszi a hozzáférhetővé tett tartalom magáncélú többszörözését, lementését, amihez azonban díjigényt kell kapcsolni.

A szabad felhasználással érintett művek köre a vizsgált szabad felhasználások esetében heterogén: míg a hagyományos archiválás esetében nincs semmilyen megkötöttség, bármilyen mű archiválható (a törvény már a saját példányra vonatkozó utalást sem tartalmazza), addig a speciális archiválás esetében csak a jogszerűen felhasznált művekre vonatkozhat az ideiglenes és a tartós archiválás is. A hozzáférhetővé tétel hagyományos módja szabad felhasználásként bármely műre vonatkozik, díjigény azonban csak az irodalmi művek és a kották tekintetében áll fenn. Az új típusú hozzáférhetővé tétel esetében a felhasználást korlátozza az, hogy ne terjedjenek ki rá felhasználási, vagy adásvételi szerződési korlátozások. E kritérium értelmezését az EUB nemrég végezte el és ez irányadó a magyar jog tekintetében is. Eszerint pedig nem értelmezhető ez a feltétel úgy, hogy akkor is kizárná a szabad felhasználást, ha a jogosult ilyen szerződési feltételrendszert felajánl, hanem csak akkor zárható ki így a szabad felhasználás, ha a korlátozó szerződési feltételek ténylegesen kötelezőek az érintett felek között.

A fejezet bemutatja az intézményi szabad felhasználásokat jellemző szerzői jogi status quo-t, figyelemmel az audiovizuális archívumok sajátosságaira. Ebből kitűnik, hogy a jelenlegi szabad felhasználási rendszerben az audiovizuális tartalmak jóval szűkebb körben válhatnak szabadon hozzáférhetővé a közönség számára, mint más, például irodalmi alkotások. Ennek elsődleges oka pedig az, hogy míg az archiválásuk közel azonos feltételek szerint történhet, a közönség számára való elérhetővé tételük hagyományos úton igen szűk (a hagyományos hozzáférhetővé tétel tekintetében a nyilvános haszonkölcsönzési díjigény nem terjed ki rájuk, a nyilvános haszonkölcsönzési szabad felhasználás nem archívumokra vonatkozik), az új típusú hozzáférhetővé tétel pedig jelenleg csak a helyben megtekintést teszi lehetővé, az ezen kívül eső felhasználásokhoz a jogosultak engedélye szükséges.

A kötet III. fejezete az audiovizuális árva művek felhasználására vonatkozó problémákat járja körbe, tekintettel a probléma kultúrpolitikai jellegére, az uniós lépésekre, a szabályozási környezetre és a korábbi, valamint a jelenlegi magyar megoldások előnyeire, hátrányaira is. E témakör külön fejezetbe foglalását részben a dogmatikai kettőssége (egyrészt a hatósági engedélyezés, másrészt a szabad felhasználás), részben a szabályozás „kiforróban lévő” státusza (a magyar jogban hozzátétőlegesen hat éve ismert eszköztár több jelentős módosításon is átesett), harmadrészt az új típusú megoldásainak (ezen belül különösen a nyilvántartás és a kölcsönös elismerési elv) előremutató jellege indokolja.

Az a kultúrpolitikai szemléletmód, amelynek alapján lehetőség szerint mindent, ami a kulturális örökségünket képezi, meg kell őrizni az utókor számára, az ennek a szándéknak megfelelő jogi eszköztárat is szükségessé teszi. A megőrzéssel kapcsolatos jogi (és azon belül szerzői jogi) kérdések közül is kiemelkedik a műveken fennálló egyes jogok elárulásának lehetősége.

A 2000-es évek közepétől uniós szinten fogalmazódott meg az az igény, hogy azoknak a műveknek az online hozzáférhetővé tételét sajátos megoldások segítsék, amelyek még védelem alatt állnak, de egyes rajtuk fennálló jogok (különösen a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának) jogosultjai ismeretlenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak, emiatt pedig jogszerűen nem felhasználhatók, hiszen nem szerezhető a felhasználásukhoz engedély (árva művek,

illetve árva jogok). A tanulmány részletesen ismerteti azokat az adatokat, amelyek bemutatják, hogy a védelem alatt álló művek milyen nagyságú csoportja tartozik ebbe a csoportba. Az audiovizuális alkotások körében a helyzetet az is súlyosbítja, hogy a művek – kényszerűen – olyan hordozókon kerültek tárolásra, amelyek a tartós, sok évtizedes megőrzést nem teszik lehetővé, emiatt pedig nem csak attól kell tartani, hogy nem válnak jogszerűen hozzáférhetővé, hanem egyszerűen fizikailag is elenyésznek megfelelően támogató jogi megoldások nélkül.

Magyarországon e problémát a nemzeti filmvagyon meghatározásának, összegyűjtésének, megőrzésének és hozzáférhetővé tételének igénye vetette fel. A régi filmek esetében ugyanis bár az állam számos jogot megszerzett azok keletkezése idején vagy a későbbi jogátruházások (államosítások) alkalmával, a lehívásra hozzáférhetővé tétel engedélyezésének – abban az időben még nem ismert – joga rendszerint az eredeti jogosultaknál maradt, akik azonban az idők folyamán nehezen beazonosíthatókká vagy beazonosíthatatlanokká váltak.

A probléma megoldására széles elméleti eszköztár áll rendelkezésre, amelyek közül azonban egyéb érvek figyelembevételével nem mind megvalósítható a szabályozásban. A fejezet feltárja azokat a megoldásokat, amelyek a művek elárulásának esélyét csökkenthetik, és bemutatja azokat az érveket is, amelyek valamely megoldás mellett vagy ellen szólnak (opt-in típusú, vagyis regisztrációhoz kötött szerzői jogi védelem bevezetése, a védelmi idő rövidítése, a jogok átruházhatóságának megtiltása, szerzői jogi kivétel vagy korlátozás bevezetése, közös jogkezelésen nyugvó átalányengedélyezés létrehozása, megfelelően gondos keresés bizonyítása után a jogsértésért való vagyoni felelősség korlátozása).

Az árvamű-problematika határon átnyúló jellegét az adja, hogy a kulturális örökséghez tartozó művek lehívásra történő hozzáférhetővé tétele nem csak tagállami határokon belüli igény, hanem az Európai Unió több stratégiai dokumentumában megfogalmazott összeurópai érdek is egyben. Az uniós politika alakulását külön pont mutatja be, kiemelve azokat a stratégiai dokumentumokat, amelyek az audiovizuális alkotásokkal kapcsolatos sajátos problémákat tárgyalják.

A magyar jogalkotó az árvamű-problémára először az Sztj. 2008. évi módosításával adott választ, bevezetve egy sajátos engedélyezési rendszert, amelyben a Magyar Szabadalmi Hivatal adott engedélyt a mű felhasználására a szerző helyett, ha a szerző (vagy más jogosult) megfelelően gondos keresését előzetesen a felhasználó bizonyította. A bevezetett szabályozás nem differenciált a műtípusok között, valamennyi védett alkotásra kiterjedt, ugyanakkor számos hiányossága volt, ami miatt hatályban létének 5 éve alatt egyetlen audiovizuális alkotás felhasználásának engedélyezésére került csak sor. Az Árvamű-irányelv 2012-es elfogadását követően, 2014-ben az addig is többször módosított (és javított) rendszer jelentős átalakításon ment keresztül. Ennek eredményeként a közgyűjtemények jelentősen kedvezőbb feltételek teljesítésével tudják az árva műveket a közönséghez eljuttatni, ami az archívumok ezen funkciójának gyakorlását jelentős mértékben növelheti.

Az Európai Unió 2005 óta foglalkozik stratégiai kérdésként az árva művek problémájával. Az első konkrét szabályozás a Digitalizálási ajánlás volt, amely a tagállami szinten kialakítandó rendszereket a kölcsönös elismerés elvének bevezetésével kívánta összekapcsolni, a legjobb szabályozási megoldásnak pedig a megfelelően gondos keresés alapján a jogsértésért való felelősség korlátozását tekintette. Magyarország az uniós tagállamok közül elsőként vezetett be egy az eredeti uniós megközelítéstől koncepciójában eltérő, de a gondos keresés elvét beépítő – sui generis – engedélyezési modellt az árva művek egyes felhasználásainak engedélyezésére, amely egy szűkebb személyi kör számára az Árvamű-irányelv átültetését követően is lehető-

séget ad a felhasználási engedély megszerzésére. Ugyanakkor a gyakorlat azt mutatja, hogy ezt az egyedi engedélyezési rendszert nem tudták az intézmények a tömeges digitalizációs projekteknél alkalmazni.

A jelenlegi rendszerben egyes kedvezményezett intézmények (köztük a közgyűjteményi audiovizuális archívumok) szabad felhasználás keretében használhatják fel a műveket, míg más szervezetek továbbra is a korábbi engedélyezési rendszerben juthatnak jogszerű felhasználási lehetőséghez.

Bármely árva mű felhasználása csak előzetes, megfelelően gondos keresés alapján történhet. A hatályos magyar szabályozás a megfelelően gondos keresés számos elemét kötelezően előírja, így segítve azt, hogy a felhasználó ténylegesen úgy keresse a jogosultat, hogy az a legnagyobb eséllyel váljon elérhetővé. Az Sztj. azonban végső soron az SZTNH-nak teljes körben lehetővé teszi a keresés elengedését, az eset összes körülményének mérlegelése alapján, ami akár visszaélésekre is vezethet. A tanulmányban megvizsgáltam, mely előírások milyen veszélyeket rejtenek (például annak meghatározása, hogy hol kell keresni a jogosultat). Kitértem a filmalkotással vagy más audiovizuális művel kapcsolatos jogosultkutatásra vonatkozó speciális szabályra is, amely szerint elsődlegesen az előállító székhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti országban kell elvégezni a keresést. Bíraltam azt a megoldást, amely az előadói székhely hiánya esetére nem ad egyértelmű kiegészítő szabályt.

Az első áramű-szabályozás – bár deklaráltan is elsősorban a magyar filmörökség helyzetét kívánta kezelni – nem tette lehetővé a jogszerzést a szomszédos jogi jogosultságok tekintetében, emiatt pedig az elárvult ilyen alkotások ténylegesen nem válhattak hozzáférhetővé. Az áramű-szabályozás szerves fejlődésének eredményeként ma már valamennyi olyan teljesítmény tekinthető árvának (és alkalmazható vele kapcsolatban a sui generis szabályozás), amelyek audiovizuális alkotások esetében szóba jöhetnek.

Speciális helyzetben vannak azok a művek, amelyeknek több jogosultja is van: a hatályos szabályozás úgy helyezkedik el az Sztj. rendszerében, hogy elrendezi az ismert jogosultakra vonatkozó, egyébként általános szabályokkal való együttes működést, valamint kitér arra is, hogy a közös jogkezelésnek prioritása van az áramű-rendelkezésekhez képest, mivel közös jogkezelésben úgy is lehet engedélyt szerezni a mű felhasználásához, hogy ahhoz nem kell a természetes személy jogosultnak elérhetőnek lennie. Vagyis a hatósági engedélyezést megelőzi a közös jogkezelésben való engedélyezés.

Az SZTNH engedélyezési eljárását úgy értékeltem, hogy az egy, a szerzői jog alapvető rendjétől eltérő megoldás, mivel a jogosult helyébe itt – ugyan csak ideiglenesen – egy állami szereplő lép, illetve mivel nem felhasználási szerződés vagy törvényi engedély alapján, hanem egy nem magánjogi jellegű, hatósági határozattal adott engedély alapján folyhat jogszerűen a felhasználás, amelynek fejében ráadásul nem csak a felhasználási díjat kell megfizetni, hanem a hatósági eljárás díját is. Az eljárás magvát egy magánjogi feltételnek való megfelelő bizonyítása adja, még hozzá hogy a kérelmező (a leendő felhasználó) azt bizonyítja, hogy az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsította a jogosult megfelelően gondos keresése során. Az SZTNH-nak a jogosult helyettesítésére kapott jogköre – éppen hatósági jellegéből fakadóan – korlátozott: a határozatban megadott engedély területileg, időben is mindenképp korlátozott, nem lehet kizárólagos, és nem irányulhat származékos mű létrehozására (azaz átdolgozásra nem tud engedélyt adni), annak személyiségi jogi vonatkozásai miatt. A szerzői jog alapvető logikájától (amely nem különböztet felhasználókat és a felhasználások célja között, vagy legalábbis ezt a szerző döntési kompetenciája alá rendezi), eltér abban

is a szabályozás, hogy a jövedelemszerzésre közvetve sem irányuló felhasználások esetében a felhasználási díjat nem kell letétbe helyezni az SZTNH-nál, illetve az eljárási díj is alacsonyabb, ettől pedig nem térhet el a jogosult helyében eljáró SZTNH.

Az uniós és a magyar jogalkotó által választott modellben az árvamű-szabályozás nem jelenti a szerzőt illető alanyi jog megszűnését, emiatt pedig ismertté válása esetén törekedni kell arra, hogy mihamarabb visszaálljon az „eredeti rend”, erre vonatkozóan az Szt. a más, hasonló helyzetekben alkalmazott, fokozatos megoldást alkalmazza.

Az új szabad felhasználás több szempontból is új megközelítést alkalmaz az eddig ismert szabad felhasználási szabályokhoz képest: egyrészt nem automatikus a felhasználás szabadsága, mivel a kedvezményezett intézményeknek is megfelelően gondos keresést kell lefolytatnia azt megelőzően, hogy felhasználják a művet. Ha úgy tetszik, kifejezetten tenniük kell az ellen, hogy szabadon felhasználhassák a művet.

Másrészt a megfelelően gondos keresést követően az árvamű szabad felhasználás keretében felhasználható művek bekerülnek az OHIM-nál működő adatbázisba. Ez az adatbázis egyedülálló módon azt fogja tanúsítani, hogy egy tagállamban egy mű valamely ott szabályozott szabad felhasználás tárgyává vált.

Harmadrészt pedig bevezetésre került a kölcsönös elismerés elve a szerzői jogba, aminek eredményeként az egyik tagállamban az irányelvi szabályok szerint árvának minősített mű minden más tagállamban már a megfelelően gondos keresés ismételt lefolytatása nélkül tehető szabadon hozzáférhetővé. Ez a szerzői jogi szabályozásban eddig ismeretlen megoldás hidat épít a területi szerzői jogi rezsimek között.

Negyedrész az árvamű szabad felhasználás alá nem minden alkotástípus tartozhat (ilyen szabad felhasználást más területen is találunk), viszont az audiovizuális alkotások közül csak a 2002. december 31. előtt készült alkotások minősülhetnek árvának. Ilyen típusú, a védelmi időn belüli időbeli cenzúra sem volt még soha a szerzői jogi szabályozás alkalmazhatósága tekintetében.

Ötödész az kedvezményezett intézmény nem csupán a szabad felhasználások esetében jellemzően „jövedelemszerzési célra közvetve sem” használhatja fel a művet, de még a művet vagy teljesítményt bevételszerzésre is használhatja, viszont a bevételét kizárólag az ilyen felhasználások megvalósításával felmerülő költségei fedezésére fordíthatja, vagyis nem finanszírozhat belőle más tevékenységet.

A kettős magyar rendszer pillérei közti átjárás megteremtése egyelőre hiányzik: ha egy üzleti szereplő árvává minősített már egy művet a nemzeti engedélyezési (vagy egyéb) rendszer alapján, azt nem feltétlenül használhatja fel kedvezményezett intézmény is, és ez visszafelé is igaz: ha kedvezményezett intézmény minősített árvává egy művet a szabad felhasználási rezsime alapján, az nem használható fel minden további nélkül valamely üzleti szereplő számára. Mindegyik esetben legfeljebb az SZTNH-nak szabad mérlegelést biztosító szabálya alapján tekinthet el a gondos kereséstől, de nem válik automatikusan megengedetté a felhasználás. Vagyis engedélyt mindenképp kell szerezni hozzá, ha a felhasználó nem esik a szabad felhasználás kedvezményezetti körébe. Tehát az az egyetlen audiovizuális alkotás, amelyet eddig az engedélyezési rendszerben árvává minősítettek, nem használható fel a kedvezményezett intézmények által anélkül, hogy arra vonatkozóan a saját eljárásukat le ne folytatnák és az OHIM nyilvántartásában való megjelenítését ne kezdeményeznék. (Ez az átjárás nélkülség álláspontom szerint mindenképp jogalkotási lépést igényel, a kétféle árvamű-státusz ugyanis nem hatékony megoldás.)

A szerzői jogi uniós (és magyar) reformról szóló IV. fejezet az uniós szerzői jogi rendszer átfogó reformjának jelenleg zajló folyamatát mutatja be, méghozzá középpontba állítva ezek közül azokat a javaslatokat, amelyek az audiovizuális piaci helyzet kezelésére, valamint ezen belül az archívumok működésének javítására vonatkoznak. A jelenlegi szerzői jogi reformtervek többsége mindazonáltal érinti, érintheti az audiovizuális archívumok működését is, így az elemzés – bár speciális fókusszal végeztem el – végeredményben teljesnek mondható képet ad a jelenleg zajló folyamatról, legalábbis ami a nyilvánosan megismerhető álláspontokat illeti.

A Bizottság által elindított reformfolyamat nem újkeletű kezdeményezés. Már az előző, Baroso-bizottság idején is születtek olyan stratégiai, koncepcionális dokumentumok, amelyek az uniós szerzői jogi rezsim egyes alappilléreinek átalakítását tűzték ki célul. A reformfolyamatnak ráadásul ugyan erre vonatkozó hatásköréből fakadóan kezdeményezője az Európai Bizottság, de az ügy jelentőségét az is mutatja, hogy az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa is kifejtette véleményét már a folyamat e korainak tekinthető, ténylegesen a konkrét jogalkotási javaslatok benyújtását megelőző szakaszában. A vizsgálat ezen intézményi attitűdöket és az egyes résztémák tekintetében az álláspontokat is ütközteti, bemutatva azokat a perspektívákat, amelyek kirajzolódni látszanak belőlük.

A vizsgált források heterogének: egyes szerzői jogi problémák kezelésére a Bizottság kezdetől fogva az érintett szereplők által kidolgozott önkéntes megoldásokat támogatja (ilyen volt sokáig az árva művek ügye, amellyel kapcsolatban időközben kötelező uniós aktus is született, de ilyennek tekintti a Bizottság még ma is a kereskedelmi forgalomból kikerült művek elérhetőségének problémáját), mások vonatkozásában az első vizsgálatoktól kezdve jogalkotási lépéseket sürget, akár új harmonizációs területre lépve (territorialitás felszámolása), akár a már elért harmonizációs szintet tovább emelve (egyes kivételek és korlátozások köre).

A reform egyik pillérét egyes, az online világban való műfelhasználással kapcsolatos vagyoni jogok olyan módon történő további szabályozása jelenti, amely elsősorban a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tétel értelmezését kívánja elérni, méghozzá tisztázva azt, hogy ha megtörténik ez a felhasználás, az – engedélyezés szempontjából – hol valósul meg (minden egyes tagállamban, ahol a közönség hozzáfér a tartalomhoz, vagy csak az eredeti lehívásra hozzáférhetővé tétel államában, esetleg a kifejezetten megcélzott államokban). Ez az értelmezési kérdés és a rá adandó válasz befolyásolja azt, hogy a nemzeti audiovizuális archívumok által lehívásra hozzáférhetővé tett tartalmak hogyan juthatnak el más tagállamok közönségéhez. A reformfolyamat egyik kulcskifejezése a portability (hordozhatóság), amelynek megvalósításával a Bizottság azt a célt kívánja elérni, hogy az egyszer jogszerűen hozzáférhetővé vált digitális tartalmak a hagyományos hordozókhoz hasonló módon legyenek egyik tagállamból a másikba vihetők. Ez a határon átnyúló szolgáltatásokra való igény egy más szempontból való megközelítést jelenti valójában, hiszen a hordozhatóság valójában egyedül az egy tagállamban legálisan hozzáférhető, de nem letöltött (általában streaming útján a közönséghez eljuttatott) tartalmakkal kapcsolatban jelent problémát a szolgáltató által nem minden országra megszerzett nyilvánosságához közvetítési engedély hatályának korlátozottsága miatt.

A reform másik pillérje pedig a kizárólagos engedélyezési jogokhoz kapcsolódó egyes kivételek és korlátozások módosítása, egyesek – a legtöbb tagállam által átültetett, jellemzően már az uniós jogalkotást megelőzően is létezett kivételek és korlátozások – bevezetésének tagállami kötelezővé tétele, illetve egyes részletszabályok további pontosítása, valamint néhány

kivétel vagy korlátozás esetében a szabadság szélesítése. A reform mindhárom irányvonala érintheti a szerzői jogi fejezetben bemutatott kivételeket és korlátozásokat, ami az archívumok hatékonyabb működését szolgálhatja. Ezek közül külön figyelmet érdemel, hogy az intézményi többszörözések vonatkozásában javulás érhető el annak tisztázásával, hogy milyen célokra (archiválás) történhet szabadon a felhasználás. A dedikált terminálos kivétel tekintetében tisztázásra kerülhet, hogy miként viszonyul a rendelkezés a szerződéses kikötésekhez, illetve felhasználási feltételekhez. Az oktatási, kutatási célú kivételek esetében pedig lehetőség nyílhat arra, hogy a távolról történő hozzáférés is megnyíljon a távoktatási, távkutatási célok könnyebb érvényesülése érdekében.

A fejezet utolsó egysége az uniós folyamatokkal szoros kapcsolatban álló, de azok által nem elvárt, a kézirat lezárásakor folyamatban lévő magyar szerzői jogi törvénymódosítással kapcsolatos vizsgálat eredményét mutatja be. A magyar jogalkotó – a német, a francia és a szlovák jogalkotó nyomán haladva – megoldási javaslatot terjesztett elő a közös jogkezelési irányelv átültetésére irányuló részletes koncepcióban az out-of-commerce művek egyes kedvezményezett intézmények által történő könnyített hozzáférhetővé tételére vonatkozóan. A javaslat az irodalmi művekre terjed csak ki, de valamennyi, az előző fejezetekben vizsgált intézmény számára kedvezőbb hozzáférést kínálna a művekhez. Ugyanakkor nem foglalja az audiovizuális, terjesztésből kikerült alkotásokkal kapcsolatos hasonló igényekkel, amelyek vonatkozásában uniós szinten szintén megfogalmazódtak hasonló elvárások – igaz, a fent említettek szerint az uniós dokumentumok a kereskedelmi forgalomból kikerült művek jobb elérhetőségére vonatkozó igények teljesítését az érintett szereplők közti megállapodásokra hagynák. A tanulmány e része gondolat kísérlet arra vonatkozóan, hogy a koncepcióban javasolt közös jogkezelési rend kiterjeszhető lenne-e az audiovizuális művekre. A javasolt modell – annak általános problémái mellett – szinte megszorítás nélkül alkalmazható lenne az audiovizuális alkotások tekintetében is, igaz, hogy a kereskedelmi forgalomban való elérhetetlenségük megállapíthatósága még bonyolultabb lenne, mint ugyanez az irodalmi művek esetében, illetve könnyen beláthatóan a jogosulti közreműködés a rendszerben várhatóan még kevésbé lenne aktív.

A kötet záró V. fejezete szintén egy gondolat kísérlet arra vonatkozóan, hogy a közgyűjteményi audiovizuális archívumok hozzáférhetősége milyen feltételek mellett lenne hatékonyabbá tehető részben nemzeti szinten, részben pedig a határon átnyúló hozzáférés megteremtésével. A fejezet konkrét javaslatokat is megfogalmaz erre vonatkozóan. Ahol ez lehetséges az adott uniós és nemzetközi jogi környezetben, ott a magyar jogra vonatkozóan, amit a megelőző fejezetekben mind a magyar média-, mind a szerzői jogról írottak megalapoznak, ahol pedig a magyar jog megváltoztatását uniós vagy nemzetközi korlát akadályozza, ott az uniós vagy a nemzetközi szabályozás megváltoztatására vonatkozó javaslattal. Ez utóbbi vonatkozzal. a tanulmányban különös tekintettel voltam az előző fejezetben bemutatott uniós reformjavaslatokra, illetve az azokból kibontakozni látszó szándékokra, legtöbb esetben ezek figyelembevételével, több ponton pedig ezek meghaladásával fogalmazok meg javaslatokat. Ezek pedig a szabad felhasználások tekintetében a következők:

- váljon a hagyományos archiválási és az új típusú hozzáférésre vonatkozó kivétel kötelezően bevezetendővé a tagállamokban. Az előbbi rögzítse azt, hogy az intézmények archiválási és az 5. cikk (3) bekezdés n) pontjában meghatározott célra szabadon többszörözhetnek műveket. Ez a szerzői jogi reform részét képezheti;

- váljon kifejezetten lehetővé az intézmények összekapcsolása, vagyis szűnjön meg a szabályból ma levezethető (és a tagállamok többségében ekként értelmezett) térbeli (és ebből következő technológiai) korlát, a személyi korlát bevezetése mellett. Ebből pedig következik, hogy a korlátozás funkcionálissá váljon és kerüljön ki belőle a beleértett műszaki korlátozás, és a jogi korlátozás érvényesítése is kerüljön vissza a jog eszköztárába. Ez a szerzői jogi reform részét képezheti;
- váljon egyértelműen lehetővé az igazi hozzáférés távolról is, kifejezetten az oktatási, kutatási, tudományos célokra – értelemszerűen, mivel itt magánszemélyek hozzáféréséről van szó, a jogi korlátozás mellett felmerülhet a technológiai megoldással való segítés indokoltsága is, azaz például valamely ilyen megoldással is támogatva azt, hogy csak a jogszabály alapján kedvezményezett kör számára válhassanak hozzáférhetővé a tartalmak, a magyar jogban nem változtatva a kivétel oktatási, kutatási és tudományos célján, kizárva a közvetett haszonszerzési célt, az uniós jogban pedig e tekintetben kétszintűvé téve a szabályt;
- váljon egyértelművé a szerződéses alapon felkívánt példányokhoz való viszony. Ez a szerzői jogi reform részét képezhetné;
- kapcsolódjon össze a lehívásra hozzáférhetővé tétel egy szűkebb körű többszörözési lehetőséggel. Ez a szerzői jogi reform részét képezhetné.

Egy európai bizottsági, az audiovizuális kötelezpéldány-megőrzési rendszer létrehozására irányuló ajánlás a tagállamokat – a megegyező tárgyú ET-egyezményre is figyelemmel – ösztönözhetné arra, hogy:

- kötelező digitális kötelezpéldány-rendszert hozzanak létre azon tartalmak tekintetében, amelyekre az ET-egyezmény is kiterjed (ez tehát magában foglalná valamennyi audiovizuális alkotást, nem csak a közszolgálati audiovizuális tartalmakat), amely példányok alkalmasak lesznek egy páneurópai audiovizuális archívumi rendszerben való részvételre,
- akár utalva arra is, hogy a cél az INFOSOC-irányelv megfelelően módosított és az alábbiak szerinti kölcsönös elismeréssel kiegészített szabályai szerinti rögzítésük, megőrzésük és hozzáférhetővé tételük,
- rögzítve azt, hogy a metaadatok mely körének tárolása szükséges minimálisan,
- valamint az OHIM (vagy más uniós szervezet) számára előírhatná a nemzeti szinten létrejött metaadatok gyűjtését és elektronikus elérhetővé tételét. (Ennek szerzői jogi hátterét értelemszerűen megteremtik az INFOSOC-irányelv vonatkozó rendelkezései.)

Mivel az ajánlás ezen tartalmi elemekkel Magyarországon nem jelentene jelentős előrelépést az audiovizuális kötelezpéldány-rendszer fejlesztésében, a tanulmányban javaslatot tettem arra is, hogy az állami, költségvetési forrásból működtetett alapok (ld. Magyarországon különös tekintettel az MTVA finanszírozási tevékenységére vagy a Nemzeti Filmalap támogató tevékenységére) által támogatott művek esetében a kötelezpéldány szolgáltatás kötelezettségét írja elő jogszabály, ami lehetővé teszi azt, hogy ezek a művek is megőrzésre kerüljenek állami archívumokban. Nem lehet kétséges az, hogy önmagában az állami alaphoz való finanszírozásuk (és nem csak kiemelkedő dokumentációs vagy kulturális értékük) indokolja, hogy legalább kötelezpéldányként megőrzésre kerüljenek, lényegében a szellemi tartalmuktól függetlenül.

A kölcsönös elismerés elve mentén lehetővé tehető az archívumok határon átnyúló hozzáférhetősége, amelynek azonban többféle kodifikációs megoldása is lehetséges: Egyrészt a szabályozás kimondhatja, hogy az a mű, amelyet bármely tagállamban a vonatkozó kivétel vagy korlátozás alapján tettek hozzáférhetővé, az a többi tagállamban is az irányelv azonos kivétele vagy korlátozása alapján bevezetett szabály alapján hozzáférhetővé tehető (ez tehát a kivétel vagy korlátozás kölcsönös elismerését jeltené). Másrészt szabályozható úgy is a kérdés, hogy az egyik tagállamban kötelezpéldányként elismert és a kötelezpéldányok gyűjtésére kijelölt intézményben elhelyezett és őrzött műpéldányok valamennyi tagállamban nyilvánosságához közvetíthetők (ez tehát a műpéldány kötelezpéldányként való kölcsönös elismerése és a nemzeti kivételek vagy korlátozások erre való ráépítése).

Az itt vázolt megoldás(ok) tehát építenek a már elért harmonizációs szintre (elsősorban a kivételek és korlátozások rendszerére, valamint a már meglévő kötelezpéldány-rendszerre, illetve annak továbbfejlesztett változatára), nem törekszenek a szerzői jogi keret mélyreható átalakítására, a lehetőségekhez képest költségghatékonyak, és a három lépcsős teszt szellemében figyelembe veszik a jogosulti érdekeket is.

Végző soron tehát azt a javaslatot fogalmaztam meg a tanulmányban, hogy váljon határon átnyúlóvá az audiovizuális archívumi rendszer olyan módon, hogy ami az egyik tagállamban szabadon többszörözhető és lehívásra nyilvánosságához közvetíthető ebben a keretben, az a másik tagállam ugyanazon körbe tartozó intézményei körében is elérhető legyen. Ez a szerzői jogi reform részét képezhetné.

A javaslatok nyomán egyrészt növelhetők lennének a magyar audiovizuális archívumi rendszerben ma is meglévő szinergiák, másrészt az uniós jog fejlesztésével létrejöhetne egy egységes uniós audiovizuális archívumi rendszer, amely valamennyi érintett alapjog hatékonyabb gyakorlását elősegítené.

Bibliográfia

Cikkek, tanulmányok

BEER, De Jeremy – BOUCHARD, Mario: Canada's 'Orphan Works' Regime: Unlocatable Owners and the Copyright Board. *Oxford University Commonwealth Law Journal*, Vol. 10, No. 2. Winter 2010.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1916840

BÉKÉS Gergely – DETREKŐI Zsuzsa – GONDOL Daniella – GRAD-GYENGE Anikó – HEPP Nóra – IVANICS Krisztina – KISS Zoltán – LENDVAI Zsófia – MEZEI Péter – MUNKÁCSI Péter – CSÖMÖR Magdolna – KABDEBŐ György – ZALATNAY Nóra: A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásáról. A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmánya az audiovizuális ágazat és a kulturális örökség intézményeivel kapcsolatban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014. December.

<http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/professional/05-szjszt-tanulmanyweb.pdf>

FALUDI Gábor – GYENGE Anikó: A nyilvánossághoz közvetítési (előadási) jog az Európai Bíróság gyakorlatában. *Szerzői Jogi és Iparjogvédelmi Szemle*, 2012. január.

<http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201201-pdf/04.pdf>

FALUDI Gábor – KABAI Eszter: A lényegtelenné vált CISAC-ügy margójára. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014. január.

<http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201401-pdf/03.pdf>

IFJ. FICSOR Mihály: How to deal with orphan works in the digital world? An introduction to the new Hungarian legislation on orphan works. Európai Parlament, 2009. november 10. „Workshop on Copyright: Tackling Orphan Works and Improving Access to Works for Visually Impaired Persons”.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/juri/2009/419607/IPOL-JURI_DV\(2009\)419607_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/juri/2009/419607/IPOL-JURI_DV(2009)419607_EN.pdf)

ID. FICSOR Mihály (referens) – SÁR Csaba – SZINGER András – TOMORI Pál – BÉKÉS Gergely – DETREKŐI Zsuzsa – FÁBRI Péter – GRAD-GYENGE Anikó – HUMPFNER Viktória – PATAKI-KVASNYIK Boglárka – FÁY Margit: A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásáról. A Szerzői Jogi Szakértő Testület UGC-munkacsoportjának beszámolója a felhasználók által generált tartalom szerzői jogi kérdéseivel kapcsolatban. *Iparjogvédelmi és szerzői Jogi Szemle*, 2014. augusztus.

http://www.sztnh.gov.hu/szerzoijog/tanulmany/09evf-04-szjszt-tanulmany_1.pdf

FICSOR, Mihály: GEMA V. Reha Training and the CJEU case law on the right of communication to the public - and the opportunity for revision and consolidation.

http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=69

GYENGE Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája. I. *Infokommunikáció és Jog*, 2006. február.

GYENGE Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája II. *Infokommunikáció és Jog*, 2006. április.

GYENGE Anikó: Archívumok egy új világban: a digitalizáció hatásai a könyvtárakra. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2007. augusztus I. rész.

<http://www.mszh.hu/szerzoijog/cikkek2007/2007-08-gyenge.pdf>

GYENGE Anikó: Archívumok egy új világban: a digitalizáció hatásai a könyvtárakra. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2007. október II. rész.

<http://www.mszh.hu/szerzoijog/cikkek2007/2007-09-gyenge.pdf>

GYENGE Anikó: Elárvult jog nevelőszülőt keres. *Magyar Jog*, 2009. március.

GRAD-GYENGE Anikó: Magyar árvák valahol Európában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012. December.

<http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201206-pdf/02.pdf>

GOMPEL, van Stef – HUGENHOLTZ, Berndt: The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It.

<http://www.ivir.nl/publicaties/download/501>

GOMPEL, van Stef: Unlocking the Potential of Pres-Existing Content: How to Address the Issue of Orphan Works in Europe? IIC 6/2007.

<http://www.ivir.nl/staff/vangompel.html>

GYERTYÁNFY Péter – FALUDI Gábor – KABAI Eszter – SZINGER András – TÓTH Péter: Szerzői művek, védjegyek és szellemi teljesítmények az interneten – a magyar jogi védelem. (II. rész) *Magyar Jog*, 2005. március.

GYÖRGY Péter – KNAPP Gábor – SZAKADÁT István: Nyílt szoftverek, nyílt archívumok, nyílt hozzáférés 2. In S. NAGY Katalin – SZAKADÁT István (szerk.): *Média és társadalom*. Műegyetemi Kiadó, 2006. 159.

HEPP Nóra: Szabad út a rejtett műalkotások feltárására, avagy az árva művek szabályozása a szerzői jogban. In PENYIGÉY Krisztina – KISS Marietta (szerk.): *Fehér Könyv a szellemi tulajdon védelméről 2008–2009*. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 2010.

HUGENHOLTZ, Berndt: *Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid*. E.I.P.R., 2000/11.

LEGEZA Dénes István: „Segítsük az árvákat” – útmutató az árva művek egyes felhasználásaihoz. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012. November.
<http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201205-pdf/02.pdf>

LESSIG, Larry: Little Orphan Artworks.
http://www.nytimes.com/2008/05/20/opinion/20lessig.html?_r=1&coref=slogin

MEZEI Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét. Gondolatok a Googlebooks könyvdigitalizálási projektről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011. október.
<http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201105-pdf/01.pdf>

MEZEI, Péter: The New Orphan Works Regulation of Hungary. *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2014/8.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2443701

TÓTH Péter Benjámín: A könyvtárak új szerepben – szerzői jogi szemmel. In NOCHTA Tibor – BÖLCSKEY János (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól. Szent István Társulat*, 2004, Budapest.
http://www.artisjus.com/_userfiles/file/szerzoijogrol/konyvtarak_uj_szerepben.pdf

TORREMANS, Paul – GINSBURG, Jane – FICSOR, Mihály – ROSEN, Jan – BOUCHARD, Mario – WALTER, Michel – MARZANO, Paolo: Orphan works – compatibility of the draft Directive with the international norms.
<http://www.alai.org/assets/files/resolutions/orphan-works-opinion.pdf>

TSOUTSANIS, Alexander: Why copyright and linking can tango. *Journal of Intellectual Property Law and Practice*, 2014. 9/6. 495–509.

WESTKAMP, Guido: Study on the Implementation and Effect in the Member States's Laws of Directive 2009/29/EC on the Harmonization of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society. II. The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States.
http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/infosoc-study-annex_en.pdf

Monográfiák, kézikönyvek, teljes tanulmánykötetek

AXHAMN, Johan (ed.): *Copyright in a Borderless Online Environment*. Norstedts Juridik 2012.

FALUDI Gábor: *A felhasználási szerződés*. KJK-Kerszöv, 1999.

GOMPEL, van Stef: *Formalities in Copyright Law. An Analysis of their History, Rationales and Possible Future*. Kluwer Law International, 2011.

GYENGE Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, 2010.

GRAD-GYENGE Anikó – SARKADY Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában*. MTMI, 2013.

Gyertyánfy Péter: *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Complex-Kluwer, 2014.

KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András. *A médiaszabályozás kommentárja*. Complex-Kluwer, 2011.

KOLTAY András – NYAKAS Levente: *Magyar és európai médiajog*. Complex-Kluwer 2012.

EECHOUD, Mireille van – HUGENHOLTZ, P. Berndt – GOMPEL, van Stef – GUIBAULT, Lucie – HELBERGER, Natali: *Harmonizing European Copyright Law. The Challenges of Better Lawmaking*. Wolters Kluwer Law and Business, 2009.

Walter, Michel – Lewinski, von Silke: *European Copyright Law. A Commentary*. Oxford, 2010.

SARKADY Ildikó – GRAD-GYENGE Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai*. MTMI, 2012.

Tájékoztató kiadványok

KISS Zoltán – SZIVI Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete*. MTMI, 2015.

Blogbejegyzések

MAIER, Rike: Orphan works in the US: getting rid of “a frustration, a liability risk, and a major cause of gridlock”?
<http://the1709blog.blogspot.hu/2015/07/orphan-works-in-us-getting-rid-of.html>

MEZEI Péter: Árva mű jelentés az Egyesült Államokban.
<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2015/06/arva-mu-jelentes-az-egyedul-allamokban.html>

Felhasznált magyar jogszabályok

A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény.

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény.

Az egyes szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény.

A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény.

A Nemzeti Audiovizuális Archívumról szóló 2004. évi CXXXVII. törvény.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról szóló 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet.

Az audiovizuális kötelességteljesítések szolgáltatásának részletes szabályairól szóló 15/2005. (XI. 29.) IHM-NKÖM együttes rendelet.

Az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról szóló 2008. évi CXII. törvény.

Az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról szóló 100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet.

Magyarország Alaptörvénye.

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény.

A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény.

A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény.

A Közzolgálati Közalapítvány, a Magyar Rádió Zrt., a Magyar Televízió Zrt., a Duna Televízió Zrt. és a Magyar Távirati Iroda Zrt. vagyona meghatározott körének a Műsorszolgáltatás Támogató és Vagyonkezelő Alap (2011. január 1-jétől: Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap) részére történő átadásáról szóló 109/2010. (X. 28.) OGY határozat ”.

A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény.

A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény, valamint a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról szóló 2011. évi LX. törvény.

Alkotmánybírósági határozatok

20/1990. (X. 4.) AB határozat.

64/1993. (XI. 12.) AB határozat.

45/1996. (X. 22.) AB határozat.

26/2002. (VI 21.) AB határozat.

Szerzői Jogi Szakértő Testületi döntések

SZJSZT-8/2004 – Az audiovizuális kulturális örökség védelméről szóló törvény egyes kérdései.

SZJSZT 29/2004 - Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések.

SzJSzT-17/06/1 – A jogsértő forrásból történő másolás kérdése.

SZJSZT-20/06/01 – Az szjt. hatályának kezdete a filmelőállítói szomszédos jogi teljesítményekre és az ilyen szomszédos jogok átruházhatósága.

Uniós jogszabályok

A számítógépi programok jogi védelméről szóló 1991. május 14-i 1991/250/EGK irányelv (kodifikált változata: a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009. április 23-i 2009/24/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv).

A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról szóló 1992. november 19-i 92/100/EGK tanácsi irányelv (kodifikált változat: a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló 2006. december 12-i 2006/115/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv).

A műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról szóló 1993. szeptember 27-i 93/83/EGK tanácsi irányelv.

A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló, 1992. november 19-i 92/100/EGK tanácsi irányelv (kodifikált változata: a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról szóló 2006. december 12-i 2006/115/EK az európai parlamenti és a tanácsi irányelv).

Az adatbázisok jogi védelméről szóló 1996. március 11-i 96/9/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

Az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról szóló 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

Az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról szóló 2001. szeptember 27-i 2001/84/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

A szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004. áprillisi 29-i 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

A szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról szóló, 1993. október 29-i 93/98/EGK tanácsi irányelv (kodifikált változata: a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006. december 12-i 2006/116/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv).

A kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetővé tételéről, valamint a digitális megőrzésről szóló 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK bizottsági ajánlás.

A szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006. december 12-i 2006/116/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet módosító 2011. szeptember 27-i 2011/77/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

Az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012. október 25-i 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

A szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló 2014. február 26-i 2014/26/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

Egyéb uniós dokumentumok

Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the Public Lending Right in the European Union Brussels, 12.9.2000 COM(2002) 502 final.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52002DC0502>

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. i2010: Digitális könyvtárak COM(2005) 465 végleges.

Commission Staff Working Document Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation Brussels, 24.08.2006 SEC(2006) 1075.

i2010 Digital Libraries Initiative High Level Expert Group on Digital Libraries Final Report “Digital Libraries: Recommendations and Challenges for the Future” 2009.
<http://www.dlorg.eu/uploads/External%20Publications/HLG%20Final%20Report%202009%20clean.pdf>

Európa 2020 Stratégia http://ec.europa.eu/europe2020/index_hu.htm

Digital Agenda for Europe. A Europa 2020 Initiative.
<http://ec.europa.eu/digital-agenda/en>

Digital “to-do” list: new digital priorities for 2013-2014.
<http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/digital-do-list-new-digital-priorities-2013-2014>

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A szellemi tulajdonok egységes Piaca – A kreativitás és az innováció ösztönzése Európában a gazdasági növekedés elősegítése, minőségi munkahelyek teremtése, valamint kimagasló színvonalú termékek és szolgáltatások biztosítása céljából. Brüsszel, 2011.5.24. COM(2011) 287 végleges.
http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/ipr_strategy/COM_2011_287_hu.pdf

Zöld Könyv az audiovizuális művek európai unióbeli online terjesztéséről: a digitális egységes piac lehetőségeiről és kihívásairól Brüsszel, 2011.7.13. COM(2011) 427 végleges
http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/initiatives/audiovisual/index_en.htm

A Bizottság Közleménye az egységes digitális piacon megjelenő tartalomról. Brüsszel, 2012.12.18. COM (2012)789 végleges.
<http://eur-lex.europa.eu/procedure/HU/202276>

Ten pledges to bring more content online.
http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/licences-for-europe/131113_ten-pledges_en.pdf

Public consultation on the review of the EU copyright rules.
http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/docs/consultation-document_en.pdf

Report on the responses to the Public Consultation on the Review of the EU Copyright Rules Directorate General Internal Market and Services Directorate D – Intellectual property D1 – Copyright July 2014.
http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/docs/contributions/consultation-report_en.pdf

A copyright policy for creativity and innovation in the European Union. 2014. június 13.
<http://www.communia-association.org/2014/06/25/leaked-draft-of-commission-copyright-white-paper-based-on-flawed-assumptions/>

A new start for Europe: Growth, fairness and democratic change. Political guidelines for the next European Commission.

http://ec.europa.eu/about/juncker-commission/docs/pg_en.pdf

Mission letter of Mr Barnier to Mr. Oettinger.

https://ec.europa.eu/commission/sites/cwt/files/commissioner_mission_letters/oettinger_en.pdf

Roadmap for completing the Digital Single Market - Initiatives.

http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/roadmap_en.pdf

A Digital Single Market Strategy for Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 6.5.2015COM(2015) 192 final.

http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-communication_en.pdf

Az Európai Parlament 2012. szeptember 11-i állásfoglalása az Unióban az audiovizuális művek online terjesztéséről (2011/2313(INI)).

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2012-0262+0+DOC+XML+V0//EN>

Az Európai Parlament 2013. május 22-i állásfoglalása az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv végrehajtásáról (2012/2132 (INI)).

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0055+0+DOC+XML+V0//EN>

Draft Report on the implementation of Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society (2014/2256(INI)), 15 January 2015.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-546.580+02+DOC+PDF+V0//EN>

Harmonisation of certain aspects of copyright and related rights European Parliament resolution of 9 July 2015 on the implementation of Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society (2014/2256(INI)).

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2015-0273+0+DOC+PDF+V0//EN>

Consultation on the review of the EU Satellite and Cable Directive.

<https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/consultation-review-eu-satellite-and-cable-directive>

EUCO 169/13, 24/25 October 2013.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/139197.pdf

Európai Bírósági döntések

A Bíróság (negyedik tanács) 2008. december 11-i C-52/07. számú ítélete Kanal 5 Ltd és TV 4 AB kontra Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM) upa között folyó alapügyben a Marknadsdomstolen - Svédország által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bíróság (negyedik tanács) 2009. április 23-i C-533/07. számú ítélete a Falco Privatstiftung és Thomas Rabitsch kontra Gisela Weller-Lindhorst alapügyben az Oberster Gerichtshof - Ausztria által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bíróság (negyedik tanács) 2013. október 3-i C-170/12. számú ítélete a Peter Pinckney kontra KDG Mediatech AG alapügyben a Cour de cassation - Franciaország által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bíróság 2014. február 13-i C-466/12. számú ítélete a Nils Svensson, Sten Sjögren, Madelaine Sahlman, Pia Gadd kontra Retriever Sverige AB alapügyben a Svea hovrätt Svédország által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bíróság (második tanács) 2013. július 11-i C-521/11. számú ítélete az amazon.com International Sales Inc. és társai kontra Austromechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH alapügyben az Oberster Gerichtshof - Ausztria által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bíróság 2015. március 26-i C-279/13. számú ítélete a C More Entertainment AB kontra L Sandberg alapügyben a Högsta domstolen - Svédország által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bíróság (kilencedik tanács) 2014. október 21-i C-348/13. számú végzése a BestWater International GmbH kontra M Mebes, S Potsch alapügyben a Bundesgerichtshof - Németország által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Bizottság kontra Spanyolország C-36/05. számú kötelezettségszegési eljárásban 2006. október 26-án hozott ítélet.

A Bizottság kontra Portugália C- 53/05. számú kötelezettségszegési eljárásban 2006. július 6-án hozott ítélet.

A Bizottság kontra Olaszország C-198/05. számú kötelezettségszegési eljárásban 2006. október 26-án hozott ítélet.

A Bizottság kontra Írország C-175/05. számú kötelezettségszegési eljárásban 2007. január 11-én hozott ítélet.

A Bizottság kontra Luxemburg C-180/05. számú kötelezettségszegési eljárásban 2006. április 27-én hozott ítélet.

Nemzetközi szerződések

A Szellemi Tulajdon Világszervezetének 2013. június 27-én Marrakesh-ben aláírt Szerződése a vak, látáskárosult és olvasási képességükben akadályozott személyeknek a kiadott szerzői művekhez való könnyebb hozzáféréséről.

Az UNESCO Általános Konferenciájának 31. ülésén, Párizsban, 2001. november 2-án elfogadott egyetemes nyilatkozat a kulturális sokszínűségről.

Treaty on International Registration of Audiovisual Works.

<http://www.wipo.int/treaties/en/ip/frt/>

Egyéb háttéranyagok, források

Az SZTNH árvamű-nyilvántartása.

<http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/professional/20150306arvamunylvantartas.pdf>

http://db.zti.hu/24ora/bartok.asp?VBSdbClickClass_1=VBSdbFilter

Filmjus Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete

www.filmjus.hu

<http://magyar.film.hu/szakma/informacio/magyarfilmes-szervezetek-filmes-linkek.html>

filmhiradokonline.hu

<http://www.asz.hu/jelentes-kiserolevel/13192/kiserolevel-a-13192-sz-jelenteshez/l-13192j000.pdf>

Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesület

www.miszje.hu

Report on Orphan Works - a Report of the Registry of Copyrights, January 2006,

<http://www.copyright.gov/orphan/orphan-report.pdf>

Orphan Works and Mass Digitization. A Report of the Register of Copyrights. US Copyright Office, July 2015.

<http://copyright.gov/orphan/reports/orphan-works2015.pdf>

S 2913 Shawn Bentley Orphan Works Act of 2008.

H.R. 5889. Orphan Works Act 2008.

Access to Orphan Films - submission to the Copyright Office -- March 2005 Center for the Study of the Public Domain. Duke Law School.
<https://web.law.duke.edu/cspd/pdf/cspdorphanfilm.pdf>

Comité des Sages “The New Renaissance - Reflection Group on Bringing Europe’s Cultural Heritage Online” 10 January 2011.

Legal Issues in Mass Digitization: A Preliminary Analysis and Discussion Document. Office of the Register of Copyrights, October 2011.

Limitations and exceptions as key elements of the legal framework for copyright in the European Union. Opinion on the judgement of the CJEU in Cse C-201/13 Deckmen. 1 November 2014.
<http://www.create.ac.uk/european-copyright-society-limitations-and-exceptions-as-key-elements-of-the-legal-framework-for-copyright-in-the-european-union-opinion-on-the-judgment-of-the-cjeu-in-case-c-20113-deckmyn/>

Részletes koncepció a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló 2014/26/EU irányelv átültetéséhez megalkotandó magyar jogi szabályozás főbb tartalmi kérdéseivel kapcsolatban.
http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/20150710_kjk_ire_reszletes_atultetesi_koncepcio_konzultacio_0.pdf

ALAI Opinion Proposed to The Executive Committee and adopted at its meeting, 17 September 2014 on the criterion “New Public”, developed by the Court of Justice of the European Union (CJEU), put in the context of making available and communication to the public.

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok. A „közös európai minimum” azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)
10. Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában* (2014)
11. Apró István (szerk.): *Média és identitás* (2014)
12. Pruzsinszky Sándor: *Halhatatlan cenzúra* (2014)
13. Kóczyán Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban* (2014)
14. Apró István – Paál Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig* (2014)
15. Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: *A közszolgálati mediaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete* (2015)
16. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014* (2015)

Médiatudományi Intézet, Budapest

A kiadásért felel Nyakas Levente

Tördelő: Varga Ákos

Megjelent 10,75 (B/5) ív terjedelemben, 300 példányban.

Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222

Médiatudományi Könyvtár 16.: ISBN 978-615-5302-13-8